

МІНІСТЕРСТВО
ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ

ІНСТИТУТ

ОСВІТНЬОЇ АНАЛІТИКИ
Державна наукова установа

ОСВІТНЯ РЕФОРМА: РЕЗУЛЬТАТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ЗБІРНИК

2019

mon.gov.ua

МІНІСТЕРСТВО
ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ

ОСВІТНЯ РЕФОРМА: РЕЗУЛЬТАТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ЗБІРНИК

Київ

2019

ЗМІСТ

Список умовних скорочень.....	5
1. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ.....	6
1.1. Фінансування освіти в Україні	7
1.2. Кількість здобувачів освіти за рівнями освіти в динаміці (2014/2015–2018/2019 н. рр.).....	20
1.3. Кількість закладів освіти за рівнями освіти в динаміці (2014/2015–2018/2019 н. рр.).....	21
1.4. Кількість педагогічних, науково-педагогічних працівників за рівнями освіти в динаміці (2014/2015–2018/2019 н. рр.).....	22
Висновки	23
2. ДОШКІЛЬНА ОСВІТА: забезпечення доступності.....	26
2.1. Реалізація Плану дій Уряду з поетапного створення додаткових місць у закладах освіти для дітей дошкільного віку	27
2.1.1. Динаміка зміни черги на влаштування дітей у заклади дошкільної освіти в динаміці (2015–2018 рр.).....	29
2.1.2. Кількість закладів дошкільної освіти в динаміці (2015–2018 рр.)	29
2.1.3. Кількість дітей у закладах дошкільної освіти України (2015–2018 рр.)	30
2.1.4. Динаміка кількості дітей, які відвідують заклади дошкільної освіти у розрахунку на 100 місць на кінець 2017, 2018 рр.	31
2.1.5. Кількість дітей, які відвідують заклади дошкільної освіти за віковими категоріями в динаміці (2015–2018 рр.).....	33
2.1.6. Кількість дітей 5-річного віку, які відвідують заклади дошкільної освіти, в розрізі регіонів і типу місцевості станом на кінець 2018 р.	34
2.1.7. Відсоток дітей 5-річного віку, які відвідують заклади дошкільної освіти в динаміці (2015–2018 рр.)	35
2.2. Кадрове забезпечення у сфері дошкільної освіти.....	36
Висновки	57
3. ПОВНА ЗАГАЛЬНА СЕРЕДНЯ ОСВІТА.....	60
3.1. Упровадження нової української школи (НУШ).....	60
3.1.1. Нормативно-правове забезпечення.....	60
3.1.2. Фінансове забезпечення НУШ.....	63
3.1.3. Забезпечення ігровими наборами учнів 1 класів закладів повної загальної середньої освіти (проект LEGO)	69
3.1.4. Прогнозований прийом учнів до перших класів ЗЗСО за типом місцевості у розрізі регіонів (2019/2020 н. р.)	71
3.2. Моніторинг результативності впровадження нових підходів до навчання у початковій школі (Нова українська школа)	74
3.3. Реалізація рівного доступу до якісної освіти	84

3.3.1. Розвиток опорних шкіл. Динаміка формування мережі опорних закладів освіти (2016–2019 рр.)	84
3.3.2. Інклюзивна освіта. Інклюзивно-ресурсні центри	92
3.4. Мережа закладів повної загальної середньої освіти.....	98
3.4.1. Розподіл ЗЗСО за типом місцевості у розрізі регіонів за 2018/2019 н. р.	98
3.4.2. Розподіл учнів ЗЗСО за типом місцевості у розрізі регіонів за 2018/2019 н. р.	99
3.4.3. Динаміка середньої наповнюваності ЗЗСО (2014/15–2018/2019 н. рр.).....	100
3.4.4. Мапа (за регіональним розподілом) кількості учнів на один ЗЗСО (2018/2019 н. р.).....	101
3.4.5. Мапа (за регіональним розподілом) кількості учнів на одного вчителя ЗЗСО (2018/2019 н. р.).....	102
3.4.6. Мапа (за регіональним розподілом) кількості учителів на один ЗЗСО (2018/2019 н. р.).....	103
3.5. Якість освіти	104
3.5.1. Державна служба якості освіти	104
3.5.2. Перший цикл загальнодержавного моніторингового дослідження якості початкової освіти: загальна характеристика та основні результати	111
3.5.3. Учніські олімпіади: результати і рейтинги участі учнівських команд	121
3.5.4. Результати зовнішнього незалежного оцінювання 2019 року.....	127
3.6. Кадрове забезпечення повної загальної середньої освіти.....	133
3.6.1. Підвищення кваліфікації педагогічних працівників	133
3.6.2. Розподіл педагогічних працівників за віком у динаміці (2014/15–2018/2019 н. рр.).....	134
3.6.3. Розподіл педагогічних працівників за віком у 2018/2019 н. р. у розрізі регіонів	135
<i>Висновки</i>	137

4. ПОЗАШКІЛЬНА ОСВІТА	144
4.1. Мережа закладів позашкільної освіти.....	144
4.2. Фінансування закладів позашкільної освіти	145
4.3. Кадрове забезпечення закладів позашкільної освіти	150
4.4. Здобувачі позашкільної освіти.....	152
4.5. Нормативно-правове забезпечення позашкільної освіти.....	152
<i>Висновки</i>	157

5. ПРОФЕСІЙНА (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНА) ОСВІТА	159
5.1. Мережа закладів професійної (професійно-технічної) освіти станом на 1 січня 2019 р.	159
5.2. Контингент учнів, слухачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти станом на 1 січня 2019 р.	163

5.3. Випуск і працевлаштування учнів, слухачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти	169
5.4. Педагогічні працівники закладів професійної (професійно-технічної) освіти.....	175
5.5. Фінансування закладів професійної (професійно-технічної) освіти	177
5.6. Створення навчально-практичних центрів.....	181
<i>Висновки</i>	185
6. ВИЩА ОСВІТА	191
6.1. Концепція розвитку педагогічної освіти	191
6.2. Правові аспекти підготовки педагогічних працівників	194
6.3. Мережа закладів вищої освіти, які здійснюють підготовку та підвищення кваліфікації педагогічних працівників	197
6.4. Динаміка обсягів державного замовлення на підготовку фахівців у галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка».....	200
6.5. Динаміка обсягів вступу фахівців у галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка».....	201
6.6. Динаміка обсягів випуску фахівців, фінансово-економічні інструменти допомоги випускникам ЗВО у галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка».....	203
<i>Висновки</i>	206
7. ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	209

Список умовних скорочень

- АІКОМ** – аналітично-інформаційний комплекс освітнього менеджменту
- ВВП** – внутрішній валовий продукт
- ВСП** – відокремлений структурний підрозділ
- ДПА** – державна підсумкова атестація
- ДССУ** – Державна служба статистики України
- ДЮСШ** – дитяча юнацько-спортивна школа
- ЗВО** – заклад вищої освіти
- ЗДО** – заклад дошкільної освіти
- ЗЗСО** – заклад загальної середньої освіти
- ЗНО** – зовнішнє незалежне оцінювання
- ЗПО** – заклад позашкільної освіти
- ІППО** – інститут післядипломної педагогічної освіти
- ІРЦ** – інклюзивно-ресурсний центр
- ІТС ДІСО** – інформаційно-телекомунікаційна система
«Державна інформаційна система освіти»
- КМУ** – Кабінет Міністрів України
- МОН** – Міністерство освіти і науки України
- НУШ** – Нова українська школа
- ОКР** – освітньо-кваліфікаційний рівень
- ООП** – особливі освітні потреби
- ОРЦ** – обласний ресурсний центр
- ООС** – Операція об'єднаних сил
- ОТГ** – об'єднана територіальна громада
- ОШ** – опорна школа
- ПО** – позашкільна освіта
- ППО** – післядипломна педагогічна освіта
- ПТО** – професійна (професійно-технічна) освіта
- UNICEF** – United Nations Children's Fund

1. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ

Як зазначається в дослідженні стану української освіти, проведеному в 2019 році Світовим банком, галузь потребує подальшого реформування, приведення у відповідність організаційних, фінансових, політичних можливостей суспільства з метою підвищення її якості та конкурентоздатності.

В Україні здійснюється активний перехід системи освіти від режиму закритого пострадянського функціонування до її розвитку в умовах ринкової економіки та децентралізації. У цьому контексті основними пріоритетами діяльності МОН у рамках виконання Середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року визначено поліпшення якості загальної середньої освіти, подолання територіальних відмінностей у її якості, трансформація її змісту на основі компетентнісного підходу; модернізація професійної (професійно-технічної) освіти з метою підготовки конкурентоспроможних робітничих кадрів; створення дієвої системи забезпечення якості вищої освіти, розвиток автономії закладів вищої освіти, вдосконалення механізму їх фінансування. Важливими завданнями є оновлення освітнього законодавства, формування ефективної мережі закладів освіти, здатної сприяти доступності освіти, розбудова нового освітнього середовища, залучення та врахування думки громадянського суспільства при формуванні та реалізації освітньої політики, врахування тенденцій демографічних та міграційних процесів в Україні.

Ключовою складовою освітнього реформування є впровадження реформи «Нова українська школа» (НУШ). Вона розпочалася у 2016 році із затвердження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. Нормативним підґрунтям реформи стало прийняття у 2017 році рамкового Закону України «Про освіту». Водночас повномасштабний її старт відбувся у вересні 2018 року, коли до Нової української школи було зараховано близько 455 тисяч першокласників. Приблизно стільки ж учнів поповнять 1-і класи у вересні

2019 року. Можна стверджувати, що близько чверті українських школярів (усього навчається біля 4 млн осіб) буде охоплено Новою українською школою.

Реалізація засад Нової української школи матиме вплив на всі сфери суспільного життя, оскільки її мета – формування нової генерації випускників шкіл, які є цілісними особистостями, патріотами, інноваторами, здатними бути творцями інноваційного суспільства, в якому кожен громадянин має рівні права та можливості для розвитку своїх талантів упродовж життя.

Успішна реалізація запланованих заходів НУШ здатна стати локомотивом і в інших сферах освіти, адже прямо чи побічно імплементація НУШ стосується питань розвитку дошкільної, професійної (професійно-технічної), позашкільної освіти, підготовки і підвищення кваліфікації вчителів у закладах вищої педагогічної освіти.

У представленому інформаційно-аналітичному збірнику розглядається динаміка головних змін, що відбувались у цих сферах.

1.1. Фінансування освіти в Україні

Відповідно до статті 78 Закону України «Про освіту» держава забезпечує асигнування на освіту в розмірі не менше ніж 7 відсотків валового внутрішнього продукту за рахунок коштів державного, місцевих бюджетів та інших джерел фінансування, не заборонених законодавством. Фінансове забезпечення є одним із головних факторів, що зумовлюють успішність реформування.

На рис. 1.1 представлено видатки зведеного бюджету України на освіту як відсоток від ВВП та від загального обсягу видатків зведеного бюджету України.

Рис. 1.1. Видатки зведеного бюджету України на освіту у 2010–2019 рр.¹

Побудовано за даними Державної казначейської служби України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu>; Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

З рисунку 1.1 видно, що упродовж 2014–2016 рр. спостерігалася тенденція до скорочення частки видатків зведеного бюджету України на освіту як відносно обсягу ВВП (з 6,3 % у 2014 р. до 5,4 % у 2016 р.), так і обсягу видатків зведеного бюджету України (з 19,1 % у 2010 р. до 15,5 % у 2016 р.). Таке падіння зумовлене військовою агресією Росії, протистояння якій вимагало додаткових ресурсів, у тому числі фінансових.

Починаючи з 2017 року, відбулась суттєва зміна цієї тенденції: видатки на освіту у відносному і номінальному вимірах 2017–2019 рр. порівняно з 2016 роком значно збільшилися. Уряд навіть в умовах зростання військових потреб знайшов можливості підтримати освітню галузь. Зокрема, у 2017 році номінальні видатки зросли на 37,3 % порівняно з попереднім роком, у 2018 році вони зросли на 18,1 % порівняно з 2017 роком. На 2019 р. заплановано видатки в

¹ Значення видатків ЗБУ на освіту у 2019 р. є планом на 2019 рік, ВВП на 2019 рік є розрахунковою величиною з урахуванням прогнозного значення зростання на 2,7 %.

обсязі 233 521 млн грн (6,6 % ВВП, або 17,2 % загального обсягу видатків зведеного бюджету України). У 2018 році ця сума складала 210 029 млн грн (5,9 % ВВП, або 16,8 % загального обсягу видатків зведеного бюджету України). Таким чином, обсяг фінансування освіти в Україні продовжує зростати.

Касові освітні видатки здійснювались за рахунок державного та місцевих бюджетів, у 2018 році з рахунків державного бюджету було здійснено видатків на 44323 млн грн (тобто 21,1 %), а з рахунків місцевих бюджетів – 165 706 млн грн (78,9 %). У 2019 році планується фінансування з державного бюджету в обсязі 53 927 млн грн (тобто 23,1 %), а з місцевих бюджетів – 179 593 млн грн (76,9 %). Порівняно з 2018 роком касові видатки на освіту з державного бюджету зросли на 9 604 млн грн, або на 21,6 %, а з місцевих бюджетів зросли на 13 887 млн грн, або на 8,4 %.

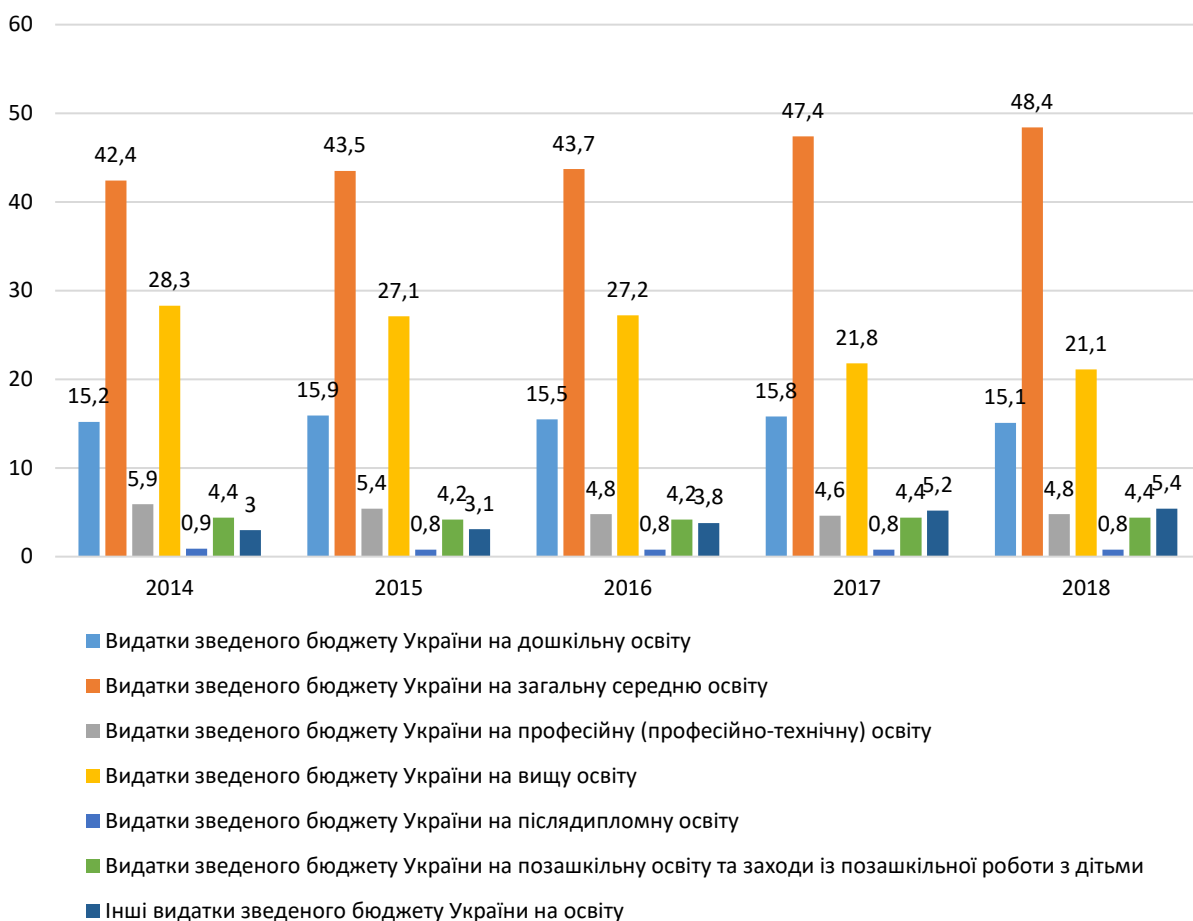

Рис. 1.2. Видатки зведеного бюджету України за рівнями освіти у 2014–2018 рр., % видатків зведеного бюджету України на освіту

Побудовано за даними Державної казначейської служби України. URL: <https://www.treasury.gov.ua>.

Фінансування освіти в Україні відбувається за такими складниками системи освіти як дошкільна, повна загальна середня, професійна (професійно-технічна), вища, післядипломна, позашкільна. Найбільша частка видатків зведеного бюджету на освіту у 2014–2018 рр. припадала на повну загальну середню освіту (42,4–48,4 %). Суттєві частки займали видатки на вищу (21,1–28,3 %) та дошкільну освіту (15,1–15,9 %).

Фінансування загальної середньої освіти відбувається на засадах співфінансування. У поточному році з державного бюджету до місцевих бюджетів були здійснені трансфerti у вигляді субвенцій:

- на зарплату педагогічному персоналу (освітня субвенція);
- на забезпечення якісної, сучасної та доступної загальної освіти «Нова Українська школа»;
- на створення і ремонт існуючих спортивних комплексів при закладах загальної середньої освіти;
- на реалізацію заходів, спрямованих на підвищення якості освіти (оснащення комп'ютерним обладнанням та забезпечення доступу до Інтернету, придбання шкільних автобусів тощо).

Із місцевих бюджетів виділяють кошти на утримання закладів освіти (комунальні платежі) та капітальні витрати, а також можуть здійснюватися інші необхідні видатки.

Рисунок 1.2 демонструє тенденцію значного збільшення частки видатків зведеного бюджету України на загальну середню освіту (з 42,4 % у 2014 р. до 48,4 % у 2018 р.). Це відбувалося на тлі певного зниження частки видатків на вищу освіту (з 28,3 % у 2014 р. до 21,1 % у 2018 р.). Частки видатків для інших рівнів освіти змінилися несуттєво.

Збільшення частки видатків зведеного бюджету України на загальну середню освіту зумовлене, в першу чергу, необхідністю стимулювання залучення педагогічних кадрів шляхом збільшення заробітної плати вчителів. Це реалізувалося шляхом використання такого бюджетного інструменту, як освітня субвенція, яка була започаткована з 2015 року для впровадження одного з

важливих принципів функціонування бюджетної системи України – принципу субсидіарності. Цей принцип наголошує на необхідності максимально можливого наближення надання публічних послуг до їх безпосереднього споживача. Тому з державного бюджету здійснюється міжбюджетний трансферт місцевим бюджетам у вигляді освітньої субвенції.

Починаючи з 2017 року, освітня субвенція спрямовується винятково на оплату праці з нарахуваннями педагогічним працівникам. Вона розподіляється між місцевими бюджетами на основі формули, що розроблена МОН та затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 № 1088. В основу формули закладено дані про кількість здобувачів освіти на певній території та розрахункова наповнюваність класів, що визначається нормативно. Формульний підхід стимулює органи місцевого самоврядування до оптимізації мережі малокомплектних шкіл, оскільки за фактичної наповнюваності класів, що є меншою за розрахункову, місцева влада має додавати кошти на видатки з оплати праці із місцевого бюджету.

Питому вагу коштів державного і місцевих бюджетів, а також освітньої субвенції у фінансуванні освіти показано на рис. 1.3.

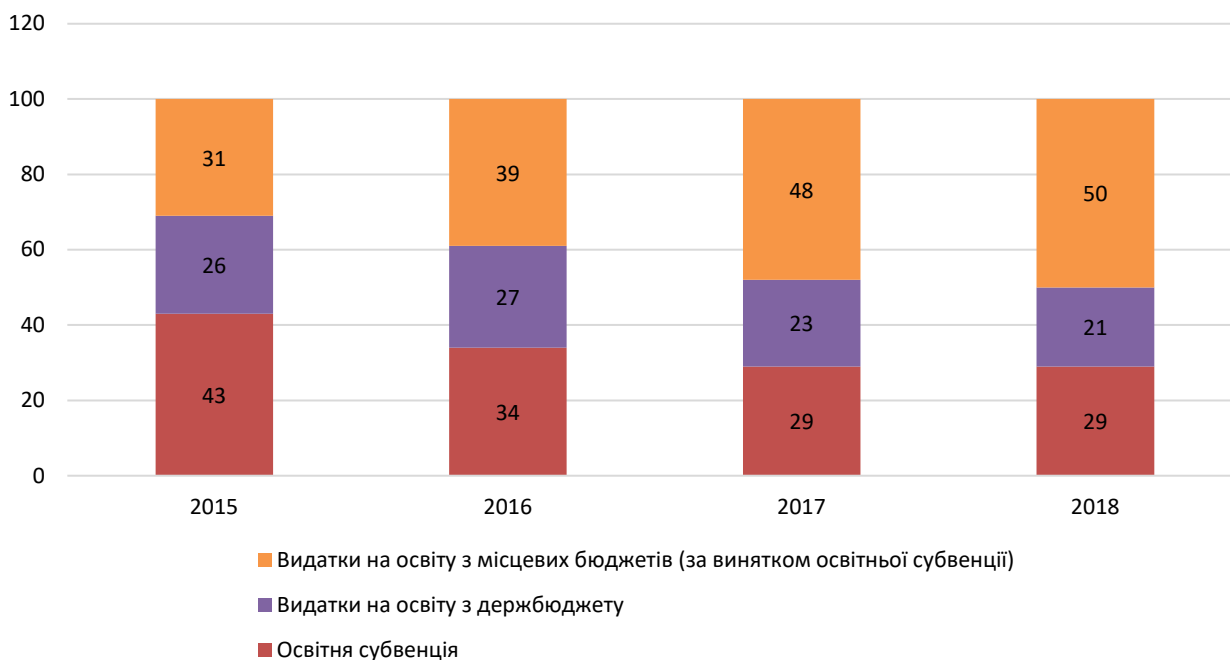

Рис. 1.3. Розподіл фінансування видатків на освіту за джерелами, %

Побудовано за даними Державної казначейської служби України. URL: <https://www.treasury.gov.ua>.

Як видно, у 2015–2016 рр. частка видатків державного бюджету на фінансування освіти залишалася приблизно на одному рівні: у 2015 році вона склала 26 %, у 2016 році – 27 %. У 2017–2018 рр. ця частка дещо знизилася – до 23 % у 2017 р. і до 21 % – у 2018 р. Питома вага коштів освітньої субвенції, яка спрямовувалася на забезпечення заробітної плати педагогічних працівників, коливалася в межах 29–43 % освітніх видатків. Частка власних видатків місцевих бюджетів упродовж 2015–2018 рр. невпинно зростала від 31 до 50 % загального обсягу видатків разом із переходом до місцевої влади додаткових повноважень в рамках процесу децентралізації.

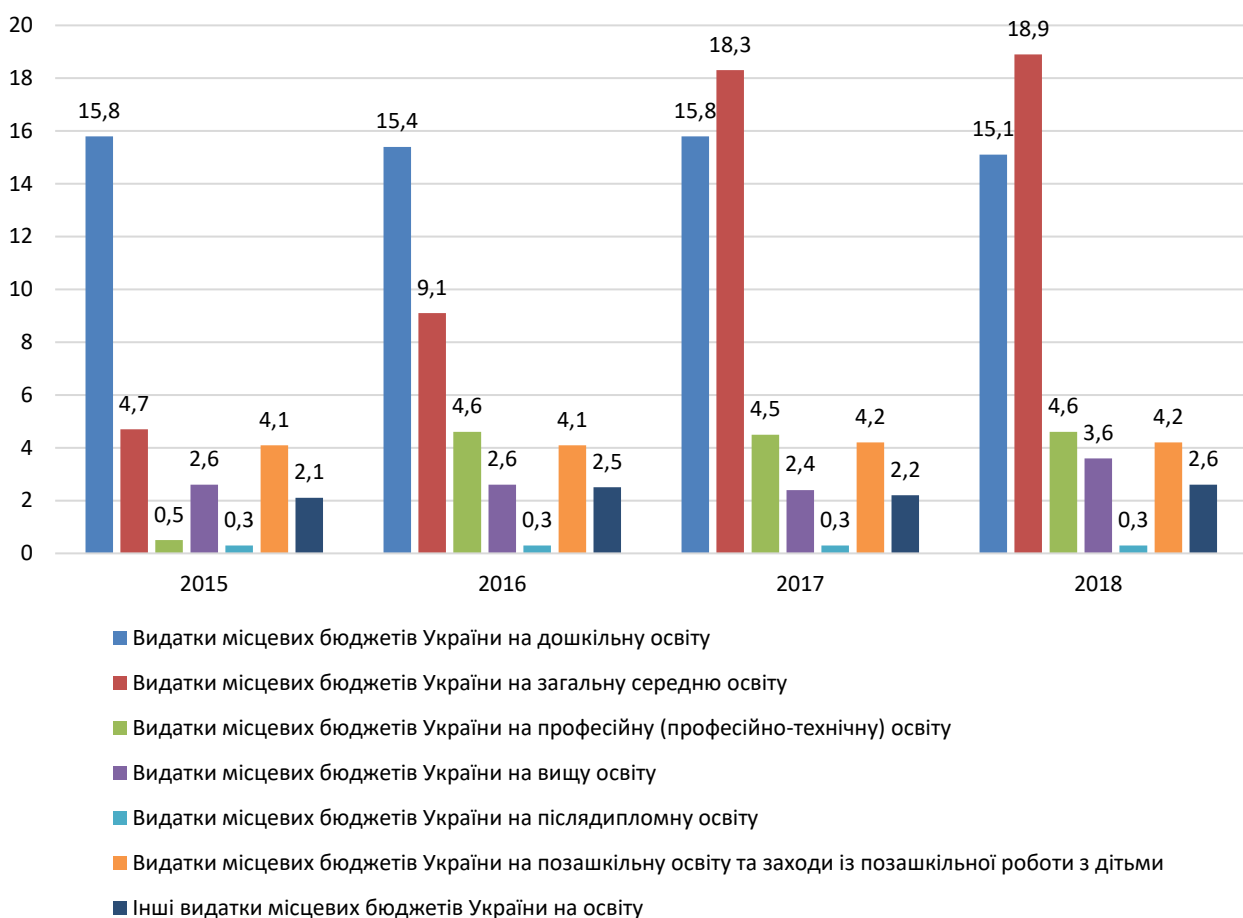

Рис. 1.4. Власні видатки місцевих бюджетів України за рівнями освіти у 2014–2018 рр., % видатків зведеного бюджету України на освіту

Побудовано за даними Державної казначейської служби України. URL: <https://www.treasury.gov.ua>.

Рисунок 1.4 ілюструє, що за рахунок власних коштів місцевих бюджетів фінансуються переважно дошкільна та загальна середня освіта, причому з 2017 р. дошкільна освіта фінансується виключно з місцевих бюджетів.

Витрати на загальну середню освіту з місцевих бюджетів у 2015 році склали лише 4,7 %. У 2016–2018 рр. у рамках процесу децентралізації і збільшення повноважень місцевої влади, а також значного зростання дохідної частини місцевих бюджетів, спостерігалось поступове зростання власних витрат місцевих бюджетів на загальну середню освіту: у 2018 році їх питома вага становила вже майже 19 %. Також помітна частка власних коштів місцевих бюджетів виділялася на дошкільну (15,1 % у 2018 році), професійну (професійно-технічну) (4,2 % у 2018 році) та позашкільну освіту (4,2 % у 2018 році).

На рис. 1.5 показано співвідношення коштів освітньої субвенції, яка спрямовується на заробітну плату педагогічних працівників, та коштів усіх інших субвенцій на реформування шкільної освіти.

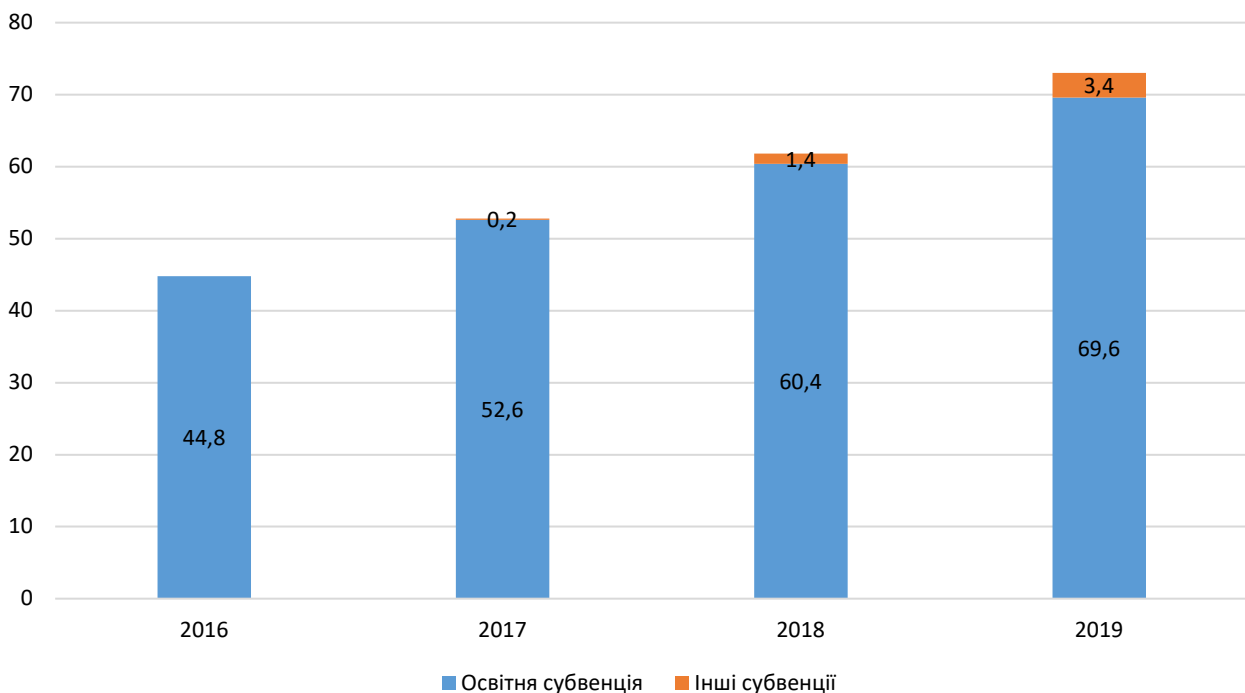

Рис. 1.5. Обсяг освітньої та інших субвенцій на реформу шкільної освіти у 2016–2019 рр., млрд грн

Побудовано за даними Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua>.

Обсяг коштів освітньої субвенції зростав з часу її запровадження з 44,8 млрд грн у 2016 році до 69,6 млрд грн у 2019 році. Загальний обсяг коштів інших субвенцій зріс з 0,2 млрд грн у 2017 році до 3,4 млрд грн у 2019 році.

Щодо інших видів субвенцій, то надавались такі субвенції:

1) субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на модернізацію та оновлення матеріально-технічної бази закладів професійної (професійно-технічної) освіти (2017 рік);

2) субвенція на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами (з 2017 рік);

3) субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на забезпечення якісної, сучасної та доступної загальної середньої освіти «Нова українська школа» (2018 рік);

4) субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на реалізацію заходів, спрямованих на підвищення якості освіти (2019 рік);

5) субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на створення та ремонт існуючих спортивних комплексів при загальноосвітніх навчальних закладах усіх ступенів (2019 рік).

Розглянемо детальніше особливості субвенціального фінансування освіти.

З 2017 року запроваджено субвенцію з державного бюджету місцевим бюджетам на модернізацію та оновлення матеріально-технічної бази закладів професійної (професійно-технічної) освіти. Обсяг коштів у рамках цієї субвенції був наступний: у 2017 р. – 50 млн грн, у 2018 р. – 98,6 млн грн, у 2019 р. – 50 млн грн.

Із 2017 року спрямовується субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами (ООП) в обсязі 209,5 млн грн у 2017 році та по 504,4 млн грн у 2018 і 2019 роках.

Алгоритм розподілу коштів наступний: кошти розподіляються пропорційно до кількості дітей з ООП.

Бюджетні кошти спрямовуються на:

- проведення психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових занять;
- придбання спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку;
- оснащення кабінетів інклюзивно-ресурсних центрів.

У 2017 і 2018 роках субвенція надавалася особам з ООП, які здобувають освіту в закладах загальної середньої освіти, у 2019 році – у закладах дошкільної, загальної середньої, професійної (професійно-технічної) освіти.

Розподіл коштів субвенції у 2018–2019 рр. здійснено наступним чином (рис. 1.6).

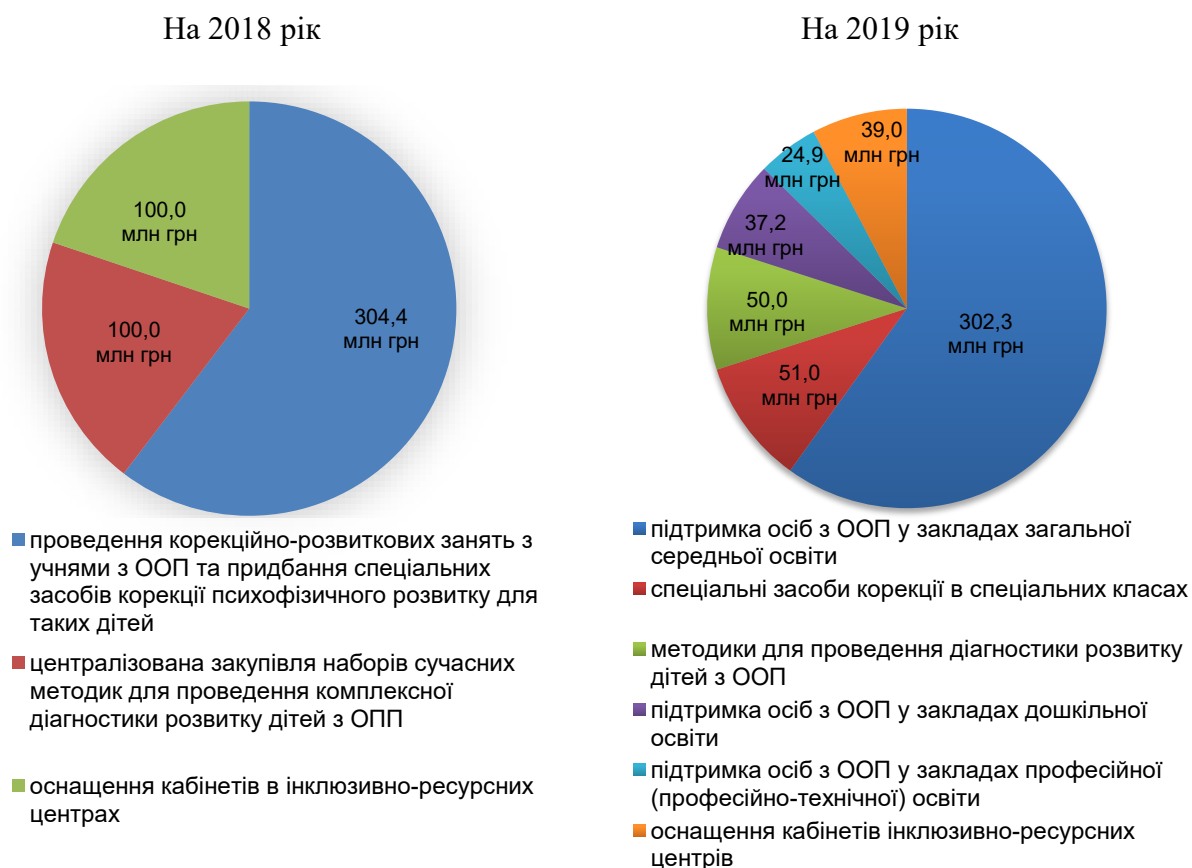

Рис. 1.6. Розподіл обсягу субвенції на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами у 2018–2019 рр., млн грн

Побудовано за даними Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua>.

Із 2018 року Урядом запроваджено субвенцію з державного бюджету місцевим бюджетам на забезпечення якісної, сучасної та доступної загальної середньої освіти «Нова українська школа», яка включає видатки споживання (підвищення кваліфікації вчителів) та видатки розвитку (закупівлю дидактичних матеріалів, музичних інструментів, сучасних меблів, комп'ютерного обладнання, відповідного мультимедійного контенту для початкових класів). Загальний обсяг субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на забезпечення якісної, сучасної та доступної загальної середньої освіти «Нова

українська школа» у 2018 році склав 1 083 млн грн, у 2019 році плановий обсяг субвенції становить 1 215 млн грн. Використання коштів на потреби НУШ детальніше аналізується нижче.

У 2019 році започатковано нову субвенцію з державного бюджету місцевим бюджетам на реалізацію заходів, спрямованих на підвищення якості освіти – 1,5 млрд грн.

Алгоритм розподілу коштів має такий вигляд:

- на придбання шкільних автобусів, зокрема обладнаних місцями для дітей з ООП – пропорційно кількості учнів, які потребують підвезення;
- на придбання автомобільних транспортних засобів, у тому числі для обслуговування інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ) – пропорційно до їх кількості;
- на придбання персональних комп'ютерів – пропорційно до:
 - частки учнів у ЗЗСО, які не мають таких комп'ютерів;
 - частки учнів у ЗЗСО, в яких співвідношення кількості учнів на 1 персональний комп'ютер перевищує 10:1;
- на придбання послуг з доступу до Інтернету ЗЗСО – пропорційно до:
 - кількості закладів, які не мають доступу до Інтернету;
 - кількості закладів, швидкість доступу до Інтернету в яких менше 30 Мбіт/с.

Видатки на придбання послуг з доступу до Інтернету обов'язково розподіляються між місцевими бюджетами усіх рівнів.

Субвенція надається на умовах співфінансування, окрім видатків на придбання послуг з доступу до Інтернету.

Розподіл коштів у 2019 році здійснено наступним чином (рис. 1.7):

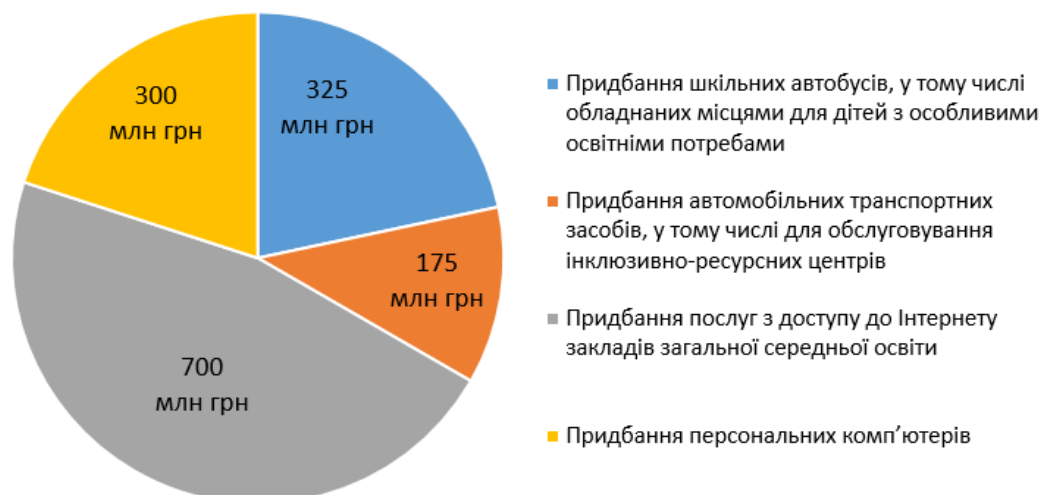

Рис. 1.7. Розподіл субвенції на реалізацію заходів, спрямованих на підвищення якості освіти

Побудовано за даними Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua>.

У 2019 році надано субвенцію з державного бюджету місцевим бюджетам на створення та ремонт існуючих спортивних комплексів при загальноосвітніх навчальних закладах усіх ступенів обсягом 150 млн грн.

Алгоритм розподілу коштів є таким: субвенція спрямовується на будівництво нових, реконструкцію та капітальний ремонт існуючих спортивних комплексів (спортивних залів, плавальних басейнів, стадіонів, стрілецьких тирів, стрільбищ, спортивних полів, ядер, майданчиків, інших споруд) закладів загальної середньої освіти (у сільській місцевості з контингентом не менше 100 учнів, у міській місцевості – не менше 300 учнів).

Серед обов'язкових умов надання субвенції – співфінансування з місцевих бюджетів, облаштування спортивним інвентарем і обладнанням та утримання за рахунок місцевих бюджетів.

Конкретний перелік спортивних комплексів, на які спрямовується субвенція, визначає комісія, створена при МОН. До складу комісії увійшли представники МОН, Мінмолодьспорту, Мінрегіону, члени комітету Верховної Ради України з питань бюджету. Обрані комісією проекти погоджено КМУ (розпорядження КМУ від 05.07.19 № 493-р).

Умови співфінансування:

- для закладів, розташованих в містах обласного значення, не більше 70 % – за рахунок субвенції та не менше 30 % – за рахунок коштів місцевих бюджетів;
- для закладів, розташованих в районах та в ОТГ, не більше 90 % – за рахунок субвенції та не менше 10 % – за рахунок коштів місцевих бюджетів;
- для закладів, розташованих в селах (селищах), що мають статус гірських населених пунктів, та в населених пунктах, розташованих на лінії зіткнення, не більше 95 % – за рахунок субвенції та не менше 5 % – за рахунок коштів місцевих бюджетів.

Отже, Уряд здійснював суттєву підтримку реформаторських дій Міністерства освіти і науки України попри значні воєнні видатки. Загальний обсяг субвенцій на ці цілі у 2016–2019 рр. склав 232,9 млрд грн. Уперше за роки незалежності з'явилися видатки на капітальні потреби освіти. Загалом упродовж 2016–2019 рр. вони становили понад 3 млрд грн.

Як показує практика, механізм субвенціального фінансування потребує подальшого вдосконалення. Це стосується, зокрема, питання використання залишків коштів за освітньою субвенцією, вдосконалення формули розподілу такої субвенції тощо.

Залишки коштів за освітньою субвенцією, що сформувалися на кінець року, можуть використовуватись у наступному році з урахуванням цільових призначень, а також можуть використовуватися на оновлення матеріально-технічної бази закладів освіти.

Відповідно до нормативно-правової бази, невикористаний резерв освітньої субвенції наприкінці кожного року був розподілений на такі капітальні видатки:

- невикористаний резерв 2015 року був розподілений та використовувався у 2016 році: 200 млн грн на оснащення опорних закладів сучасною матеріально-технічною базою; 600 млн грн на придбання шкільних автобусів для дітей у сільській місцевості;

- невикористаний резерв 2016 року був розподілений та використовувався у 2017 році: 300 млн грн на оснащення закладів освіти в об'єднаних територіальних громадах; 300 млн грн на оснащення закладів загальної середньої освіти з поглибленим вивченням окремих предметів та курсів; 200 млн грн на придбання шкільних автобусів;

- невикористаний резерв 2017 року був розподілений та використовувався у 2018 році: 46,8 млн грн на придбання обладнання для кабінетів української мови в ЗЗСО з навчанням мовами національних меншин; 441,1 млн грн на оснащення ЗЗСО з поглибленим вивченням природничих та математичних предметів засобами навчання; 163,8 млн грн на придбання комп'ютерів і техніки для друкування, копіювання, сканування та ламінування для початкової школи; 30,8 млн грн на придбання обладнання для інноваційного навчально-тренінгового класу; 17,5 млн грн на придбання пристроїв для програвання компакт-дисків із звуковим записом; 200 млн грн на придбання шкільних автобусів;

- невикористаний резерв 2018 року був розподілений та використовується у 2019 році: 50 млн грн на закупівлю україномовних дидактичних матеріалів для ЗЗСО з навчанням мовами національних меншин; 200 млн грн на оснащення ЗЗСО засобами навчання та обладнанням для кабінетів природничо-математичних предметів; 267 млн грн на забезпечення належних санітарно-гігієнічних умов у приміщеннях ЗЗСО.

Актуальними питаннями удосконалення формули розподілу обсягу освітньої субвенції є:

- урахування реального контингенту учнів станом на 1 вересня року, що передує плановому бюджетному періоду (замість року, що передує поточному бюджетному періоду);
- урахування годин індивідуального навчання;
- передбачення видатків на заміну тимчасово відсутніх працівників;
- урахування реальної потреби на оплату праці вихователів груп подовженого дня та фахівців дистанційної освіти.

Нині триває робота з удосконалення зазначеної формули, а саме: вирішується питання додаткового фінансування у Державному бюджеті України на 2020 рік, а також досліджується можливість отримання і використання статистичних даних поточного року до формування бюджету наступного року, що дозволить здійснювати фінансові розрахунки більш точно та відповідно до фактичного стану в школах.

1.2. Кількість здобувачів освіти за рівнями освіти в динаміці (2014/2015–2018/2019 н. рр.)

Упродовж 2014/2015–2018/2019 н. рр. спостерігається тенденція до зменшення кількості здобувачів освіти за всіма рівнями, окрім повної загальної середньої освіти. Так, порівняно з попереднім у 2018/2019 н. р. зменшилась загальна кількість здобувачів:

- дошкільної освіти – на 2,0 % (станом на кінець 2018 року);
- професійної (професійно-технічної) освіти на 5,3 %;
- закладів вищої освіти на 1,1 %.

Разом з тим кількість здобувачів повної загальної середньої освіти зросла на 3,1 % (з 3 921 673 осіб у 2017/2018 н. р. до 4 041 652 осіб у 2018/2019 н. р.) (рис. 1.8).

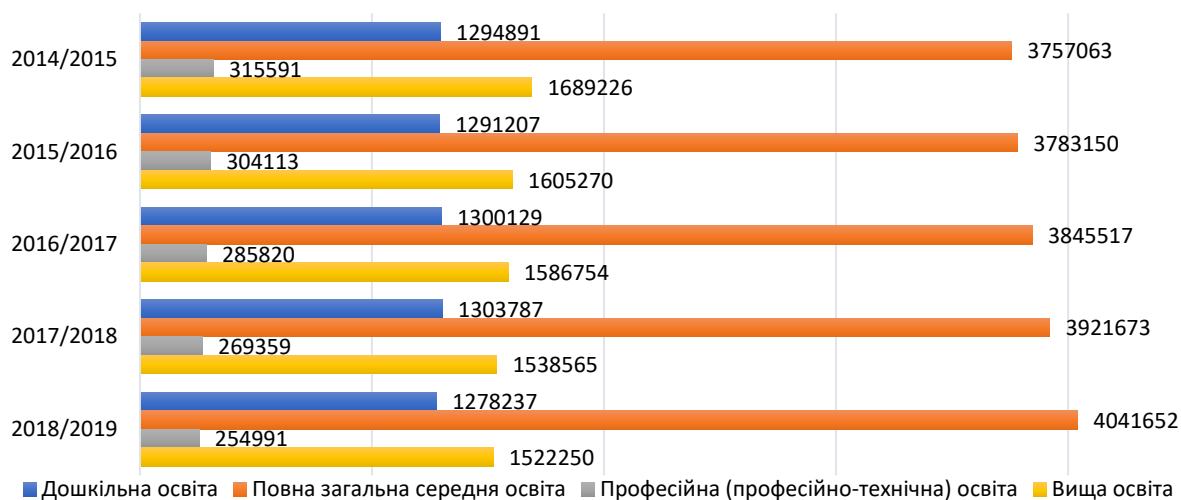
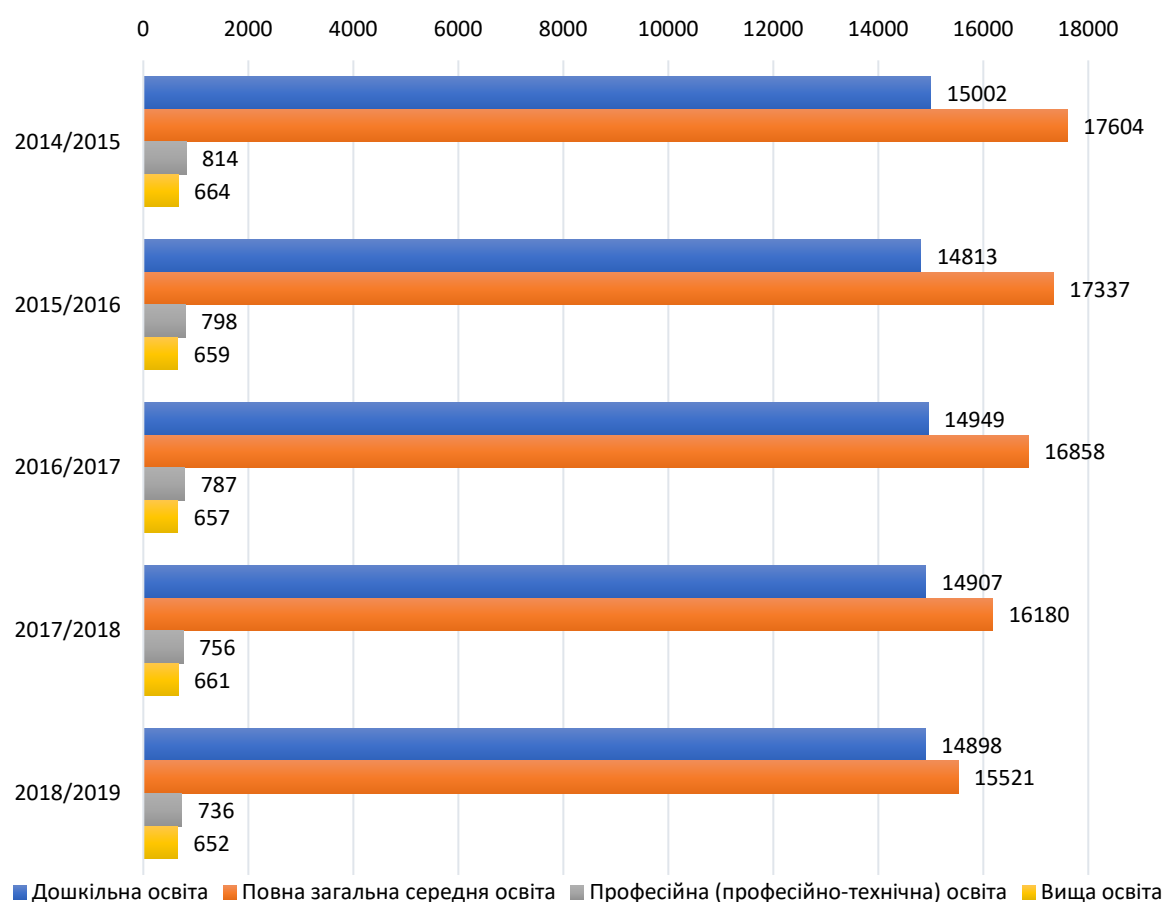

Рис. 1.8. Кількість здобувачів освіти за рівнями освіти в динаміці (2014/2015–2018/2019 н. рр.), осіб

Побудовано за даними Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

1.3. Кількість закладів освіти за рівнями освіти в динаміці (2014/2015–2018/2019 н. рр.)

Упродовж 2014/2015–2018/2019 н. рр. кількість закладів освіти усіх рівнів зменшилась. Трансформація мережі закладів дошкільної, повної загальної середньої, професійної (професійно-технічної) та вищої освіти у бік зменшення здійснюється за рахунок оптимізації їх кількості, що відбувається, наприклад, шляхом реорганізації (ліквідації) закладів дошкільної, повної загальної середньої освіти та утворення на їх базі філій опорних закладів освіти. У 2018/2019 н. р. прослідковується зменшення загальної кількості закладів дошкільної освіти на 0,06 % (станом на кінець 2018 року), повної загальної середньої освіти на 4,1 %, закладів професійної (професійно-технічної) освіти на 2,6 %, закладів вищої освіти на 1,4 % (рис. 1.9).

**Рис. 1.9. Кількість закладів освіти за рівнями освіти в динаміці
(2014/2015–2018/2019 н. рр.), одиниць**

Побудовано за даними Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

1.4. Кількість педагогічних, науково-педагогічних працівників за рівнями освіти в динаміці (2014/2015–2018/2019 н. рр.)

Упродовж 2014/2015–2018/2019 н. рр. кількість педагогічних, науково-педагогічних працівників закладів дошкільної, професійної (професійно-технічної) і вищої освіти скоротилась. У 2018/2019 н. р., порівняно з попереднім навчальним роком, кількість педагогічних працівників закладів дошкільної освіти зменшилась на 0,2 % (станом на кінець 2018 р.). Викладацький склад закладів професійної (професійно-технічної) освіти скоротився на 9,5 %, а закладів вищої освіти – на 1,8 %. Натомість, кількість педагогічних працівників закладів повної загальної середньої освіти збільшилась на 0,9 % (рис. 1.10).

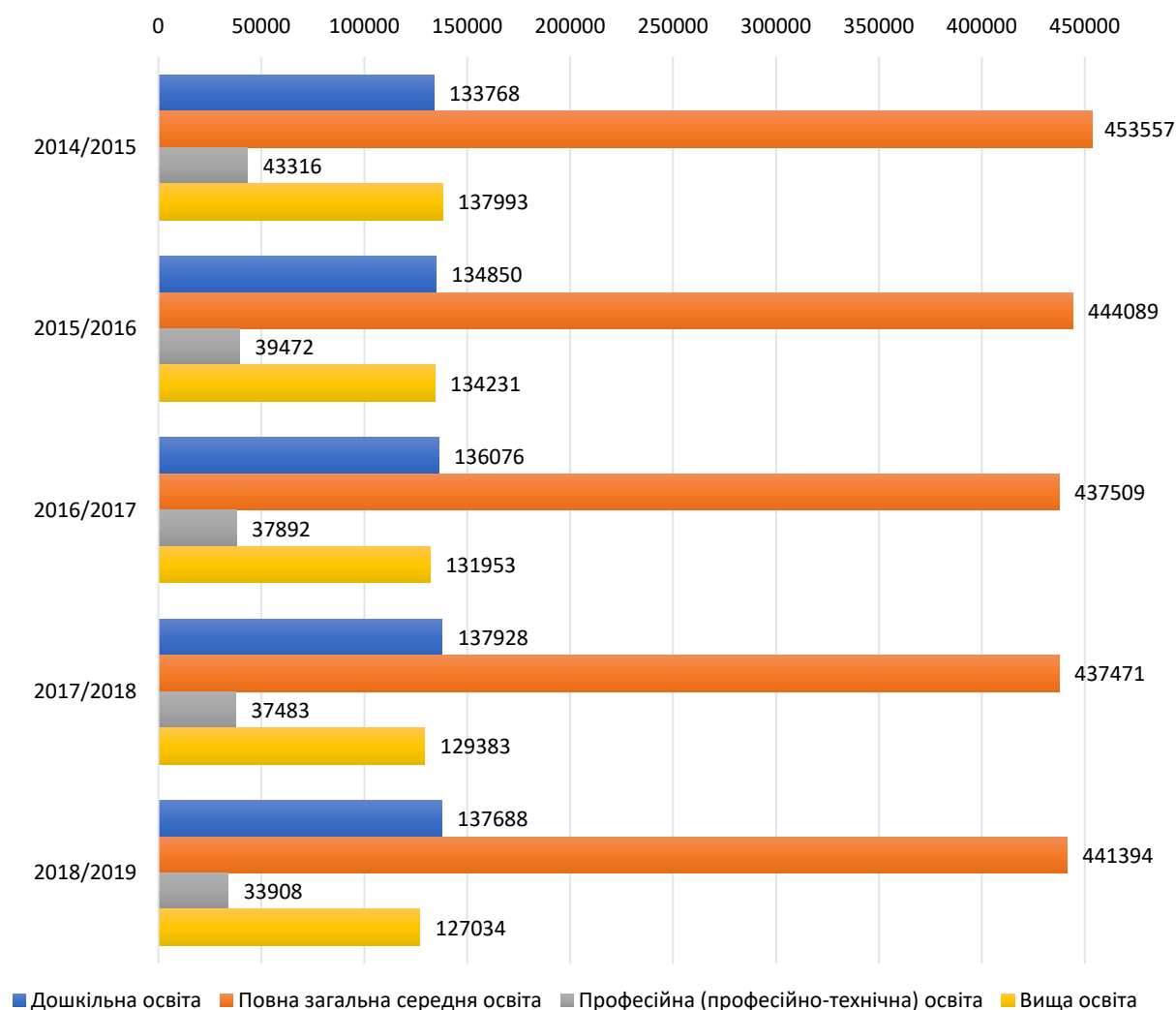

Рис. 1.10. Кількість педагогічних, науково-педагогічних працівників в динаміці (2014/2015–2018/2019 н. рр.), осіб

Побудовано за даними Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

Висновки

1. Фінансове забезпечення є одним із головних чинників, що зумовлює успішність освітнього реформування. Статтею 78 Закону України «Про освіту» задекларовано, що держава забезпечує асигнування на освіту в розмірі не менше семи відсотків валового внутрішнього продукту за рахунок коштів державного, місцевих бюджетів та інших джерел фінансування, не заборонених законодавством. Проте, досягнення цього показника залежить від розвитку національної економіки, наявності фінансових ресурсів, ефективності і віддачі бюджетних коштів, інвестованих в галузь освіти.

Упродовж 2014–2016 рр. спостерігалася тенденція до скорочення частки видатків Зведеного бюджету України на освіту як відносно обсягу ВВП (з 6,3 % у 2014 р. до 5,4 % у 2016 р.), так і обсягу видатків Зведеного бюджету України (з 19,1 % у 2014 р. до 15,5 % у 2016 р.). Таке падіння було зумовлене військовою агресією Росії, протистояння якій вимагало додаткових ресурсів, у тому числі фінансових. Незважаючи на це, Уряд відшукав кошти для суттєвого покращення фінансування освіти. Починаючи з 2016 р., відбулась кардинальна зміна зазначеної тенденції. У 2016 р. загальні видатки зросли на 13,3 % порівняно з 2015 р., у 2017 р. зростання склало 37,3 %, у 2018 р. номінальні видатки зросли на 18,1 % порівняно із попереднім роком. На 2019 р. заплановано обсяг бюджетних видатків у 6,6 % від ВВП та 17,2 % від загального обсягу Зведеного бюджету України. Найбільша частка видатків Зведеного бюджету на освіту у 2014–2018 рр. припадала на повну загальну середню освіту (42,4–48,4 %). Суттєві частки займають видатки на вищу (21,1–28,3 %) та дошкільну освіту (15,1–15,9 %).

2. Із 2015 року для підвищення ефективності фінансування загальної середньої освіти з урахуванням процесів децентралізації, які набирали силу, був започаткований новий бюджетний інструмент – освітня субвенція як міжбюджетний трансферт з державного бюджету місцевим бюджетам. Цей інструмент дає змогу реалізувати один з важливих принципів функціонування бюджетної системи України – принцип субсидіарності, що покликаний

забезпечити максимально можливе наближення надання публічних послуг до їх безпосереднього споживача. У рамках використання зазначеного бюджетного інструменту було сформовано декілька потоків бюджетних коштів для підтримки повної загальної середньої та частково професійної (професійно-технічної) освіти – освітня субвенція (на зарплату педагогічного персоналу закладів загальної середньої освіти, 2015 р.); субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на модернізацію та оновлення матеріально-технічної бази закладів професійної (професійно-технічної) освіти (2017 р.); субвенція на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами (2017 р.); субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на забезпечення якісної, сучасної та доступної повної загальної середньої освіти «Нова українська школа» (2018 р.); субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на створення та ремонт існуючих спортивних комплексів при закладах повної загальної середньої освіти усіх ступенів (2019 р.).

Обсяг коштів зарплатної освітньої субвенції постійно зростає. Так, якщо у 2016 р. її обсяг склав 44,8 млрд грн, то вже в 2019 р. він зріс до 69,6 млрд грн. Загальний сумарний обсяг коштів інших видів субвенцій зріс з 0,2 млрд грн у 2017 р. до 3,4 млрд грн у 2019 р.

Ці кошти переважно спрямовувались на трансформацію сфери повної загальної середньої освіти, на збільшення заробітної плати вчителів, на проведення заходів НУШ, які були заплановані в рамках трьох таких загальних напрямів як створення нового навчально-методичного забезпечення НУШ, підготовки вчителів для НУШ (зокрема через підвищення кваліфікації і інші заходи), створення нового освітнього середовища (капітальні ремонти, закупівля навчального обладнання, будівництво шкільних туалетів тощо). Уряд здійснює суттєву підтримку реформаторських дій Міністерства освіти і науки України в умовах воєнних дій. Уперше з'явилися капітальні видатки на потреби освіти. Упродовж 2016–2019 рр. на капітальні видатки було спрямовано понад 3 млрд грн.

3. Механізм субвенціального фінансування потребує, як показує практика, подальшого вдосконалення. Це стосується проблеми використання залишків коштів за освітньою субвенцією, вдосконалення формули розподілу освітньої субвенції, питання отримання і використання статистичних даних поточного до формування бюджету року, що дозволить здійснювати більш точні і більш відповідні фактичному стану в школах фінансові розрахунки. Додаткові ризики для освітньої реформи спричиняє процес утворення об'єднаних територіальних громад, оскільки він може ускладнювати розподіл освітніх субвенцій, впливати на планування та прогнозування місцевих бюджетів. Для зниження цих впливів Міністерством освіти і науки вже зроблено і планується здійснити ряд кроків. Зокрема, робочою групою з удосконалення формули розподілу освітньої субвенції разом з Міністерством фінансів України опрацьовано пропозиції до Бюджетного кодексу України та нормативних документів, які за їх реалізації дозволять пом'якшити зазначені ризики. Важливим є також посилення поточної взаємодії Міністерства освіти і науки України з Міністерством фінансів України для вчасного вирішення проблем, пов'язаних з утворенням об'єднаних територіальних громад (ОТГ).

2. ДОШКІЛЬНА ОСВІТА: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПНОСТІ

Основними принципами державної політики у сфері дошкільної освіти є: доступність освітніх послуг для кожного громадянина; рівність умов для реалізації задатків, нахилів, здібностей, обдарувань, усебічного розвитку кожної дитини; єдність розвитку, виховання, навчання і оздоровлення дітей; єдність виховних впливів сім'ї і закладу дошкільної освіти; наступність і перспективність між дошкільною та початковою загальною середньою освітою; світський характер освіти у державних і комунальних закладах дошкільної освіти; особистісно-орієнтований підхід до розвитку дитини; демократизація та гуманізація педагогічного процесу; відповідність змісту, рівня й обсягу дошкільної освіти особливостям розвитку та стану здоров'я дитини дошкільного віку; інші засади, визначені Законом України «Про освіту».

Завданнями дошкільної освіти є формування основ соціальної адаптації та життєвої компетентності дитини; виховання елементів природодоцільного світогляду, розвитку позитивного емоційно-ціннісного ставлення до довкілля; утвердження емоційно-ціннісного ставлення до практичної та духовної діяльності людини; розвитку потреби реалізації власних творчих здібностей.

Основними стратегічними цілями державної політики є забезпечення доступу до якісної дошкільної освіти шляхом подолання черги до закладів освіти, а також підвищення соціального статусу педагогічних працівників шляхом підвищення рівня оплати праці.

2.1. Реалізація Плану дій Уряду з поетапного створення додаткових місць у закладах освіти для дітей дошкільного віку

У сфері дошкільної освіти ключовою проблемою є невідповідність існуючих потреб можливостям забезпечення здобуття цієї освіти дітьми дошкільного віку.

Саме тому Урядом було затверджено план дій на 2017–2019 рр. поетапного створення додаткових місць у закладах освіти для дітей дошкільного віку. Очікувані кількісні показники створення додаткових місць у закладах освіти в 2017–2019 рр. для дітей дошкільного віку передбачені за рахунок та в межах видатків державного та місцевих бюджетів, а також інших не заборонених законодавством джерел фінансування (розпорядження КМУ від 6 грудня 2017 р. № 871-р (зі змінами)).

План дій розроблено на підставі регіональних планів створення додаткових місць для дітей дошкільного віку, відповідно з 2017 р. до 2020 р. передбачено створити додатково 81 974 місця.

Протягом 2017 р. – I кварталу 2019 р. місцевими органами самоврядування створено майже 55 тис. додаткових місць для дітей дошкільного віку (54 903). У 2017 р. створено 27 143 місця, 2018 р. – 24 211 місць, у I кварталі 2019 року – 3 549 місць.

У 2018 році додаткові місця створено за рахунок розвитку мережі закладів, що забезпечують здобуття дошкільної освіти, а саме:

- уведено в експлуатацію 33 новобудови;
- реорганізовано 85 закладів освіти із створенням у них дошкільних відділень;
- реконструйовано 35 закладів дошкільної освіти (ЗДО);
- відкрито 70 приватних ЗДО;
- відновлено діяльність 20 закладів, що використовувались не за призначенням;
- відкрито 25 дитячих садків у пристосованих для цього приміщеннях;

- відкрито 412 додаткових груп у функціонуючих ЗДО;
- інші шляхи створення закладів дошкільної освіти (відновлення діяльності закладів, що функціонували, реорганізація із перепрофілюванням у ЗДО) – 51 ЗДО.

Регіональний розподіл уведених в експлуатацію в 2018 р. закладів дошкільної освіти подано на рис. 2.1.

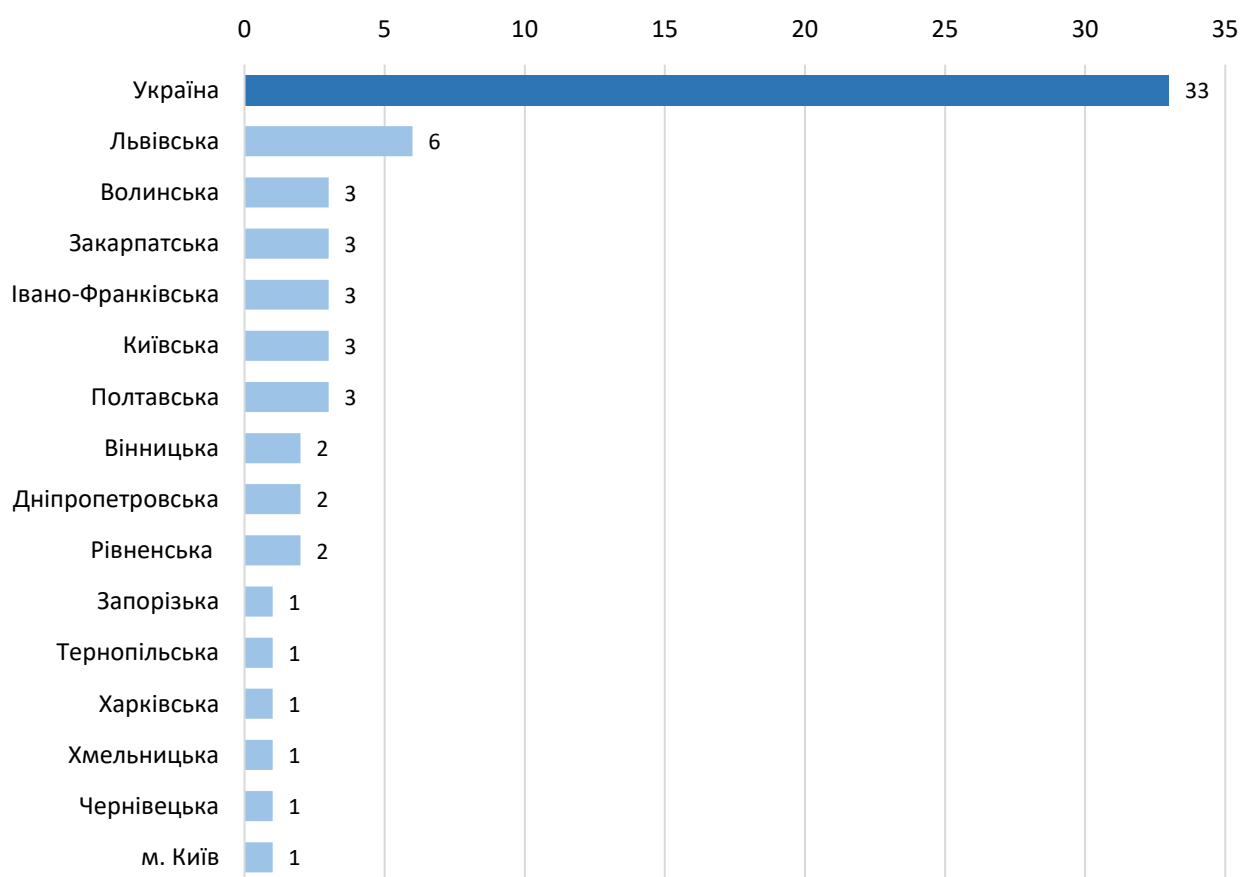

Рис. 2.1. Кількість уведених в експлуатацію новобудов закладів дошкільної освіти в 2018 р. за регіонами

Складено за даними Директорату дошкільної та шкільної освіти МОН.

За оперативними даними органів управління освітою, протягом 2018 року найбільше місць у ЗДО створено у Київській області (3 530), місті Києві (3 085 місць), а також в Одеській (2 500), Львівській (2 485), Харківській (1 676), Івано-Франківській (1 537), Дніпропетровській (1 083) областях. Разом із цим до кінця 2019 року для виконання розпорядження Кабінету Міністрів України необхідно створити додатково ще 27 071 місце.

2.1.1. Динаміка зміни черги на влаштування дітей у заклади дошкільної освіти в динаміці (2015–2018 рр.)

Загалом упродовж 2015–2018 рр. черга в ЗДО скоротилась на 63 %, зокрема у 2018 р. в порівнянні з 2017 р. – на 28 % і станом на кінець 2018 р. становить 33,7 тис. дітей (рис. 2.2).

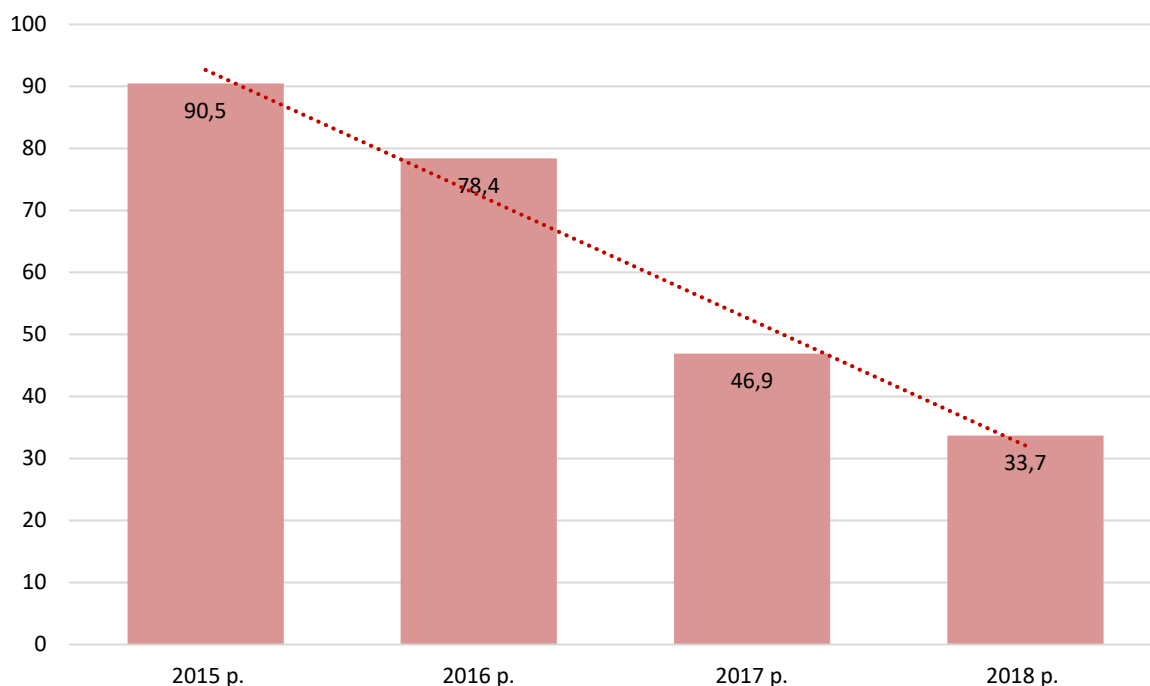

Рис. 2.2. Динаміка зміни черги на влаштування дітей у заклади дошкільної освіти (2015–2019 рр.), тис. осіб

Складено за даними Директорату дошкільної та шкільної освіти МОН.

2.1.2. Кількість закладів дошкільної освіти в динаміці (2015–2018 рр.)

За даними Державної служби статистики України, станом на кінець 2018 р. в Україні функціонувало 14 898 ЗДО (юридичних осіб). У 2018 році порівняно з 2017 роком мережа таких закладів скоротилась на 0,06 % (9 ЗДО). Разом з тим простежуються зміни у кількості ЗДО залежно від типу місцевості: у міських поселеннях кількість ЗДО збільшилась на 1 %, у сільській місцевості кількість ЗДО, навпаки, скоротилась на 0,7 % (рис. 2.3).

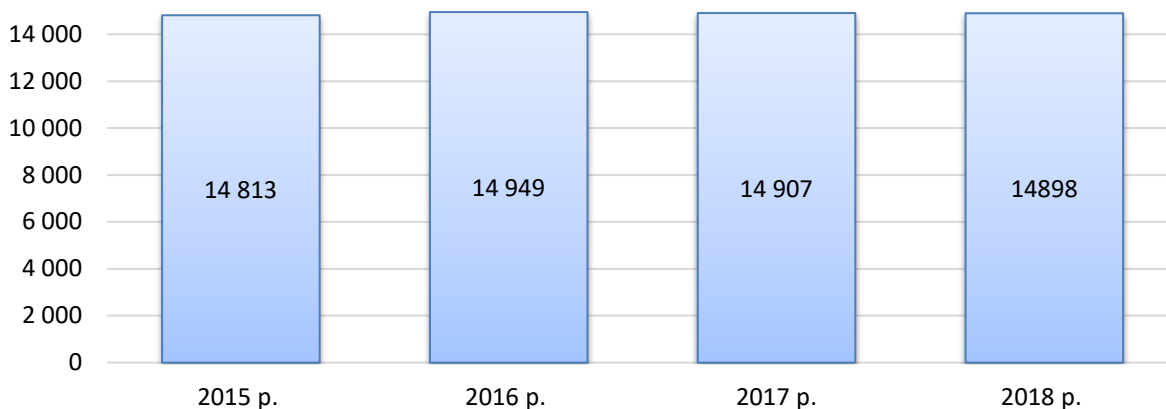

Рис. 2.3. Кількість закладів дошкільної освіти у динаміці (2015–2018 рр.), одиниць

Складено за даними Державної служби статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

2.1.3. Кількість дітей у закладах дошкільної освіти України (2015–2018 рр.)

У ЗДО (зі статусом юридичної особи) за даними Державної служби статистики, у 2018 р. здобували освіту 1 278,2 тис. вихованців. Дані, наведені на рисунку 2.4, демонструють, що тенденція 2015–2017 рр. до збільшення кількості дітей у ЗДО змінюється. Зменшення кількості вихованців закладів дошкільної освіти в 2017-2018 рр. властиве як міській, так і сільській місцевості: кількість вихованців міських ЗДО зменшилась на 1,6 %, сільських – на 3,1 %.

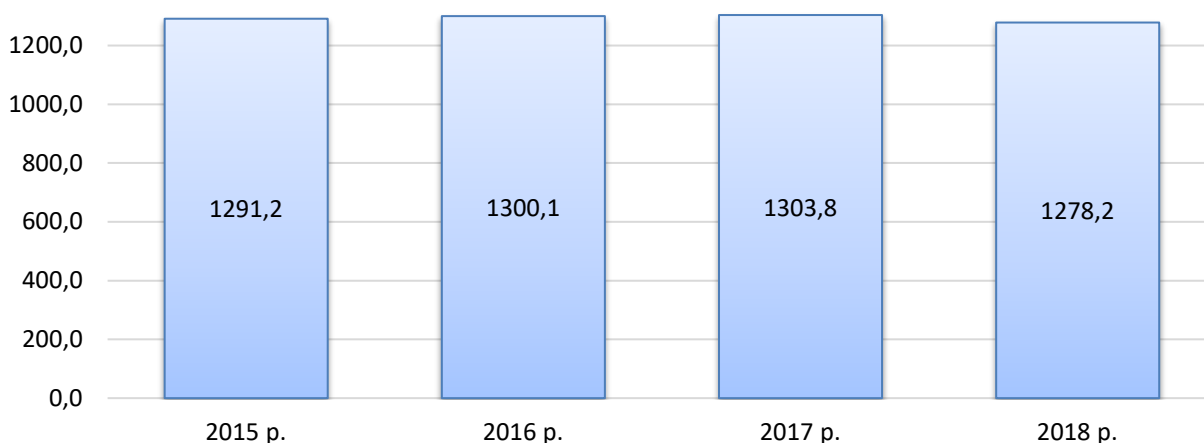

Рис. 2.4. Кількість дітей у закладах дошкільної освіти України (2015–2018 рр.), тис. осіб

Складено за даними Державної служби статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Таке зменшення пояснюється демографічними показниками народжуваності (рис. 2.5).

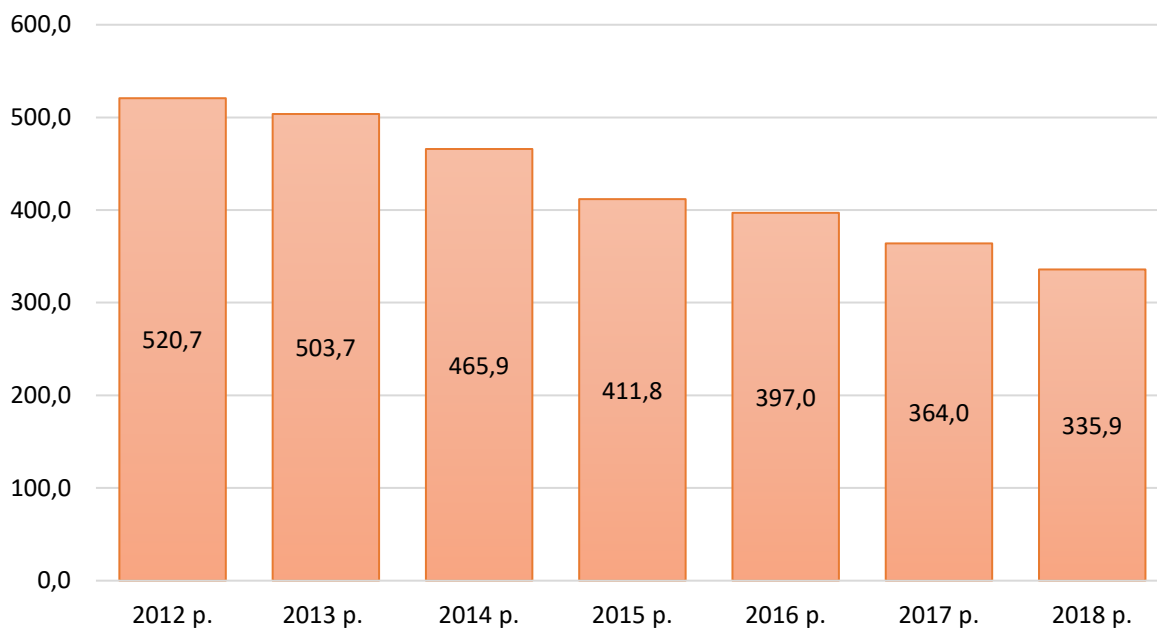

Рис. 2.5. Динаміка народжуваності дітей в Україні (2012–2018 рр.), тис. осіб

Складено за даними Державної служби статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

2.1.4. Динаміка кількості дітей, які відвідують заклади дошкільної освіти у розрахунку на 100 місць на кінець 2017, 2018 рр.

За даними Державної служби статистики України наприкінці 2018 року ЗДО залишаються перевантаженими в більшості регіонів країни. Проте порівняння з даними кінця 2017 року засвідчує, що у 2018 році перевантаженість закладів дошкільної освіти поступово спадає. Загалом по Україні кількість дітей, які відвідують ЗДО, у розрахунку на 100 місць скоротилась із 112 до 108 (на 3,7 %). У межах норми завантажені заклади Херсонської, Донецької, Черкаської та Луганської областей. У 2018 році до переліку областей, заклади яких завантажені в межах норми, додалась ще Харківська область. Суттєві скорочення кількості дітей у розрахунку на 100 місць зафіксовані в Одеській, Вінницькій, Черкаській областях (скорочення на 9,9 %, 5,8 % та 5,3 % відповідно) (рис. 2.6).

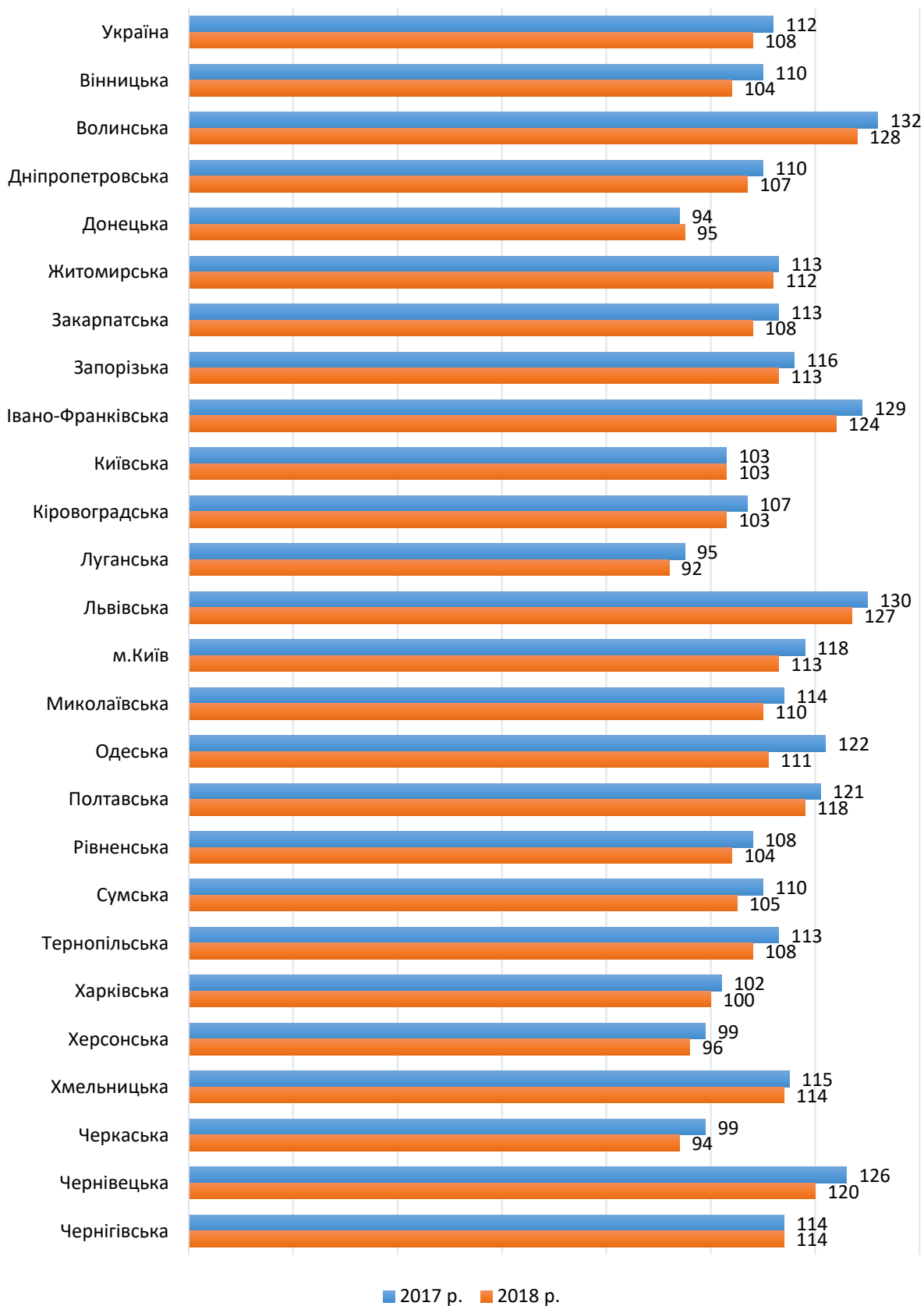

Рис. 2.6. Кількість дітей, які відвідують заклади дошкільної освіти, у розрахунку на 100 місць (на кінець 2017, 2018 років), осіб

Складено за даними Державної служби статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

2.1.5. Кількість дітей, які відвідують заклади дошкільної освіти за віковими категоріями в динаміці (2015–2018 рр.)

Відповідно до розподілу, зображеного на рис. 2.7, протягом 2015–2018 рр. частка дітей віком 3–5 років, які відвідують ЗДО, від загальної кількості дітей цієї вікової категорії залишається приблизно однаковою. У 2018 р. прослідковуються незначні скорочення щодо частки дітей віком 3–5 років. По Україні цей показник зменшився всього на 1,1 %, у міських поселеннях показник зменшився на 0,8 %, а у сільській місцевості – на 1,6 %.

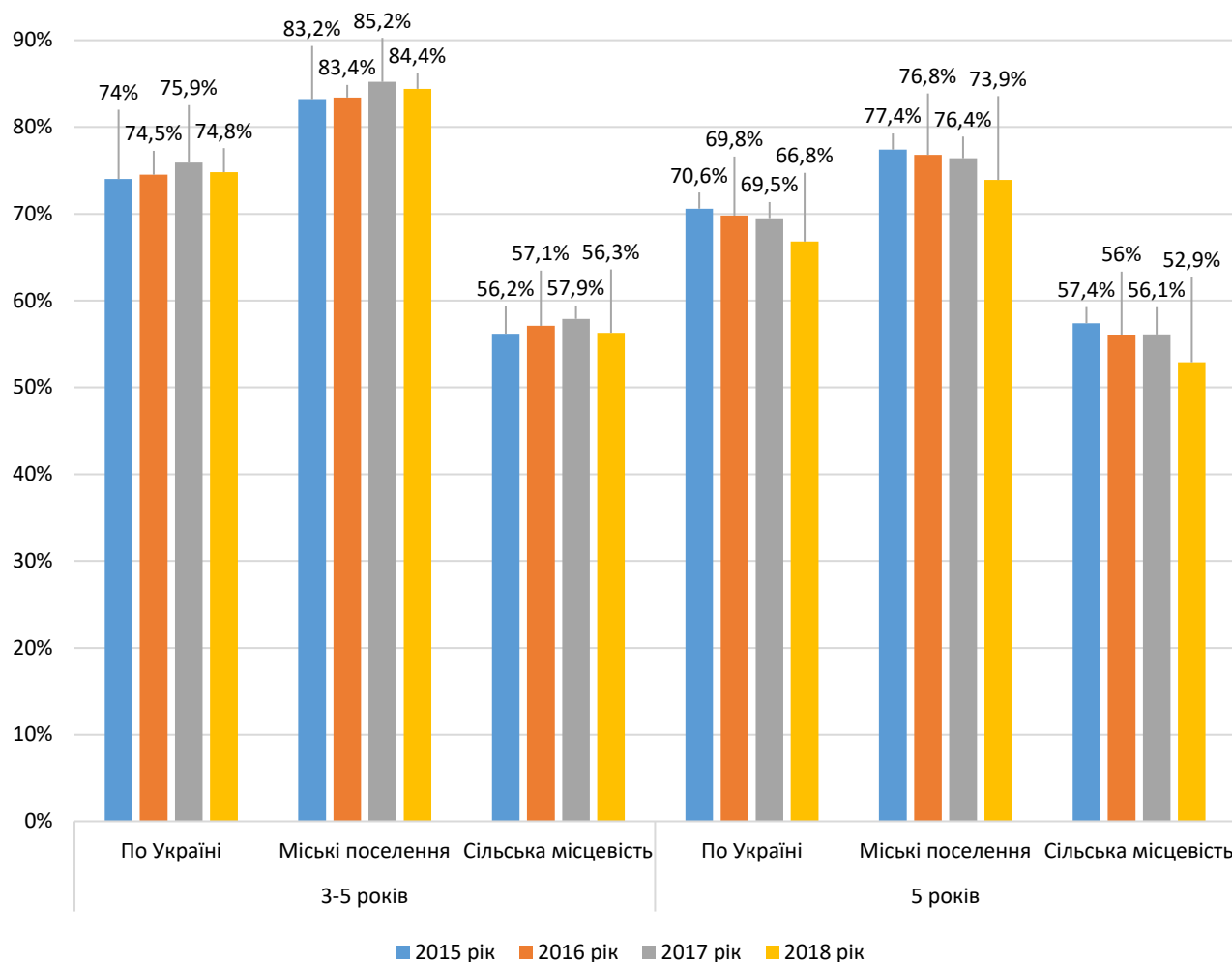

Рис. 2.7. Частка дітей, які відвідують заклади дошкільної освіти за віковими категоріями (віком 3–5 років; 5-річного віку) в динаміці (2015–2019 рр.), %

Складено за даними Державної служби статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

2.1.6. Кількість дітей 5-річного віку, які відвідують заклади дошкільної освіти, в розрізі регіонів і типу місцевості станом на кінець 2018 р.

У сільській місцевості мережа закладів дошкільної освіти скорочується, у містах – зростає.

Вбачаємо дві причини таких змін: міграція населення, в основному молодих людей, які в пошуках роботи їдуть до великих міст; брак коштів призводить до закриття закладів дошкільної освіти в ОТГ та сільській місцевості.

Відповідно відсоток дітей 5 років, які відвідують ЗДО, у містах вищий, ніж у сільській місцевості (рис. 2.8).

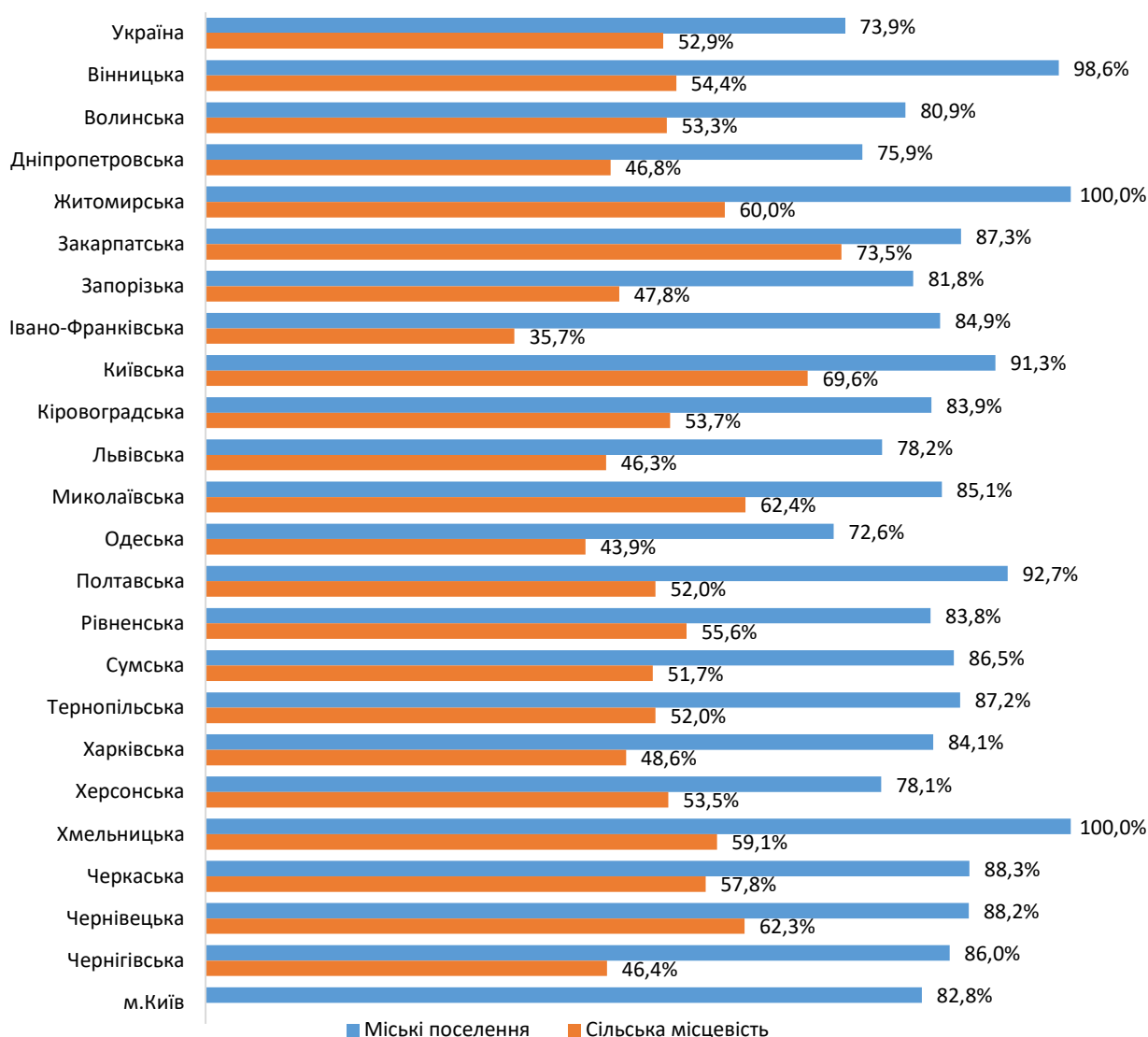

Рис. 2.8. Кількість дітей 5-річного віку, які відвідують заклади дошкільної освіти за регіонами і типом місцевості в 2019 р., % від загальної кількості дітей

Складено за даними Державної служби статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

2.1.7. Відсоток дітей 5-річного віку, які відвідують заклади дошкільної освіти в динаміці (2015–2018 рр.)

Представлений розподіл (рис. 2.9) демонструє, що діти п'ятирічного віку, які проживають у міських поселеннях, більшою мірою охоплені дошкільною освітою. По Україні впродовж 2017–2018 рр. спостерігалось зменшення охоплення дітей 5-ти річного віку дошкільною освітою як у міських поселеннях, так і у сільській місцевості (показник зменшився на 5,3 % та 5,1 % відповідно). Найсуттєвіші зміни спостерігаються у зменшенні частки дітей 5-ти річного віку в міських поселеннях Сумської, Закарпатської, Чернігівської областей (частка дітей 5-ти річного віку зменшилася на 13,5 %, 12 % та 9,3 % відповідно). Серед сільських поселень найсуттєвіші зміни зафіксовані у Черкаській та Рівненській областях (показник зменшився на 11,1 % та 8,8 % відповідно).

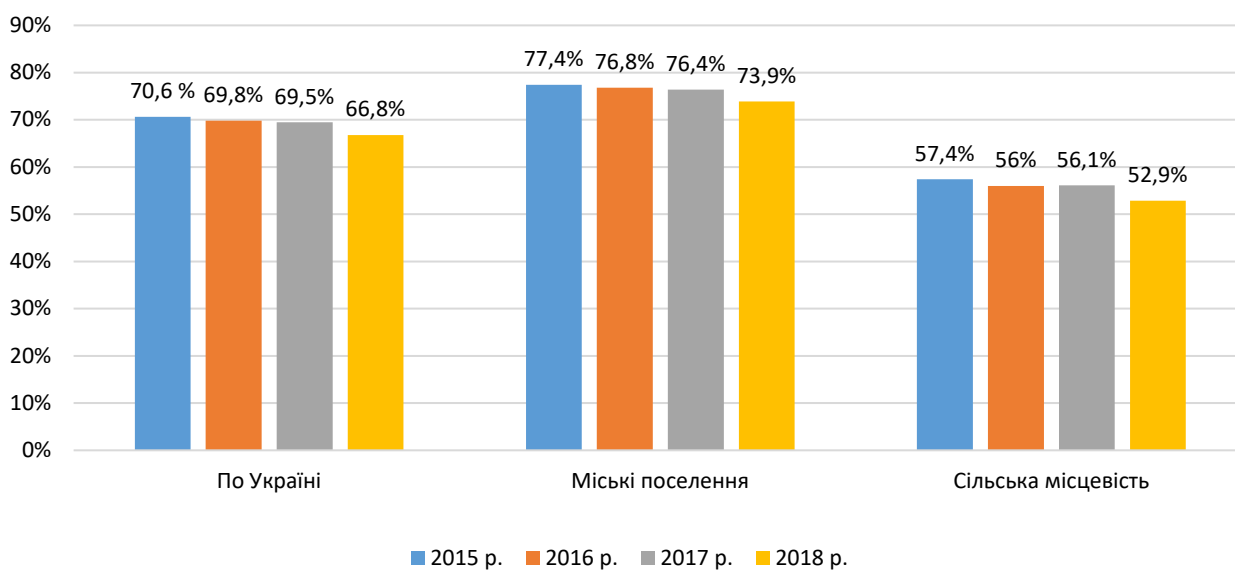

Рис. 2.9. Відсоток дітей 5-річного віку, які відвідують заклади дошкільної освіти в динаміці (2015–2018 рр.)

Складено за даними Державної служби статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Відповідно до розподілу, зображеного на рис. 2.9, з 2015 року по Україні прослідковується негативна тенденція до зміни кількості дітей 5-ти річного віку, які відвідують ЗДО. У 2018 році цей показник зменшився на 2,7 % порівняно з 2017 роком. Більш стрімко відбувається скорочення кількості дітей 5-ти річного

віку в закладах сільської місцевості, показник зменшився на 3,2 %. Порівняно з 2017 р. кількість вихованців 5-ти річного віку міських ЗДО зменшилась на 2,5 %.

2.2. Кадрове забезпечення у сфері дошкільної освіти

Відповідно до даних Державної служби статистики України, освітній процес у ЗДО в 2018/2019 н. р. забезпечували 137 688 педагогічних працівників, серед яких 98,7 % жіночої статі. У міських ЗДО працює майже 75 % педагогічних працівників, понад 90 % вихователів-методистів, понад 80 % практичних психологів і майже 70 % соціальних педагогів працюють у ЗДО, розташованих у міській місцевості (рис. 2.10).

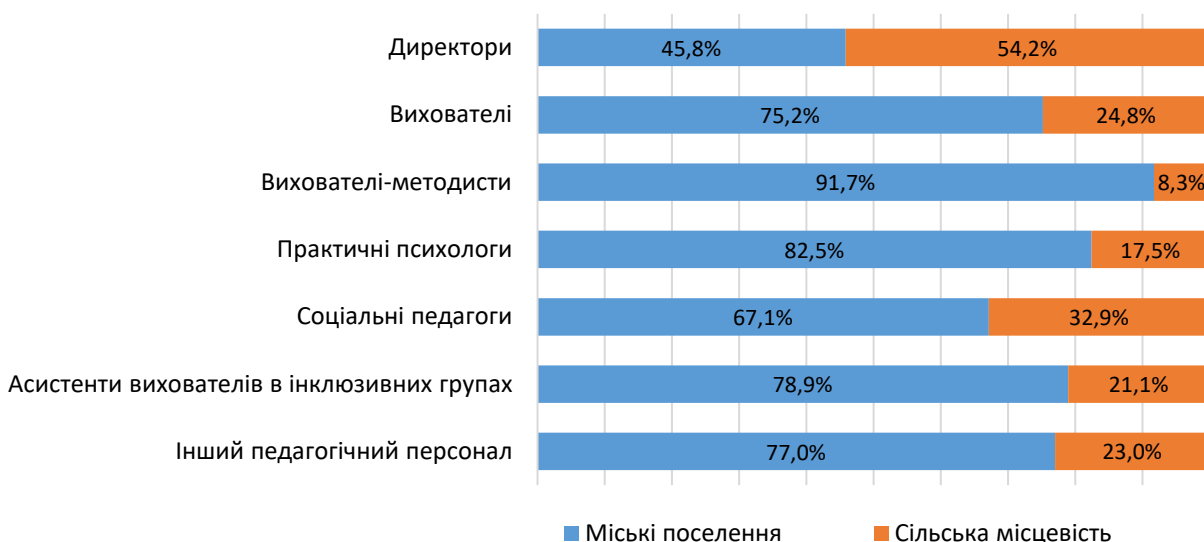

Рис. 2.10. Розподіл педагогічних працівників закладів дошкільної освіти за типом місцевості, %

Складено за даними Державної служби статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Це пов'язано із загальним скороченням населення у сільській місцевості та міграцією громадян до великих міст. Так, за останні 10 років населення у сільській місцевості скоротилось на 1660 тис. осіб, що не могло не позначитися на кадровому забезпеченні ЗДО.

**Педагогічні працівники закладів дошкільної освіти
за освітніми ступенями (освітньо-кваліфікаційними рівнями)
та віком на кінець 2018 р.**

Станом на кінець 2018 р. 136,3 тис. штатних педагогічних працівників системи дошкільної освіти мають освітній ступінь (освітньо-кваліфікаційний рівень), зокрема ступінь (освітньо-кваліфікаційний рівень) молодшого бакалавра/молодшого спеціаліста мають 47,5 тис. осіб (34,5 %); бакалавра, спеціаліста/магістра – 88,8 тис. осіб (64,5 %). Більшість практичних психологів (96,8 %), соціальних педагогів (93,0 %) і вихователів-методистів (93,7 %) мають освітній ступінь бакалавра, спеціаліста/магістра. Найбільша частка зі ступенем (освітньо-кваліфікаційним рівнем) молодшого бакалавра/молодшого спеціаліста серед вихователів (40,6 %), асистентів вихователів у інклюзивних групах (30,5 %), іншого педагогічного персоналу (29,3 %) (рис. 2.11).

**Рис. 2.11. Розподіл педагогічних працівників закладів дошкільної освіти
за освітніми ступенями (освітньо-кваліфікаційними рівнями)
на кінець 2018 року, %**

Складено за даними Директорату дошкільної та шкільної освіти МОН.

За віковим розподілом найбільша частка (61,6 %; 84,8 тис. осіб) педагогічних працівників у системі дошкільної освіти віком від 36 до 59 років, найменша (8,1 %; 11,7 тис. осіб) – підпрацівники віком 60 років і старше; майже третина (30,3 %; 41,7 тис. осіб) – до 36 років. Зокрема, найбільше підпрацівників до 35 років серед соціальних педагогів (60,9 %) і асистентів вихователів у інклюзивних групах (55,8 %), натомість найбільша частка працівників віком 60 років і старше серед директорів (14,2 %) й іншого педагогічного персоналу (10,4 %). Три чверті директорів ЗДО й вихователів-методистів віком від 36 до 59 років (рис. 2.12).

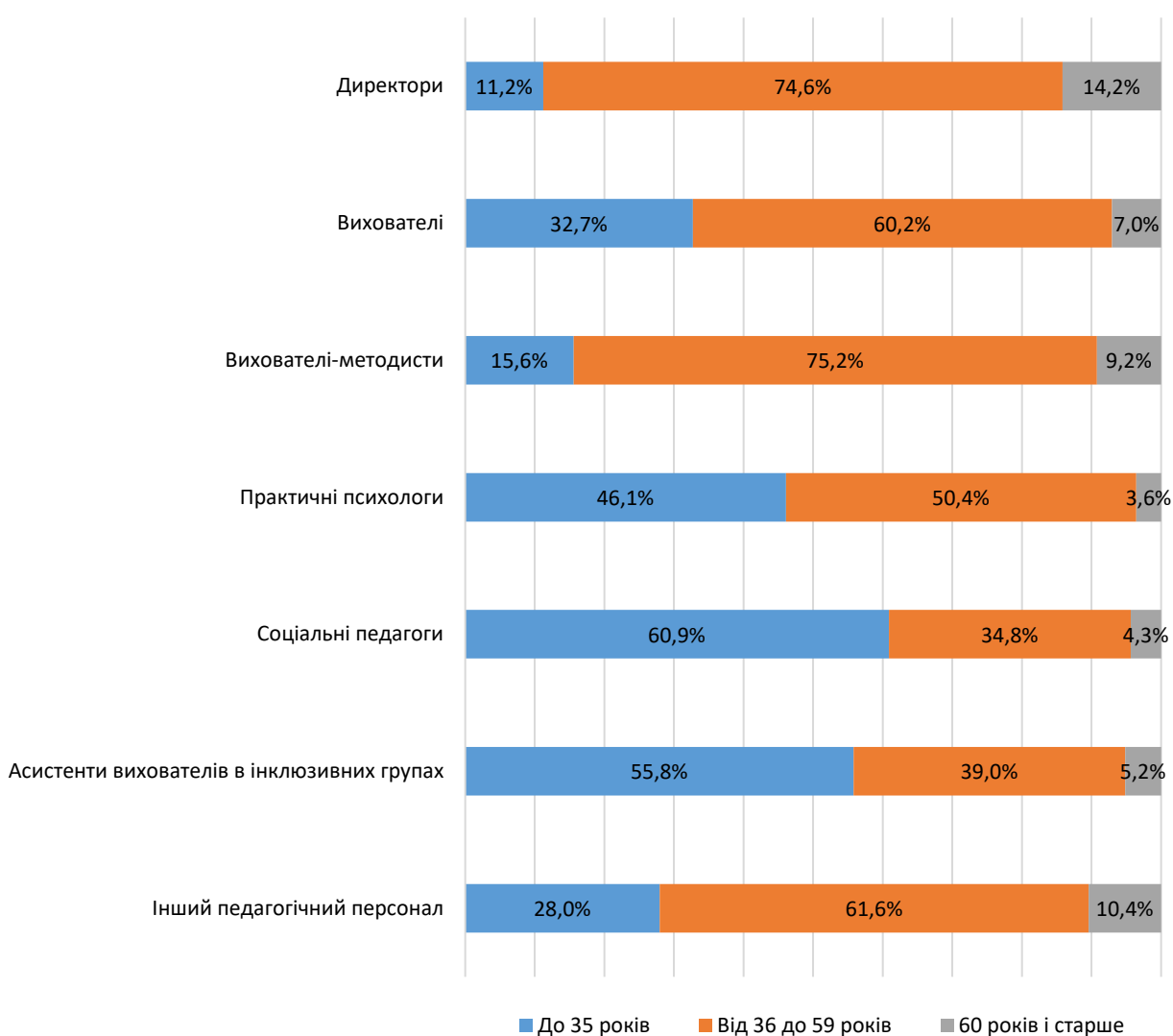

Рис. 2.12. Розподіл штатних (педагогічних) працівників закладів дошкільної освіти за віком на кінець 2018 року, %

Складено за даними Директорату дошкільної та шкільної освіти МОН.

Така ситуація викликана порівняно невеликою заробітною платою у сфері дошкільної освіти, що не може конкурувати із більш оплачуваними сферами зайнятості. Саме це спричиняє відтік молодих спеціалістів до інших сфер зайнятості.

Облікова кількість штатних (педагогічних) працівників закладів дошкільної освіти у віці до 35 років за регіонами на кінець 2018 р.

За регіональним розподілом найбільше педагогічних працівників у віці до 35 років працюють у місті Києві, Дніпропетровській і Львівській областях, найменше – у Луганській і Кіровоградській областях (рис. 2.13).

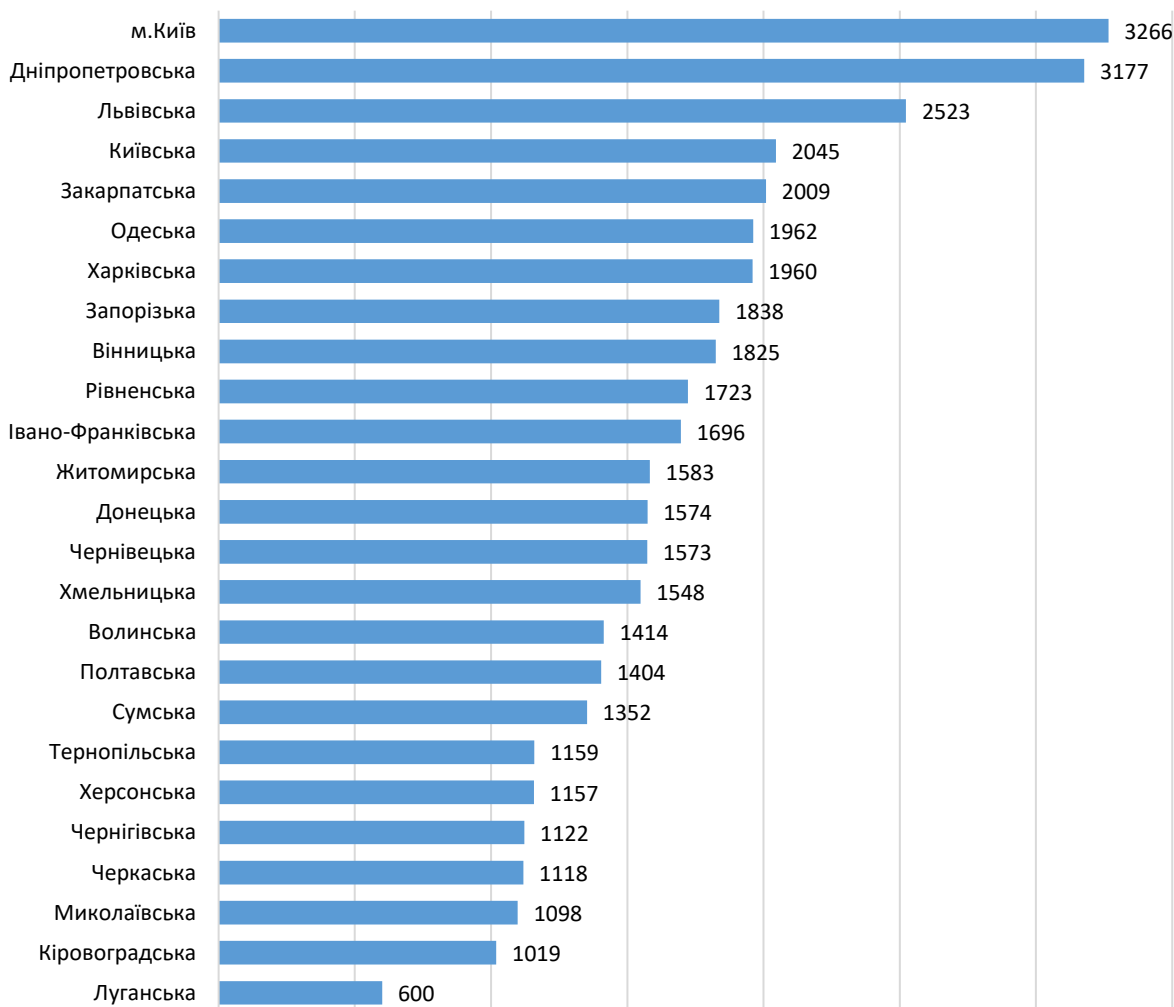
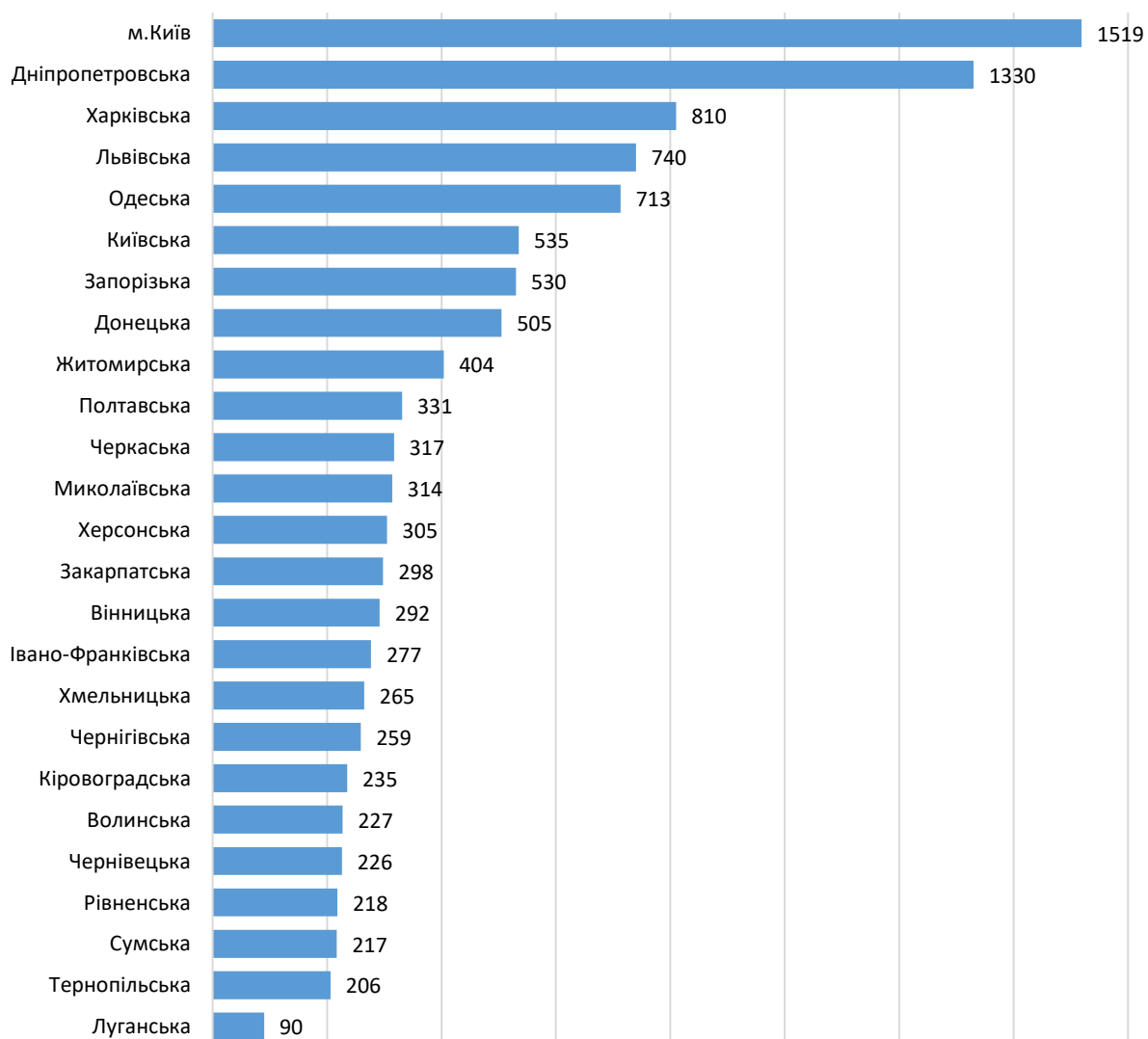

Рис. 2.13. Розподіл облікової кількості штатних (педагогічних) працівників у віці до 35 років за регіонами на кінець 2018 року, осіб

Складено за даними Директорату дошкільної та шкільної освіти МОН.

**Облікова кількість штатних (педагогічних) працівників закладів
дошкільної освіти у віці 60 років і старше за регіонами
на кінець 2018 р.**

Загалом по Україні частка педагогічних працівників у віці 60 років і старше становить 8,1 %. Водночас за регіональним розподілом найбільше педагогічних працівників цієї вікової категорії зафіксовано у місті Києві (13,6 % від загальної кількості по Україні) і Дніпропетровській області (11,9 % від загальної кількості по Україні), найменше – у Луганській області (0,8 % від загальної кількості по Україні), також менше 2,0 % педпрацівників у віці 60 років і старше в Тернопільській і Сумській областях (рис. 2.14).

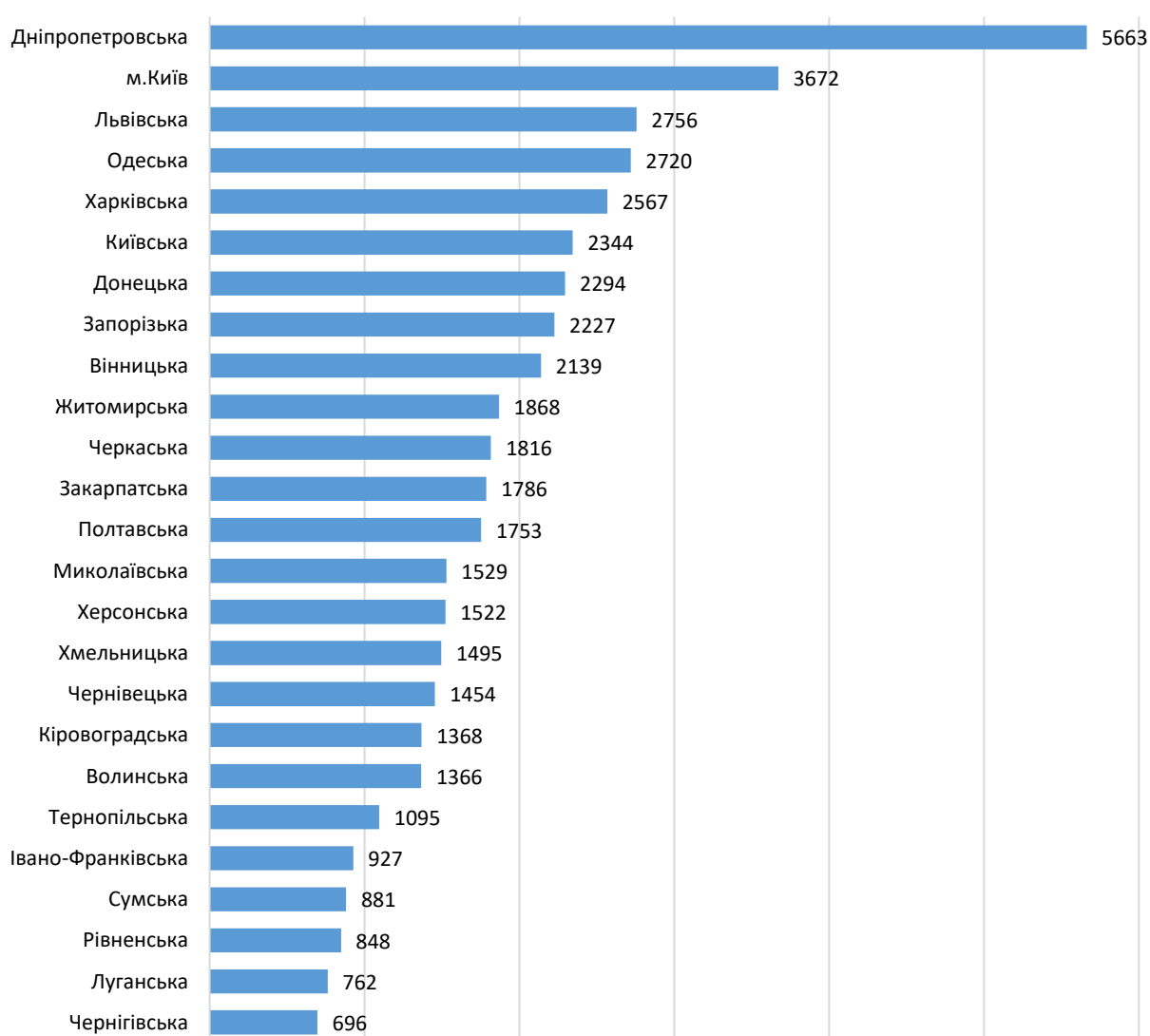

**Рис. 2.14. Розподіл облікової кількості штатних (педагогічних) працівників
у віці 60 років і старше за регіонами на кінець 2018 року, осіб**

Складено за даними Директорату дошкільної та шкільної освіти МОН.

**Облікова кількість штатних працівників закладів дошкільної освіти,
які мають освітній ступінь (освітньо-кваліфікаційний рівень)
молодшого бакалавра або молодшого спеціаліста за регіонами
на кінець 2018 р.**

Серед штатних працівників системи дошкільної освіти з освітнім ступенем (освітньо-кваліфікаційним рівнем) молодшого бакалавра/молодшого спеціаліста найбільша частка простежується в Дніпропетровській області (11,9 % від загальної кількості по Україні) і м. Києві (7,7 % від загальної кількості по Україні), найменша – у Чернігівській, Луганській, Рівненській, Сумській і Івано-Франківській (менше ніж 2,0 %) (рис. 2.15).

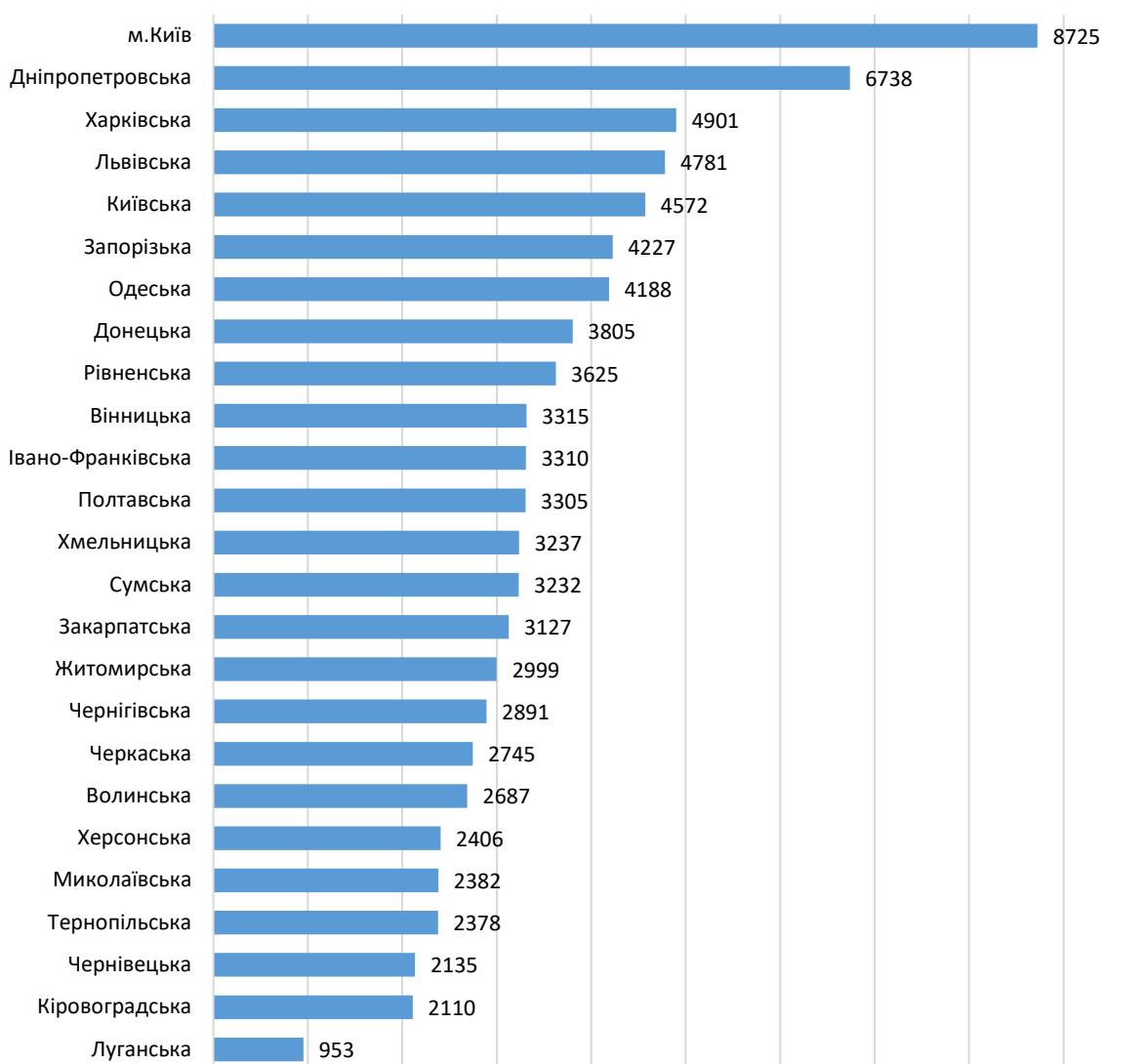

**Рис. 2.15. Розподіл облікової кількості штатних працівників, які мають освітній ступінь
(освітньо-кваліфікаційний рівень) молодшого бакалавра/молодшого спеціаліста
за регіонами на кінець 2018 року, осіб**

Складено за даними Директорату дошкільної та шкільної освіти МОН.

**Облікова кількість штатних працівників закладів дошкільної освіти,
які мають освітній ступінь (освітньо-кваліфікаційний рівень) бакалавра,
спеціаліста або магістра за регіонами
на кінець 2018 р.**

За регіональним розподілом найбільша кількість працівників з освітнім ступенем/освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра, спеціаліста/магістра зафіксована в місті Києві і Дніпропетровській області (9,8 % і 7,6 % від загальної кількості по Україні відповідно); найменше – у Луганській (1,1 % від загальної кількості по Україні), Кіровоградській і Чернівецькій (по 2,4 % від загальної кількості по Україні) областях (рис. 2.16).

**Рис. 2.16. Розподіл облікової кількості штатних працівників, які мають освітній ступінь
(освітньо-кваліфікаційний рівень) бакалавра, спеціаліста або магістра
за регіонами на кінець 2018 року, осіб**

Складено за даними Директорату дошкільної та шкільної освіти МОН.

Отже, кількість працівників з освітнім ступенем(освітньо-кваліфікаційним рівнем) бакалавра, спеціаліста або магістра майже втричі перевищує кількість працівників, що мають освітній ступінь (освітньо-кваліфікаційний рівень) молодшого спеціаліста або молодшого бакалавра. Вагома причина, що обумовлює такий стан, полягає, зокрема, в обсягах державного замовлення на підготовку фахівців у галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка». Так, наприклад, обсяг державного замовлення на бакалавра за останні три роки перевищує обсяг державного замовлення на молодшого спеціаліста приблизно у п'ять разів.

Результати всеукраїнського опитування учасників освітнього процесу щодо організації освітнього середовища в закладах дошкільної освіти

Із 9 по 19 квітня 2019 року тривало всеукраїнське дослідження якості дошкільної освіти. Воно проводилось Державною науковою установою «Інститут освітньої аналітики» у співпраці з Міністерством освіти і науки України відповідно до виконання пункту 1.2.7. Оперативного плану Міністерства освіти і науки України на 2019 рік, затвердженого наказом МОН від 25.01.2019 р. № 61.

Дослідження проведено шляхом опитування учасників освітнього процесу, обробки анкет і аналізу даних про освітні програми, кадровий потенціал, контингент дітей, матеріальні, фінансові та психологічні умови, що створені в ЗДО для забезпечення безпечної життєдіяльності та розвитку дитини.

Для формування вибірки використано дані інформаційно-телекомунікаційної системи «Державна інформаційна система освіти» (ІТС ДІСО).

Кадровий склад директорів

Виконання щоденних обов'язків директора ЗДО передбачає володіння ним певними компетентностями. Результати анкетування дозволяють стверджувати, що загалом майже половина респондентів (46,2 %) повністю володіє знаннями з

фінансової грамотності і більше третини (39,3 %) – з освітнього менеджменту. Разом з тим лише кожен п'ятий повністю обізнаний щодо організації інклюзивного освітнього середовища і лише 3,0 % володіють іноземною мовою (рис. 2.17).

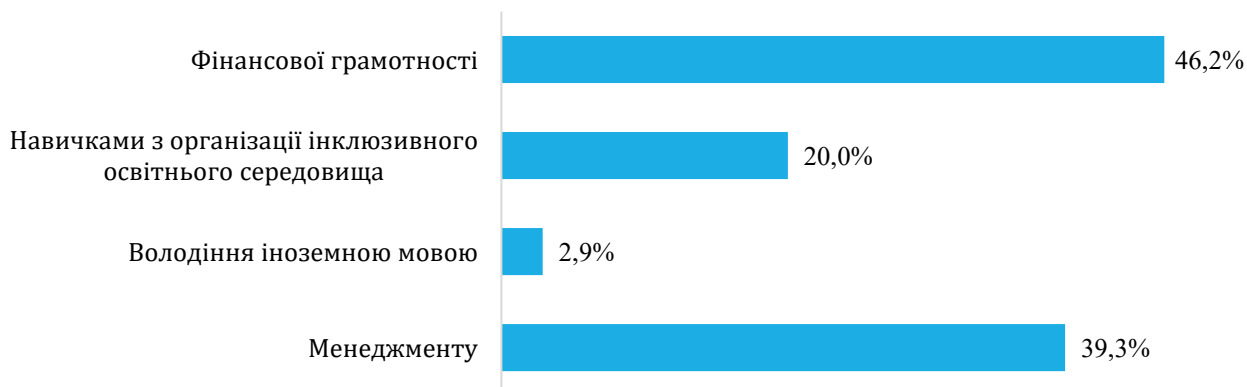

Рис. 2.17. Розподіл відповідей директорів за володінням відповідними навичками, %

Складено за даними «Дослідження якості дошкільної освіти: складові освітнього середовища», ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

Дві третини директорів – учасників анкетування – констатують, що ЗДО забезпечені педагогічним і медичним персоналом (66,1 % і 65,0 % відповідно). Кращою виглядає картина щодо забезпечення непедагогічними кадрами (техперсоналом, обслуговуючим персоналом), а саме: три чверті респондентів наголошують, що очолювані ними заклади повністю забезпечені непедагогічним персоналом (рис. 2.18). Разом з тим 98,3 % вихователів зазначають, що мають помічника вихователя.

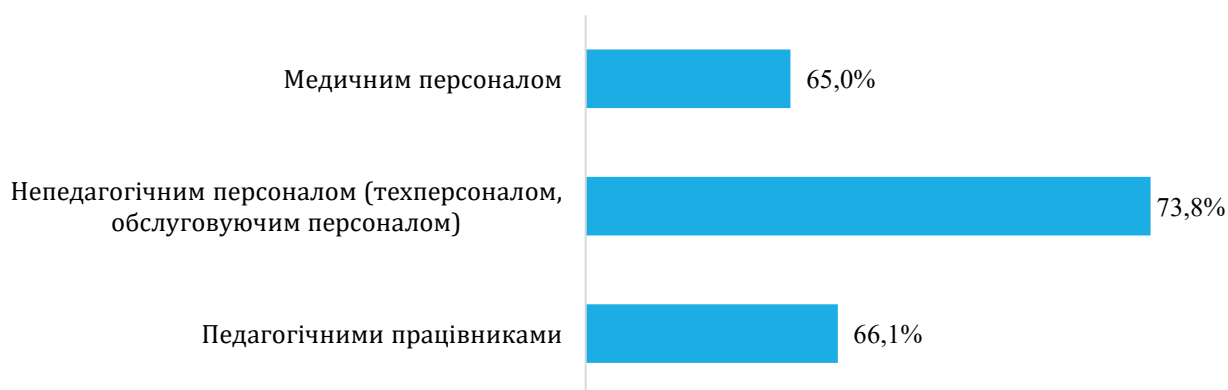

Рис. 2.18. Розподіл відповідей директорів за забезпеченістю закладу освіти необхідним персоналом, %

Складено за даними «Дослідження якості дошкільної освіти: складові освітнього середовища», ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

Кадровий склад вихователів

Сформовані у вихователя професійні компетентності є запорукою успішної реалізації Базового компоненту дошкільної освіти, а отже, і формування соціалізованої особистості вихованця, підготовленого для подальшого навчання на інших рівнях освіти. Відповідно до результатів анкетування, більшість вихователів мають необхідні компетентності. Найбільше серед респондентів таких, що мають чітке уявлення про наповнюваність та розвивальний ефект середовища для дітей (75,4 %) та вміють створювати умови й ситуації для розвитку базових навичок дитини (73,9 %). Найменше серед опитаних здатні визначати програму особистісного розвитку дитини (53,3 %) і володіють сучасними педагогічними технологіями (56,5 %) (рис. 2.19).

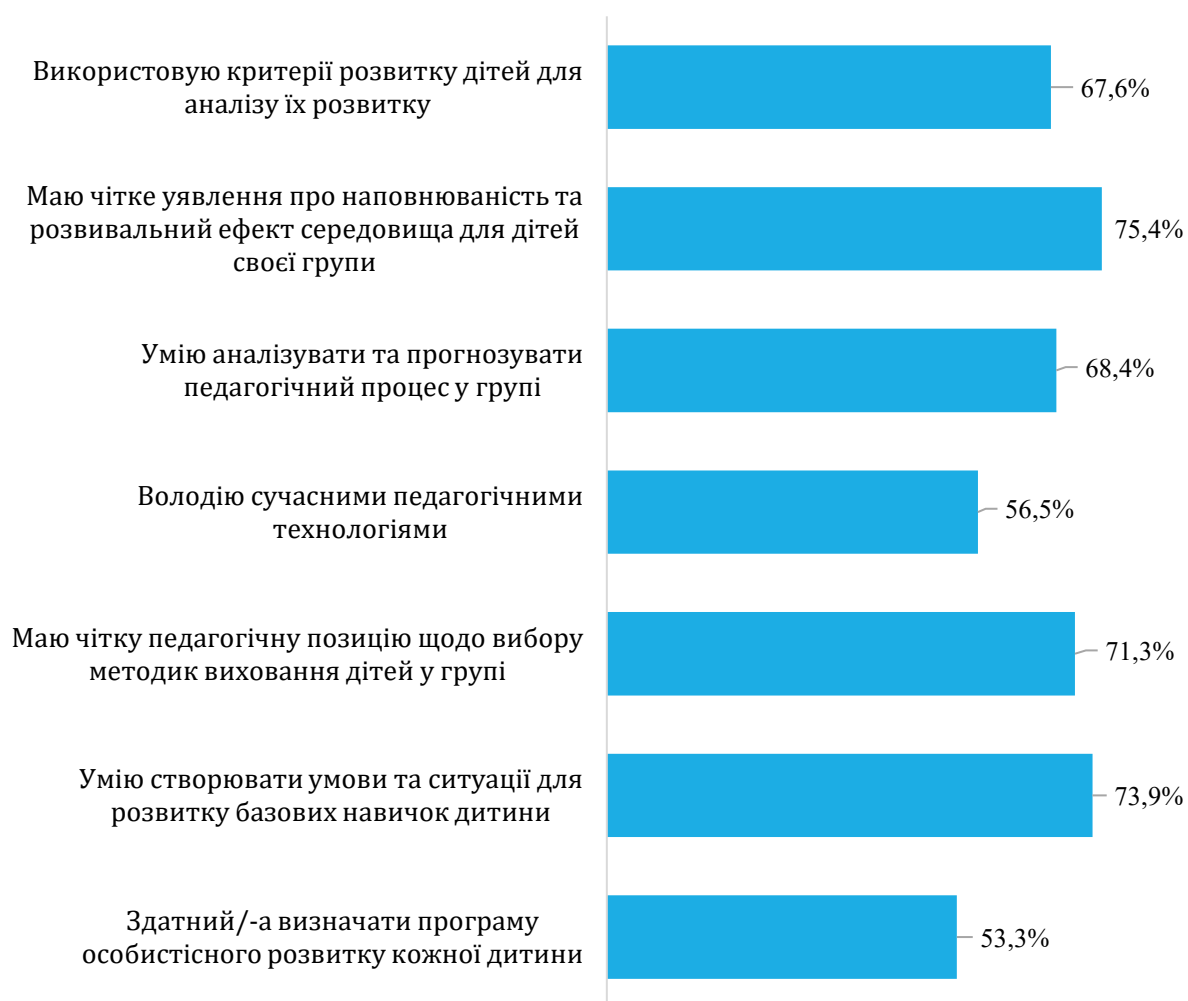

Рис. 2.19. Розподіл відповідей вихователів за володінням відповідними навичками, %

Складено за даними «Дослідження якості дошкільної освіти: складові освітнього середовища», ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

Формування психологічних умов функціонування закладів дошкільної освіти

Результати відповідей директорів і вихователів – учасників дослідження – дають підстави говорити, що у більшості закладів постійно організовуються зустрічі й консультації з членами педагогічного колективу з обговорення організації освітнього процесу. Проводяться регулярні наради, супервізії, під час яких обговорюються питання щодо розвитку й виховання дітей у ЗДО. Це зазначили більше 80,0 % директорів і вихователів. Три чверті респондентів стверджують, що концепція розвитку закладу освіти містить ключові характеристики, що сприяють формуванню комфортного психологічного клімату для успішної організації освітнього процесу в закладі освіти (рис. 2.20).

Рис. 2.20. Розподіл відповідей респондентів, які повністю погоджуються з твердженнями щодо створення для членів колективу умов, необхідних для роботи, за різними напрямками, %

Складено за даними «Дослідження якості дошкільної освіти: складові освітнього середовища», ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

Співпраця колективу ЗДО з батьками (законними представниками) вихованців також сприяє формуванню позитивного психологічного клімату і забезпечує комфортні умови перебування дітей у закладі освіти. Майже 80,0 % директорів і трохи більше 80,0 % вихователів, що взяли участь у дослідженні,

відзначають, що батьків (законних представників) регулярно інформують про прогрес розвитку і виховання їхніх дітей. Проте серед батьків (законних представників) це констатують 72,4 % респондентів. Незначна різниця у відповідях респондентів спостерігається і щодо об'єктивного вирішення конфліктів між закладом освіти і батьками дітей (85,0 % директорів і вихователів та 78,4 % батьків (законних представників)). Майже три чверті батьків (законних представників) наголошують, що їм регулярно надаються консультації щодо виховання й розвитку дітей. Серед працівників закладу освіти цей відсоток вищий (83,6 % директорів і 87,4 % вихователів). Різниця у 12,6 % спостерігається у відповідях директорів (77,1 %) та батьків вихованців (законних представників) (64,5 %) щодо доступності звітів про діяльність педагогів у закладі освіти (рис. 2.21).

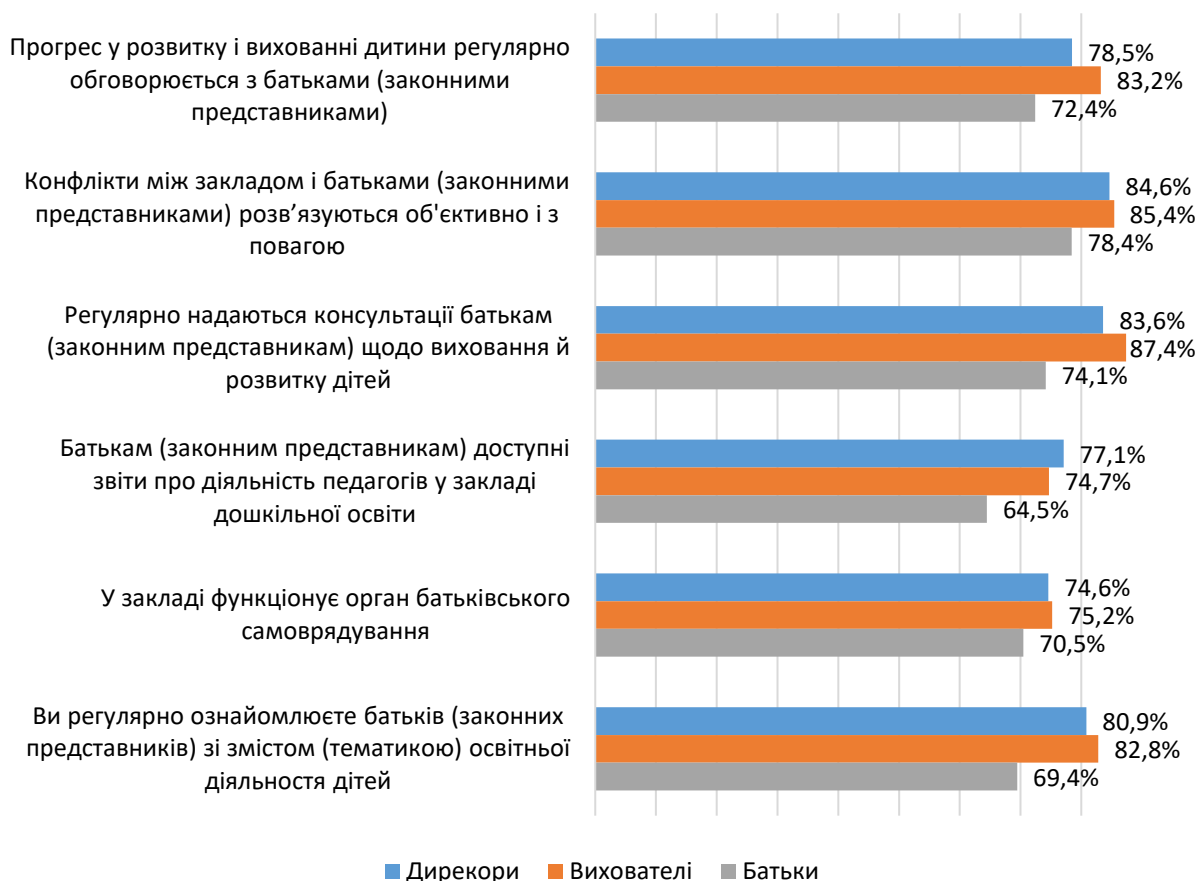

Рис. 2.21. Розподіл відповідей респондентів, які повністю погоджуються з твердженнями щодо співпраці колективу закладу дошкільної освіти з батьками (законними представниками), %

Складено за даними «Дослідження якості дошкільної освіти: складові освітнього середовища», ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

Про комфортність психологічних умов у ЗДО може свідчити оцінка батьків (законних представників) щодо реалізації складових Базового компоненту дошкільної освіти та задоволеності їхніх дітей відвідуванням освітнього закладу. Більше 80,0 % батьків (законних представників) повністю задоволені режимом роботи, спілкуванням з ними вихователів і вихователів з їхніми дітьми. Організацію освітнього процесу позитивно оцінюють три чверті батьків (законних представників). Харчуванням повністю задоволені майже 70,0 % опитаних (рис. 2.22).

Рис. 2.22. Розподіл відповідей батьків (законних представників), які повністю погоджуються з твердженнями щодо задоволення роботою закладу дошкільної освіти за напрямками, %

Складено за даними «Дослідження якості дошкільної освіти: складові освітнього середовища», ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

Троє з чотирьох (75,7 %) батьків (законних представників) – учасників дослідження – вважають, що їхнім дітям подобається відвідувати заклад дошкільної освіти, майже чверть (23,4 %) – скоріше подобається. Лише 0,1 % опитаних зазначили, що їхнім дітям не подобається в закладі освіти, 0,8 % – скоріше не подобається.

За оцінкою більшості батьків (законних представників) стосунки у їхніх дітей хороші і з вихователями (86,1 %), і з іншими дітьми в групі (76,7 %). Лише по 0,7 % опитаних вважають, що у їхніх дітей погані чи скоріше погані стосунки і з вихователями, і з іншими дітьми (рис. 2.23).

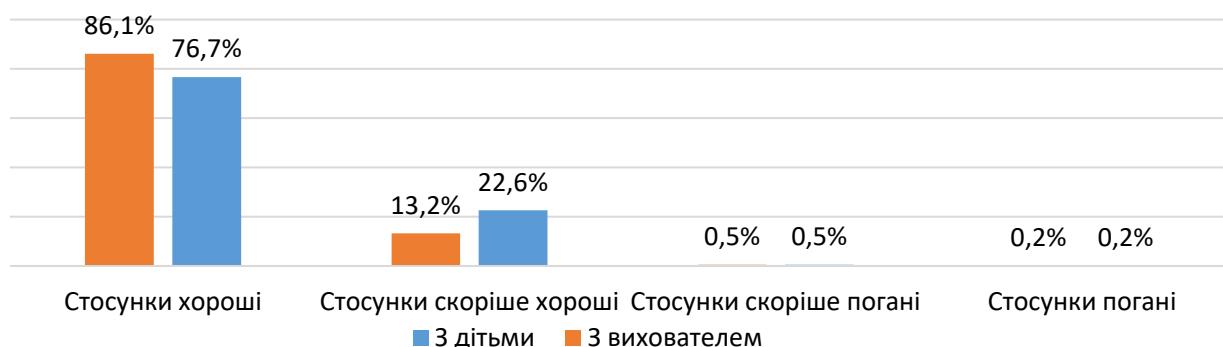

Рис. 2.23. Розподіл відповідей батьків (законних представників) на питання про стосунки дітей у закладі дошкільної освіти, %

Складено за даними «Дослідження якості дошкільної освіти: складові освітнього середовища», ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

Крім того, майже всі респонденти (99,4 %) зазначили, що їхні діти мають друзів у закладі дошкільної освіти. Розповідаючи про відвідування закладу освіти, діти у більшості виражають позитивні або скоріше позитивні емоції. Так, 70,3 % батьків (законних представників) відзначають, що їхні діти виражають позитивні емоції, розповідаючи про інших дітей (70,3 %) або про вихователів (82,6 %). Майже півтора відсотка респондентів відмічають, що їхні діти виражають негативні й скоріше негативні емоції під час розповіді про дітей та вихователів закладу освіти (рис. 2.24).

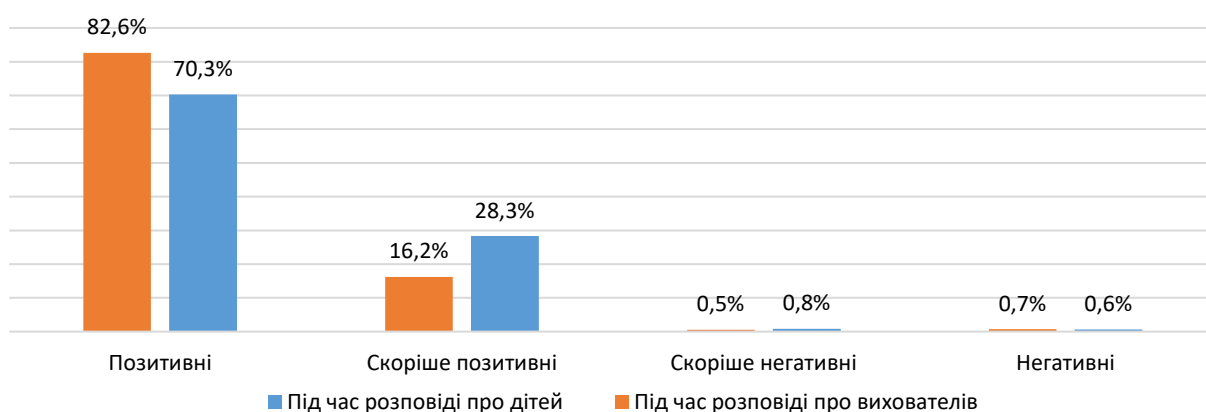

Рис. 2.24. Розподіл відповідей батьків на питання про емоції, які виражає дитина під час розповіді про членів колективу, %

Складено за даними «Дослідження якості дошкільної освіти: складові освітнього середовища», ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

Результати дослідження дозволяють констатувати, що сформований мікроклімат в більшості (78,0 %) колективів ЗДО сприяє якісному виконанню

професійних обов'язків із забезпечення освітнього процесу. Ця оцінка майже однакова і на думку вихователів, і на думку директорів, що підтверджує вищезазначений висновок. Відповіді респондентів практично співпадають і щодо співпраці колективу закладів з батьками (законними представниками) дітей, де майже 70,0 % опитаних вказують на регулярну взаємодію щодо розвитку дітей. Як наслідок, майже 78,0 % батьків (законних представників) задоволені роботою закладів освіти, більше 81,0 % батьків відмічають хороші стосунки їхніх дітей з колективом групи і більше 76,0 % наголошують, що діти, розповідаючи про дитячий садок, демонструють позитивні емоції. Такі результати вказують на те, що в більшості закладів дошкільної освіти створені комфортні психологічні умови для розвитку й освіти дитини.

Одним з важливих завдань закладу дошкільної освіти є забезпечення кожної дитини належними умовами для гри, навчання, комфортного перебування в закладі та взаємодії з іншими дітьми. Близькість до місця проживання – аргумент, який для більшості (36,0 %) опитаних батьків був визначальним при виборі закладу дошкільної освіти. Загалом для 44,0 % респондентів була можливість вибрати найкращий заклад або піти до того, який порадили родичі/друзі/знайомі (33,0 % і 11,0 % відповідно). Кожен третій з десяти батьків (законних представників), які брали участь у дослідженні, зазначили, що вибраний ними ЗДО є єдиним у їхньому населеному пункті (рис. 2.25).

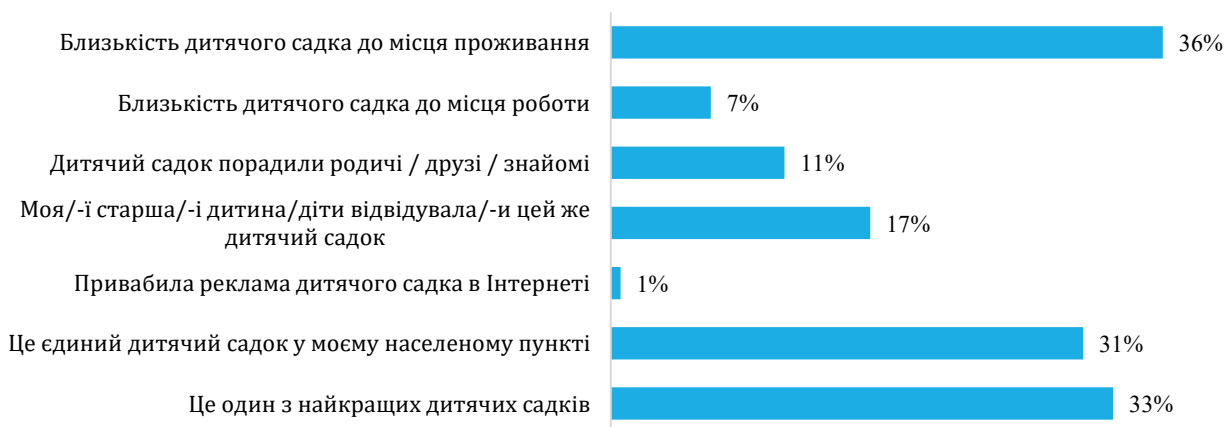

Рис. 2.25. Розподіл відповідей батьків (законних представників) дітей щодо причин вибору закладу дошкільної освіти, %

Складено за даними «Дослідження якості дошкільної освіти: складові освітнього середовища», ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

Менше половини директорів – учасників дослідження – зазначають, що умови, створені в ЗДО, повністю забезпечують реалізацію Базового компоненту дошкільної освіти. Найкритичнішими є напрями з формування навичок захисту довкілля через здійснення проектної діяльності та навичок безпечної поведінки на дорозі, про що свідчать дані опитування. Зокрема лише чверть директорів вважають, що в закладі повністю створені умови для здійснення проектної діяльності із захисту довкілля. Три респонденти з десяти наголошують, що повністю створені умови для вивчення правил дорожнього руху й формування відповідних навичок. Натомість, майже 70,0 % опитаних вихователів зазначають наявність необхідних умов у групі для здобуття дітьми якісної дошкільної освіти. Критичними для вихователів є напрями з формування навичок захисту довкілля через здійснення проектної діяльності та навичок самоконтролю, про що свідчать їхні відповіді: за даними майже 55,0 % опитаних у групах повністю створені умови для здійснення проектної діяльності з захисту довкілля; майже 60,0 % вихователів вказують, що в групах створені умови для формування навичок самоконтролю (рис. 2.26).

Рис. 2.26. Розподіл відповідей директорів та вихователів щодо створення умов для реалізації видів діяльності (показник – повністю створені), %

Складено за даними «Дослідження якості дошкільної освіти: складові освітнього середовища», ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

Отже, більшість вихованців відвідують ЗДО всі п'ять робочих днів. Для 36,0 % батьків (законних представників) основним аргументом при виборі закладу дошкільної освіти є близькість до місця проживання, а для майже третини – упевненість у тому, що це найкращий заклад. Забезпечення необхідних умов в ЗДО для формування способів пізнання, розуміння та відображення внутрішньої (психічної) та зовнішньої (Всесвіт) картини світу відповідно до Базового компоненту дошкільної освіти, вихователі (у межах своєї компетенції) оцінюють на 15,0 % вище ніж директори. Три чверті директорів наголошують на проблемах зі створенням умов для формування навичок захисту довкілля (освітня лінія «Дитина у природному довкіллі» Базового компоненту дошкільної освіти), майже 60,0 % – на складнощах із формування навичок безпечної поведінки на дорозі (освітня лінія «Особистість дитини» Базового компоненту дошкільної освіти). За відповідями вихователів ці показники становлять 54,5 % і 75,2 % відповідно. Аналіз відповідей директорів і вихователів ЗДО, що умови для якісного провадження освітньої діяльності лише частково відповідають вимогам Державного стандарту дошкільної освіти.

Результати освітньої діяльності в закладах дошкільної освіти

Вихователі оцінили рівень сформованості компетентностей у вихованців їхньої групи наступним чином: більшість респондентів вказали, що на високому рівні розвинені такі компетентності: символічні (гра, уява) (55,4 %), трудової діяльності (52,0 %), поводження у природному довкіллі (59,2 %). На рівні вище середнього розвинені компетентності мислення (65,0 %), комунікативні (51,5 %), малювання і рукоділля (51,5 %), мовленнєво-пізнавальні (62,4 %) й елементарні математичні (50,8 %). Стосовно комп'ютерної грамотності й іноземної мови більшість респондентів вказали, що ці компетентності розвинені у дітей на рівні нижче середнього та на низькому рівні (32,7 % та 31,7 % відповідно) (рис. 2.27). Такий розподіл відповідей пояснюється специфікою формування у дітей перших уявлень про навколишній природний і соціальний світ, особливостями пізнання зовнішніх властивостей оточуючих предметів. На цьому етапі першочерговими

завданнями дошкільної освіти є розвиток у дитини навичок мислення та пізнання дійсності, а набуття дитиною компетентностей комп'ютерної грамотності та іноземної мови відбувається пізніше.

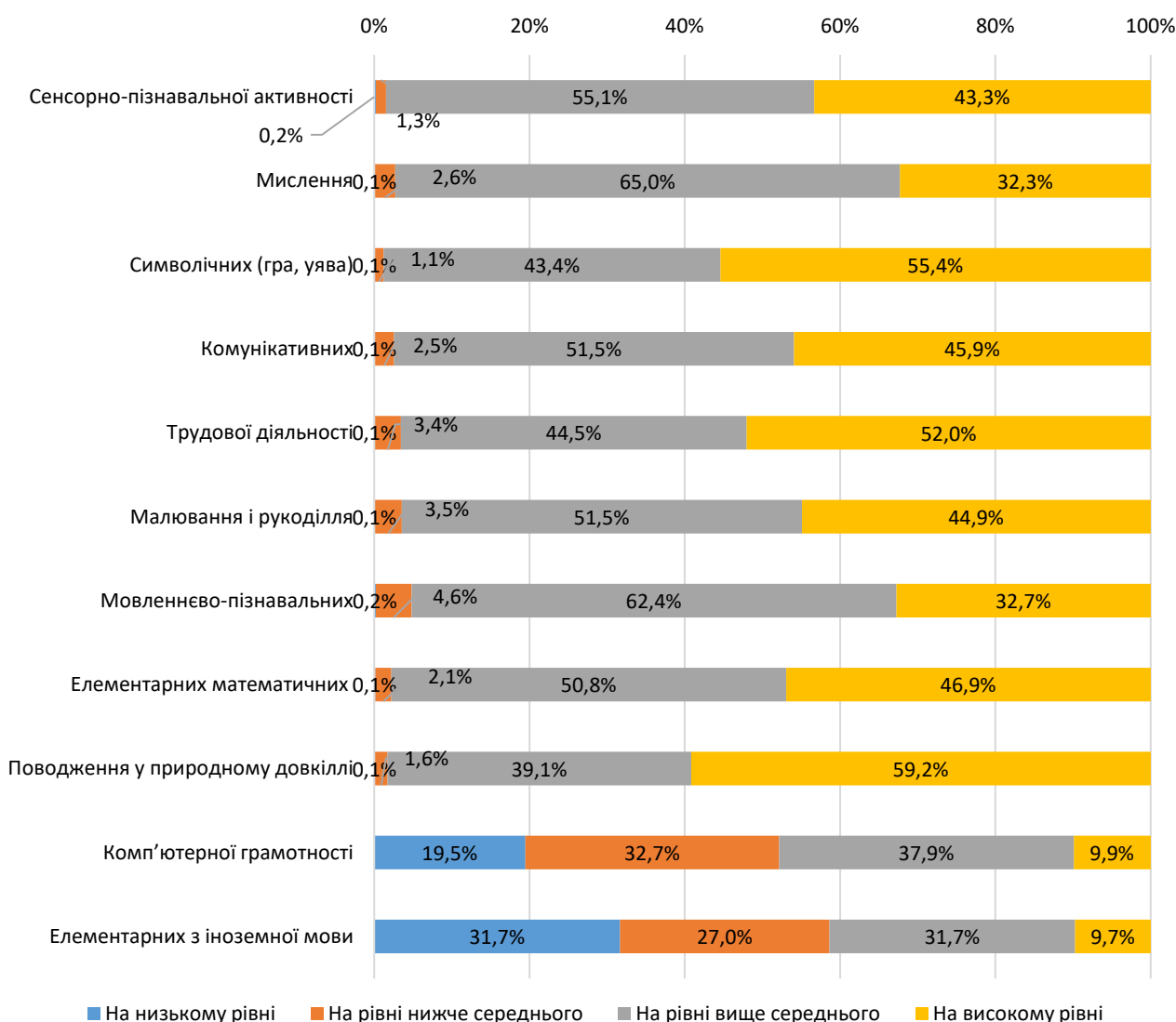

Рис. 2.27. Розподіл відповідей вихователів щодо рівня сформованості у вихованців їхньої групи відповідних компетентностей, %

Складено за даними «Дослідження якості дошкільної освіти: складові освітнього середовища», ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

За даними дослідження, проведеного UNICEF в Україні в березні-квітні 2019 року, 93 % матерів вихованців закладів дошкільної освіти вважають, що дошкільна освіта важлива для підготовки дитини до шкільного життя і до того, що очікує дитину в шкільному середовищі. Загалом більше 98 % дітей готові та швидше готові до продовження навчання, обслуговування себе самостійно та

спілкування з однолітками (рис. 2.28). У державних та комунальних закладах близько 70 % вихователів зазначили, що діти повністю готові до таких видів діяльності: спілкування з однолітками, обслуговування себе самостійно, продовження навчання. Тоді як у приватних та корпоративних закладах ця частка становить 46 %.

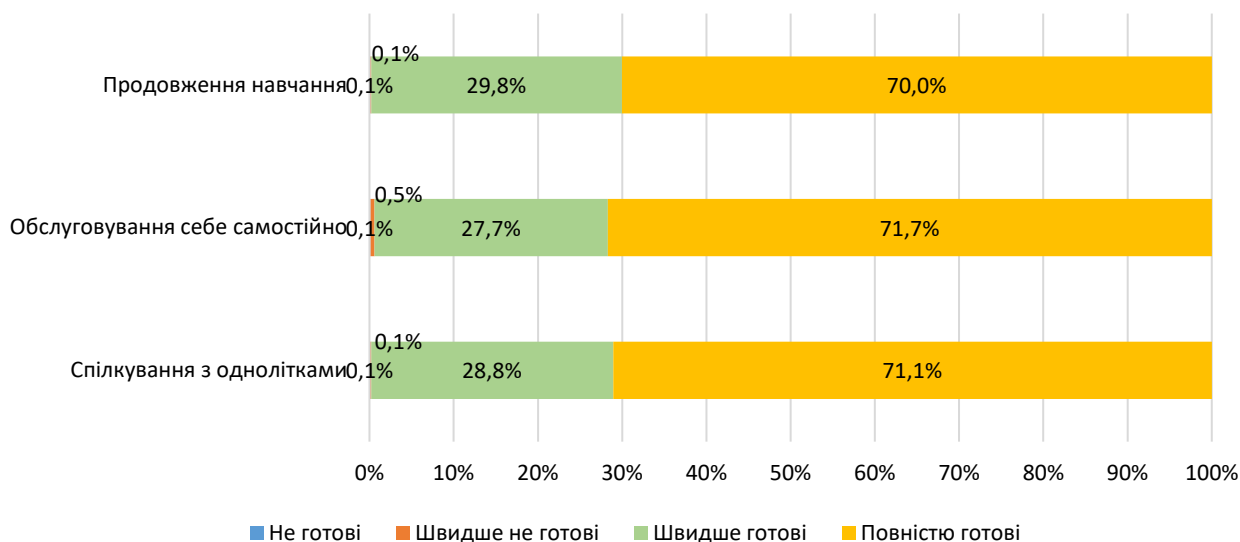

Рис. 2.28. Розподіл відповідей вихователів за готовністю дітей до різних видів діяльності, %

Складено за даними «Дослідження якості дошкільної освіти: складові освітнього середовища», ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

Розглядаючи відповіді батьків вихованців щодо занять, які найбільше подобаються дітям, можна сказати, що більшість батьків обрали заняття з малювання (82,6 %), музики (80,1 %) та пізнання довкілля (80,3 %). Менша частка вказала на заняття з рукоділля (66,3 %) (рис. 2.29).

Рис. 2.29. Розподіл відповідей батьків на питання про заняття, які подобаються їх дітям, %

Складено за даними «Дослідження якості дошкільної освіти: складові освітнього середовища», ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

Отже, більшість вихователів вказали на те, що вихованці ЗДО набувають необхідних компетентностей, готові до різних форм діяльності, проте більше це проявляється у міських закладах комунальної форми власності.

Створення у ЗДО умов для розвитку дітей з особливими освітніми потребами – одна з головних умов упровадження та функціонування сучасного закладу для забезпечення якості освіти. Необхідність додаткового постійного чи тимчасового супроводу дітей, які мають певні особливості розвитку, зумовлена забезпеченням їх прав на якісну дошкільну освіту. Дошкільнята, чий соціальні, фізичні чи психологічні особливості потребують спеціальної підтримки, повинні бути забезпечені належними умовами, додатковою увагою та піклуванням.

За відповідями директорів, 28,2 % закладів дошкільної освіти, а за відповідями вихователів, 18,7 % груп відвідують вихованці з особливими освітніми потребами (рис. 2.30).

Рис. 2.30. Розподіл відповідей директорів і вихователів на питання про наявність у закладі дошкільної освіти та в групі дітей з особливими освітніми потребами, %

Складено за даними «Дослідження якості дошкільної освіти: складові освітнього середовища», ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

Відповіді респондентів (23,5 % директорів) демонструють, що умови для дітей з особливими освітніми потребами створені приблизно у чверті ЗДО. Натомість 27,1 % вихователів вказали, що в групах створені необхідні умови для дітей з особливими освітніми потребами (інклюзивні групи) (рис. 2.31).

Рис. 2.31. Розподіл відповідей директорів і вихователів на питання про створення у закладі дошкільної освіти та в групі умов для дітей з особливими освітніми потребами (інклюзивні групи), %

Складено за даними «Дослідження якості дошкільної освіти: складові освітнього середовища», ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

Створення у ЗДО умов для дітей з особливими потребами потребує забезпечення педагогічними працівниками відповідного фаху. Відповіді респондентів вказують, що рівень забезпечення педагогічними працівниками, які здійснюють інклюзивну освіту в ЗДО, є недостатнім: 20,5 % директорів стверджують, що в закладі є працівники, які здатні забезпечувати інклюзивну освіту. Із цим погоджуються 19,8 % вихователів (рис. 2.32).

Рис. 2.32. Розподіл відповідей директорів і вихователів на питання про наявність педагогічних працівників, які забезпечують інклюзивну освіту в закладі дошкільної освіти, %

Складено за даними «Дослідження якості дошкільної освіти: складові освітнього середовища», ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

Більше чверті досліджуваних ЗДО відвідують діти з особливими освітніми потребами, проте умови для повноцінного розвитку таких дітей створені менш ніж у чверті закладів і лише п'ята їх частина забезпечені педагогічними працівниками. Ми можемо констатувати, що у досліджуваних закладах дошкільної освіти умови для розвитку дітей з особливими освітніми потребами створені не для всіх дітей і це питання додаткового дослідження.

Проведене дослідження якості дошкільної освіти виявило, що учасники освітнього процесу ЗДО відзначають позитивні зміни та оцінюють освітній простір як якісний та комфортний для дітей. Однак, для здійснення системної оцінки якості дошкільної освіти доцільно провести додаткові дослідження, що стануть основою для реформування дошкільної освіти.

Висновки

1. У контексті старту «Нової української школи» актуалізується питання наступності між дошкільною освітою та початковою школою. Ця наступність передбачає узгодження нормативно-правового забезпечення, залучення в дошкільне навчання основних принципів НУШ, зокрема компетентнісного принципу, наступність програм дошкільного і шкільного навчання, доступність здобуття дошкільної освіти дітьми передшкільного віку. Останнє є важливим пріоритетом, відповідно до нього Урядом було затверджено План дій на 2017–2019 роки поетапного створення додаткових місць у закладах освіти для дітей дошкільного віку та розроблено очікувані кількісні показники створення таких місць за рахунок та в межах видатків державного та місцевих бюджетів, а також інших не заборонених законодавством джерел фінансування (розпорядження КМУ від 6 грудня 2017 р. № 871-р (зі змінами)).

Важливою складовою є також реалізація принципу рівного доступу дітей до якісної освіти. У цьому контексті було прийнято постанову Кабінету Міністрів України від 10 квітня 2019 р. № 530 «Про затвердження Порядку організації діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти» з метою забезпечення організації інклюзивного навчання. Для системного вирішення проблем дошкілля Міністерством освіти і науки України розроблено проєкт Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про дошкільну освіту».

2. На виконання рішень Уряду протягом 2017 – 01 травня 2019 року в Україні місцевими органами самоврядування створено майже 55 тисяч додаткових місць для дітей дошкільного віку (2017 р. – 27 143 місця, 2018 р. – 24 211 місць, у 2019 року (станом на 01.05.2019) – 3 549 місць). Загалом упродовж 2015–2018 рр. черга в заклади дошкільної освіти скоротилась на 63 %, зокрема, у 2018 р. у порівнянні з 2017 р. – на 28 %, і станом на кінець 2018 року становила 33,7 тис. дітей.

3. Розпочато впровадження ранньої допомоги дітям з особливими освітніми потребами в закладах дошкільної освіти відповідно до постанови

Кабінету Міністрів від 10 квітня 2019 р. № 530 «Про затвердження Порядку організації діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти». З цією метою 37,2 млн грн субвенції направлено на підтримку дітей-дошкільнят з особливими освітніми потребами, що надає можливості для проведення корекційно-розвиткових та психолого-педагогічних занять та придбання обладнання для опанування навчальною програмою відповідно потреби.

4. Необхідно зазначити, що у сфері дошкільної освіти залишається ряд об'єктивних проблем, вчасне нерозв'язання яких створює ризики для її подальшого розвитку:

- наявність черги до закладів дошкільної освіти, що призводить до порушення нормативів наповнюваності груп ЗДО, погіршує умови праці та умови здобуття освіти;

- необхідність суттєвого покращення умов праці педагогічних працівників закладів дошкільної освіти, матеріально-технічного забезпечення закладів. Наслідком цього є відтік зі сфери дошкільної освіти молодих фахівців, наявність вакансій у ЗДО;

- відсутність дієвого механізму залучення випускників педагогічних закладів вищої освіти для роботи у сфері дошкільної освіти;

Для подолання зазначених проблем державою, місцевими органами, органами державного і освітнього управління вже здійснюються послідовні кроки, серед яких:

1. Поступове зменшення черги в дошкільні заклади в рамках виконання Плану поетапного створення додаткових місць у закладах дошкільної освіти відповідно до розпорядженням Кабінету Міністрів України 6 грудня 2017 р. № 871-р (із змінами).

2. Здійснення заходів щодо підвищення престижності праці та соціального статусу працівників дошкільної освіти шляхом збільшення відпустки педагогічних працівників закладів дошкільної освіти до 56 календарних днів та зменшення педагогічного навантаження вихователів закладів дошкільної освіти загального типу з 30 до 25 годин. Частково це передбачено нормами проекту

Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про дошкільну освіту», який розроблено Міністерством освіти і науки України.

3. Розроблення механізмів та комплексу заходів морального, фінансового стимулювання на загальнодержавному та місцевому рівнях, спрямованих на залучення кращих випускників ЗВО до роботи у сфері дошкільної освіти.

3. ПОВНА ЗАГАЛЬНА СЕРЕДНЯ ОСВІТА

3.1. Упровадження нової української школи (НУШ)

3.1.1. Нормативно-правове забезпечення

Засадничі основи освітніх змін визначені Концепцією реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» (НУШ) на період до 2029 року та Закону України «Про освіту». У документах окреслені основні напрямки реформування: створення нового сучасного освітнього середовища, розроблення і впровадження нових Державних стандартів початкової, базової середньої та профільної середньої освіти, впровадження в освітній процес компетентнісного особистісно орієнтованого навчання, педагогіки партнерства, здійснення підготовки вчителя, створення передумов для інноваційної діяльності, реалізації права закладу освіти, педагогічних працівників на автономію в освітній діяльності, та описано портрет випускника закладу загальної середньої освіти.

Упродовж 2018/2019 н. р. Міністерством освіти і науки України розроблено законопроект «Про повну загальну середню освіту», схвалений Урядом, розглянутий Верховною Радою України у першому читанні та схвалений Комітетом Верховної Ради України з питань науки і освіти до розгляду Верховною Радою України у другому читанні.

Концептуальні засади Нової української школи знаходять своє відображення у Державному стандарті початкової освіти, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 року № 87¹. Державний стандарт початкової освіти ґрунтується на гуманістичних принципах, презумпції талановитості дитини, цінності дитинства, радості пізнання, розвитку особистості, здоров'я і безпеки дитини. Державним стандартом початкової освіти (2018) передбачено два цикли навчання (1–2 і 3–4

¹ <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>.

класи), що враховують вікові особливості розвитку та потреби дітей і дають можливість забезпечити подолання розбіжностей у досягненнях, зумовлених готовністю до здобуття освіти. Зміст освіти у документі представлено у дев'яти освітніх галузях: мовно-літературній, математичній, природничій, технологічній, інформатичній, соціальній і здоров'язбережувальній, фізкультурній, громадянській та історичній, мистецькій. Кожна галузь описана через загальні та обов'язкові результати навчання здобувачів освіти. Загальні результати навчання представлені описом складників ключових і предметних компетентностей, якими має володіти випускник закладів середньої освіти III ступеня, та є орієнтиром для побудови освітньої траєкторії здобувачів повної загальної середньої освіти. Обов'язкові результати навчання показують, які складники ключових і предметних компетентностей мають бути сформованими у здобувачів освіти на кінець кожного циклу навчання.

У 2019 році розроблено проєкт Державного стандарту базової середньої освіти. Проєктом визначено: мету та принципи організації освітнього процесу у закладах загальної середньої освіти II ступеня (5–9 класи); зміст ключових компетентностей здобувачів базової середньої освіти; вимоги до обов'язкових результатів навчання та компетентностей здобувачів базової середньої освіти; загальний обсяг навчального навантаження здобувачів у базових навчальних планах; підходи до оцінювання навчальних досягнень учнів. Проєкт стандарту наразі доопрацьовується за результатами громадського обговорення.

Основним документом, що забезпечує досягнення учнями визначених відповідним Державним стандартом повної загальної середньої освіти результатів навчання, є освітня програма закладу загальної середньої освіти (стаття 33 Закону України «Про освіту», стаття 15 Закону України «Про загальну середню освіту»). Орієнтирами для розроблення закладами освіти освітніх програм є типові освітні програми, в яких представлений узгоджений комплекс видів освітньої діяльності, що ґрунтується на компетентнісному підході і спрямований на реалізацію мети й завдань початкової освіти, визначених Державним стандартом. Із 2018 року в шкільну практику впроваджуються дві

типові освітні програми (Типова освітня програма, розроблена під керівництвом О. Я. Савченко, Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Р. Б. Шияна), а також типові навчальні програми для шкіл з викладанням мовами корінних народів та національних меншин для 1–2 та 3–4 класів, що затверджені наказами Міністерства освіти і науки України від 21.03.2018 № 268² та 27.12.2018 № 1461³.

Відповідно до компетентнісного підходу переглянуто та доопрацьовано 48 навчальних програм для учнів базової середньої та 76 навчальних програм для учнів профільної середньої школи, доопрацьовано програми з історії України для 5–11 класів, затверджено типові освітні програми закладів повної загальної середньої освіти I, II ступенів (накази МОН від 20.04.2018 № 407, № 405 відповідно), III ступенів (накази МОН від 20.04.2018 № 406, № 408).

Програми розміщені на вебсайті Міністерства освіти і науки України за посиланням <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>.

Важливим інструментом реалізації освітніх програм є підручник. Постановою КМУ від 23.01.2019 № 41 затверджено Порядок забезпечення підручниками та посібниками здобувачів повної загальної середньої освіти і педагогічних працівників. Також документ дає можливість забезпечувати навчальними матеріалами пілотні школи «НУШ», зокрема зошитами з друкованою основою та дидактичними матеріалами.

Одним із першочергових завдань реформування освіти є створення підручників нового покоління, що здатні зацікавити учнів та мотивувати їх до навчання, зокрема шляхом використання інформаційно-комунікаційних технологій. Для цього, зокрема, зроблено перші кроки з упровадження в освітній процес *електронних підручників*.

² <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-tipovih-osvitnih-ta-navchalnih-program-dlya-1-2-h-klasiv-zakladiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti>

³ <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-tipovih-osvitnih-program-dlya-3-4-klasiv-zakladiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti>

Безпосередньо видрук і доставка підручників у 2019 році відбувається успішно. Станом на 02.08.2019 року надруковано та доставлено до органів управління освітою облдержадміністрацій 100 % примірників підручників для 5 класу; 78,8 % підручників для учнів 2 класу, 26,6 % – для 6 класу та 12,8 % – для 11 класу.

Оперативна інформація: <https://imzo.gov.ua/vydannia-ta-dostavka-pidruchnikiv-u-2019-rotsi/?fbclid=IwAR0EWcdBBANEWoisAGhxnNP8QXeQk9fsDPGECcDARTxjyfdnKOILwQ0S08I>.

3.1.2. Фінансове забезпечення НУШ

Успішна реалізація реформи загальної середньої освіти неможлива без належного фінансового забезпечення кожного етапу впровадження засад Нової української школи. Тому з початку реалізації концепції Нова українська школа Уряд спрямовував значні фінансові ресурси на реформування шкільної освіти.

Уперше за часи незалежності упродовж 2016–2019 рр. було виділено кошти у розмірі понад 3 млрд грн на освітні капітальні видатки. Зокрема було профінансовано капітальні видатки на створення нового освітнього середовища (капітальний ремонт шкіл, оснащення їх сучасною матеріально-технічною базою), придбання шкільних автобусів, забезпечення належних санітарно-гігієнічних умов. У поточному році передбачено видатки на суму 467,3 млн грн для забезпечення санітарно-гігієнічних умов у приміщеннях ЗЗСО та матеріально-технічного оснащення шкільних кабінетів.

Рисунок 3.1 ілюструє динаміку обсягу освітньої та інших видів субвенцій на реформу шкільної освіти у 2016–2019 рр.

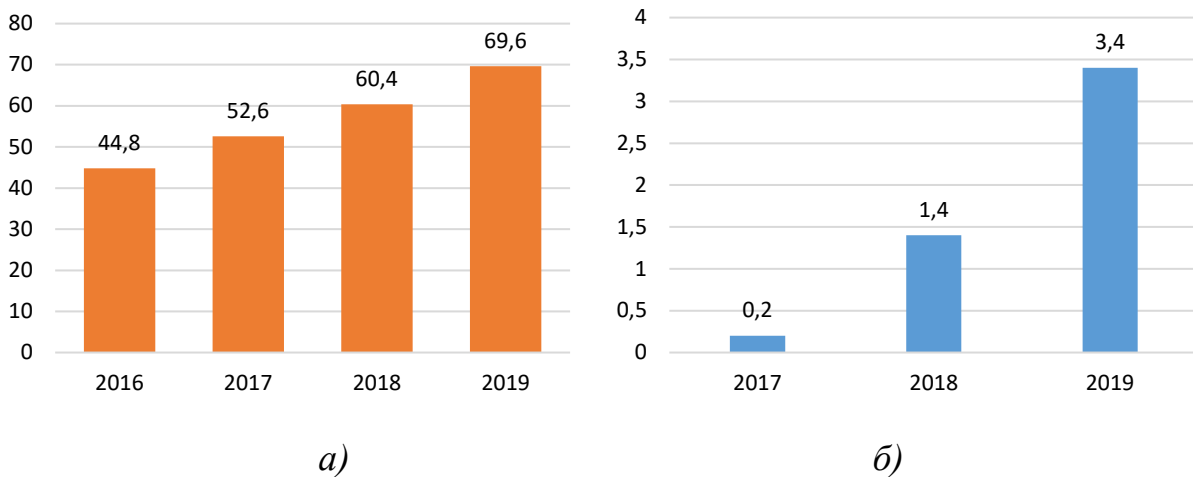

Рис. 3.1. Обсяг освітньої (а) та інших субвенцій (б) на реформу шкільної освіти у 2016–2019 рр., млрд грн

Побудовано за даними Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua>.

Як видно, лівова частка субвенціальних коштів витрачалась на фінансування заробітної плати в рамках освітньої субвенції. Її обсяг поступально зростав від 44,8 млрд грн у 2016 році до 69,6 млрд грн (план) у 2019 році.

Сукупний обсяг інших видів освітніх субвенцій зростав з 0,2 млрд грн у 2017 році до 3,4 млрд грн (план) у 2019 році.

Розглянемо детальніше розподіл коштів з інших видів освітніх субвенцій, що спрямовували на фінансування реформаторських заходів у рамках НУШ.

Вище зазначалося, що для посилення фінансового забезпечення реформування шкільної освіти з 2018 року Урядом запроваджено субвенцію з державного бюджету місцевим бюджетам на забезпечення якісної, сучасної та доступної загальної середньої освіти «Нова українська школа». Порядок та умови надання цієї субвенції було затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 04.04.2018 № 237.

Загальний обсяг такої субвенції у 2018 році склав 1 083 млн грн. Критерії розподілу за напрямками (обласний бюджет): не менше 60 % на оплату праці; не більше 30 % – придбання предметів та матеріалів, тиражування матеріалів для забезпечення підвищення кваліфікації та на підготовку, видання та тиражування, придбання навчальних матеріалів для початкових класів і класів, де навчають мовами національних меншин; не більше 10 % – витрати на відрядження.

Зазначимо, що Міністерство освіти і науки України в рамках реалізації концепції НУШ спрямовує кошти освітньої субвенції за такими трьома головними напрямками:

1. Створення нового освітнього середовища (ремонт приміщень та матеріально-технічне забезпечення кабінетів шкіл);
2. Забезпечення нового змісту освіти (новий Державний стандарт, нові дидактичні матеріали, сучасні підручники, мультимедійний контент тощо);
3. Підвищення кваліфікації та мотивації вчителя (підготовка тренерів-педагогів, супервізорів, проведення супервізії та підвищення кваліфікації педагогічних працівників).

У рамках створення нового освітнього середовища виділено: *на закупівлю комп'ютерного обладнання – 199 756,0 тис. грн (20 % загального обсягу; розподіл між регіонами здійснено пропорційно кількості закладів, де є початкова школа); на закупівлю сучасних меблів – 399 512,0 тис. грн (40 %; розподіл між регіонами здійснено пропорційно кількості учнів 1–4-х класів).*

Для забезпечення нового змісту освіти виділено: *на закупівлю дидактичних матеріалів – 399 512,0 тис. грн (40 %, розподіл між регіонами здійснено пропорційно кількості 1–4-х класів); на забезпечення дітей сучасними підручниками, зокрема у 2018 році – 188 441,7 тис. грн. (146 210,8 тис. грн – видання підручників і посібників для учнів 1 класу закладів загальної середньої освіти; 3 476,2 тис. грн – видання підручників і посібників для учнів 1 класу спеціальних закладів загальної середньої освіти; 6 464,6 тис. грн – доставка літератури; 350,0 тис. грн – проведення конкурсу відбору підручників для здобувачів повної загальної середньої освіти; 31 940,1 тис. грн – розроблення електронних підручників для учнів).*

Також на забезпечення учнів початкових класів навчальними засобами та мобільними меблями у 2018 році виділено 998,8 млн грн, у 2019 році – 950,0 млн грн. Алгоритм розподілу коштів між місцевими бюджетами є наступний:

- для дидактичних матеріалів – пропорційно кількості класів у початковій школі;

- для сучасних меблів – пропорційно кількості учнів у початковій школі;
- для музичних інструментів, комп'ютерного обладнання, відповідного мультимедійного контенту – пропорційно кількості початкових шкіл.

Розподіл коштів за напрямками (обласний бюджет):

2018 рік	2019 рік
40 % – дидактичні матеріали;	25 % – дидактичні матеріали;
40 % – сучасні меблі;	40 % – сучасні меблі;
20 % – комп'ютерне обладнання, мультимедійний контент	35 % – музичні інструменти, комп'ютерне обладнання, мультимедійний контент.

Субвенція надається на умовах співфінансування.

Зазначені кошти розподіляються за напрямками (рис. 3.2).

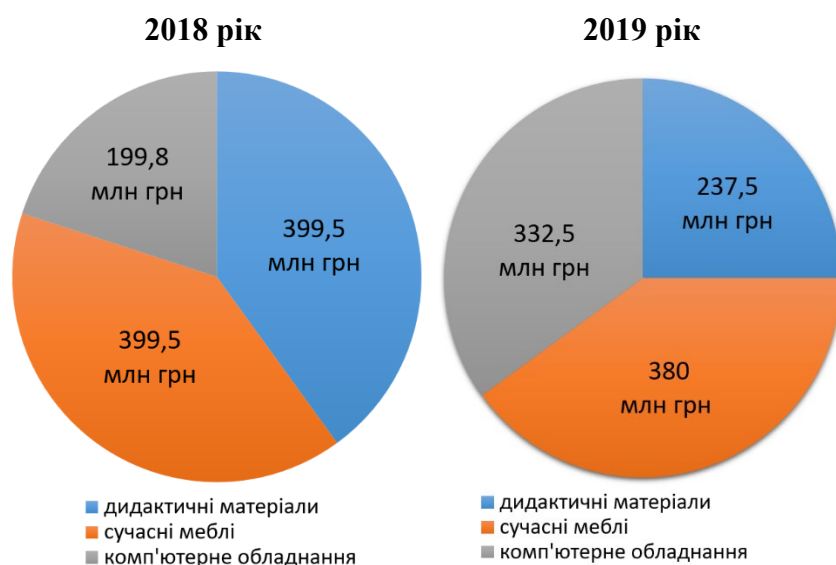

Рис. 3.2. Розподіл обсягу субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на забезпечення якісної, сучасної та доступної загальної середньої освіти «Нова українська школа» (на закупівлю дидактичних матеріалів, сучасних меблів, комп'ютерного обладнання за напрямками у 2018 та 2019 роках)

Побудовано за даними Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua>.

З метою підвищення кваліфікації та мотивації вчителя у 2018 році було виділено 370,0 млн грн, зокрема використано 141,8 млн грн на підготовку тренерів-педагогів, підвищення кваліфікації вчителів початкової школи, які навчатимуть учнів перших класів у 2018/2019 і 2019/2020 н. рр., заступників

директорів закладів загальної середньої освіти з навчально-виховної (навчальної, виховної) роботи у початкових класах, учителів іноземних мов, які навчатимуть учнів перших класів у 2018/2019 н. р., учителів закладів загальної середньої освіти (класів), в яких діти навчаються мовами національних меншин. У 2019 р. на ці витрати заплановано 265 млн грн.

Алгоритм розподілу коштів наступний: розподіл між місцевими бюджетами пропорційний чисельності педагогічних працівників, які підвищують кваліфікацію.

Критерії розподілу за напрямками (обласний бюджет):

- не менше 60 % на оплату праці;
- не більше 30 % – придбання предметів та матеріалів, тиражування матеріалів для забезпечення підвищення кваліфікації та на підготовку, видання та тиражування, придбання навчальних матеріалів для початкових класів і класів, де навчаються мовами національних меншин;
- не більше 10 % – витрати на відрядження.

У 2018 році всі кошти субвенції за цим напрямком спрямовувалися на підготовку тренерів-педагогів, підвищення кваліфікації вчителів початкової школи, асистентів вчителів, заступників директорів ЗЗСО, вчителів іноземних мов, які навчатимуть учнів у початкових класах, вчителів класів з мовами національних меншин.

У 2019 році розподіл коштів на підвищення кваліфікації педагогічних працівників здійснено так:

- 165 млн грн на підготовку тренерів-педагогів, супервізорів, та підвищення кваліфікації директорів, заступників директорів ЗЗСО, вчителів початкової школи, асистентів вчителів, вчителів іноземних мов, які навчатимуть учнів у початкових класах, вчителів класів з мовами національних меншин, фахівців інклюзивно-ресурсних центрів;
- 100 млн грн на підвищення кваліфікації вчителів 5–11(12) класів.

Постановою Кабінету Міністрів України від 27.02.2019 № 130 «Деякі питання надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на

забезпечення якісної, сучасної та доступної загальної середньої освіти “Нова українська школа” у 2019 році» було здійснено розподіл коштів вищезазначеної субвенції на 2019 рік. Так, у 2019 році плановий обсяг субвенції становить 1 215 млн грн. *Урядовим рішенням удосконалено механізм використання коштів зазначеної субвенції шляхом унесення змін до Порядку та умов надання такої субвенції.*

Пропозиціями МОН до Бюджетної декларації на 2020–2022 рр. у сфері загальної середньої освіти задекларовано продовження реформи «Нова українська школа», розбудову нового освітнього простору; забезпечення доступності загальної середньої освіти, зокрема щодо навчання державною мовою поряд із навчанням рідною мовою для національних меншин; забезпечення функціонування національної освітньої електронної платформи та впровадження електронних підручників; забезпечення професійного розвитку педагогічних працівників, зокрема їх сертифікації та підвищення кваліфікації; забезпечення належних умов для здійснення національно-патріотичного виховання на базі міжшкільних ресурсних центрів; здійснення упорядкування мережі малокомплектних шкіл шляхом поступового підвищення розрахункової наповнюваності класів при розрахунку освітньої субвенції та зміни механізмів фінансування шкіл з малою чисельністю учнів.

У сфері інклюзивної освіти передбачається: розбудова дієвої та територіально-доступної мережі інклюзивно-ресурсних центрів; забезпечення надання освітніх послуг учням з особливими освітніми потребами максимально наблизити до місця проживання та урахування їх індивідуальних потреб і можливостей; створення сприятливих умов для навчання дітей з особливими освітніми потребами, здобування якісної освіти дітьми, що перебувають на довготривалому лікуванні в закладах охорони здоров'я або навчаються в спеціальних школах.

Отже, здійснене Урядом реформування системи фінансування загальної середньої освіти на основі субсидіарності дало змогу місцевим громадам

спрямовувати значні фінансові ресурси на розбудову якісної, сучасної та доступної шкільної освіти.

3.1.3. Забезпечення ігровими наборами учнів 1 класів закладів повної загальної середньої освіти (проект LEGO)

Відповідно до Меморандуму про взаєморозуміння між Міністерством освіти і науки України та фондом The LEGO Foundation, підписаному у 2010 р., МОН розпочало співпрацю із The LEGO Foundation (королівство Данія) у рамках сприяння поширенню кращих здобутків та обміну досвідом, у тому числі міжнародним.

У 2018/2019 н. р. всі перші класи закладів загальної середньої освіти (близько 16 тисяч шкіл з усієї України) безкоштовно отримали ігрові набори LEGO, а саме: кожен учень першого класу (понад 455 000 першокласників) отримав набір «Шість цеглинок», а кожен перший клас – набір конструктора «LEGO Play Box» для використання в освітньому процесі виключно в закладі освіти, на балансі якого вони перебуватимуть (близько 16 000 державних та комунальних ЗЗСО). The LEGO Foundation були упорядковані та надані безкоштовно методичні посібники «Шість цеглинок в освітньому просторі школи» та «Гра по-новому, навчання по-іншому».

Протягом 2018/2019 року тренерами The LEGO Foundation було здійснено донавчання усіх вчителів перших класів 2018/2019 н. р. у Кіровоградській, Полтавській, Сумській, Чернівецькій областях та місті Києві.

З метою забезпечення якості впровадження діяльнісного підходу у навчанні The LEGO Foundation здійснив додатковий тренінг для 250 тренерів (по 10 тренерів з кожного регіону) для подальшого навчання ними вчителів перших класів 2018/2019 н. р. та перших класів 2019/2020 н. р.

З метою забезпечення системності, стійкості та тривалості нових підходів відбувається розробка та імплементація модулів «Навчання через гру» у

програми підвищення кваліфікації педагогічних працівників та у програми підготовки педагогів закладів вищої освіти (розробляються робочою групою, до складу якої входять представники The LEGO Foundation). Затверджено план розроблення та імплементації модулів «Навчання через гру» у програми підготовки педагогів та підвищення кваліфікації педагогічних працівників МОН України (наказ МОН № 1454 від 26.12.2018). Заклади, які беруть участь у пілотуванні цього проєкту: Вінницька академія неперервної освіти, Запорізький інститут післядипломної педагогічної освіти, Одеська академія неперервної освіти, Балтське педагогічне училище, Запорізький національний університет, Мелітопольський державний педагогічний університет. Здійснено навчання викладачів закладів вищої освіти до впровадження модуля «Навчання через гру».

20 червня 2019 року було підписано Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством освіти і науки України та The LEGO Foundation (Королівство Данія) щодо впровадження ігрових та діяльнісних методів навчання в освітній процес закладів дошкільної, загальної середньої та вищої освіти. Відповідно до статті 5 Меморандуму «у 2019/2020 та 2020/2021 навчальних роках The LEGO Foundation зобов'язується безкоштовно надати Міністерству освіти і науки України ігрові набори LEGO для забезпечення усіх перших класів закладів загальної середньої освіти державної і комунальної форм власності, розташованих на території України». Окрім розвитку проєкту «Навчання через гру», підписаний Меморандум передбачає поглиблення співпраці між МОН та The LEGO Foundation у дошкільній освіті, закладах вищої освіти та післядипломної педагогічної освіти, а також проведення додаткового навчання для вчителів. До того ж у межах співпраці буде продовжуватися імплементація модулів та спецкурсів з ігрових та діяльнісних методів навчання в освітні програми підготовки педагогів у закладах вищої освіти та програми підвищення кваліфікації.

Наступними кроками є забезпечення комплектами ігрових наборів LEGO нових першокласників Нової української школи.

3.1.4. Прогнозований прийом учнів до перших класів ЗЗСО за типом місцевості у розрізі регіонів (2019/2020 н. р.)

Вихідними даними, використаними для прогнозу, слугувала статистична інформація Державної служби статистики України (ДССУ) про народжуваність дітей в Україні за 2008–2017 рр. та інформація із статистичної форми звітності 76-РВК «Зведений звіт денних загальноосвітніх навчальних закладів» за 2014/2015–2018/2019 н. рр. у розрізі областей.

Дані про народжуваність дітей для періоду, починаючи з 2008 року, не враховують кількість народжених дітей на тимчасово окупованих територіях Автономної Республіки Крим та м. Севастополі, а також Донецької та Луганської областей.

Для визначення прогнозованої кількості учнів першого класу в денних закладах загальної середньої освіти для періоду 2019/2020–2022/2023 н. рр. використано усереднене співвідношення кількості учнів першого класу в 2014/2015–2018/2019 н. рр. до відповідної кількості народжених дітей у 2008–2012 рр. у цілому по Україні та в розрізі областей.

Найбільша прогнозована кількість учнів у міській місцевості спостерігається у Дніпропетровській та Харківській областях, а також у місті Києві. У сільській місцевості найбільша прогнозована кількість учнів спостерігається у Львівській, Закарпатській та Рівненській областях. У Донецькій та Харківській областях найменша прогнозована кількість учнів – у сільській місцевості (рис. 3.3).

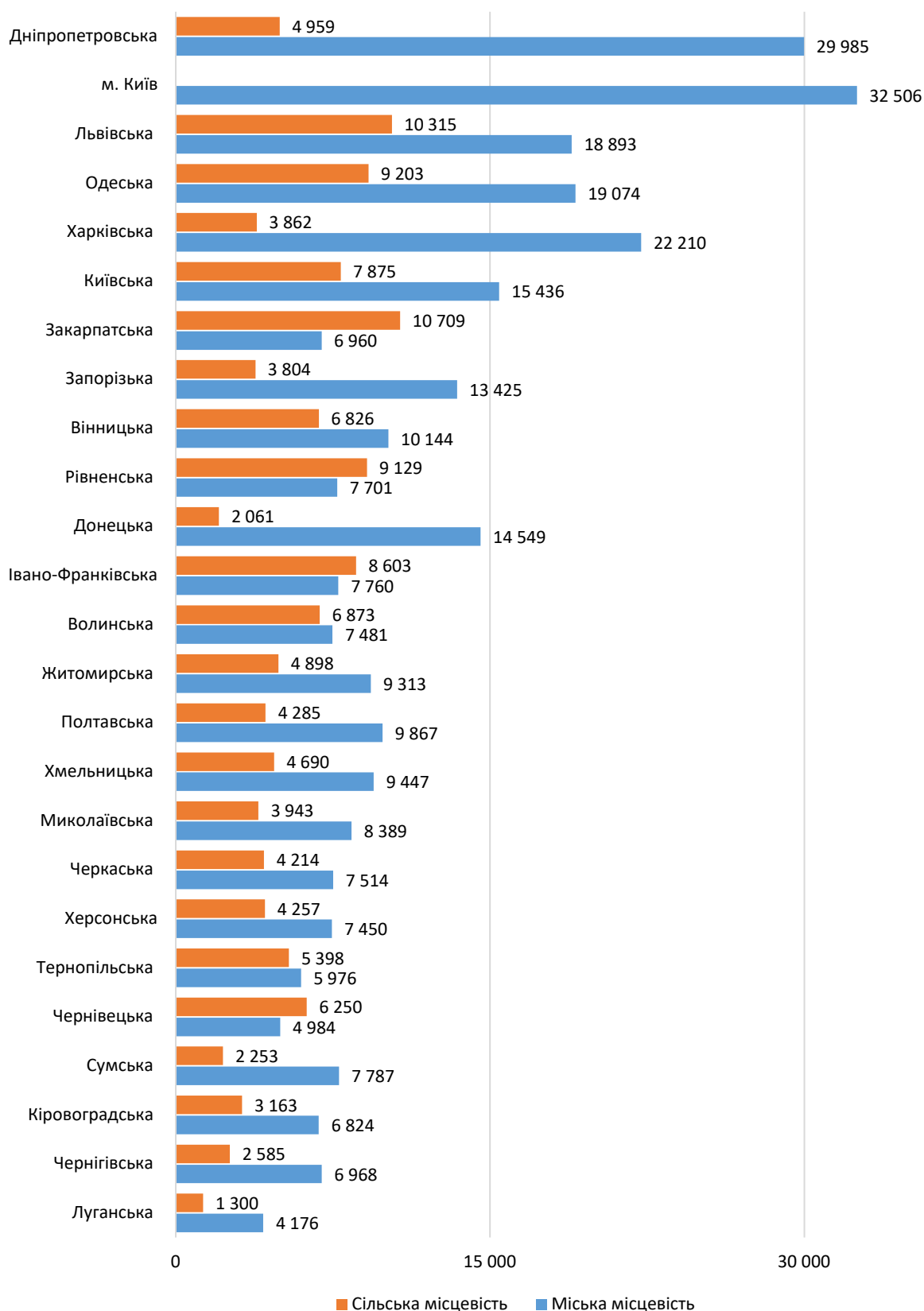

Рис. 3.3. Прогнозований прийом учнів до перших класів ЗЗСО за типом місцевості у розрізі регіонів у 2019/2020 н. р., осіб

Складено за даними Державної служби статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

У 2018/2019 н. р. за статистичними даними станом на 5 вересня 2018 року в Україні за парти сіли 461 308 першокласників (загалом), зокрема 454 929 учнів 1 класу (98,6 %) – у загальноосвітніх школах (без урахування спеціальних шкіл (шкіл-інтернатів) і спеціальних класів), а також 5 161 першокласник (1,1 %) – у спеціальних школах (школах-інтернатах) і 1 218 учнів (0,3 %) – у спеціальних класах при закладах загальної середньої освіти. У сільській місцевості розпочали навчання 29,4 % першокласників, у міських школах – 70,6 % першокласників (без урахування спеціальних шкіл (шкіл-інтернатів) і спеціальних класів).

У розрізі областей найбільшу кількість першокласників зафіксовано в Дніпропетровській області (36 911 учнів; від 8,1 % загальної кількості першокласників по Україні), у місті Києві (34 396 учнів; 7,6 %), в Одеській (30 918 учнів; 6,8 %) і Львівській (30 572 учні; 6,7 %) областях; найменше – у Луганській (5 888 учнів; 1,3 %), Чернігівській (10 221 учень; 2,2 %) Сумській (10 881 учень; 2,39 %) і Кіровоградській (10 955 учнів; 2,41 %).

Аналізуючи динаміку кількості учнів 1 класу впродовж 2014/2015–2022/2023 н. рр. (період 2019/2020 – 2022/2023 – прогноз), можна прослідкувати поступове збільшення кількості учнів упродовж періоду з 2014/2015 н. р. до 2018/2019 н. р. Починаючи з 2019/2020 н. р., прослідковується тенденція щодо зменшення кількості першокласників (в 2022/2023 н. р. на 15,3 % порівняно з 2018/2019 н. р.) (рис. 3.4).

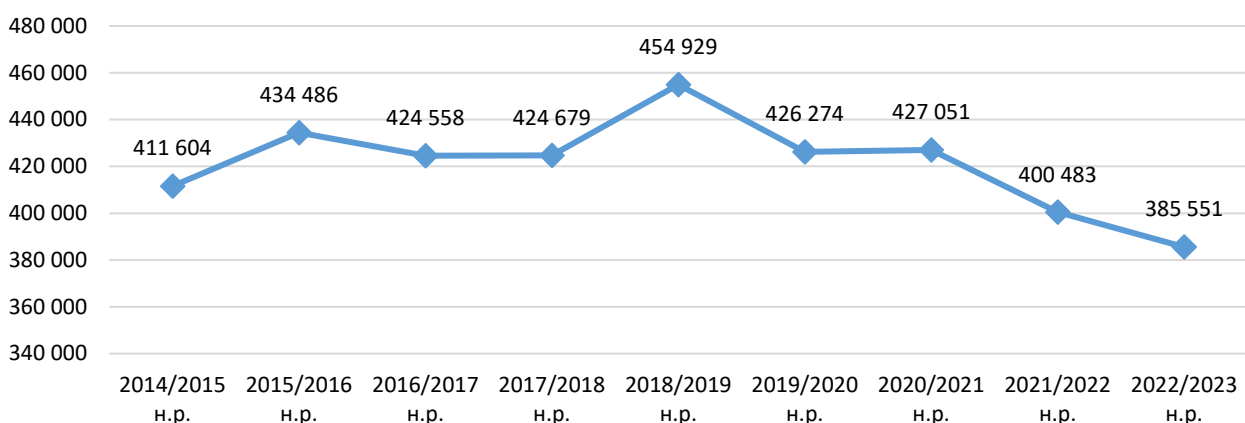

Рис. 3.4. Динаміка кількості учнів 1 класу 2014/2015 – 2022/2023 н. р., з урахуванням прогнозованих показників, осіб

Розраховано ДНУ «Інститут освітньої аналітики» за даними Державної служби статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Відповідно до даних щодо кількості учнів 1–4 класів у 2018/2019 н. р. і прогнозованих аналогічних показників щодо такої кількості в 2019/2020–2022/2023 н. р., можна оцінити кількість учнів цього рівня освіти, які навчатимуться в Новій українській школі та в 2022/2023 н. р. перейдуть до 5 класу. Для розрахунку прогнозованої кількості учнів використано величину усередненого відсотка кількості учнів 1–5 класу для динаміки впродовж 2010/2011 н. р. – 2017/2018 н. р. (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Прогнозована кількість учнів НУШ

	1 клас	2 клас	3 клас	4 клас	5 клас
2019/2020 н. р.	426 274	450 926			
2020/2021 н. р.	427 051	422 523	447 950		
2021/2022 н. р.	400 483	423 293	419 734	445 620	
2022/2023 н. р.	385 551	396 959	420 499	417 552	443 971

Розраховано ДНУ «Інститут освітньої аналітики» за даними Державної служби статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

3.2. Моніторинг результативності впровадження нових підходів до навчання у початковій школі (Нова українська школа)

Одночасно зі стартом Нової української школи Міністерство освіти і науки ініціювало проведення комплексного спостереження за впровадженням освітніх інновацій, яке дозволило отримати інформацію щодо відповідності умов, створених у закладах загальної середньої освіти, концептуальним засадам Нової української школи, а також щодо готовності закладів освіти та вчителів перших класів до навчання і викладання за новим Державним стандартом початкової освіти. Дослідження умов реформування загальної середньої освіти на початку 2018/2019 н. р. в контексті освітньої діяльності вчителів 1 класів проведено на підставі листа Міністерства освіти і науки України №1/11-7795 від 24.07.2018.

Моніторинг здійснювався для отримання оперативної інформації за векторами:

- готовність учителів перших класів до організації освітнього процесу за новим Державним стандартом початкової освіти;
- використання учителями сучасних технологій, методів і прийомів під час організації освітнього процесу;
- застосування форм педагогічного оцінювання;
- організація навчання вчителів для роботи за новим Державним стандартом;
- ставлення педагогів перших класів до змісту Нової української школи.

Анкетування проводилось у період з 22.08 до 15.10.2018 року ДНУ «Інститут освітньої аналітики». В опитуванні взяли участь 624 вчителі перших класів закладів загальної середньої освіти, гімназій, колегіумів, ліцеїв, навчально-виховних комплексів, спеціалізованих і спеціальних шкіл. За результатами анкетування зібрано статистичні дані, узагальнення яких дозволило отримати аналітичну інформацію за окремими напрямками організації освітньої діяльності в перших класах Нової української школи.

Підготовка вчителів до викладання в Новій українській школі

Упродовж 2017–2018 рр. Міністерство освіти і науки України організувало підготовку вчителів початкової школи до викладання за новим Державним стандартом початкової школи.

Для викладання у «Новій українській школі» учителі перших класів пройшли навчання за різними формами, а саме: 98,2 % учителів першого класу – респондентів дослідження – дистанційну підготовку з отриманням сертифікату на платформі EdEra, 89,1 % учителів пройшли очну підготовку на базі обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти (рис. 3.5, 3.6).

Рис. 3.5. Розподіл респондентів за проходженням дистанційної підготовки на платформі EdEra, %

Складено за даними «Дослідження умов реформування загальної середньої освіти на початку 2018/2019 н. р. в контексті освітньої діяльності вчителів 1 класів», ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

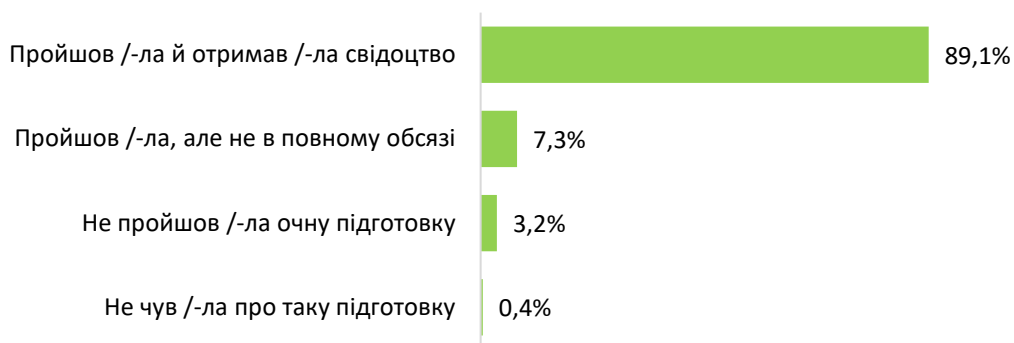

Рис. 3.6. Розподіл респондентів за проходженням очної підготовки для вчителів НУШ на базі обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти, %

Складено за даними «Дослідження умов реформування загальної середньої освіти на початку 2018/2019 н. р. в контексті освітньої діяльності вчителів 1 класів», ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

Під час підготовки до нового навчального року особливу увагу було приділено роботі вчителів з дітьми з особливими освітніми потребами. Більшість учителів перших класів проходили відповідні навчальні модулі на навчальній платформі EdEra. Більш ніж три чверті опитаних (76,7 %) проходили окремий курс «Робота вчителя початкових класів із дітьми з особливими освітніми потребами», а понад 90 % – модуль 6 «Інклюзивна освіта» (рис. 3.7).

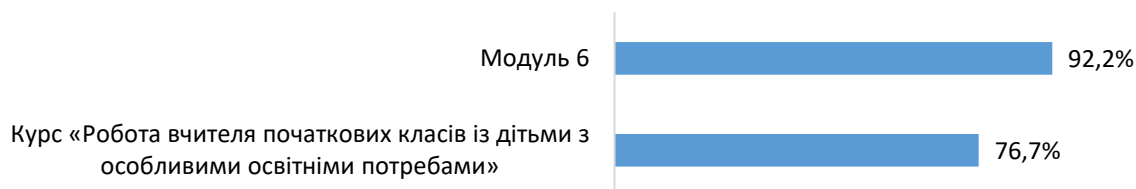

Рис. 3.7. Розподіл респондентів за проходженням навчальних модулів щодо роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, %

Складено за даними «Дослідження умов реформування загальної середньої освіти на початку 2018/2019 н. р. в контексті освітньої діяльності вчителів 1 класів», ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

Дані опитування показують, що значна кількість учителів готова до викладання за новими методиками. Так, більше половини респондентів (50,7 %) зазначили, що вони «більше готові до інтегрованого викладання», «повністю готові» – третина (34,9 %). За методиками компетентнісного підходу повністю готові викладати 40,4 % респондентів, 48,0 % учителів оцінили рівень своєї підготовки до впровадження НУШ на «чотири» за п'ятибальною шкалою оцінювання. До діалогічного спілкування і проведення групової роботи з учнями повністю готова більшість опитуваних (60,2 % і 68,5 % відповідно) (рис. 3.8).

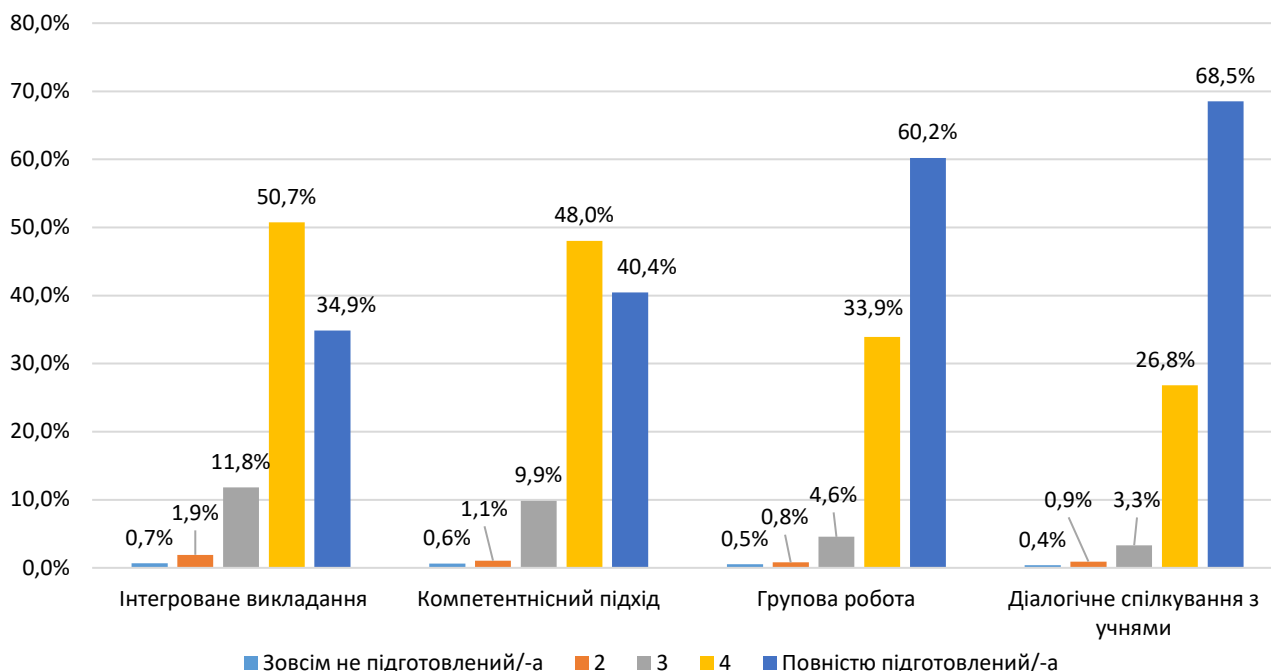

Рис. 3.8. Розподіл респондентів за оцінкою їхньої готовності викладати за новими методиками, %

Складено за даними «Дослідження умов реформування загальної середньої освіти на початку 2018/2019 н. р. в контексті освітньої діяльності вчителів 1 класів», ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

Відповідно до положення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування повної загальної середньої освіти «Нова українська школа» щодо академічної свободи, вчитель може розробляти власні навчальні програми. Готовність до цього засвідчує фаховий рівень педагога і його відповідальність за прийняті рішення. Більше половини респондентів (55,2 %) готові до розроблення власних навчальних програм, натомість не готові 38,9 % (рис. 3.9).

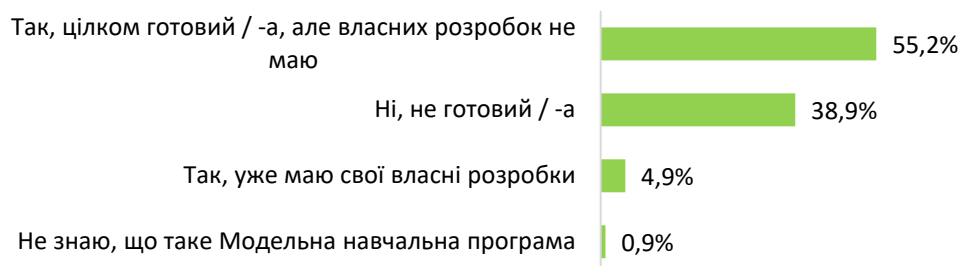

Рис. 3.9. Розподіл респондентів за оцінкою їхньої готовності розробляти власні освітні / модельні навчальні програми, %

Складено за даними «Дослідження умов реформування загальної середньої освіти на початку 2018/2019 н. р. в контексті освітньої діяльності вчителів 1 класів», ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

Загалом більшість учителів володіють запропонованими на тренінгах прийомами й методиками формування критичного мислення в учнів початкових класів. Понад 90 % вчителів володіють таким методом розвитку критичного мислення як «мозковий штурм» та «асоційований куш» (рис. 3.10).

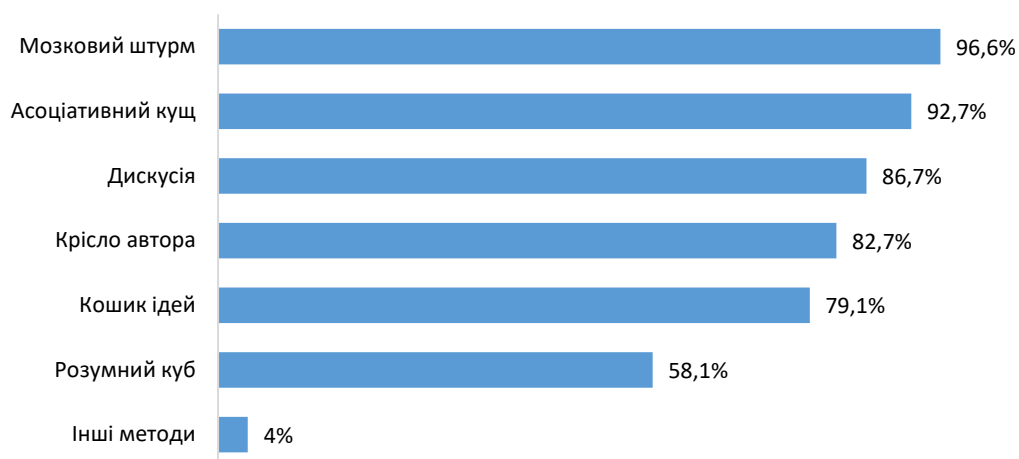

Рис. 3.10. Розподіл учителів за володінням методами розвитку критичного мислення учнів, %

Складено за даними «Дослідження умов реформування загальної середньої освіти на початку 2018/2019 н. р. в контексті освітньої діяльності вчителів 1 класів», ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

Майже всі опитані (96,7 %) користуються матеріалами вебсайту «Нова українська школа», створеного МОН України. Вебсайт висвітлює перебіг впровадження реформи, оприлюднює розроблені науковцями й самими вчителями дидактичні й методичні матеріали відповідно до Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти Нової української школи (рис. 3.11). Майже три чверті (73,4 %) респондентів оцінюють матеріали сайту як «дуже корисні» (рис. 3.12).

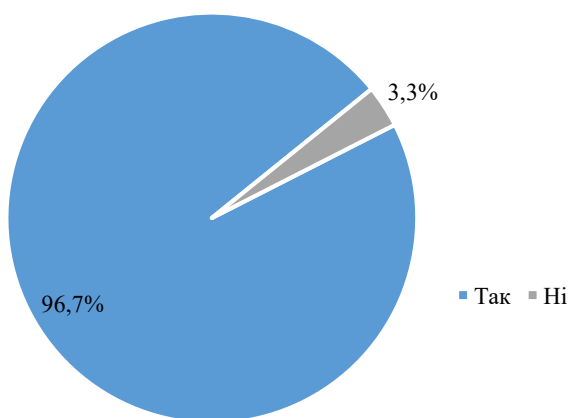

Рис. 3.11. Розподіл респондентів за користуванням матеріалами сайту Нової української школи, %

Складено за даними «Дослідження умов реформування загальної середньої освіти на початку 2018/2019 н. р. в контексті освітньої діяльності вчителів І класів», ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

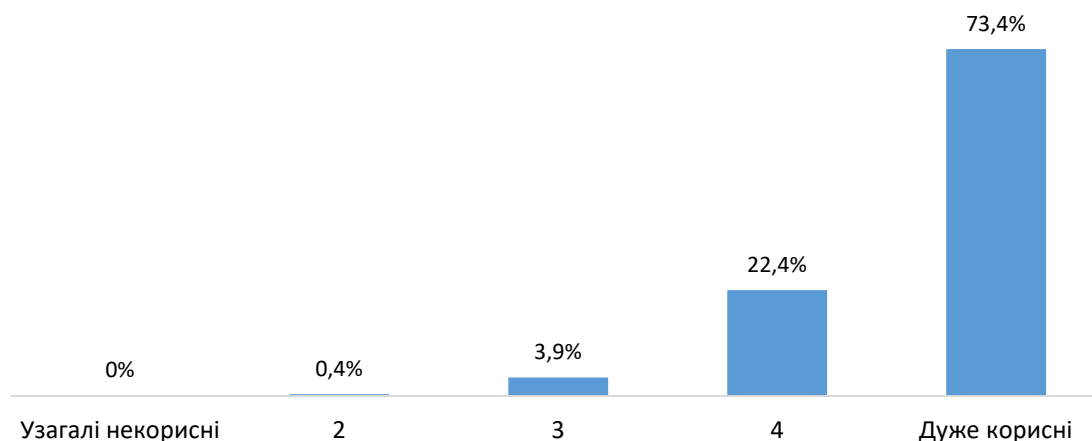

Рис. 3.12. Розподіл респондентів за оцінкою корисності матеріалів сайту Нової української школи, %

Складено за даними «Дослідження умов реформування загальної середньої освіти на початку 2018/2019 н. р. в контексті освітньої діяльності вчителів І класів», ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

Педагогіка партнерства

90,9 % опитаних готові до впровадження педагогіки партнерства як одного із напрямів реформування загальної середньої освіти й обирають демократичний стиль взаємодії з першокласниками як найбільш ефективний.

Під час освітнього процесу вчителі перших класів, організуючи освітню діяльність учнів, у більшості (97,2 %) визначили для себе як пріоритет застосування групової, колективної (73,8 %) й індивідуальної (72,4 %) форм діяльності. Це цілком відповідає Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нової української школи», яка покликана формувати в учнів комунікативну й інші види компетентностей (рис. 3.13).

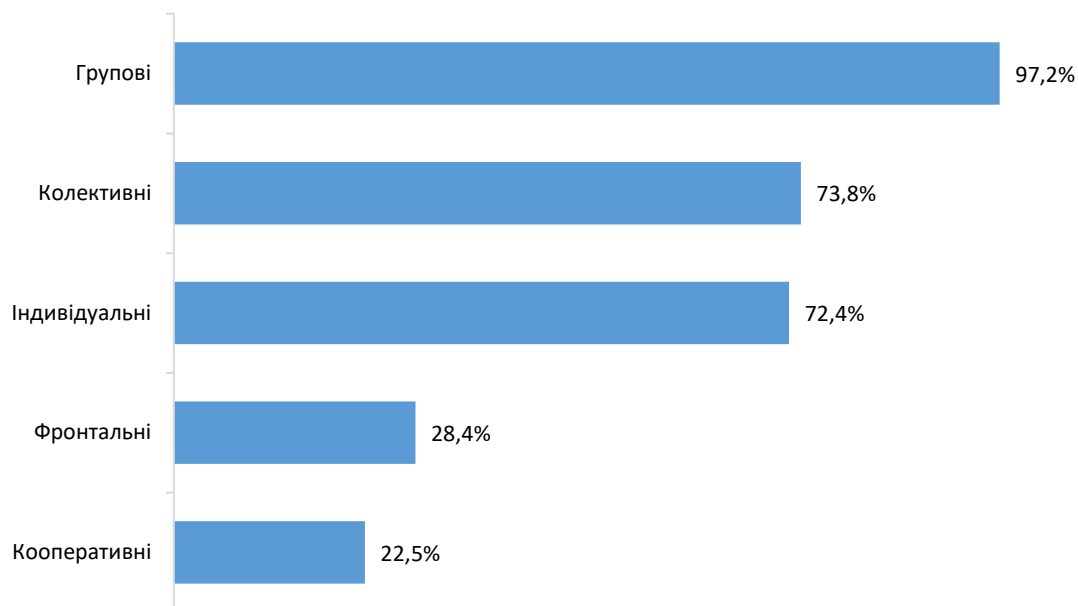

Рис. 3.13. Розподіл респондентів за формами організації освітньої діяльності учнів, які вони планують застосовувати в 1 класі найчастіше, %

Складено за даними «Дослідження умов реформування загальної середньої освіти на початку 2018/2019 н. р. в контексті освітньої діяльності вчителів 1 класів», ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

Ранкові зустрічі як нововведення в «Новій українській школі», за оцінкою більшості респондентів, сприяють формуванню позитивного емоційного фону в класі та допомагають налагодити комунікацію між учнями (95,5 % і 89,6 % відповідно) (рис. 3.14).

Рис. 3.14. Розподіл респондентів за роллю в навчальному дні ранкових зустрічей, %

Складено за даними «Дослідження умов реформування загальної середньої освіти на початку 2018/2019 н. р. в контексті освітньої діяльності вчителів 1 класів», ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

Більше половини (51,3 %) учителів усвідомлюють важливість співпраці з батьками своїх вихованців і тому готові залучати батьків до процесу прийняття рішень щодо навчання і розвитку їхніх дітей (51,3 %), до процесу організації соціального життя в класі (47,4 %) (рис. 3.15).

Рис. 3.15. Розподіл респондентів за формами залучення батьків до організації освітнього процесу, %

Складено за даними «Дослідження умов реформування загальної середньої освіти на початку 2018/2019 н. р. в контексті освітньої діяльності вчителів 1 класів», ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

Більшість учителів (від 88,9 % до 95,5 %) констатують наявність у класах восьми освітніх осередків, необхідних для реалізації нових підходів до навчання першокласників за новим Державним стандартом початкової освіти (рис. 3.16).

Рис. 3.16. Розподіл респондентів за відповідністю освітнього середовища, створеного в класі, вимогам нового Державного стандарту, %

Складено за даними «Дослідження умов реформування загальної середньої освіти на початку 2018/2019 н. р. в контексті освітньої діяльності вчителів 1 класів», ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

Більшість педагогів (91,9 %) «повністю готові» застосовувати пояснювально-ілюстративні методи. Натомість, більше 80 % володіють методикою репродуктивного навчання. Концепція Нової української школи передбачає застосування проблемно-ігрових, дослідно-творчих та пошукових методик (рис. 3.17).

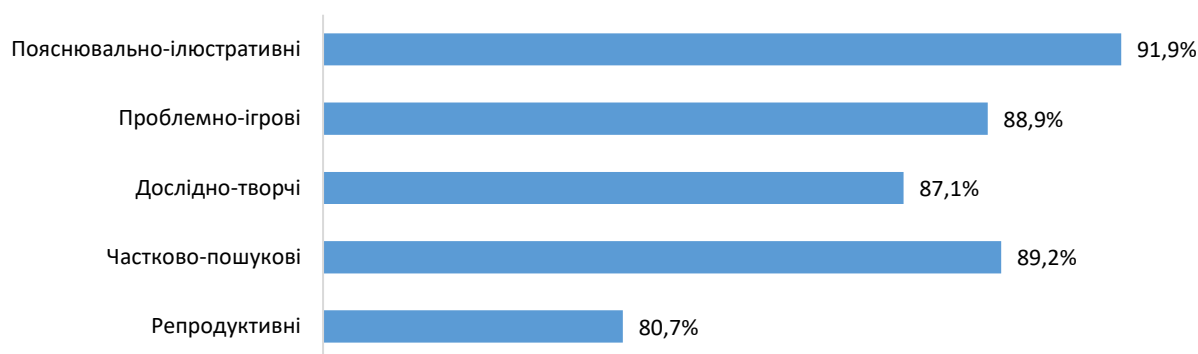

Рис. 3.17. Розподіл учителів за володінням методами навчання та готовністю їх використовувати, %

Складено за даними «Дослідження умов реформування загальної середньої освіти на початку 2018/2019 н. р. в контексті освітньої діяльності вчителів 1 класів», ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

Більшість учителів ставляться позитивно до реформи НУШ: половина учителів 1 класів схвалює частково, а кожен третій респондент – повністю схвалює введення нового Державного стандарту початкової освіти (рис. 3.18).

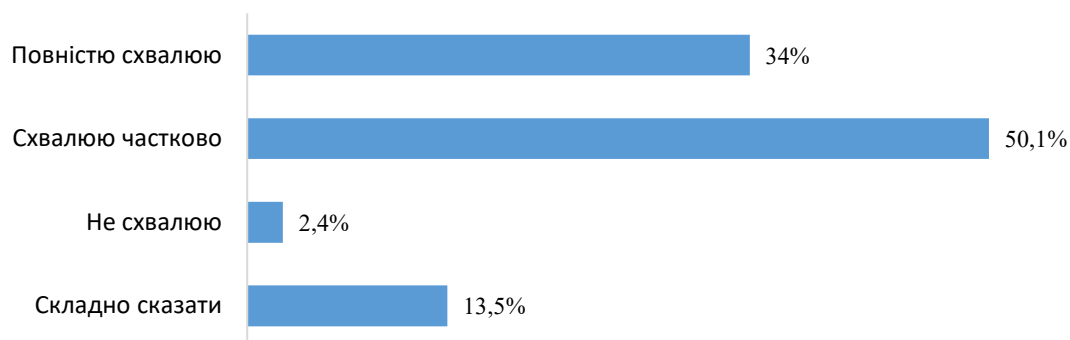

Рис. 3.18. Ставлення вчителів до введення нового Державного стандарту початкової освіти, %

Складено за даними «Дослідження умов реформування загальної середньої освіти на початку 2018/2019 н. р. в контексті освітньої діяльності вчителів 1 класів», ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

Готовність учителів перших класів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами

У закладах загальної середньої освіти для забезпечення рівного доступу до якісної освіти створюються умови для навчання всіх учнів.

Для створення інклюзивного освітнього середовища для дітей з особливими освітніми потребами, за даними відповідей вчителів перших класів, більше половини (58,1 %) класів на початок 2018/2019 н. р. пристосовані до навчання дітей з особливими освітніми потребами (рис. 3.19).

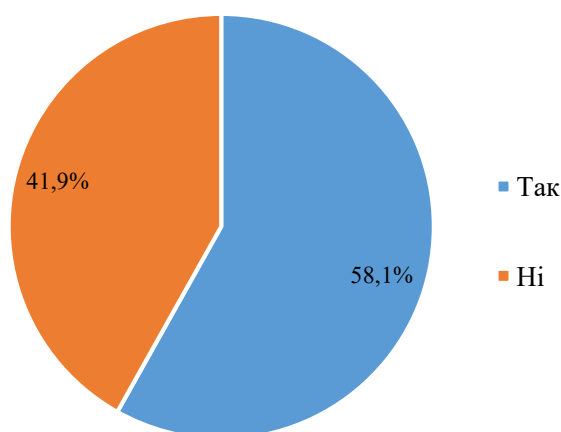

Рис. 3.19. Розподіл респондентів щодо пристосування класу до навчання дітей з особливими освітніми потребами, %

Складено за даними «Дослідження умов реформування загальної середньої освіти на початку 2018/2019 н. р. в контексті освітньої діяльності вчителів 1 класів», ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

У 90 % шкіл, які потрапили до вибірки дослідження, є шкільні психологи. У більш ніж половині досліджуваних шкіл є логопед (56,8 %), асистент учителя (56,0 %), спеціальний педагог (53,1 %) (рис. 3.20).

Рис. 3.20. Розподіл респондентів за наявністю у школі педагогічних працівників для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, %

Складено за даними «Дослідження умов реформування загальної середньої освіти на початку 2018/2019 н. р. в контексті освітньої діяльності вчителів 1 класів», ДНУ «Інститут освітньої аналітики».

Результати дослідження продемонстрували успішний старт реформи Нової української школи передусім завдяки організованій МОН ретельній підготовці вчителів перших класів до викладання за новим Державним стандартом початкової освіти.

З метою відстеження якісних змін у системі початкової освіти, як результату впровадження нового Державного стандарту, планується проведення наступних етапів дослідження. Зокрема у вересні 2019/2020 н. р., відповідно до Оперативного плану МОН, буде організоване анкетування вчителів початкової школи.

3.3. Реалізація рівного доступу до якісної освіти

3.3.1. Розвиток опорних шкіл. Динаміка формування мережі опорних закладів освіти (2016–2019 рр.)

Активне створення опорних шкіл (ОШ) в Україні було розпочато у 2016/2017 н. р. Так, у вересні 2016 року налічувалось 137 опорних закладів освіти. Станом на 01.06.2019 (за оперативною інформацією МОН) функціонує

793 опорних закладів та 1 284 філій, у яких навчаються 347 тисячі 175 учнів, з них в об'єднаних територіальних громадах (ОТГ) – 343 опорних шкіл і 551 філії відповідно, в яких навчаються 154 548 учнів.

Упродовж 2017/2018 н. р. мережа опорних шкіл порівняно з 2016/2017 н. р. зросла на 18 %, філій – на 10 %. Упродовж 2018/2019 н. р. мережа опорних закладів освіти продовжила розширюватися. Так, за навчальний рік кількість опорних шкіл збільшилася на 15,3 %, філій – на 6,2 % (рис. 3.21).

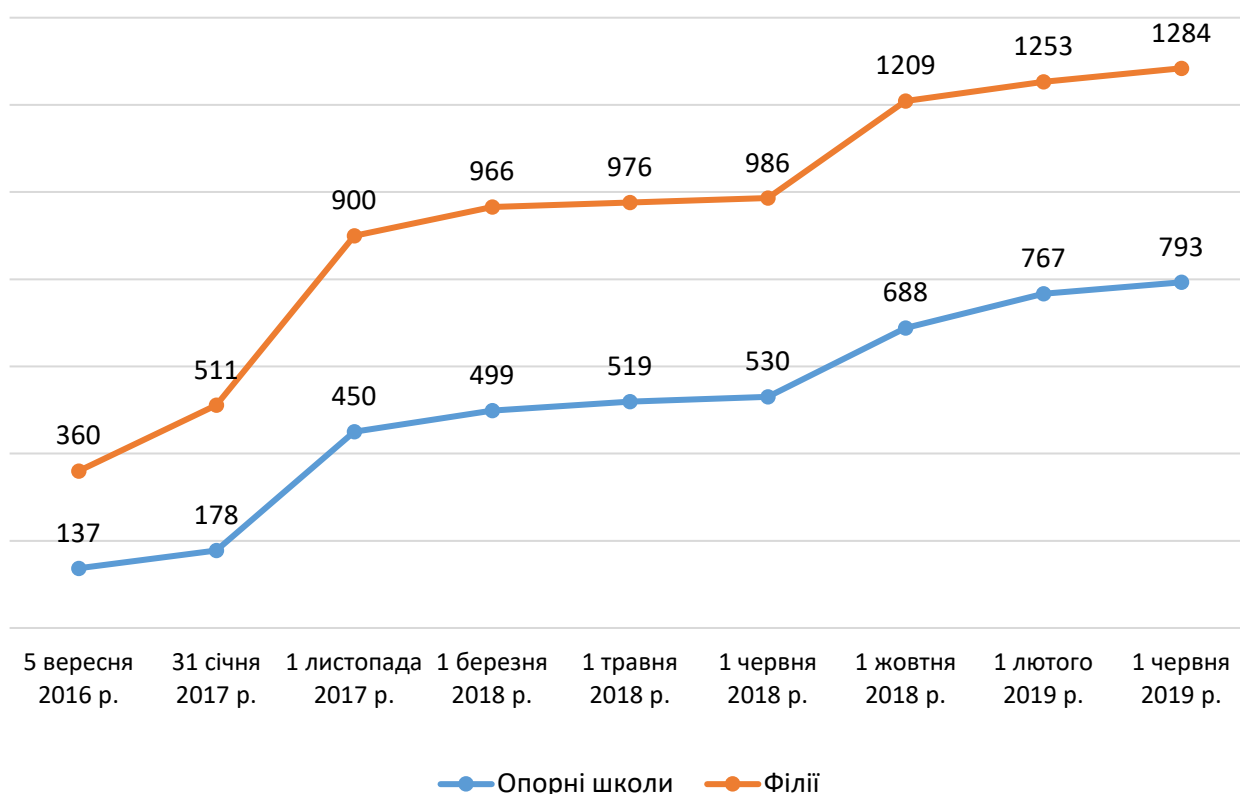

Рис. 3.21. Динаміка розвитку мережі опорних закладів освіти і філій в Україні (2016/2017–2018/2019 н. рр.), одиниць

Складено за даними Директорату дошкільної та шкільної освіти МОН.

Лідерами за кількістю опорних закладів є Кіровоградська (73), Львівська (61) та Житомирська (61) області. Найменша кількість ОШ спостерігається у Івано-Франківській (12), Чернівецькій (13). У Закарпатській області не створено опорних закладів (рис. 3.22, 3.23).

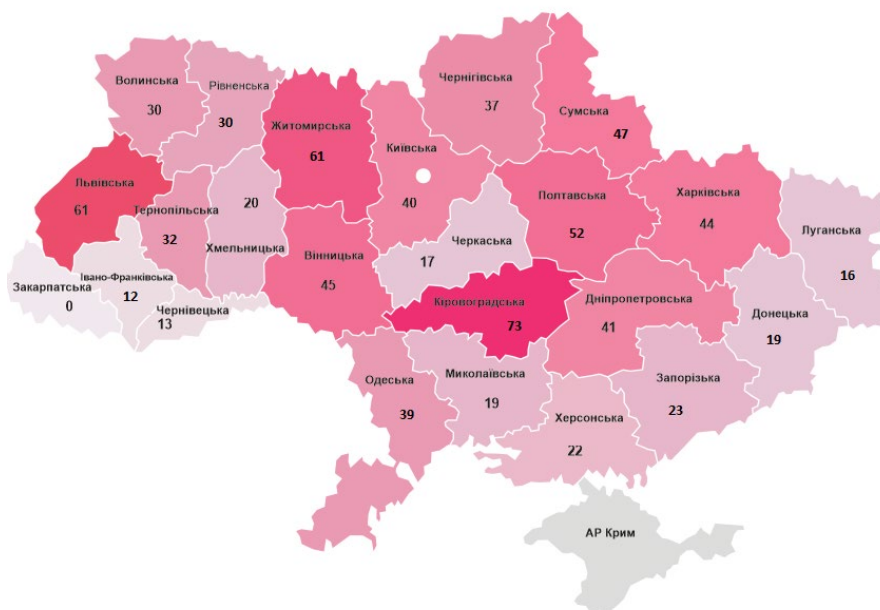

Рис. 3.22. Кількість ОШ у регіональному розрізі (станом на 1.06.2019), одиниць

Складено за даними Директорату дошкільної та шкільної освіти МОН.

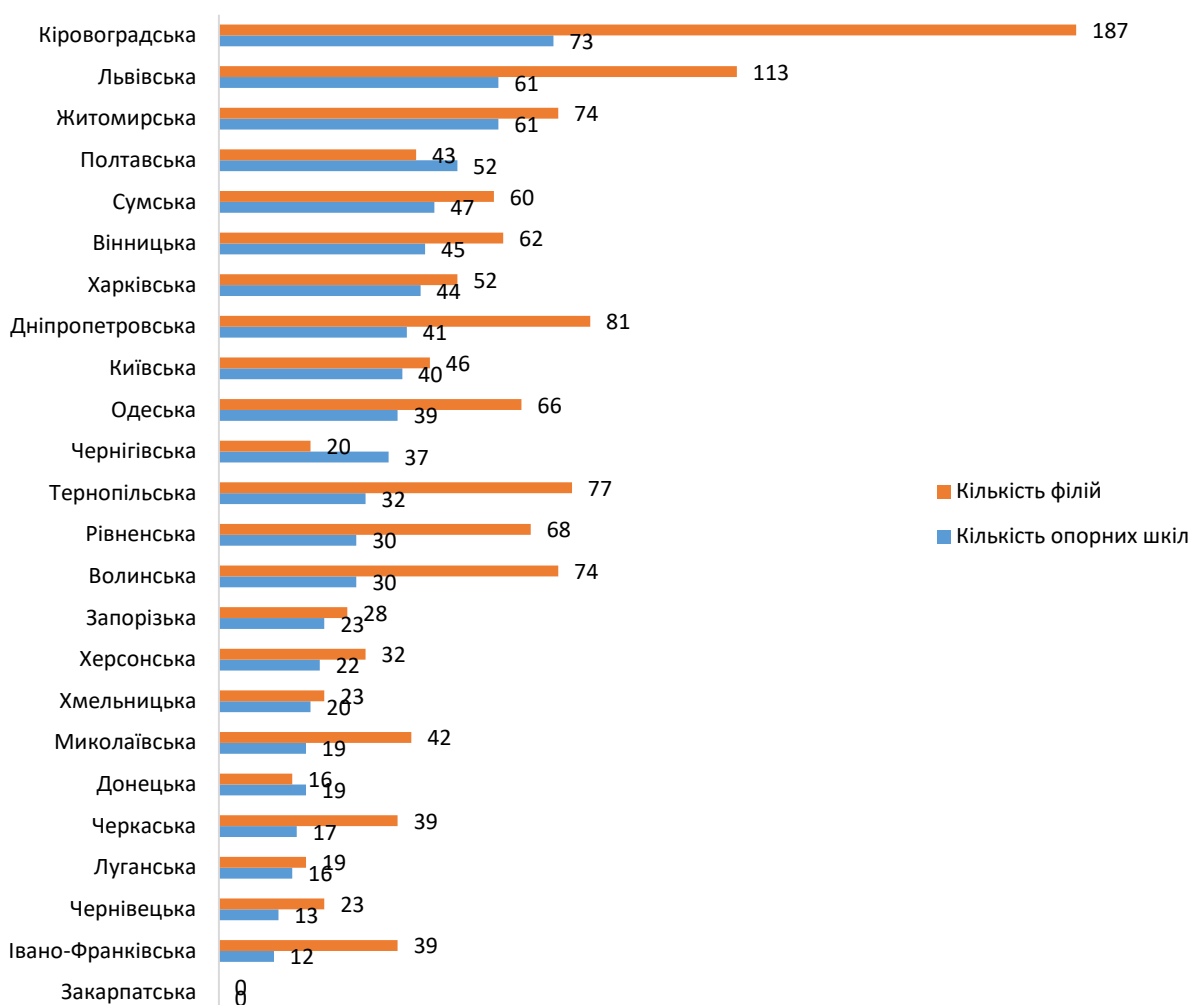

Рис. 3.23. Кількість ОШ та філій у регіональному розрізі станом на 01.06.2019 р., одиниць

Складено за даними Директорату дошкільної та шкільної освіти МОН.

Упродовж 2018/2019 н. р. мережа опорних шкіл, підпорядкованих ОТГ, зросла на 1,1 % і становить 43,3 % від їх загальної кількості (рис. 3.24).

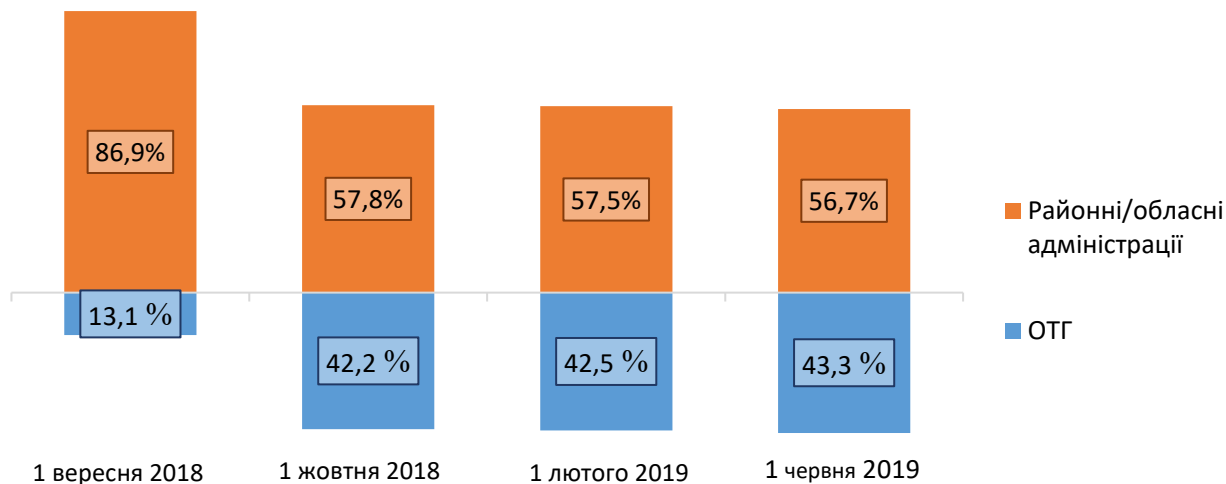

Рис. 3.24. Динаміка створення опорних шкіл за типом засновника (2016–2019 рр.), %
Складено за даними Директорату дошкільної та шкільної освіти МОН.

Станом на 01 червня 2019 р за кількістю опорних шкіл, що функціонують в ОТГ, лідирують Житомирська (41), Дніпропетровська (27), Чернігівська (27), Сумська (27) області. Загальна кількість опорних шкіл в ОТГ 343 (рис. 3.25).

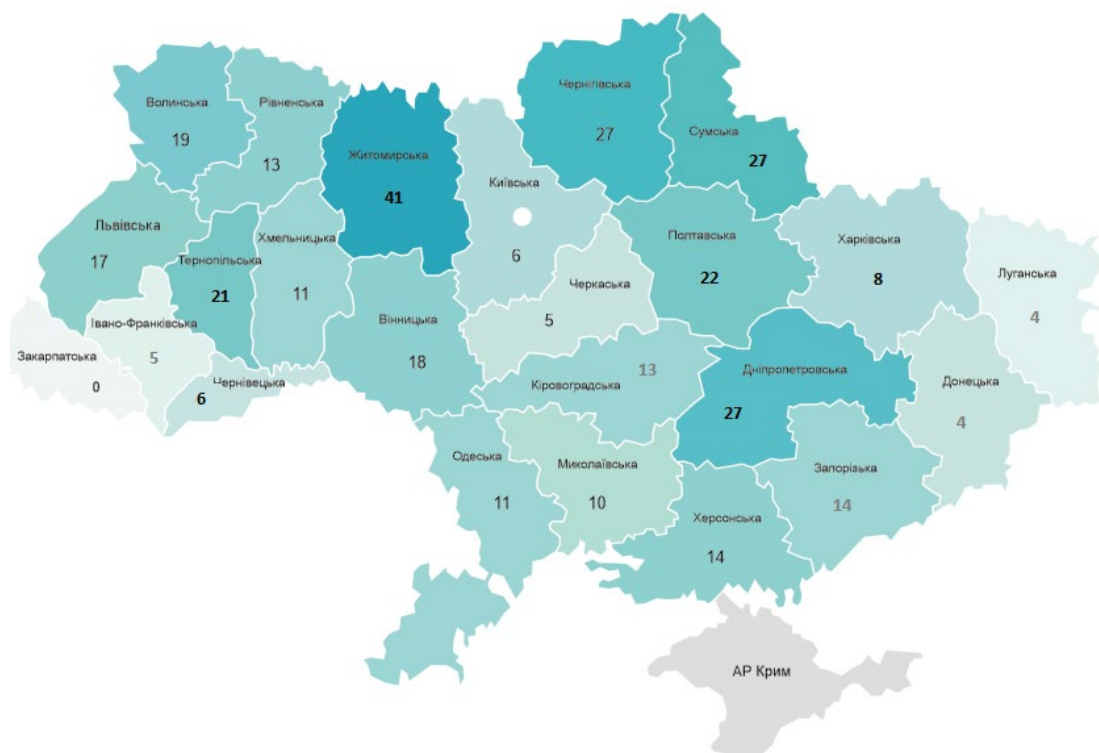

Рис. 3.25. Кількість ОШ у ОТГ (станом на 1.06.2019), одиниць
Складено за даними Директорату дошкільної та шкільної освіти МОН.

Створення та функціонування опорних закладів освіти, успішна реалізація реформи НУШ загалом системно пов'язані із важливою реформою децентралізації, що стартувала в 2014 році. У рамках процесу децентралізації влади в Україні відбувається активне утворення об'єднаних територіальних громад. Оскільки засновниками закладів дошкільної та загальної середньої освіти є відповідні ради, це системно поєднує реформи децентралізації та освіти.

Змінами до Бюджетного та Податкового кодексів було розширено дохідну базу місцевих бюджетів, а саме встановлено новий розподіл загальнодержавних податків, запроваджено нові місцеві податки та нову систему бюджетного вирівнювання.

Опорні заклади освіти створюють належні умови для здобуття повної загальної середньої освіти, а також концентрують ресурси, необхідні для задоволення освітніх потреб здобувачів освіти, чого бракує малокомплектним школам.

Інклюзія в опорних школах

Станом на 01.06.2019 року кількість класів з інклюзивним навчанням в опорних школах і їх філіях – 1 220, з них в ОТГ – 478; кількість учнів з особливими потребами, які навчаються в інклюзивних класах опорних шкіл і їх філій, – 1 796, з них в ОТГ – 682 (рис. 3.26).

Рис. 3.26. Динаміка кількості дітей з особливими освітніми потребами та кількості інклюзивних класів у опорних закладах. Регіональний розріз, осіб

Складено за даними Директорату дошкільної та шкільної освіти МОН.

Загалом опорні школи в ОТГ забезпечують освіту дітям з особливими освітніми потребами. Ряд ОШ і їхніх філій в ОТГ відкривають класи з інклюзивним навчанням «на випередження», тобто створюють освітнє середовище, комфортне/дружнє для дітей з особливими освітніми потребами на перспективу.

Найбільша кількість дітей з особливими освітніми потребами навчається в опорних школах ОТГ Кіровоградської, Харківської та Полтавської областей. Найбільше класів з інклюзивним навчанням створено в Житомирській, Полтавській і Кіровоградській областях (рис. 3.27).

Загалом за період з 2016 по 2019 рік спостерігається позитивна динаміка створення класів з інклюзивним навчанням в опорних школах в ОТГ.

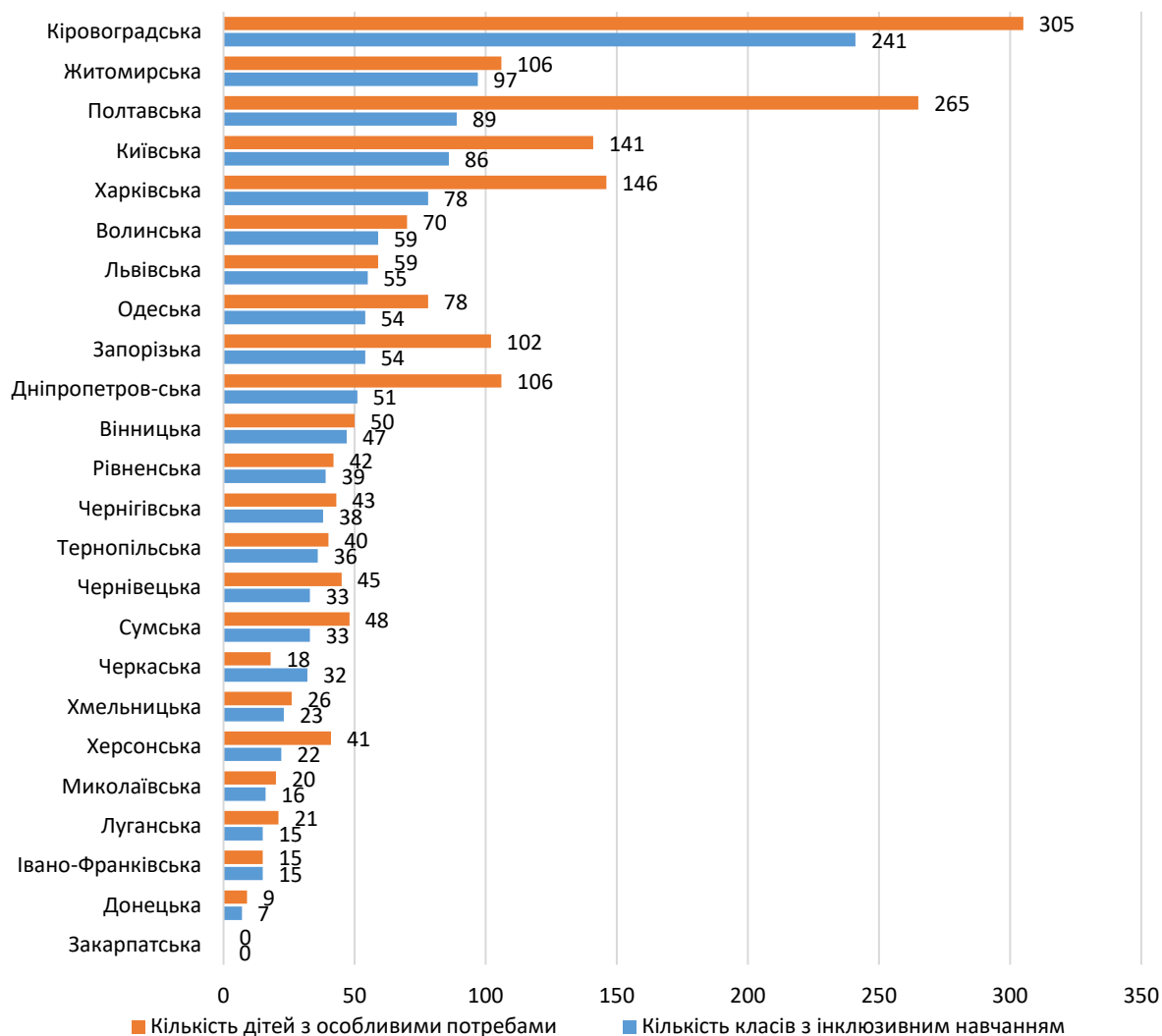

Рис. 3.27. Кількість дітей з особливими освітніми потребами і кількість класів з інклюзивним навчанням, у розрізі ОТГ (станом на 01.06.2019), осіб/одиниць

Складено за даними Директорату дошкільної та шкільної освіти МОН.

Аналіз стану доріг, якими підвозяться учні до опорних шкіл

Одним із найбільших викликів від початку впровадження мережі опорних закладів освіти залишається якість доріг у сільській місцевості, якими підвозяться учні і вчителі до закладу освіти. За даними МОН України, станом на 01.06.2019 р. найбільша протяжність (км) доріг у незадовільному стані – у Львівській області (1 111 км). Водночас у ряді регіонів більшість доріг, які знаходяться в незадовільному стані і потребують ремонту, припадають на ОТГ. Наприклад, у незадовільному стані дороги: у Дніпропетровській області – 1 070,11 км, із них в ОТГ – 661,11 км (61,8 %), Житомирській області – 518,9 км, із них в ОТГ – 414,0 (79,8 %), Чернігівській – 352 км, із них в ОТГ – 268 км (76,1 %), Сумській – 481,7 км, із них в ОТГ – 316,8 (65,8 %). Натомість є ОТГ з найменшою протяжністю доріг, що потребують ремонту: у Кіровоградській (3,9 %), Львівській (14,4 %), Харківській (19,7 %) областях.

Значна кількість учнів опорних шкіл організовано довозиться на автобусах: 66 237 осіб (станом на 01.06.2019), з них 31 661 в опорні школи в ОТГ. Парк шкільних автобусів, що обслуговує учнів опорних шкіл по країні, становить 1 351 одиниці, із них обслуговують ОТГ – 610. Проте загальна потреба у шкільних автобусах ще не задоволена і становить 407 одиниць, із них ОТГ потребують 214 (станом на 01.06.2019) (рис. 3.28, 3.29).

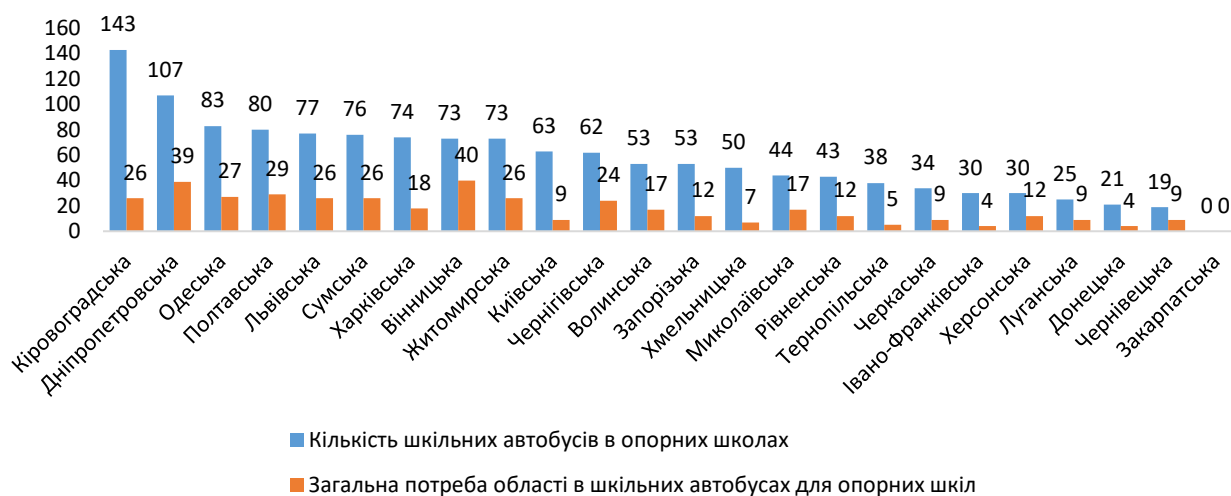

Рис. 3.28. Автобуси для опорних шкіл: забезпечення/потреба. Регіональний розріз (станом на 01.06.2019), одиниць

Складено за даними Директорату дошкільної та шкільної освіти МОН.

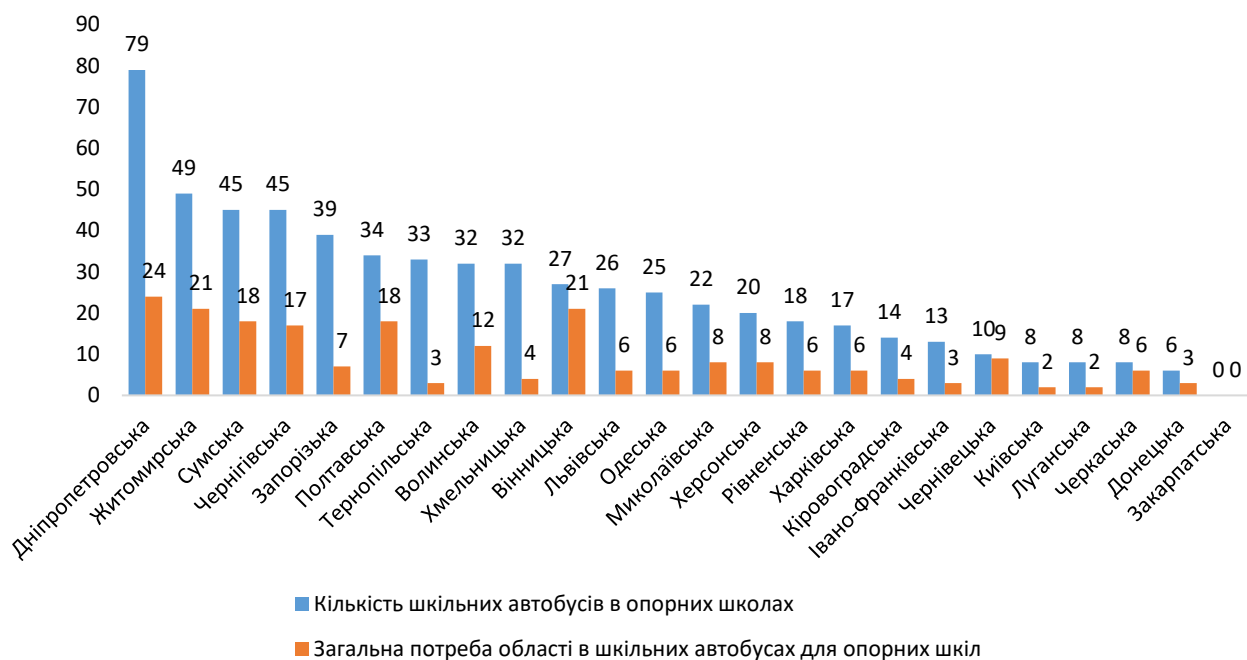

Рис. 3.29. Автобуси для опорних шкіл для ОТГ: забезпечення/потреба (станом на 01.06.2019), одиниць

Складено за даними Директорату дошкільної та шкільної освіти МОН.

Подальші напрями розвитку опорних закладів освіти

Опорні школи – потужний механізм для реалізації принципу рівного доступу до якісної освіти дітей із малокомплектних шкіл віддалених сіл: на сьогодні це 347 175 учнів, із них 154 548 – в ОТГ.

Аналіз розвитку мережі опорних закладів освіти в Україні за період 2016–2019 рр. засвідчує позитивну динаміку за такими напрямками:

1. Зростання кількості опорних освітніх закладів в регіональному розрізі – зі 137 у вересні 2016 р. до 793 у червні 2019 р., з них в ОТГ у 2016 році налічувалось 18, станом на 01.06.2019 функціонує 343 ОШ, що становить 1 905 % приросту. Відповідно суттєво збільшується кількість дітей, які здобувають освіту на базі опорних закладів. Станом на 01.06.2019 учнями опорних шкіл є 347 тисяч 175 осіб.

2. Спостерігається позитивна динаміка створення класів з інклюзивним навчанням для дітей з особливими освітніми потребами.

3. Кількість автобусів, що обслуговують учнів і вчителів постійно зростає, на сьогодні їхня кількість становить 1 351 одиниця.

4. Стан доріг, якими підвозяться учні й вчителі, має тенденцію до покращення.

Ризики, які необхідно усувати.

1. Загальна потреба у шкільних автобусах станом на 01.06.2019 ще не задоволена і становить 407 одиниць, із них в ОТГ – 214. Це потребує додаткового фінансування від держави та органів місцевого самоврядування.

2. Дороги, які є шляхопроводами до опорних закладів освіти, потребують ремонту. Так, по країні 10 701,21 км у незадовільному стані, з них у Львівській області – 1 111 км, Дніпропетровській – 1 070,1 км, Одеській – 720,1 км потребують ремонту. В ОТГ найгірший стан доріг для підвезення учнів спостерігається в Дніпропетровській (661,11 км), Житомирській (414,0 км), Сумській (316,8 км) і Чернігівській (268 км) областях.

3. Нерозвинута міжмуніципальна взаємодія, у рамках якої можлива спільна організація підвезення, забезпечення оснащенням, спільна робота закладів освіти, культури, спорту. Саме налагодження такої співпраці сприятиме покращенню умов для здобуття якісної освіти, а також концентрації та ефективному використанню наявних ресурсів, що зможуть задовольнити освітні потреби учнів.

3.3.2. Інклюзивна освіта. Інклюзивно-ресурсні центри

Парадигма сучасної освіти передбачає рівний доступ до освітніх послуг та безпечне й комфортне освітнє середовище для всіх здобувачів освіти.

Упровадження в країні безпечного та інклюзивного освітнього середовища, що враховує потреби здобувачів освіти, зокрема осіб з особливими освітніми потребами (ООП), є одним із пріоритетних напрямків діяльності Кабінету Міністрів України і Міністерства освіти і науки України.

У сфері інклюзивної та спеціальної освіти станом на червень 2019 року досягнуто:

- зростання за чотири роки в 4,4 рази (з 2 720 учнів в 2015–2016 н. р. до 11 866 учнів в 2018/2019 н. р.) кількості учнів з особливими освітніми потребами, що здобувають інклюзивну загальну середню освіту;
- зростання за три роки в 2 рази (з 2 715 класів в 2016/2017 н. р. до 8 417 класів в 2018/2019 н. р.) кількості інклюзивних класів та в 2,5 рази (з 1 518 в 2016/2017 н. р. до 3 790 в 2018/2019 н.р.) шкіл, в яких облаштовані такі класи;
- зростання за два роки майже в 2 рази (з 686 станом на 1 січня 2018 р. до 1 318 станом 1 січня 2019 р.) кількості інклюзивних дошкільних груп та дітей з ООП в них (з 1 318 дітей станом на 1 січня 2018 р. до 2 190 станом на 1 січня 2019 р.) ;
- розбудова мережі інклюзивно-ресурсних центрів, що працюють на нових принципах, з 0 (2017 рік) до 561 (01.06.2019) в усіх областях України (рис. 3.30).

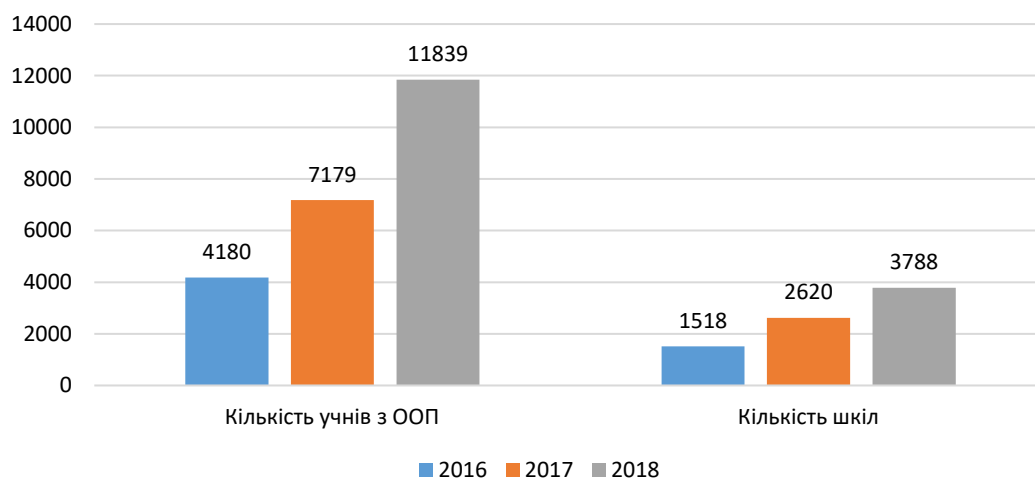

Рис. 3.30. Динаміка розвитку інклюзивної освіти в Україні, осіб

Складено за даними Директорату інклюзивної та позашкільної освіти МОН.

У 2017–2018 рр. затверджено положення про інклюзивно-ресурсний центр (ІРЦ), а також про обласні ресурсні центри підтримки інклюзивної освіти. На червень 2019 року створено та функціонує 561 ІРЦ, які забезпечують проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини, та 25 обласних ресурсних центрів (ОРЦ) підтримки інклюзивної освіти в усіх областях України. До кінця року заплановано створити додатково ще 87 ІРЦ.

Для забезпечення уніфікації оснащення ІРЦ розроблено примірний перелік обладнання, затверджений наказом МОН від 03.05.2018 № 447 «Про затвердження Примірного переліку обладнання для оснащення кабінетів інклюзивно-ресурсних центрів». На закупку обладнання за даним переліком областям та місту Києву в 2018 р. направлено 100 млн грн, у 2019 р. – 39 млн грн.

З метою забезпечення якості послуг у 2019 році централізовано закуплено та розподілено по областях 500 комплектів сучасних методик для проведення комплексної оцінки розвитку дітей з ООП в ІРЦ. З метою опанування вимог до роботи за цими методиками в березні 2019 р. проведено навчання «тренерів для тренерів» щодо використання комплексів методик. Отримали сертифікати (наказ МОН від 17.05.2019 № 671 «Про деякі питання організації навчання фахівців інклюзивно-ресурсних центрів») 37 (з 80, які пройшли навчання) «тренерів для тренерів» та забезпечено проведення ними навчання по усіх регіонах України.

Уперше в історії української освіти за кошти державного бюджету забезпечено масове (869 фахівців) навчання психологів інклюзивно-ресурсних центрів із використання сучасних методик. У липні 2019 року проведено комп'ютеризований тестовий іспит, за результатами якого право користування методиками отримала половина фахівців.

Забезпечено функціонування системи автоматизації роботи ІРЦ, що дає змогу батькам (іншим законним представникам) дитини через сайт <http://ircenter.gov.ua/> створити кабінет користувача для забезпечення зручності доступу до послуг ІРЦ.

Із 2017 року запроваджено **субвенцію на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами** Розподіл субвенції здійснюється відповідно до статті 103-3 Бюджетного кодексу України та до Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 14 лютого 2017 р. № 88». У таблиці 3.2 подано динаміку субвенції за напрямками видатків за 2017–2018 рр. Так, якщо у 2017 р. обсяг субвенції складав 209, 46 млн грн, то у 2018–2019 рр.

вона збільшилась майже у два з половиною рази і склала 504,4 млн грн. Нижче подано дані за напрямками видатків.

Таблиця 3.2

Динаміка субвенції на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами

Рік	Сума, млн грн	Напрями видатків
2017	209,46	- проведення (надання) корекційно-розвиткових занять (послуг), що визначені індивідуальною програмою розвитку дитини; - придбання спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку, що дають змогу опанувати навчальну програму;
2018	504,4	- проведення (надання) корекційно-розвиткових занять (послуг) та придбання спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку дітей з ООП в закладах загальної середньої освіти; - оснащення кабінетів в інклюзивно-ресурсних центрах; - придбання наборів сучасних методик для проведення комплексної оцінки (діагностики) розвитку дітей з ООП в ІРЦ; - оснащення ресурсних кімнат у закладах загальної середньої освіти, де діють інклюзивні та/або спеціальні класи;
2019	504,4	- проведення корекційно-розвиткових занять і придбання спеціальних засобів корекції для учнів інклюзивних класів шкіл – 302,34 млн грн; - придбання спеціальних засобів корекції для учнів спеціальних класів закладів загальної середньої освіти – 50,99 млн грн; - проведення корекційно-розвиткових занять і придбання спеціальних засобів корекції для вихованців інклюзивних груп закладів дошкільної освіти – 37,2 млн грн; - придбання спеціальних засобів корекції для здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти, які навчаються у спеціальних групах – 24,9 млн грн; - оснащення кабінетів ІРЦ які утворені у 2019 році – 39 млн грн; - закупівля 200 наборів сучасних методик для проведення комплексної оцінки (діагностики) розвитку дітей з ООП – 50,05 млн грн; - обслуговування системи автоматизації роботи ІРЦ – 1 млн грн

Складено за даними Директорату інклюзивної та позашкільної освіти МОН.

Також із метою розбудови інклюзивного освітнього середовища в закладах освіти забезпечено:

- державне фінансування на рівні закладів проведення (надання) додаткових психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових занять (послуг) та закупівля спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку (постанова КМУ від 27.02.2019 № 129);

- уперше в 2019 році забезпечено фінансування проведення занять та закупку спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку в інклюзивних групах закладів дошкільної освіти, затверджено Типовий перелік спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами, які навчаються в інклюзивних та спеціальних групах закладів дошкільної освіти (наказ МОН від 01.04.2019 № 423, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 17.04.2019 за № 403/33374);

- направлено 124 млн грн на оснащення ресурсних кімнат у закладах загальної середньої освіти за рахунок залишків субвенції на підтримку осіб з особливими освітніми потребами (розпорядження від 12.12.2018 № 964-р «Про перерозподіл деяких видатків державного бюджету, передбачених Міністерству освіти і науки на 2018 рік»);

- направлено 175 млн грн на придбання спеціальних автомобілів для інклюзивно-ресурсних центрів;

- у програму підвищення фахової майстерності вчителів «Нової української школи» та працівників ІРЦ запроваджено обов'язковий курс для всіх педагогічних працівників щодо особливостей роботи з дітьми з ООП в рамках інклюзивного навчання;

- уведено надбавку 20 % для педагогічних працівників за роботу в інклюзивних класах (групах);

- уведено одну ставку асистента вчителя на кожен інклюзивний клас (було 0,5 ставки).

Для впровадження єдиних засад щодо організації інклюзивного навчання на всіх рівнях освіти:

- затверджено Порядок організації діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти (постанова КМУ від 10.04.2019 № 530); Порядок організації інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти (постанова КМУ від 10.07.2019 № 636); Порядок організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти (постанова КМУ від 10.07.2019 № 635);

- розроблено проекти постанов КМУ: «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти» (пройшов громадське обговорення); «Про затвердження Порядку організації діяльності інклюзивних груп у закладах позашкільної освіти»;

- винесено на обговорення проєкт Національної стратегії розвитку інклюзивної освіти до 2030 року;

- урегульовано організацію здобуття загальної середньої освіти в закладах охорони здоров'я, що дало можливість легалізувати створені волонтерськими організаціями школи при лікарнях.

З метою подальшої розробки політики здійснено такі кроки:

- аналіз діяльності логопедичних пунктів на місцях із визначенням альтернатив політики;

- розпочато роботу над концепцією оновлення психологічної служби;

- розпочато роботу над протоколами реагування на кризові ситуації в закладах освіти;

- розпочато роботу над розробкою політики впровадження волонтерської служби.

Ключовими завданнями розвитку інклюзивної освіти є:

- розбудова територіально доступної мережі інклюзивно-ресурсних центрів, оснащеної сучасним обладнанням та забезпеченої кваліфікованими фахівцями;

- перехід до формування адресного підходу в наданні додаткової підтримки в освітньому процесі та визначенні особливих освітніх потреб особи на основі Міжнародної класифікації функціонування та обмеження життєдіяльності для дітей та підлітків;

- підвищення рівня компетентності педагогічних працівників та управлінців закладів освіти з питань інклюзивного навчання;

- запровадження сучасних підходів організації навчання осіб з особливими освітніми потребами в закладі освіти;

- формування безпечного інклюзивного освітнього середовища в закладах освіти (забезпечення доступності закладів; посилення заходів з протидії булінгу (цькуванню), оновлення роботи психологічної служби, упровадження в закладах освіти протоколів швидкого реагування на кризові ситуації).

3.4. Мережа закладів повної загальної середньої освіти

3.4.1. Розподіл ЗЗСО за типом місцевості у розрізі регіонів за 2018/2019 н. р.

У Львівській та Тернопільській області найбільше ЗЗСО у сільській місцевості, тоді як у Луганській та Кіровоградській – найменше. У містах найбільше закладів освіти у Дніпропетровській області та у місті Києві (рис. 3.31).

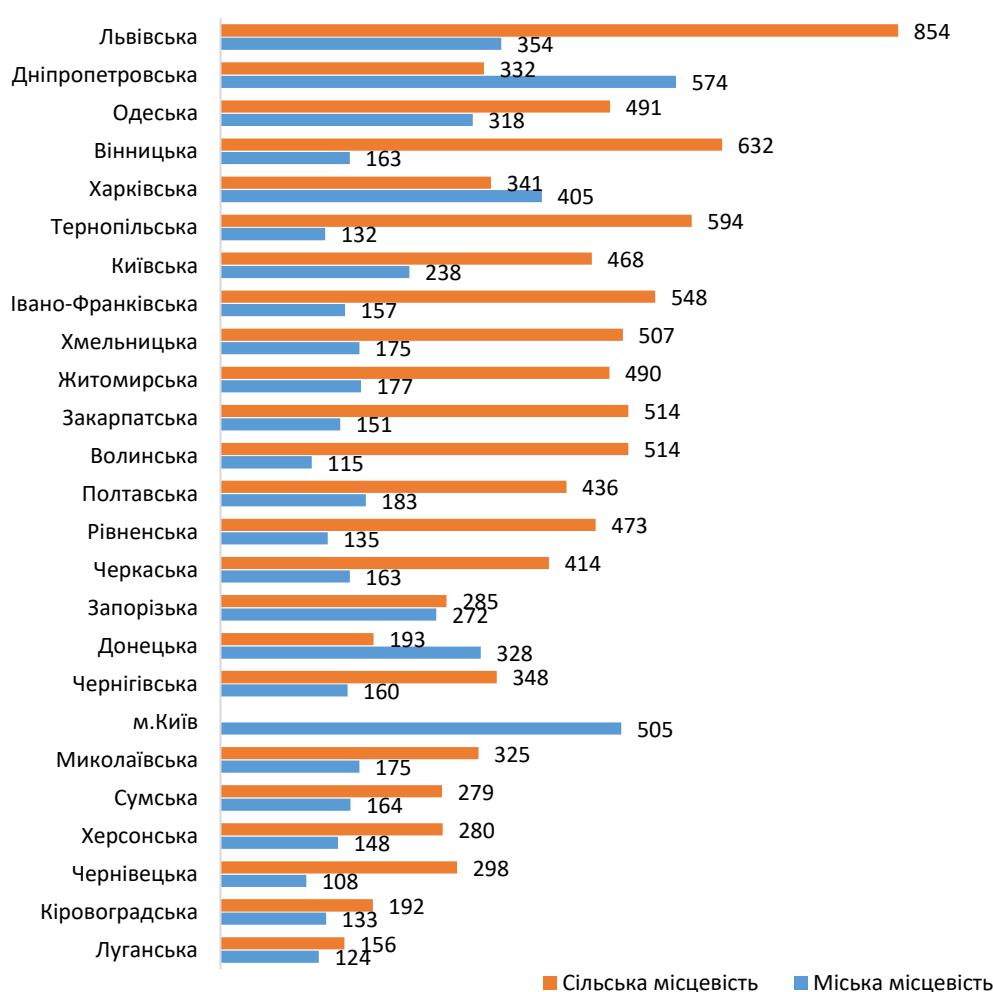

Рис. 3.31. Розподіл ЗЗСО за типом місцевості у розрізі регіонів за 2018/2019 н. р., одиниць

Складено за даними Державної служби статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

3.4.2. Розподіл учнів ЗЗСО за типом місцевості у розрізі регіонів за 2018/2019 н. р.

Найбільша кількість учнів ЗЗСО у міській місцевості спостерігається у Дніпропетровській області та у місті Києві, у сільській – у Закарпатській та Рівненській областях. Найменша кількість учнів у містах спостерігається у Чернівецькій області, у селах – у Луганській (рис. 3.32).

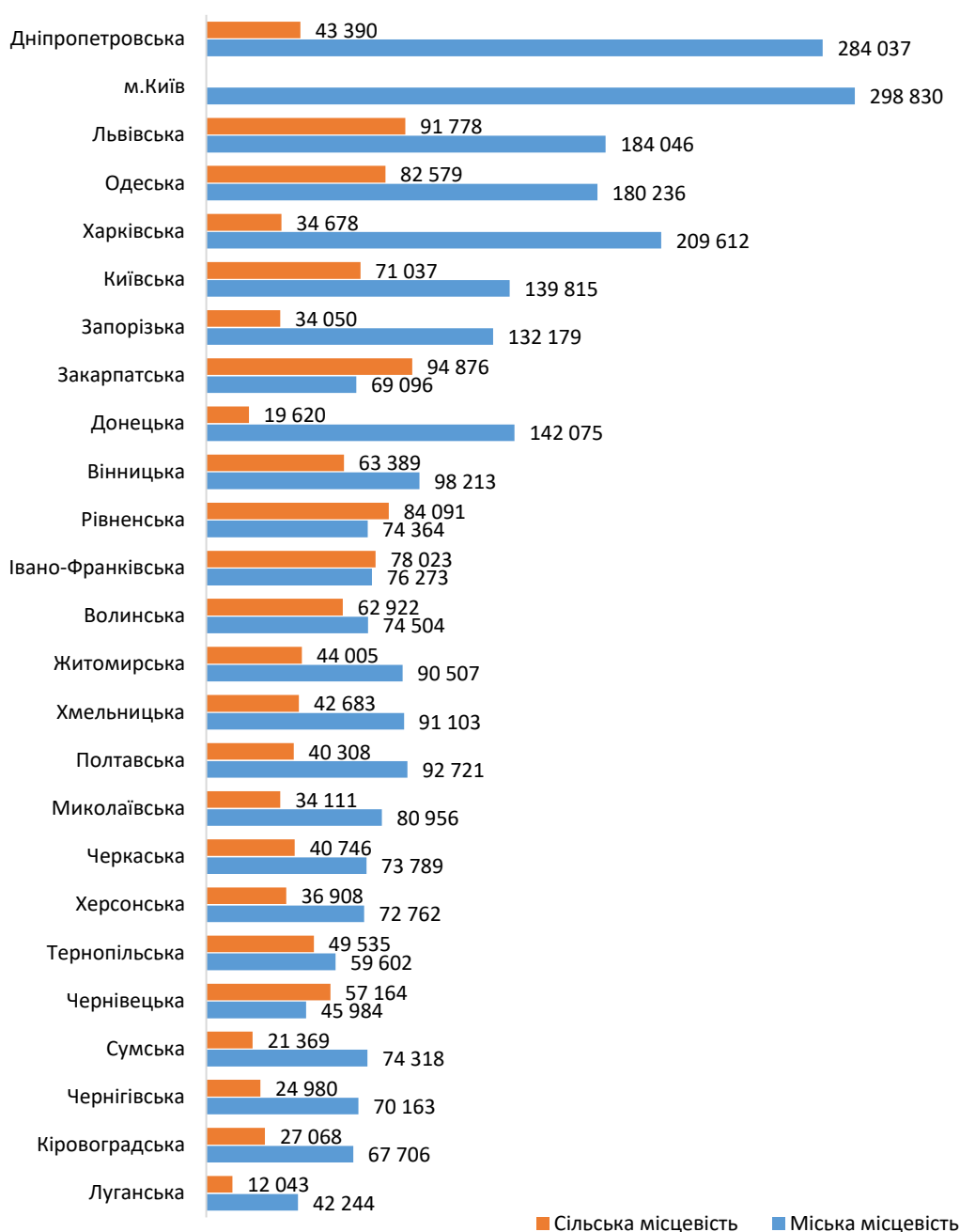
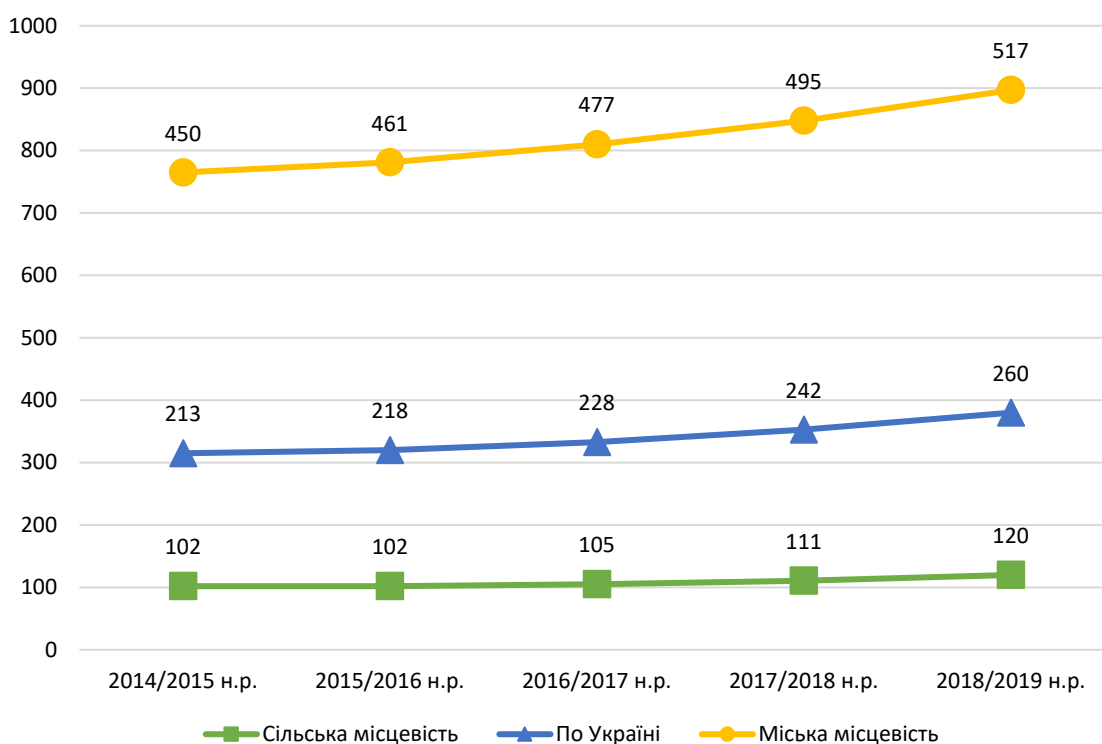

Рис. 3.32. Розподіл учнів ЗЗСО за типом місцевості у розрізі регіонів за 2018/2019 н. р., осіб
 Складено за даними Державної служби статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

3.4.3. Динаміка середньої наповнюваності ЗЗСО (2014/2015–2018/2019 н. рр.)

Загалом по Україні поступово збільшується наповнюваність ЗЗСО у період 2014/2015–2018/2019 н. рр. Особливо збільшується наповнюваність міських ЗЗСО (у 2018/2019 н. р. у середньому на 22 учні більше за попередній навчальний рік). Слід зазначити, що протягом 2014/2015–2015/2016 н. рр. наповнюваність сільських ЗЗСО залишалася незмінною (рис. 3.33). З 2016/2017 н. р. завдяки оптимізації мережі закладів освіти, на 14 % зросла наповнюваність закладів загальної середньої освіти.

**Рис. 3.33. Динаміка середньої наповнюваності ЗЗСО (усього, місто/село)
(2014/2015–2018/2019 н. рр.), осіб**

Складено за даними Державної служби статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Часто порушуються нормативи наповнюваності класів, що призводить до погіршення умов здобуття освіти та умов праці педагогічних працівників. Зокрема, це відбувається через ігнорування забудовниками необхідності будівництва соціальної інфраструктури.

3.4.4. Мапа (за регіональним розподілом) кількості учнів на один ЗЗСО (2018/2019 н. р.)

У цілому по Україні середня наповнюваність ЗЗСО становить 260 учнів на заклад. Найбільша наповнюваність шкіл спостерігається в Києві – у середньому 602 учні. Відповідно до показників «середня наповнюваність шкіл» від 301 до 375 учнів на один ЗЗСО припадає у Дніпропетровській (366 учнів), Харківській (330 учнів), Одеській (329 учнів), Донецькій (312 учні), Київській і Запорізькій (по 301 учню). Середня наповнюваність закладів до 225 учнів спостерігається у Тернопільській (151 учень), Чернігівській (188 учнів), Луганській (195 учнів), Хмельницькій (197 учнів), Черкаській (199 учнів), Вінницькій (203 учні), Житомирській (203 учні), Полтавській (216 учнів), Сумській (219 учнів), Волинській (220 учнів) та Івано-Франківській (220 учнів) областях (рис. 3.34).

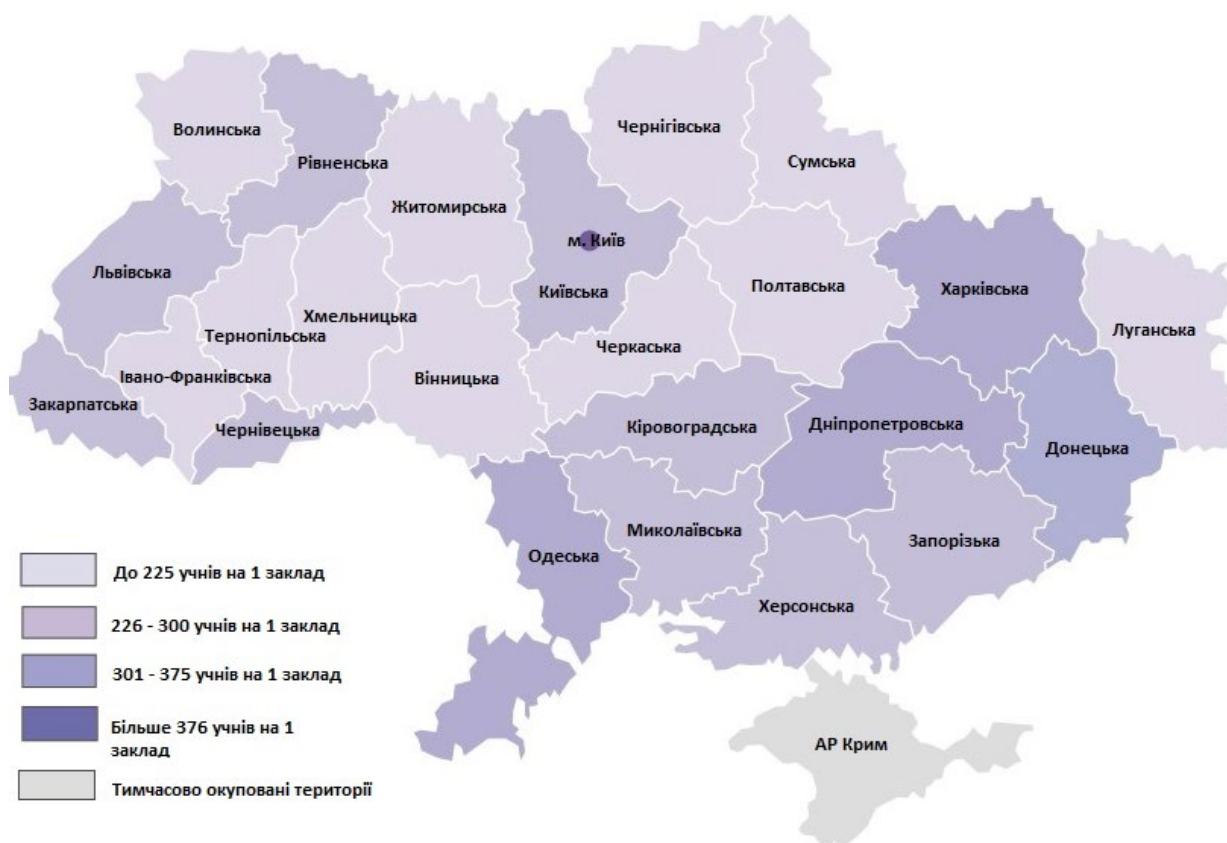
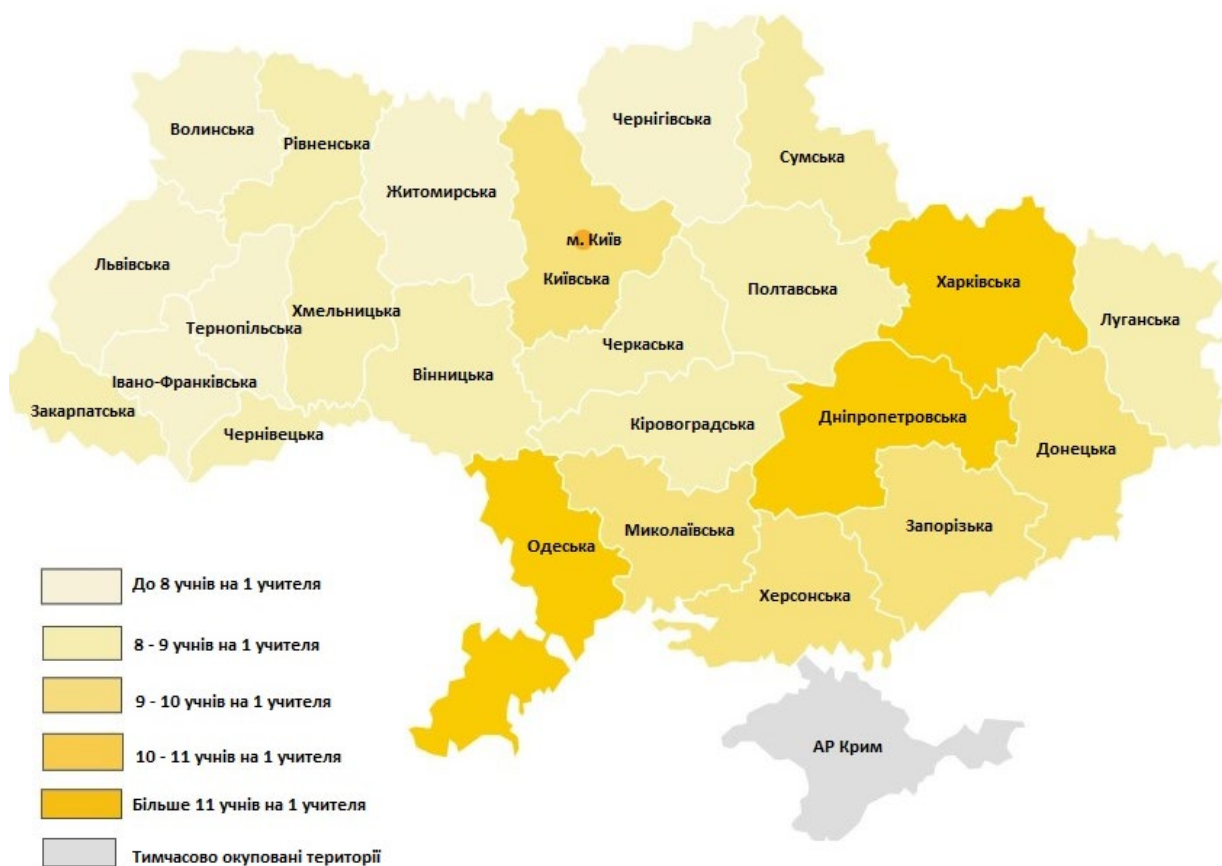

Рис. 3.34. Мапа (за регіональним розподілом) кількості учнів на один ЗЗСО (2018/2019 н. р.), осіб

Складено ДНУ «Інститут освітньої аналітики» за даними Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

3.4.5. Мапа (за регіональним розподілом) кількості учнів на одного вчителя ЗЗСО (2018/2019 н. р.)

У середньому по Україні на одного вчителя припадає 9 учнів. У регіональному розрізі найбільше учнів на одного вчителя зафіксовано у Дніпропетровській області й місті Києві (по 12 учнів), найменше – у Тернопільській та Івано-Франківській (по 7 учнів). Також більше ніж у середньому по Україні, по 11 учнів на одного вчителя, припадає в Одеській, Харківській, Донецькій областях. По 8 учнів на одного вчителя – у Кіровоградській, Вінницькій, Рівненській, Черкаській, Хмельницькій, Львівській, Чернігівській, Житомирській і Волинській областях (рис. 3.35).

3.35. Мапа (за регіональним розподілом) кількості учнів на учителя в одному ЗЗСО (2018/2019 н. р.), осіб

Складено ДНУ «Інститут освітньої аналітики» за даними Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

3.4.6. Мапа (за регіональним розподілом) кількості учителів на один ЗЗО (2018/2019 н. р.)

У середньому по Україні на один заклад загальної середньої освіти припадає 28 учителів. Майже вдвічі (1,8) цей показник перевищує в місті Києві і становить у середньому 49 учителів на один ЗЗО. Також вище ніж середній по Україні показник «кількість учителів на один заклад ЗСО» виявлено в таких областях: Кіровоградській (35 учителів); Рівненській (32 учителі); Дніпропетровській, Івано-Франківській і Запорізькій (по 31 учителю); Харківській, Одеській і Чернівецькій (по 30 учителів); Львівській, Київській, Донецькій, Закарпатській і Волинській (по 29 учителів). Найменший цей показник у Луганській області (22 учителі), а також у Тернопільській і Миколаївській областях (по 23 учителі). Також нижче ніж середній по Україні цей показник зафіксовано у восьми областях, а саме: у Чернігівській (24 учителі); Сумській, Вінницькій, Полтавській, Черкаській, Хмельницькій (по 25 учителів); Херсонській і Житомирській (по 26 учителів) (рис. 3.36).

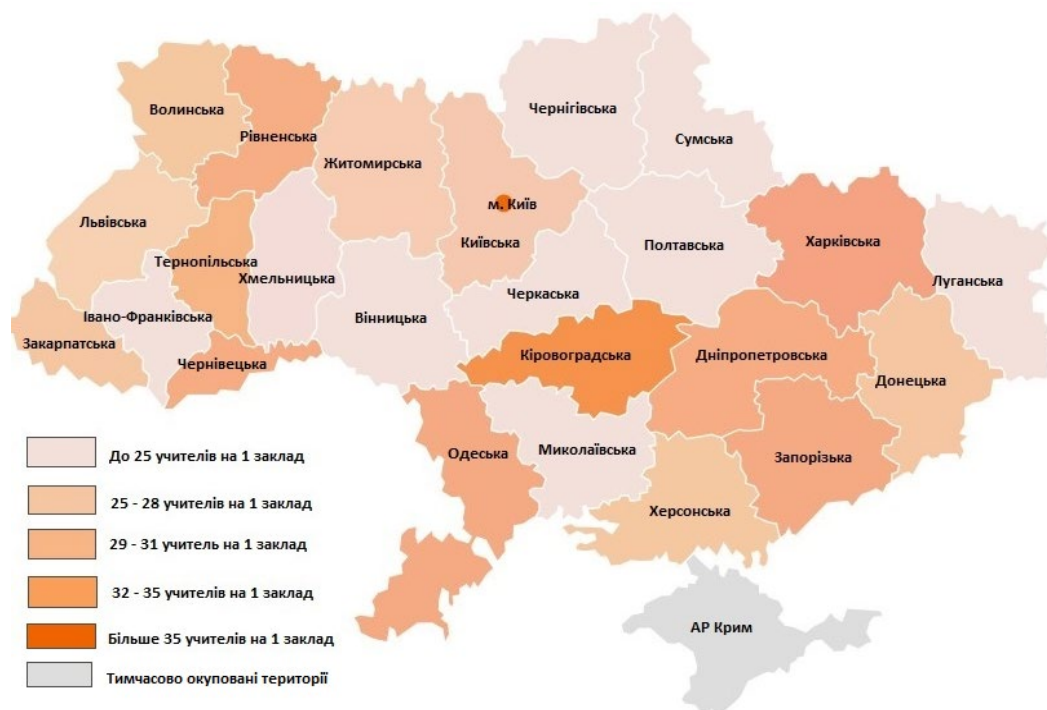

Рис. 3.36. Мапа (за регіональним розподілом) кількості учителів на один ЗЗО (2018/2019 н. р.), осіб

Складено ДНУ «Інститут освітньої аналітики» за даними Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

3.5. Якість освіти

3.5.1. Державна служба якості освіти

ІНСТИТУЦІЙНИЙ АУДИТ

Відповідно до статті 41 Закону України «Про освіту» передбачається створення системи забезпечення якості освіти в Україні, яка включає:

- внутрішню систему забезпечення якості, що має функціонувати у кожному закладі освіти;
- систему зовнішнього забезпечення якості освіти, до якої належить і інституційний аудит.

До повноважень Державної служби якості освіти (далі – Служба) належать питання щодо допомоги керівникам закладів освіти у формуванні внутрішньої системи забезпечення якості освіти, що має створити умови для постійного і послідовного удосконалення якості освітніх і управлінських процесів.

За розбудову внутрішньої системи забезпечення якості освіти відповідає керівник школи, а за проведення інституційного аудиту – Служба та її територіальні органи. Ці дві системи тісно пов'язані між собою, оскільки доцільною є практика, коли критерії, за якими має проводитись інституційний аудит та щорічне самооцінювання освітньої діяльності школи, співпадають.

На виконання статті 45 Закону України «Про освіту», з метою створення зовнішньої системи забезпечення якості освіти, наказом Міністерства освіти і науки України від 09.01.2019 № 17 затверджено Порядок проведення інституційного аудиту закладів загальної середньої освіти (зареєстрований у Міністерстві юстиції України 12 березня 2019 року за № 250/33221). Ним передбачено відхід від традиційної моделі державної перевірки закладів освіти, заклади освіти будуть отримувати експертну допомогу та рекомендації щодо вдосконалення їх діяльності.

Оцінювання освітніх і управлінських процесів закладу освіти та внутрішньої системи забезпечення якості освіти здійснюється за такими напрямками:

- освітнє середовище закладу освіти;
- система оцінювання здобувачів освіти;
- педагогічна діяльність педагогічних працівників закладу освіти;
- управлінські процеси закладу освіти.

Ці чотири напрями оцінювання складаються з 15 вимог/правил, 52 критеріїв, 98 індикаторів для оцінювання освітніх та управлінських процесів.

Упродовж березня – травня 2019 року за сприяння проєктів «Експертна підтримка врядування та економічного розвитку» (EDGE) та Програми підтримки освітніх реформ в Україні «Демократична школа» педагогічні колективи 12 пілотних закладах різних типів, що забезпечують здобуття загальної середньої освіти, і розташовані у сільській та міській місцевості, за допомогою освітніх експертів почали розбудовувати внутрішню систему забезпечення якості освіти.

Узагальнені пропозиції, що надійшли від пілотних шкіл, увійшли як до методики зовнішнього оцінювання освітніх і управлінських процесів закладу загальної середньої освіти, так і до посібника «Абетка для керівника», що зможе використати кожен керівник школи для розбудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти.

Проведення інституційного аудиту та оцінювання ефективності внутрішньої системи забезпечення якості освіти закладів освіти здійснюватиме експертна група. Це представники Служби чи її територіальних органів, працівники органів управління освітою, керівники закладів освіти та вчителі, які мають вищу кваліфікаційну категорію, практичний досвід роботи у школі не менше 5 років і пройшли спеціальне навчання. Реєстрація та відбір кандидатів до експертних груп з проведення інституційного аудиту розпочалася в липні 2019 р.

Окрім того, Службою розпочато розроблення програми підготовки освітніх експертів. До такої підготовки можуть бути залучені заклади післядипломної педагогічної освіти.

СЕРТИФІКАЦІЯ ВЧИТЕЛІВ

У 2019 році в Україні розпочався пілотний проект із сертифікації педагогічних працівників, який триватиме три роки.

Сертифікація педагогічних працівників – це зовнішнє оцінювання професійних компетентностей педагогічного працівника (у тому числі з педагогіки та психології, практичних умінь застосування сучасних методів і технологій навчання), що здійснюється шляхом незалежного тестування, самооцінювання та вивчення практичного досвіду роботи (стаття 51 Закону України «Про освіту»).

Сертифікацію педагогічних працівників реалізує Міністерство освіти і науки України спільно з Державною службою якості освіти та її територіальними органами, Українським центром оцінювання якості освіти та його регіональними центрами.

Сертифікація педагогічного працівника відбувається на добровільних засадах виключно за його ініціативою.

Відповідно до п. 6 Положення про сертифікацію педагогічних працівників, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2018 р. № 1190, сертифікація передбачає експертне оцінювання професійних компетентностей учасників сертифікації шляхом вивчення практичного досвіду їх роботи, що організовується Державною службою якості освіти, а також незалежного тестування, що здійснюється Українським центром оцінювання якості освіти. Ще одним складником сертифікації є самооцінювання учасником сертифікації власної педагогічної майстерності.

З метою організації вивчення практичного досвіду роботи учасників сертифікації Службою розроблено:

- анкету для відбору експертів;

- методику експертного оцінювання професійних компетентностей учасників сертифікації;
- форму експертного висновку та методичні рекомендації щодо її заповнення;
- анкету самооцінювання для учасників сертифікації;
- форму спостереження за діяльністю учасника сертифікації упродовж його робочого дня (крім уроків);
- форму спостереження за ходом уроку;
- орієнтовний перелік запитань для бесіди (інтерв'ю) з учителем;
- анкету для інтерв'ю з директором/заступником директора закладу освіти;
- акт про відмову в допуску експертів до вивчення практичного досвіду учасників сертифікації;
- повідомлення про відсутність реального/потенційного конфлікту інтересів з учасником сертифікації;
- програму підготовки експертів.

Також розроблено методичні рекомендації щодо створення, змісту та заповнення електронного портфоліо учасника сертифікації, які затверджені наказом Міністерства освіти і науки від 30.05.2019 № 755.

Службою відібрано і затверджено загальний список експертів із **475** осіб, які можуть залучатись до проведення сертифікації. З них станом на 14.06.2019 підготовлено 426 експертів, у тому числі:

- 15–16 січня – 66 експертів;
- 17–18 квітня – 164 експерти;
- 11–13 червня – 196 експертів.

Зазначені заходи мали на меті:

- забезпечити розуміння ролі та основних завдань освітніх експертів;
- ознайомити учасників з Методикою експертного оцінювання професійних компетентностей учасників сертифікації та допоміжним інструментарієм;

- покращити навички спостереження за практикою вчителів, навички проведення інтерв'ю та анкетування.

Серед експертів, які можуть долучитися до вивчення практичного досвіду роботи учасників сертифікації: 37 % – вчителі початкових класів; 20 % директори та заступники директорів шкіл; 17 % методисти районних/міських методичних кабінетів/центрів; 14 % методисти обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти; 12 % викладачі закладів вищої освіти (університетів, інститутів, коледжів, училищ). Усі експерти мають відповідну освіту та стаж роботи (рис. 3.37).

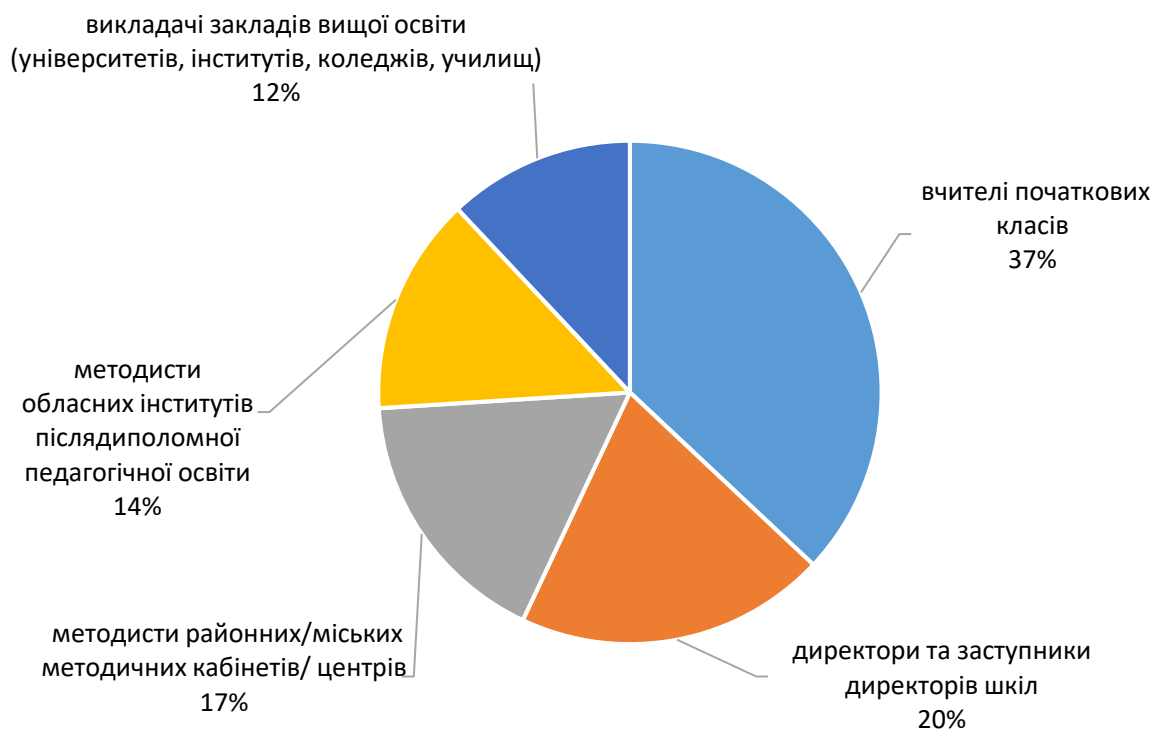

Рис. 3.37. Склад експертів

Складено за даними Державної служби якості освіти. URL: <http://sqe.gov.ua>.

У період з 08 квітня по 17 травня 2019 року Службою сформовано експертні групи та організовано вивчення практичного досвіду роботи 316 вчителів, що становить 37 % від загальної кількості зареєстрованих для проходження сертифікації.

Для здійснення експертного оцінювання професійних компетентностей учасників сертифікації у зазначений період Службою було залучено 208 експертів (рис. 3.38, табл. 3.3).

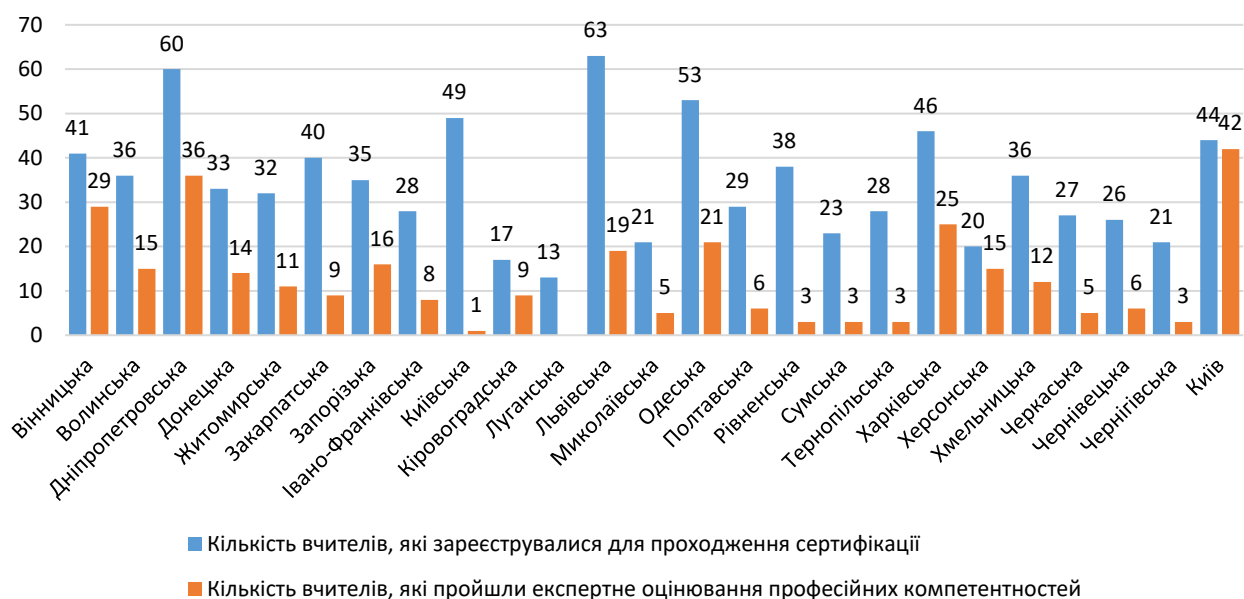

Рис. 3.38. Розподіл кількості вчителів в частині вивчення практичного досвіду їх роботи (у розрізі областей), станом на 17.05.2019, осіб

Складено за даними Державної служби якості освіти. URL: <http://sqe.gov.ua>.

Таблиця 3.3

Інформація про хід сертифікації вчителів в частині вивчення практичного досвіду їх роботи (у розрізі областей), станом на 17.05.2019

№	Область	Кількість учителів, які зареєструвалися для проходження сертифікації	Кількість учителів, які пройшли експертне оцінювання професійних компетентностей		Кількість учителів, які пройдуть експертне оцінювання у вересні–жовтні 2019 р.
			Усього	У т. ч. в обласному центрі	
1.	Вінницька	41	29	26	12
2.	Волинська	36	15	15	21
3.	Дніпропетровська	60	36	16	24
4.	Донецька	33	14		19
5.	Житомирська	32	11	11	21
6.	Закарпатська	40	9	9	31
7.	Запорізька	35	16	13	19
8.	Івано-Франківська	28	8	8	20
9.	Київська	49	1		48
10.	Кіровоградська	17	9	7	8
11.	Луганська	13			13

№	Область	Кількість учителів, які зареєструвалися для проходження сертифікації	Кількість учителів, які пройшли експертне оцінювання професійних компетентностей		Кількість учителів, які пройдуть експертне оцінювання у вересні-жовтні 2019 р.
			Усього	У т. ч. в обласному центрі	
12.	Львівська	63	19	17	44
13.	Миколаївська	21	5	5	16
14.	Одеська	53	21	20	32
15.	Полтавська	29	6	5	23
16.	Рівненська	38	3		35
17.	Сумська	23	3		20
18.	Тернопільська	28	3	2	25
19.	Харківська	46	25	21	21
20.	Херсонська	20	15	5	5
21.	Хмельницька	36	12	12	24
22.	Черкаська	27	5	1	22
23.	Чернівецька	26	6	5	20
24.	Чернігівська	21	3	3	18
25.	Київ	44	42		2
26.	УКРАЇНА	859	316	243	543

Складено за даними Державної служби якості освіти. URL: <http://sqe.gov.ua>.

Службою здійснено/заплановано також наступні заходи:

- узагальнення попередніх результатів першого етапу вивчення практичного досвіду роботи учасників сертифікації (липень 2019 р.);
- «круглий стіл» з обговорення попередніх результатів першого етапу вивчення практичного досвіду роботи учасників сертифікації (серпень 2019 р.);
- розроблення проекту графіка вивчення практичного досвіду роботи учасників сертифікації у кожній області (серпень 2019 р.);
- організація і проведення навчання для експертів, які можуть залучатися до вивчення практичного досвіду роботи учасників сертифікації (вересень 2019 р.);
- організація та проведення другого етапу вивчення практичного досвіду роботи учасників сертифікації (вересень-жовтень 2019 р.);

- збір та передача до Українського центру оцінювання якості освіти експертних висновків щодо вивчення практичного досвіду роботи учасників сертифікації (жовтень 2019 р.);
- узагальнення результатів вивчення практичного досвіду роботи учасників сертифікації у 2019 році (листопад 2019 р.);
- участь у роботі комісії з визначення результатів сертифікації (листопад 2019 р.).

Після того як Державною службою якості освіти буде завершено етап оцінювання практичного досвіду учасників сертифікації, Українським центром оцінювання якості освіти та його регіональними центрами буде розпочато проведення незалежного тестування, програму для якого затверджено наказом МОН від 14.01.2019 №33.

3.5.2. Перший цикл загальнодержавного моніторингового дослідження якості початкової освіти: загальна характеристика та основні результати

У 2016 р. Міністерством освіти і науки України започатковано загальнодержавне моніторингове дослідження якості початкової освіти «Стан сформованості читацької та математичної компетентностей випускників початкової школи закладів загальної середньої освіти» (далі – дослідження).

Нормативною підставою для реалізації цього елемента системи зовнішнього моніторингу якості освіти став наказ МОН від 29.12.2016 № 1693 «Про проведення загальнодержавного моніторингового дослідження якості початкової освіти «Стан сформованості читацької та математичної компетентностей випускників початкової школи загальноосвітніх навчальних закладів 2017 року» зі змінами.

Упродовж 2017–2018 рр. проведено перший цикл дослідження (далі – дослідження-2018), метою якого згідно з Програмою загальнодержавного моніторингового дослідження якості початкової освіти «Стан сформованості

читацької та математичної компетентностей випускників початкової школи загальноосвітніх навчальних закладів», затвердженою наказом МОН від 20.03.2018 р. № 256, було:

1) одержання об'єктивної інформації про:

а) рівень сформованості основних (читацької та математичної) компетентностей випускників початкової школи на загальнодержавному рівні;

б) рівень впливу психолого-педагогічних і соціально-економічних чинників на рівень сформованості основних компетентностей випускників початкової школи;

2) розроблення й апробація організаційно-методичного та технологічного забезпечення системи моніторингу якості початкової освіти як моделі для організаційно-методичного та технологічного забезпечення системи моніторингу якості базової середньої освіти.

Дослідження було організовано та проведено Міністерством освіти і науки України, Національною академією педагогічних наук України, Українським та регіональними центрами оцінювання якості освіти, Державною науковою установою «Інститут освітньої аналітики», обласними інститутами післядипломної педагогічної освіти, структурними підрозділами з питань освіти і науки обласних, Київської міської державних адміністрацій, а також закладами загальної середньої освіти. Основною інституцією-виконавцем заходів у межах дослідження-2018 було визначено Український центр оцінювання якості освіти. Крім цього, певну частину робіт, пов'язаних із підготовкою інструментарію та процедур дослідження-2018 та аналізом його результатів, було виконано робочою групою з розроблення методології проведення загальнодержавного моніторингового дослідження якості початкової освіти «Стан сформованості читацької та математичної компетентностей випускників початкової школи загальноосвітніх навчальних закладів», оновлений склад якої затверджено наказом МОН від 20.03.2018 р. № 256, до складу якої входили представники Міністерства освіти і науки України, Національної академії педагогічних наук

України, Українського центру оцінювання якості освіти, ЗЗСО, ЗВО та громадських організацій.

З огляду на те, що дослідження-2018 стало першим циклом довготривалого дослідження, одним із надважливих завдань у межах його реалізації було створення належної методології та інструментарію. У зв'язку з цим дослідження-2018 складалося з двох пілотних та основного етапів.

Пілотні етапи, метою яких була апробація інструментарію та процедур, відповідно до наказу МОН від 27.03.2017 р. № 470 було проведено в травні–грудні 2017 р. (травень–вересень – перший етап, наказ МОН від 19.04.2017 р. № 612 «Про проведення в 2017 році пілотного етапу загальнодержавного моніторингового дослідження якості початкової освіти»; липень–грудень 2017 р. – другий етап, наказ МОН від 23.10.2017 р. № 1404 «Про проведення в 2017 році II пілотного етапу загальнодержавного моніторингового дослідження якості початкової освіти»). До вибірки першого пілотного етапу було включено 2052 учні (фактично взяло участь 1909 учнів) четвертих класів із 44 ЗЗСО (для участі в моніторинговому дослідженні було обрано по два класи від школи) з 9 областей та м. Київ та 78 учителів, а до вибірки другого – 3000 учнів (фактично взяло участь 2 725 учнів) п'ятих класів із 59 ЗЗСО з 12 областей та м. Київ. За підсумками цих етапів було випрацьовано чіткі процедури для проведення основного етапу дослідження-2018 та відповідні *когнітивні* (8 варіантів тестових зошитів (частиною яких були додатково книжки для читання) для проведення тестування випускників початкової школи із читання, 4 варіанти тестових зошитів – із математики); *контекстні* (анкета для учня/учениці, які виконували тести із читання; анкета для учня/учениці, які виконували тести з математики; анкети для вчителя, учні якого виконували тести із читання або математики відповідно) та *інструктивні* матеріали.

Основний етап дослідження-2018 було проведено у квітні–травні 2018 р. відповідно до наказу МОН від 09.02.2018 р. № 118 «Про проведення першого циклу моніторингового дослідження стану сформованості читацької та математичної компетентностей випускників початкової школи» та листа МОН

від 06.03.2018 р. № 1/9-137 «Про проведення першого циклу моніторингового дослідження стану сформованості читацької та математичної компетентностей випускників початкової школи 2018 року», яким було визначено графік проведення основного етапу дослідження в ЗЗСО, включених до вибірки основного етапу.

Відповідно до обґрунтованих і відповідних меті дослідження-2018 параметрів і правил до вибірки основного етапу дослідження-2018 потрапили 366 ЗЗСО та 486 класів з очікуваною кількістю учнів-учасників – 9 884 особи, з-поміж яких тест із читання мали виконувати 4 928 учнів, тест із математики – 4 956 учнів. Утім за підсумками проведення цього етапу реально взяли участь у тестуванні й анкетуванні 9 077 учнів 4-х класів із 24 областей України та м. Київ, серед яких 4 535 учнів виконували тести й заповнювали анкети із читання та 4 542 – із математики. На етапі оброблення даних до бази даних були включені результати лише 9 007 учнів, а саме 4 506 учнів, які виконували тести й заповнювали анкети з читання, та 4 501 учень – з математики. Вилучення певної частини даних було пов'язане з тим, що деякі учні частково або повністю не виконували тестів або не заповнювали анкет (через стан здоров'я учня, відмову батьків тощо). Крім того, під час основного етапу було проанкетовано 486 учителів, які заповнювали анкети залежно від того, який тест (із читання чи математики) виконували їхні учні. Усього було оброблено 239 анкет учителів, учні яких виконували тести з читання, та 245 анкет учителів, учні яких виконували тест із математики.

За підсумками оброблення та аналізу даних основного етапу, проведених за спеціально розробленою відділом досліджень та аналітики Українського центру оцінювання якості освіти методологією було підготовлено звіт із п'яти частин загальним обсягом із додатками 1 007 сторінок (670 сторінок основного тексту).

Основними результатами дослідження-2018, відповідно до даних, зафіксованих у п'яти частинах звіту, є такі:

1. Стан сформованості математичної компетентності випускників початкової школи на 2018 р. Понад 86 % випускників початкової школи досягли базового рівня сформованості математичної компетентності. У майже 18 % четвертокласників на етапі закінчення здобуття початкової освіти математична компетентність сформована на високому рівні. Водночас близько 14 % учнів, які завершили здобуття початкової освіти у 2018 р., не володіють базовими математичними знаннями, тобто ця категорія випускників початкової школи має суттєві проблеми з розв'язуванням найпростіших задач, що стосуються відомих реальних життєвих ситуацій.

Найвищі результати випускники початкової школи 2018 р. показали, виконуючи тестові завдання, що стосуються тем розділу «Числа й вирази» (62 % правильних відповідей). Натомість, найскладнішими для 4-класників виявилися тестові завдання, які репрезентують змістовий розділ «Робота з даними» (51 % правильних відповідей), що може вказувати на потребу переосмислення усталеного на сьогодні підходу до навчання учнів початкової школи цієї теми.

Середні результати з математики хлопчиків і дівчаток, які закінчили початкову школу у 2018 р., істотно не відрізняються, так само, як не спостерігається значимої різниці в середніх балах випускників початкової школи, які народилися у 2007 і 2008 роках та навчалися в гімназіях, колегіумах, ліцєях, спеціалізованих школах і навчально-виховних комплексах, а також які відвідували ЗЗСО, розташовані в селищах і містах у районах. Водночас істотна статистична різниця наявна між середніми балами з математики учнів, які навчалися в загальноосвітніх школах, та учнів, які здобували початкову освіту в гімназіях, колегіумах, ліцєях, спеціалізованих школах і навчально-виховних комплексах; учнів, які навчалися в містах обласного підпорядкування, та учнів, які відвідували ЗЗСО в інших типах населених пунктів; учнів, які опанували математику у звичайних школах (із наповненістю паралелі 4-х класів у ЗЗСО понад 15 осіб), та учнів із малих шкіл.

2. Стан сформованості читацької компетентності випускників початкової школи на 2018 р. Понад 86 % випускників початкової школи досягли базового рівня сформованості читацької компетентності. У понад 16 %

четвертокласників на етапі закінчення здобуття початкової освіти читацька компетентність сформована на високому рівні. Водночас близько 14 % учнів, які завершили здобуття початкової освіти у 2018 р., не володіють базовими читацькими вміннями, тобто ця категорія випускників початкової школи має суттєві проблеми із читанням і розумінням текстів як художнього, так й інформаційного характеру.

Не спостерігається значимої різниці в середніх балах випускників початкової школи, які народилися у 2007 і 2008 роках та які навчалися в гімназіях, колегіумах, ліцеях, спеціалізованих школах і навчально-виховних комплексах, а також які відвідували ЗЗСО, розташовані в селищах і містах у районах. Водночас істотна статистична різниця наявна між середніми балами із читання учнів, які навчалися в загальноосвітніх школах, та учнів, які здобували початкову освіту в гімназіях, колегіумах, ліцеях, спеціалізованих школах і навчально-виховних комплексах; учнів, які навчалися в містах обласного підпорядкування, та учнів, які відвідували ЗЗСО в інших типах населених пунктів; учнів, які опанували українську мову і літературне читання у звичайних школах (із наповненістю паралелі 4-х класів у ЗЗСО понад 15 осіб), та учнів із малих шкіл. Також істотно відрізняються середні результати з читання хлопчиків і дівчаток, тобто дівчатка в середньому мають вищі бали з читання, ніж хлопці.

3. Зв'язок успішності учнів із читання й математики з деякими соціально-економічними факторами. Випускники початкової школи, які відвідували дошкільні заклади, готувалися до вступу до початкової школи, під час навчання в початковій школі відвідували різноманітні позашкільні гуртки й мали підтримку з боку батьків, які цікавилися їхнім навчанням та іноді допомагали, мають вищі середні бали як із математики, так і з читання, ніж ті здобувачі початкової освіти, у яких означені фактори виявилися актуалізованими меншою мірою або взагалі не були актуалізовані. Хоча питання того, як пов'язані між собою перелічені вище фактори, чи є якісь інші передумови існування виявленого зв'язку, ще потребують глибшого дослідження, але впевнено можна стверджувати, що більша соціальна активність батьків щодо освіти своїх дітей

неабияк сприяє підвищенню учнівських результатів із математики в початковій школі.

Крім означених чинників, рівень сформованості математичної компетентності випускників початкової школи пов'язаний частково з фактором педагога: можна стверджувати, хоча й із певними застереженнями (зважаючи на характеристики вибірки вчителів у межах моніторингового дослідження), що в учнів тих класів, де вчителі мають вищу кваліфікацію, показники загалом більш високі. Водночас вплив навчальних практик учителя, організації ним роботи в класі, обраних ним програм навчання й підручників на рівень сформованості математичної компетентності за підсумками аналізу даних дослідження-2018 не вдалося дослідити, оскільки більшість учителів, згідно з даними анкетування, у роботі зі своїми учнями використовувала схожі навчальні практики, навчали за стандартними навчальними програмами, однаковими підручниками й мали схожі навчальні середовища.

4. Залежність результатів випускників початкової школи з математики та читання від контекстних факторів. На середній бал випускників початкової школи із читання й математики найпосутніше впливають такі фактори, як середовище, де навчається учень, культурний і матеріальний статус його родини, зацікавленість і активність батьків у процесі навчання дитини, а також деякі індивідуальні характеристики самих учнів.

Застосування методів регресійного й факторного аналізу під час дослідження даних моніторингового дослідження уможливило побудову таких математичних моделей, які надали інформацію не тільки про наявність тих чи інших зв'язків між контекстними факторами й успішністю учнів із читання та математики, але й про силу цих зв'язків.

За допомогою регресійних моделей було розраховано, на яку кількість балів змінюється оцінка середнього базового бала (який визначався для певної категорії учнів за низкою ознак) за зміни якоїсь з ознак, що характеризує групу учнів, за умови, що інші ознаки цієї категорії учнів залишаються незмінними. Відповідно було з'ясовано, що найбільше на оцінку середнього бала впливають

такі контекстні фактори, як тип місцевості, де розташований ЗЗСО, та тип ЗЗСО. Наповненість ЗЗСО є менш впливовим чинником, але водночас його вплив істотний: в учнів, які навчаються в ЗЗСО із малою наповнюваністю, бали за підсумками тестування нижчі як із читання, так і з математики, порівняно з результатами учнів із ЗЗСО зі звичайною наповнюваністю. Суттєво збільшують результативність випускників початкової школи в читанні й математиці такі фактори, як кількість книжок удома, підготовка до школи на підготовчих курсах в дитячому садку або школі, заняття в спортивних секціях. Водночас попередні фактори пов'язані із тим, де розташований ЗЗСО, у якому учень здобував початкову освіту, і дещо меншою мірою – із типом ЗЗСО. Статки родини також частково впливають на успішність дітей, але істотна різниця спостерігається тільки між групами учнів, які не мають удома цифрової техніки та автомобілів, та учнів, які мають щось із цього (незалежно від кількості).

За допомогою факторного аналізу вдалося з'ясувати, що любов учня до читання або математики, зацікавленість у їх вивченні й розуміння важливості їх засвоєння не впливають суттєво на середні бали, натомість труднощі, пов'язані з опануванням змісту цих предметів, нерозуміння їх у процесі навчання значно знижують оцінку середнього бала як із читання, так і з математики. Крім того, факторний аналіз забезпечив можливість з'ясування того, що різноманітні прийоми роботи з текстовим і математичним матеріалом у класі, які використовують учителі в процесі викладання літературного читання та математики, істотно не змінюють середнього бала учнів.

Узагальнюючи попереднє, можна констатувати, що на сьогодні в Україні учні початкової школи перебувають у нерівних умовах. Суттєва різниця між випускниками початкової школи в аспекті оволодіння ними читацькою та математичною компетентністю є певною мірою наслідком нерівності передумов для їхнього навчання, пов'язаних передусім із типом місцевості, де розташовані ЗЗСО (місто/сільська місцевість) та типом ЗЗСО (загальноосвітні школи/інші заклади початкової освіти).

5. Освітнє середовище крізь призму сприйняття вчителів початкових класів. Поряд із різноаспектним вивченням даних, отриманих за підсумками анкетування учнів, у межах аналітики даних дослідження-2018 було проведено й дослідження відповідей учителів на запитання анкет. Для цього в основному було використано метод аналізу частотних розподілів, який дав можливість побачити сучасне освітнє середовище крізь призму сприйняття його вчителями та проблеми, які актуальні для нього на сьогодні. Зокрема більшість учителів у своїх відповідях звернула увагу на незадовільний стан шкільних будівель, меблів, нестачу дидактичного матеріалу й техніки для організації інформаційного середовища в класах. Також учителі відзначили, що їх цінують і підтримують у роботі керівники, місцева влада, батьки, на відміну від органів державної влади та засобів масової інформації. Разом із тим, окреслюючи у своїх відповідях певною мірою не найкращу картину сучасної школи, більшість учителів задоволена своєю професією й не думає про те, щоб піти з неї.

6. Освітнє середовище крізь призму сприйняття учнів та вплив цього фактору на успішність учнів із читання й математики. Якщо говорити про те, наскільки комфортно почувалися учні-учасники дослідження-2018, навчаючись у початковій школі, то не можна не відзначити того, що майже половина з них позитивно оцінює своє перебування в ЗЗСО, у своїх відповідях на запитання анкети указуючи на доброзичливість однокласників і вчителів, на відсутність фактів з ознаками булінгу тощо. Водночас майже 33 % учнів не почувалися щасливими в ЗЗСО, майже 13 % мали певні проблеми в стосунках з однокласниками, а близько 7,5 % – з учителями. Сукупно майже 50 % учасників дослідження-2018 відзначили, що їм кілька разів на місяць, на тиждень або й щодня в ЗЗСО доводилося чути образливі слова на свою адресу; стикатися з випадками своєї ізоляції від колективу, коли інші діти не брали їх до ігрової або якоїсь іншої групової діяльності. 15,6 % випускників початкової школи наражалися, крім психологічного насилля через слово, ще й на фізичне (стусани, штовхання, побиття) з боку однолітків чи старших учнів кілька разів на місяць, а 6,1 % і 3,7 % випускників – кілька разів на тиждень або щодня відповідно. У

комплексі ці дані засвідчують, що вже в межах початкової школи починають спостерігатися явища, які врешті можуть бути кваліфіковані як своєрідні прояви булінгу.

Загалом проблема булінгу серед учнів початкових класів має комплексний характер, тому щодо її причин складно робити однозначні висновки, але за емпіричними розподілами відповідей учнів щодо того, наскільки комфортно вони почувалися в ЗЗСО та наскільки часто з ними траплялися різні негативні ситуації (випадки булінгу), можна стверджувати таке (хоча результати й не показали статистично-істотного зв'язку⁴): учні початкової школи – хлопчики частіше, ніж дівчата, стикаються з випадками, що мають ознаки булінгу; учні початкової школи, які за віком молодші або старші за основну масу учнів свого класу, частіше наражаються на образи з боку однолітків чи старших учнів, на ізоляцію від колективу, ніж ті учні, яких у класі більшість; учні початкової школи, які готуються до вступу до школи, відвідуючи заняття в школі чи на підготовчих курсах, а отже, маючи шанс набути навичок соціального життя, рідше стикаються з випадками булінгу, ніж ті, хто готується до школи в інші способи, які не передбачають увіходження в колектив; учні початкової школи, яким не подобаються їхні однокласники, які не відчувають щасливими в ЗЗСО та яких, на їхній погляд, не цінує вчитель, частіше мають проблеми з ознаками булінгу, ніж ті учні, які мають позитивне враження від ЗЗСО; учні початкової школи, які відчувають в ЗЗСО некомфортно, часто потрапляють у ситуації з ознаками булінгу, мають гірші результати із читання й математики, ніж їхні однолітки, для яких ЗЗСО є комфортним місцем, де немає місця проявам булінгу⁵.

Означені вище основні результати дослідження-2018 дають підстави для висновку, що всі визначені Програмою дослідження завдання в межах проведення основного етапу дослідження-2018 було реалізовано. Цьому сприяло належне нормативне, методологічне, організаційно-технологічне, кадрове,

⁴ Істотність оцінювалася на рівні $p < 0,05$ за критерієм хі-квадрат.

⁵ Істотність оцінювалася на рівні $p < 0,05$ за критерієм t-Ст'юдента.

фінансове забезпечення всіх процесів, пов'язаних із дослідження. Без перебільшення можна стверджувати, що проведене дослідження відповідає всім вимогам до такого виду моніторингів і може розглядатися як інноваційне для вітчизняної системи освіти. З огляду на це його методологічні й інші засади й набутки можуть стати ґрунтом для розроблення моделей моніторингових досліджень на рівнях базової та профільної освіти.

На сьогодні проводиться робота із підготовки до чергових циклів дослідження. Наступний цикл стартує у 2020 році.

3.5.3. Учнівські олімпіади: результати і рейтинги участі учнівських команд

Всеукраїнські учнівські олімпіади

Учасниками IV (фінального) етапу Всеукраїнських учнівських олімпіад з навчальних предметів у 2018/2019 навчальному році стали 2 292 учні 8–11 класів з 24 областей України, м. Київ та Українського фізико-математичного ліцею Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

1 123 учні стали переможцями та нагороджені дипломами: I ступеня – 159 учнів; II ступеня – 364 учні; III ступеня – 600 учнів. Дипломи учасника отримали 1 169 учнів.

Найкращі результати у Всеукраїнських олімпіадах 2018/2019 н. р. показали команди учнів м. Київ, Харківської області, Українського фізико-математичного ліцею Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Львівської та Полтавської областей. На рис. 3.39 подано загальний рейтинг участі учнівських команд у IV етапі Всеукраїнських учнівських олімпіад 2018/2019 н. р. (без олімпіад з мов та літератур національних меншин) у розрізі адміністративно-територіальних одиниць України.

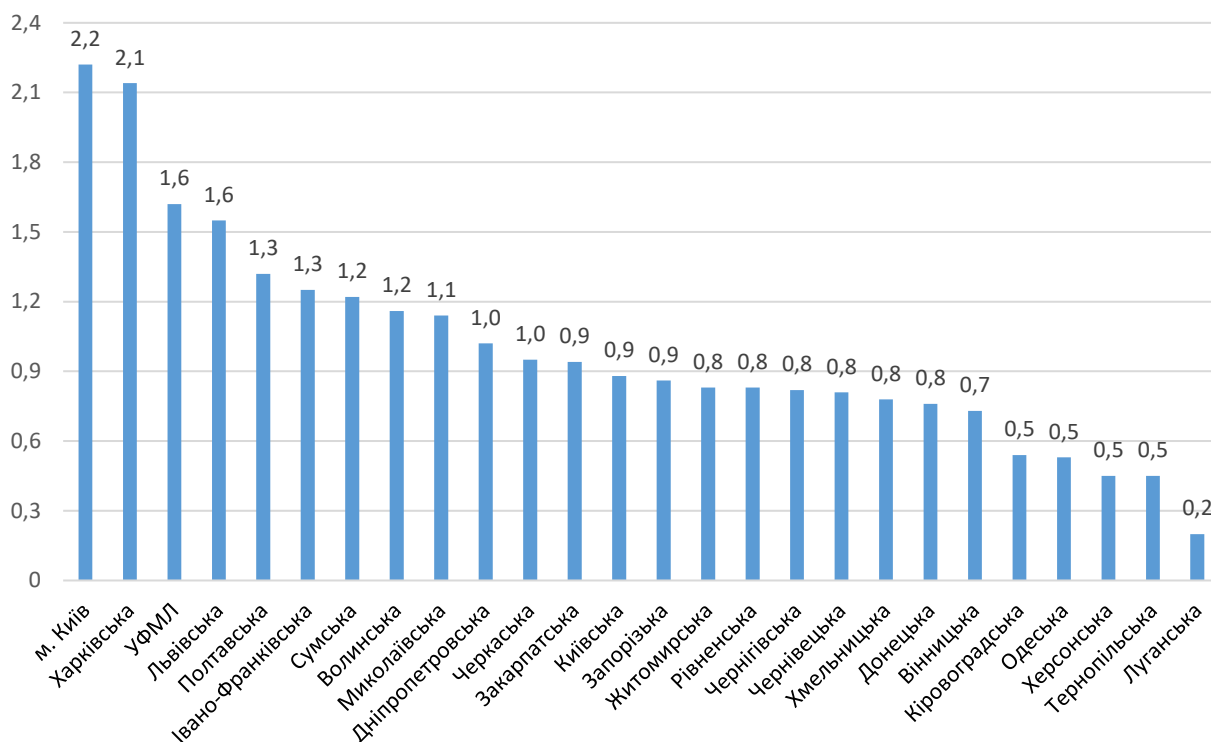

Рис. 3.39. Загальний рейтинг участі учнівських команд у IV етапі Всеукраїнських учнівських олімпіад у 2018/2019 н. р. у розрізі адміністративно-територіальних одиниць України (без олімпіад з мов та літератур національних меншин), одиниць

Складено за даними ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти».

П'ятий рік поспіль відбувається Всеукраїнська учнівська олімпіади з мов та літератур національних меншин з 8 навчальних предметів. Цьогоріч у ній взяв участь 171 школяр із 23 областей України та м. Київ. До змагань не долучилися учні із Автономної Республіки Крим, Тернопільської області та м. Севастополь. Переможцями IV етапу олімпіади з мов та літератур національних меншин стали 84 учні. Дипломами I ступеня було нагороджено 15 учнів; II ступеня – 29 учнів; III ступеня – 40 учнів. Лідерами у цих змаганнях стали здобувачі освіти із Львівської, Миколаївської, Полтавської, Донецької та Вінницької областей. На рис. 3.40 подано загальний рейтинг участі учнівських команд у IV етапі Всеукраїнських учнівських олімпіад з мов та літератур національних меншин у 2018/2019 н. р. у розрізі адміністративно-територіальних одиниць України.

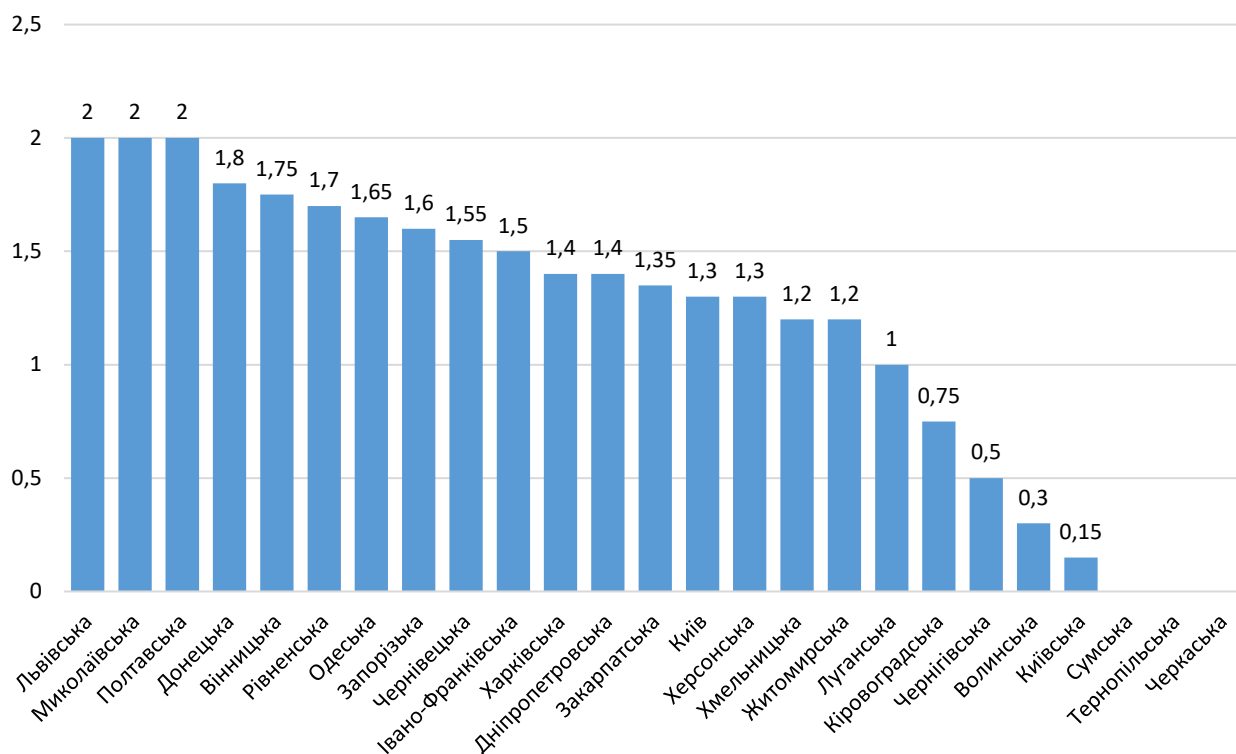

Рис. 3.40. Загальний рейтинг участі учнівських команд у IV етапі Всеукраїнських учнівських олімпіад з мов та літератур національних меншин у 2018/2019 н. р. у розрізі адміністративно-територіальних одиниць України, одиниць

Складено за даними ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти».

Однією з форм роботи з обдарованою молоддю, що набули значної популярності серед школярів, є Всеукраїнські учнівські турніри. У 2018/2019 н. р. проведено 12 Всеукраїнських турнірів (юних математиків, фізиків, хіміків, біологів, правознавців, географів, економістів, істориків, журналістів, інформатиків, винахідників та раціоналізаторів, філософів та релігієзнавців). У фінальних етапах взяли участь понад 1 тис. учнів (228 команд) з різних регіонів України. Результати участі команд у фінальних етапах Всеукраїнських учнівських турнірів у 2018/2019 н. р. (у розрізі адміністративно-територіальних одиниць України за кількістю нагород різного ґатунку) подано у рисунку 3.41.

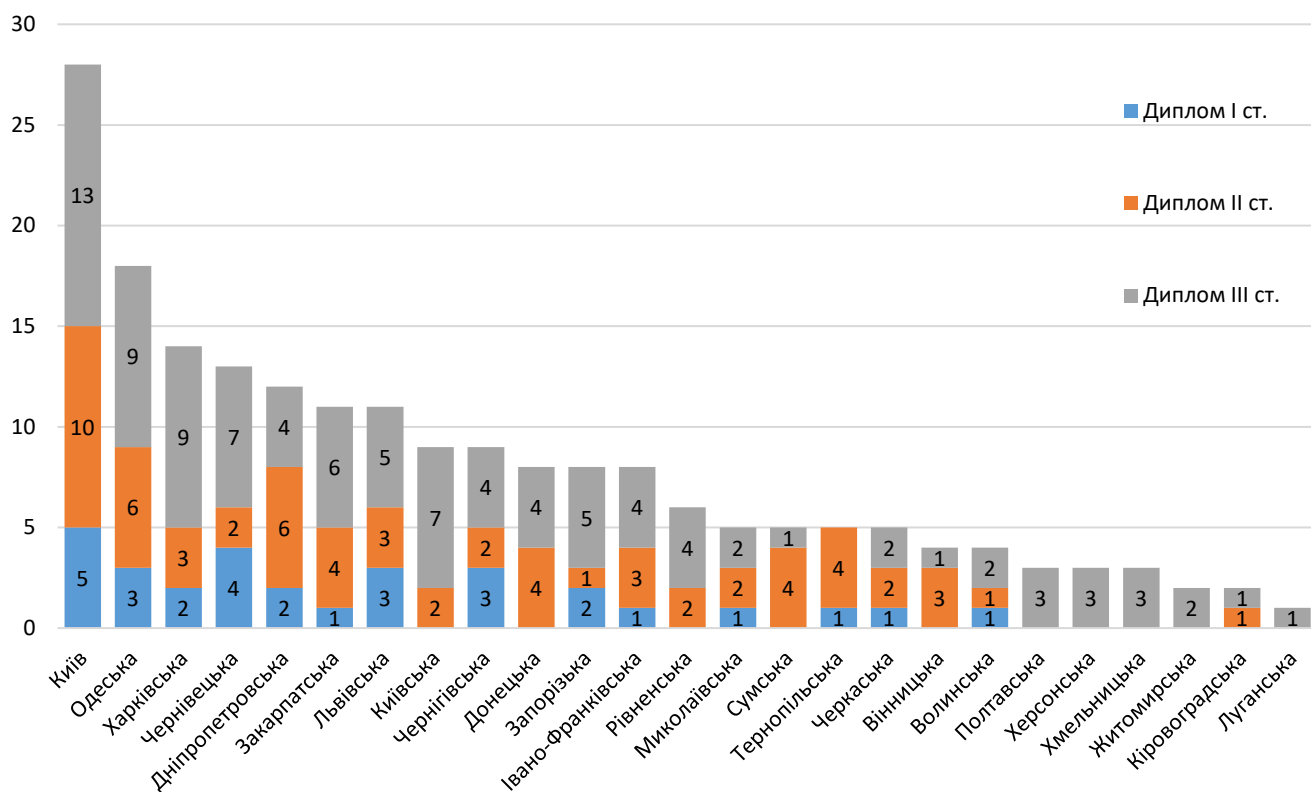

Рис. 3.41. Результати участі команд у фінальних етапах Всеукраїнських учнівських турнірів 2018/2019 н. р., одиниць

Складено за даними ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти».

Міжнародні учнівські олімпіади

Українські школярі у складі окремих команд, починаючи з 1993 року, беруть участь у міжнародних учнівських олімпіадах з математики, фізики, хімії, біології, інформатики, з 1996 року – з екології, з 2010 року – з географії, з 2011 року – з астрономії. У 2012–2014 рр. учні брали участь у Міжнародній учнівській олімпіаді з історії.

Мета цих змагань – підтримка обдарованих юнаків і дівчат, зміцнення міжнародного співробітництва в галузі освіти і науки, розширення гуманітарних контактів між державами світу, спрямованих на інтеграцію до європейського та світового освітнього простору, а також популяризація національної освіти.

За період з 1993 до 2018 років у міжнародних олімпіадах 764 українські школярі вибороли 628 медалей різного ґатунку, із них 109 золоті, 247 срібні, 272 бронзові; 42 учасники нагороджено Почесними грамотами. Результати участі

команд українських школярів у Міжнародних учнівських олімпіадах 1993–2018 рр. показано на рис. 3.42.

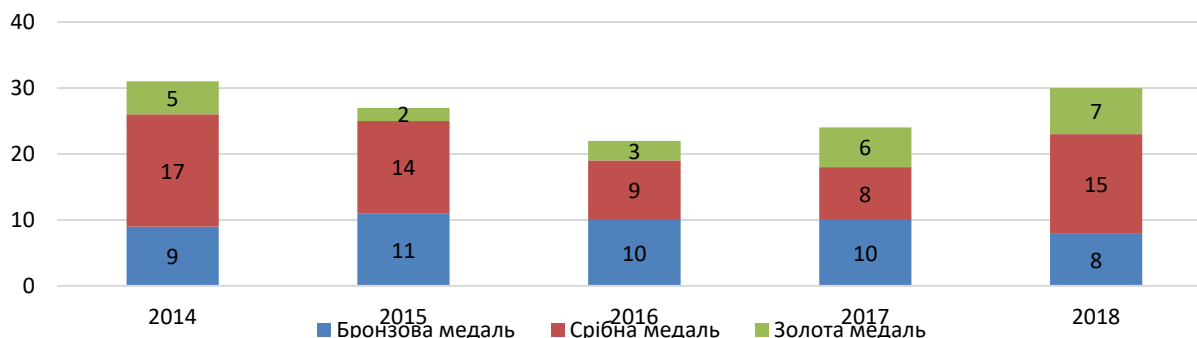

Рис. 3.42. Результати участі команд школярів України у Міжнародних учнівських олімпіадах 2014 – 2018 рр. (за медалями), одиниць

Складено за даними ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти».

На рисунку 3.43 зображено результати участі команд школярів України у Міжнародних учнівських олімпіадах 2004–2018 рр. у розрізі регіонів. Найбільша кількість учасників Міжнародних учнівських олімпіад 2004–2018 рр. представляли м. Київ, Харківську, Львівську області, УФМЛ та Донецьку область.

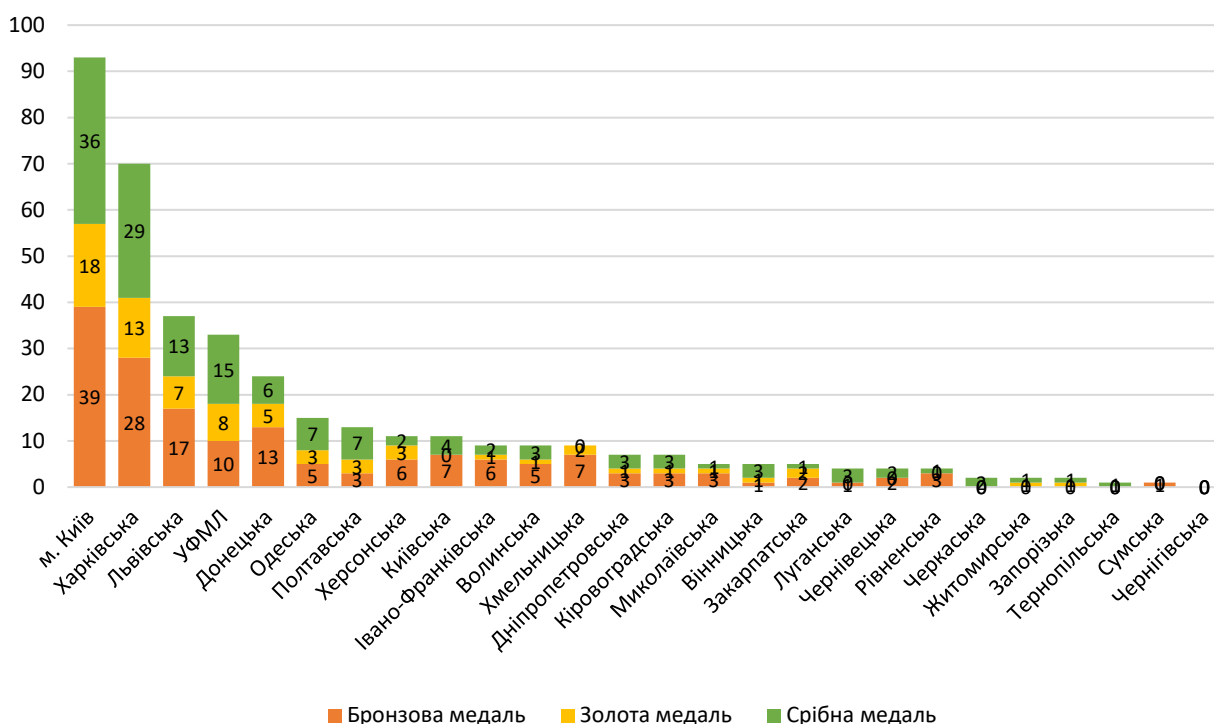

Рис. 3.43. Результати участі школярів України у Міжнародних учнівських олімпіадах 2004–2018 рр. (у розрізі регіонів), одиниць

Складено за даними ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти».

Протягом останніх років школярі України гідно представляють державу у Міжнародних учнівських олімпіадах. На рис. 3.44 подано результати участі команд школярів України у Міжнародних учнівських олімпіадах з екології, хімії, математики, фізики, біології, інформатики, астрономії та географії у 2016–2018 рр.

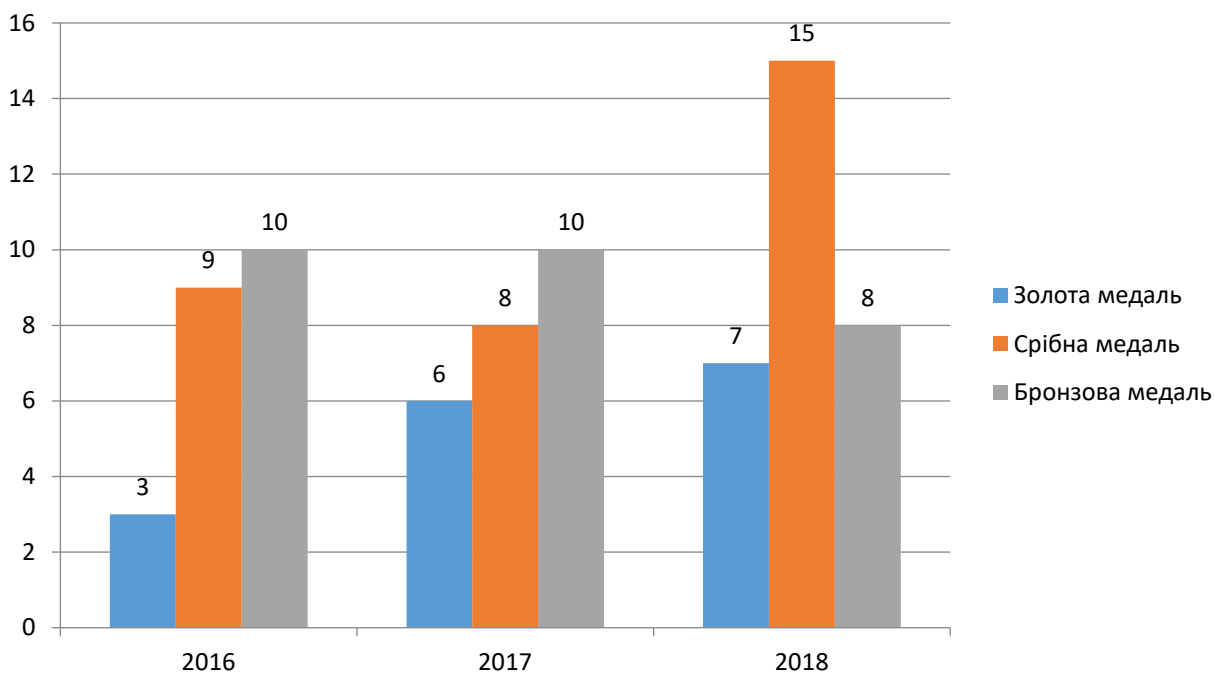

Рис. 3.44. Результати участі команд школярів України у Міжнародних учнівських олімпіадах 2016–2018 н. рр. за медалями, одиниць

Складено за даними ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти».

3.5.4. Результати зовнішнього незалежного оцінювання 2019 року

Частка випускників ЗЗСО 2019 р., які за підсумками ДПА у формі ЗНО мають високий рівень навчальних досягнень, у розрізі предметів, регіонів

Регіон	Українська мова і література	Математика	Історія України	Англійська мова	Німецька мова	Французька мова	Іспанська мова	Biology	Географія	Фізика	Хімія
Вінницька область	20,85%	16,77%	15,52%	29,22%	33,33%	—	—	10,26%	14,01%	16,38%	31,58%
Волинська область	20,65%	20,01%	16,81%	35,86%	18,18%	50,00%	—	10,92%	14,55%	18,06%	36,26%
Дніпропетровська область	15,69%	17,27%	13,22%	23,10%	33,33%	33,33%	100,00%	9,35%	9,91%	14,45%	29,93%
Донецька область	17,29%	15,07%	16,53%	20,80%	66,67%	42,86%	—	11,47%	12,29%	12,47%	21,35%
Житомирська область	19,96%	14,84%	14,90%	25,73%	15,00%	100,00%	100,00%	7,92%	12,11%	9,48%	44,96%
Закарпатська область	9,61%	12,88%	6,75%	23,41%	18,52%	13,04%	—	5,30%	3,90%	8,20%	27,13%
Запорізька область	14,14%	15,78%	12,70%	23,34%	27,12%	17,65%	—	7,23%	10,01%	14,16%	28,57%
Івано-Франківська область	20,97%	18,80%	18,02%	31,28%	33,33%	25,00%	—	15,80%	9,78%	18,58%	34,62%
Київська область	20,77%	16,19%	15,61%	24,69%	37,50%	25,00%	—	9,87%	11,84%	14,42%	28,48%
Кіровоградська область	15,82%	14,44%	14,80%	26,11%	12,50%	—	—	6,83%	14,18%	12,73%	22,08%
Луганська область	15,34%	10,31%	12,76%	19,68%	—	16,67%	—	7,47%	12,89%	7,25%	18,33%
Львівська область	29,64%	23,40%	25,47%	33,00%	43,70%	44,44%	87,50%	19,48%	12,68%	19,74%	42,39%
м. Київ	29,49%	33,26%	25,50%	40,01%	52,45%	46,38%	60,00%	25,08%	18,24%	39,47%	39,55%
Миколаївська область	15,17%	12,39%	11,31%	22,63%	18,75%	—	—	7,19%	9,21%	10,64%	27,06%
Одеська область	12,75%	13,74%	11,17%	23,99%	42,86%	59,09%	—	8,28%	7,36%	7,07%	30,26%
Полтавська область	20,34%	17,86%	14,75%	28,86%	53,85%	0,00%	—	9,83%	14,87%	13,38%	42,05%
Рівненська область	15,01%	20,02%	12,65%	25,49%	27,27%	0,00%	—	7,56%	11,48%	14,10%	38,76%
Сумська область	20,43%	21,44%	18,10%	24,33%	57,14%	—	—	11,96%	19,51%	14,48%	34,29%
Тернопільська область	23,27%	18,99%	21,44%	31,20%	38,46%	—	—	16,72%	14,15%	15,96%	40,19%
Харківська область	21,37%	19,68%	17,33%	27,95%	43,14%	64,52%	—	11,18%	13,68%	20,36%	37,44%
Херсонська область	14,57%	16,23%	10,68%	23,44%	41,18%	9,09%	100,00%	6,28%	9,25%	20,41%	23,17%
Хмельницька область	17,53%	15,46%	15,78%	29,18%	24,24%	—	—	11,76%	13,31%	16,05%	45,28%
Черкаська область	15,77%	16,45%	13,89%	25,51%	12,50%	0,00%	—	8,62%	12,46%	18,33%	32,80%
Чернівецька область	10,43%	15,15%	10,34%	32,78%	28,57%	5,97%	—	7,34%	6,53%	13,20%	18,99%
Чернігівська область	19,32%	18,64%	14,71%	27,76%	12,50%	100,00%	—	7,47%	12,13%	17,37%	37,63%
Україна	18,99%	18,63%	15,61%	28,56%	37,23%	33,02%	82,35%	10,37%	11,77%	16,82%	33,61%

Складено за даними Українського центру оцінювання якості освіти.

Частка випускників ЗЗСО 2019 р., які отримали за результатами зовнішнього незалежного оцінювання з української мови та літератури 160 балів і вище, відсотків до загальної кількості учнів, що проходили тестування з української мови та літератури в 2019 р. у розрізі регіонів

Вінницька область	41,08%
Волинська область	39,77%
Дніпропетровська область	35,50%
Донецька область	36,71%
Житомирська область	38,13%
Закарпатська область	19,70%
Запорізька область	31,76%
Івано-Франківська область	40,90%
Київська область	41,26%
Кіровоградська область	36,55%
Луганська область	33,05%
Львівська область	52,99%
м. Київ	55,27%
Миколаївська область	32,05%
Одеська область	31,43%
Полтавська область	39,74%
Рівненська область	31,99%
Сумська область	42,95%
Тернопільська область	44,20%
Харківська область	42,80%
Херсонська область	30,98%
Хмельницька область	35,95%
Черкаська область	35,48%
Чернівецька область	23,55%
Чернігівська область	37,13%
Україна	38,52%

Складено за даними Українського центру оцінювання якості освіти.

Частка випускників ЗЗСО, які отримали за результатами зовнішнього незалежного оцінювання з іноземних мов 160 балів і вище, відсотків до загальної кількості учнів, що проходили тестування з іноземних мов у 2019 р. у розрізі регіонів

Регіон	Англійська мова	Іспанська мова	Німецька мова	Французька мова
Вінницька область	30,89%	—	32,14%	66,67%
Волинська область	37,94%	—	22,45%	66,67%
Дніпропетровська область	27,38%	80,00%	37,11%	36,54%
Донецька область	23,77%	—	52,63%	41,67%
Житомирська область	29,69%	100,00%	13,16%	33,33%
Закарпатська область	29,69%	—	19,63%	9,38%
Запорізька область	27,97%	—	30,61%	33,33%
Івано-Франківська область	35,83%	75,00%	48,42%	20,00%
Київська область	27,41%	33,33%	28,00%	28,57%
Кіровоградська область	30,62%	0,00%	21,43%	—
Луганська область	21,97%	—	42,86%	8,33%
Львівська область	40,18%	63,16%	50,95%	60,71%
м. Київ	50,61%	60,00%	65,40%	66,67%
Миколаївська область	24,81%	—	23,33%	—
Одеська область	29,70%	33,33%	43,22%	52,94%
Полтавська область	32,20%	—	31,11%	66,67%
Рівненська область	28,94%	100,00%	25,00%	33,33%
Сумська область	29,83%	100,00%	57,14%	50,00%
Тернопільська область	33,17%	—	35,29%	0,00%
Харківська область	33,52%	0,00%	45,45%	76,32%
Херсонська область	25,71%	25,00%	44,00%	20,00%
Хмельницька область	30,44%	—	22,22%	—
Черкаська область	29,94%	—	12,50%	0,00%
Чернівецька область	37,66%	100,00%	48,44%	12,64%
Чернігівська область	28,38%	33,33%	31,25%	77,78%
Україна	33,30%	53,75%	40,81%	41,18%

Складено за даними Українського центру оцінювання якості освіти.

**Частка випусників ЗЗСО, які за результатами ЗНО з української мови та літератури
подолали поріг склав/не склав у 2019 р., за типом ЗЗСО**

Гімназії, ліцеї, колегіуми	97,4%
Спеціалізовані школи	97,6%
Навчально-виховні комплекси, навчально-виховні об'єднання	90,6%
Загальноосвітні школи	88,9%
Інші	86,9%

Складено за даними Українського центру оцінювання якості освіти.

**Частка випусників ЗЗСО, які за результатами ЗНО з математики подолали поріг
склав/не склав у 2019 р., за типом місцевості в розрізі регіонів**

Регіон	Місто	Селище міського типу	Селище, село
Вінницька область	93,75%	87,67%	79,81%
Волинська область	95,09%	92,24%	82,35%
Дніпропетровська область	90,79%	82,86%	73,24%
Донецька область	91,71%	85,27%	78,36%
Житомирська область	93,14%	85,56%	74,01%
Закарпатська область	93,09%	77,17%	67,09%
Запорізька область	91,35%	83,27%	79,88%
Івано-Франківська область	94,45%	89,33%	81,31%
Київська область	93,70%	90,09%	83,57%
Кіровоградська область	92,20%	86,09%	75,31%
Луганська область	89,67%	84,75%	85,36%
Львівська область	95,16%	89,29%	81,83%
м. Київ	96,06%	—	—
Миколаївська область	90,81%	74,27%	74,25%
Одеська область	90,81%	85,75%	74,16%
Полтавська область	94,74%	84,64%	81,05%
Рівненська область	93,34%	88,89%	74,10%
Сумська область	94,79%	82,06%	81,05%
Тернопільська область	93,75%	85,25%	80,41%
Харківська область	94,12%	89,54%	79,89%
Херсонська область	91,51%	76,22%	75,61%
Хмельницька область	92,69%	85,61%	76,90%
Черкаська область	93,44%	88,37%	78,41%
Чернівецька область	90,15%	94,81%	72,18%
Чернігівська область	92,01%	86,58%	75,98%
Україна	93,09%	85,88%	77,62%

Складено за даними Українського центру оцінювання якості освіти.

Частка випускників ЗЗСО, які за результатами ЗНО з іноземних мов подолали поріг склав/не склав у 2019 р., за типом місцевості в розрізі регіонів

Регіон	Англійська мова			Німецька мова			Іспанська мова			Французька мова		
	Місто	Селище міського типу	Село	Місто	Селище міського типу	Село	Місто	Селище міського типу	Село	Місто	Селище міського типу	Село
Вінницька область	92,52%	90,84%	84,68%	94,12%	—	54,55%	—	—	—	100,00%	—	—
Волинська область	95,62%	88,94%	84,38%	100,00%	—	65,52%	—	—	—	100,00%	—	100,00%
Дніпропетровська область	88,34%	79,39%	73,50%	87,06%	0,00%	72,73%	100,00%	—	—	95,83%	—	50,00%
Донецька область	86,25%	78,92%	73,82%	82,35%	—	100,00%	—	—	—	90,91%	—	100,00%
Житомирська область	90,78%	85,17%	69,89%	87,50%	33,33%	42,11%	100,00%	—	—	100,00%	—	100,00%
Закарпатська область	93,45%	81,60%	75,54%	89,13%	73,68%	61,90%	—	—	—	100,00%	83,33%	75,00%
Запорізька область	89,79%	78,95%	71,53%	80,46%	—	63,64%	—	—	—	100,00%	—	—
Івано-Франківська область	95,37%	88,57%	83,23%	96,00%	66,67%	64,29%	100,00%	100,00%	0,00%	100,00%	75,00%	100,00%
Київська область	90,76%	85,30%	82,50%	92,86%	100,00%	71,43%	100,00%	100,00%	100,00%	66,67%	100,00%	—
Кіровоградська область	93,16%	85,35%	74,50%	100,00%	—	50,00%	33,33%	—	—	—	—	—
Луганська область	84,00%	82,72%	73,39%	80,00%	100,00%	100,00%	—	—	—	91,67%	—	—
Львівська область	94,62%	86,42%	85,91%	95,09%	68,75%	70,97%	94,12%	—	50,00%	100,00%	—	—
м. Київ	94,93%	—	—	95,36%	—	—	86,67%	—	—	96,77%	—	—
Миколаївська область	85,82%	75,00%	61,00%	86,36%	66,67%	0,00%	—	—	—	—	—	—
Одеська область	89,26%	81,74%	72,29%	90,32%	62,50%	35,29%	50,00%	100,00%	—	96,55%	—	60,00%
Полтавська область	92,16%	86,89%	79,51%	76,92%	—	68,42%	—	—	—	100,00%	—	—
Рівненська область	93,94%	89,50%	78,30%	84,21%	85,71%	55,88%	100,00%	—	—	50,00%	100,00%	100,00%
Сумська область	91,88%	95,95%	79,84%	100,00%	—	75,00%	100,00%	—	—	100,00%	—	—
Тернопільська область	95,06%	91,21%	86,43%	91,67%	0,00%	80,00%	—	—	—	—	—	25,00%
Харківська область	91,72%	87,35%	75,86%	90,79%	—	91,67%	50,00%	—	—	100,00%	100,00%	—
Херсонська область	88,55%	79,91%	72,82%	88,24%	100,00%	42,86%	100,00%	—	—	91,67%	—	100,00%
Хмельницька область	90,66%	85,71%	78,66%	83,33%	25,00%	50,00%	—	—	—	—	—	—
Черкаська область	91,29%	82,31%	82,60%	100,00%	100,00%	80,00%	—	—	—	100,00%	—	—
Чернівецька область	91,32%	85,07%	77,50%	95,12%	100,00%	72,73%	—	—	100,00%	100,00%	—	53,62%
Чернігівська область	89,75%	83,10%	78,71%	100,00%	—	100,00%	100,00%	—	—	100,00%	—	—
Україна	91,51%	84,78%	78,31%	91,24%	67,57%	62,85%	88,71%	100,00%	77,78%	96,51%	85,71%	59,81%

Складено за даними Українського центру оцінювання якості освіти.

**Частка випускників ЗЗСО, які за результатами ЗНО з історії України подолали поріг
склав/не склав у 2019 р., за типом місцевості в розрізі регіонів**

Регіон	Місто	Селище міського типу	Селище, село
Вінницька область	96,59%	92,99%	88,49%
Волинська область	95,75%	92,00%	85,22%
Дніпропетровська область	94,67%	93,48%	85,29%
Донецька область	94,86%	93,28%	88,10%
Житомирська область	96,48%	89,73%	84,94%
Закарпатська область	89,50%	67,14%	64,30%
Запорізька область	93,78%	90,99%	88,58%
Івано-Франківська область	94,98%	84,02%	80,97%
Київська область	96,27%	95,35%	89,06%
Кіровоградська область	95,76%	90,42%	85,85%
Луганська область	96,64%	95,47%	92,12%
Львівська область	95,59%	91,33%	87,49%
м. Київ	96,90%	—	—
Миколаївська область	94,02%	90,29%	83,36%
Одеська область	93,19%	92,01%	83,27%
Полтавська область	96,04%	93,46%	89,50%
Рівненська область	95,42%	92,64%	77,77%
Сумська область	96,46%	89,55%	88,72%
Тернопільська область	96,91%	93,02%	86,49%
Харківська область	95,64%	94,64%	89,42%
Херсонська область	95,47%	87,69%	85,69%
Хмельницька область	96,03%	93,98%	87,38%
Черкаська область	94,41%	95,25%	89,36%
Чернівецька область	91,62%	80,88%	69,92%
Чернігівська область	94,81%	92,79%	84,64%
Україна	95,25%	90,42%	82,82%

Складено за даними Українського центру оцінювання якості освіти.

3.6. Кадрове забезпечення повної загальної середньої освіти

3.6.1. Підвищення кваліфікації педагогічних працівників

Ключовим питанням успішності запуску НУШ є належне кадрове забезпечення. Підготовка і підвищення кваліфікації педагогічних працівників для роботи у закладах загальної середньої освіти є конституційним обов'язком держави та регламентується законодавчими і програмними документами українського Уряду, нормативно-правовими актами Міністерства освіти і науки України.

З метою підготовки до впровадження новацій НУШ Міністерством освіти і науки України у 2017/2018 н. р. проведено масштабне підвищення кваліфікації 22 тисяч вчителів початкової школи, які почали навчати першокласників за новим Державним стандартом початкової освіти (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Кількість педагогічних працівників, які пройшли підвищення кваліфікації

Рік	Кількість
На 01.01. 2016*	-
в т. ч. для НУШ	-
На 01.01. 2017*	-
в т. ч. для НУШ	-
На 01.01. 2018	145 600
в т. ч. для НУШ	41 500 (з них 23 957 вчителів перших класів)
На 01.01. 2019	131 684
в т. ч. для НУШ	37 382

*Підготовка здійснювалась виключно з а кошти місцевих бюджетів відповідно до потреб регіону

Складено за даними Українського центру оцінювання якості освіти.

Таблиця 3.5

Кількість тренерів педагогів

Рік	Кількість
На 01.01. 2016*	-
На 01.01. 2017*	-
На 01.01. 2018	1 407 тренерів та регіональних тренерів
На 01.01. 2019	2 410

*Підготовка тренерів розпочалась у 2018 році

Складено за даними Українського центру оцінювання якості освіти.

На підвищення кваліфікації вчителів НУШ у 2018 р. було виділено 370,3 млн грн, на розробку курсу дистанційного навчання для підвищення кваліфікації вчителів – 11,8 млн грн, на створення національної освітньої електронної платформи для розміщення навчальних ресурсів було виділено 54,6 млн грн.

З метою забезпечення успішного старту НУШ в 2018/2019 н. р. Міністерством освіти і науки України впродовж попереднього навчального року було організовано пілотування НУШ в 1 класах 100 закладів загальної середньої освіти, де випробовувались нові освітні технології, орієнтовані на компетентнісне навчання.

У рамках пілотного проекту було розроблено тренінгові модулі для підготовки тренерів-консультантів і вчителів 200 перших класів ЗЗСО – учасників експерименту, створено належне навчально-методичне забезпечення, зокрема розроблено навчально-методичний посібник «Нова українська школа: порадник для вчителя» (за загальною редакцією Н. М. Бібік), електронну версію якого було надіслано учасникам експерименту.

3.6.2. Розподіл педагогічних працівників за віком у динаміці (2014/2015–2018/2019 н. рр.)

Упродовж 2014/2015–2018/2019 н. рр. кількість педагогічних працівників, які викладають предмети в основній і старшій школі ЗЗСО віком до 30 років поступово зменшується, натомість кількість учителів віком від 65 років зростає. Кількість учителів віком 55–60 років залишалася майже незмінною протягом 2014/2015–2018/2019 н. рр. (рис. 3.45)

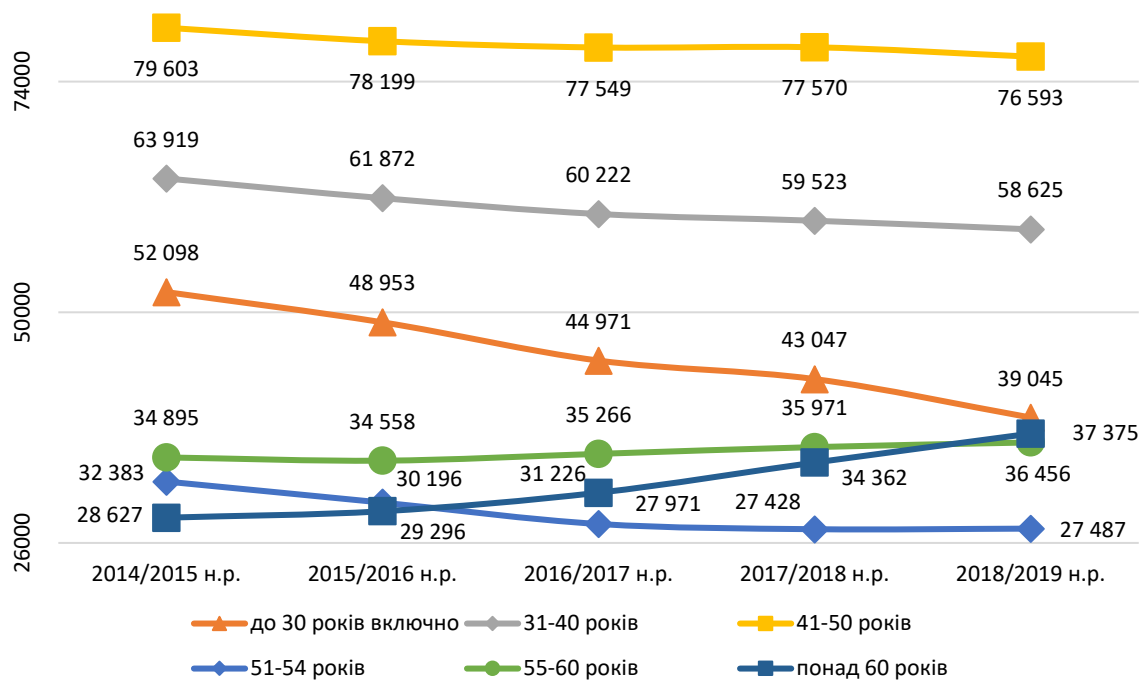

Рис. 3.45. Розподіл педагогічних працівників за віком у динаміці (2014/2015–2018/2019 н. рр.), осіб

Складено за даними Державної служби статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

3.6.3. Розподіл педагогічних працівників за віком у 2018/2019 н. р. у розрізі регіонів

Найменша частка педагогічних працівників, які викладають предмети в основній і старшій школі ЗЗСО віком до 30 років зафіксована у місті Києві, найбільша – у Чернігівській області. У всіх областях найчисельнішою є вікова група від 40 до 50 років. У Полтавській області 17,9 % учителів віком понад 60 років (рис. 3.46).

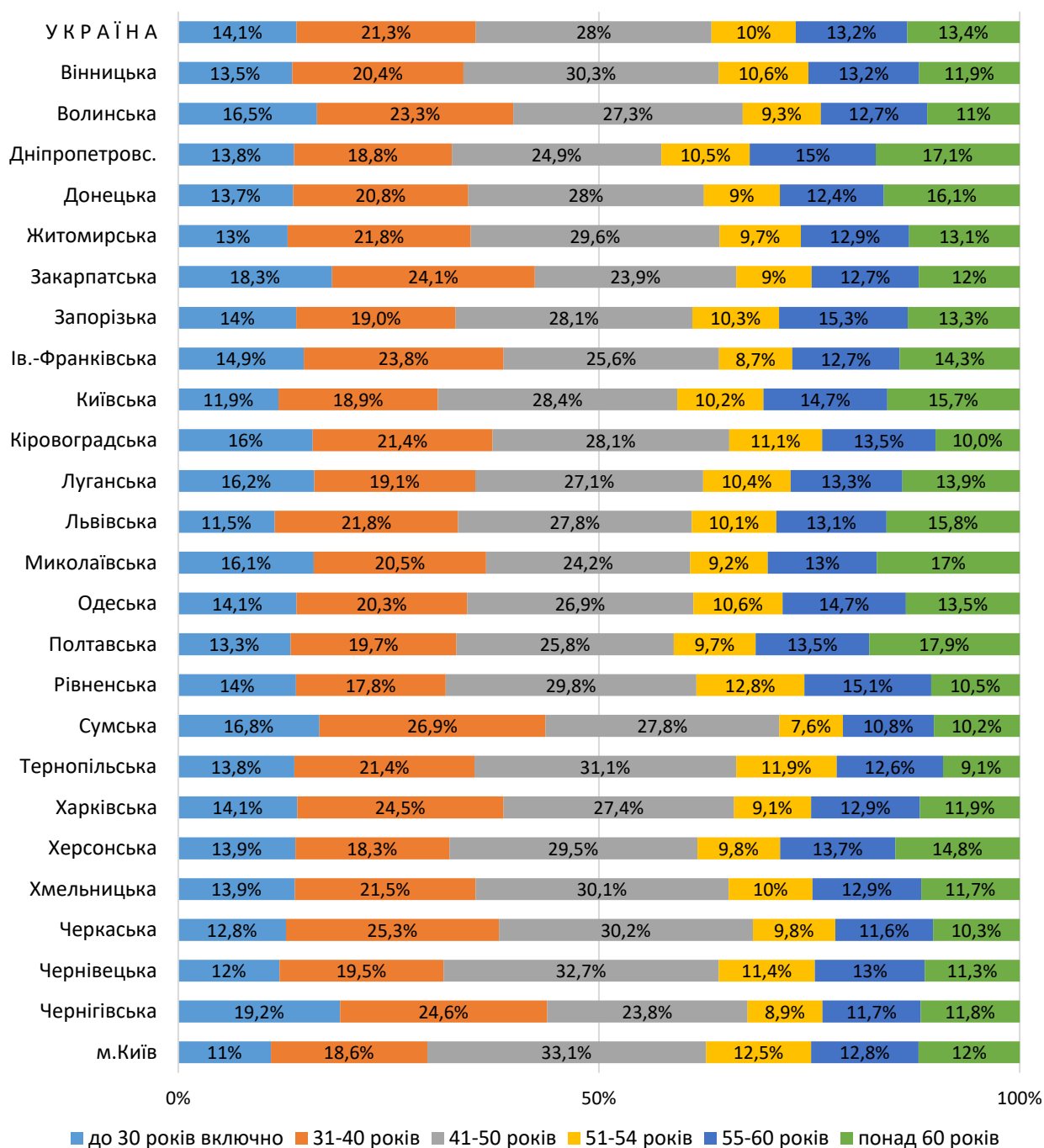

Рис. 3.46. Розподіл педагогічних працівників за віком у 2018/2019 р. у розрізі регіонів, %

Складено за даними Державної служби статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

Це свідчить про незацікавленість випускників педагогічних спеціальностей до роботи у закладах загальної середньої освіти, а відтак про необхідність запровадження мотиваційних чинників для залучення молодих фахівців до педагогічної діяльності. Для цього у проєкті Закону України “Про повну загальну середню освіту” передбачено запровадити педагогічну

інтернатуру як систему заходів підтримки молодого вчителя та заохочення педагога-наставника шляхом встановлення доплати у граничному розмірі 20 відсотків до його посадового окладу. Зокрема заплановано запровадження одноразової адресної грошової допомоги педагогічним працівникам, які забезпечують здобуття загальної середньої освіти, та вперше працевлаштувалися, щорічних одноразових виплат (протягом перших трьох років роботи в розмірі п'яти прожиткових мінімумів для працездатних осіб, розмір якого встановлено на 1 січня календарного року), а також подальше впровадження інструменту сертифікації педагогічних працівників, за наслідками якої передбачається щомісячна доплата в розмірі 20 відсотків посадового окладу.

Висновки

1. У 2018/2019 н. р. розпочався основний етап реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. Для забезпечення успішності реформи відбувалося упереджувальне напрацювання необхідної нормативно-правової бази. Зокрема, упродовж 2018/2019 н. р. Міністерством освіти і науки України розроблено законопроект «Про повну загальну середню освіту», схвалений Урядом, розглянутий Верховною Радою України у першому читанні та схвалений Комітетом Верховної Ради України з питань науки і освіти до розгляду Верховною Радою України у другому читанні. Прийнято постанову Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 року № 87 про Державний стандарт початкової освіти, що містить концептуальні засади Нової української школи, а у 2019 році розроблено проєкт Державного стандарту базової середньої освіти. Із 2018 року в шкільну практику впроваджуються дві типові освітні програми, які реалізують компетентнісне навчання.

2. Для реалізації реформи загальної середньої освіти Уряд спрямовував значні фінансові ресурси через інструмент освітніх субвенцій. За період з 2016

по 2019 рр. загальний обсяг субвенцій склав 232,9 млрд грн. Уперше за часи незалежності, в умовах зростаючих військових потреб, було виділено кошти на освітні капітальні видатки, їх обсяг упродовж 2016–2019 рр. склав понад 3 млрд грн.

3. З метою реалізації новацій НУШ Міністерством освіти і науки України у 2017/2018 н. р. проведено масштабне підвищення кваліфікації вчителів початкової школи, на яке у 2018 році було виділено 370,3 млн грн. На розробку курсу дистанційного навчання для підвищення кваліфікації вчителів витрачено 11,8 млн грн. Тренінг охопив 22 тис. педагогів, які розпочали навчати першокласників у 2018/2019 навчальному році за новим Державним стандартом початкової освіти. За два роки (2018, 2019) МОН створено інституцію тренерів НУШ. Станом на 01.01 2019 року підготовку вчителів для впровадження НУШ здійснювали 2410 тренерів. У 2019 році в Україні також розпочався пілотний проект із сертифікації педагогічних працівників, що триватиме три роки.

4. В рамках реалізації принципу рівного доступу до якісної освіти упродовж 2018/2019 н. р. було продовжено роботу з розширення мережі опорних закладів. За навчальний рік кількість опорних шкіл збільшилася на 15,3 % (до 793), філій – на 6,2 % (до 1284). До опорних шкіл здійснювалось підвезення 66 237 учнів.

Опорні заклади освіти є центрами концентрації ресурсів, необхідних для найбільш повного задоволення освітніх потреб здобувачів освіти. Створення та функціонування опорних закладів освіти системно пов'язано із реформою децентралізації, що стартувала в 2014 році, оскільки засновниками закладів дошкільної та загальної середньої освіти є відповідні ради. Станом на 01.06.2019 р. із 793 опорних закладів та 1 284 філій, у яких навчаються 347 175 учнів, у об'єднаних територіальних громадах (ОТГ) функціонувало 343 опорні школи і 551 філія відповідно, в них навчалось 154 548 учнів.

Завдяки оптимізації мережі закладів освіти, з 2016/2017 н. р. наповнюваність закладів загальної середньої освіти зросла на 14 %.

5. Помітні зміни відбулись у сфері інклюзивної та спеціальної освіти. Станом на червень 2019 року кількість здобувачів інклюзивної освіти зросла в 4,4 рази (з 2 720 учнів в 2015–2016 н. р. до 11 866 учнів в 2018/2019 н. р.); у 2 рази – кількість інклюзивних класів (з 2 715 класів в 2016/2017 н. р. до 8 417 класів в 2018/2019 н. р.), в 2,5 рази – кількість шкіл (з 1 518 в 2016/2017 н. р. до 3 790 в 2018/2019 н. р.), в яких облаштовані такі класи; майже в 2 рази – кількість інклюзивних дошкільних груп (з 686 станом на 1 січня 2018 р. до 1 318 станом на 1 січня 2019 р.), в яких дітей з ООП – 2 190; здійснено розбудову мережі інклюзивно-ресурсних центрів, що працюють на нових принципах, з нуля (2017 рік) до 561 (01.06.2019) в усіх областях України.

6. У 2018/2019 навчальному році у рамках співпраці України із The LEGO Foundation (Королівство Данія) всі перші класи шістнадцяти тисяч закладів загальної середньої освіти безкоштовно отримали ігрові набори LEGO. Таким чином понад 455 000 першокласників отримали набір «Шість цеглинок», а кожен перший клас – набір конструктору «LEGO Play Box» для використання в освітньому процесі. Наступними кроками є забезпечення комплектами ігрових наборів LEGO нових першокласників Нової української школи.

20 червня 2019 року було підписано Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством освіти і науки України та The LEGO Foundation щодо впровадження ігрових та діяльнісних методів навчання в освітній процес закладів дошкільної, загальної середньої та вищої освіти.

7. Здійснювались активні заходи щодо створення нового освітнього середовища, зокрема виділено: на закупівлю комп'ютерного обладнання – 199 756,0 тис. грн (розподіл між регіонами здійснено пропорційно кількості закладів, де є початкова школа); на закупівлю сучасних меблів – 399 512,0 тис. грн (розподіл між регіонами здійснено пропорційно кількості учнів 1–4-х класів).

Для забезпечення нового змісту освіти виділено: на закупівлю дидактичних матеріалів – 399 512,0 тис. грн (розподіл між регіонами здійснено пропорційно кількості 1–4-х класів); на забезпечення дітей сучасними підручниками, зокрема у 2018 році – 188 441,7 тис. грн (146 210,8 тис. грн –

видання підручників і посібників для учнів 1 класу закладів загальної середньої освіти; 3 476,2 тис. грн – на видання підручників і посібників для учнів 1 класу спеціальних закладів загальної середньої освіти; 6 464,6 тис. грн – на доставку літератури; 350,0 тис. грн – на проведення конкурсу відбору підручників для здобувачів повної загальної середньої освіти; 31 940,1 тис. грн – на розроблення електронних підручників для учнів).

8. Процес реформування загальної середньої освіти шляхом реалізації Концепції «Нова українська школа» на період до 2029 року виявляє ряд об’єктивних викликів, вирішення яких сприятиме успішній реалізації державної політики у сфері освіти:

- все ще низька заробітна плата педагогічних працівників, особливо молодих вчителів, низький соціальний статус педагогічного працівника;
- недостатність мотиваційних механізмів залучення молодих спеціалістів до педагогічної діяльності у закладах освіти;
- невідповідність сучасним вимогам існуючої системи підготовки майбутніх учителів у закладах вищої освіти та перепідготовки працюючих педагогічних працівників;
- неготовність педагогів та керівників закладів освіти працювати в умовах автономії та свободи через брак знань з управління закладом освіти та відсутність досвіду у сфері освітнього менеджменту;
- повільність змін стосовно надмірної регламентованості та забюрократизованості в управлінні освітою;
- наявність суттєвих територіальних відмінностей в якості загальної середньої освіти та, відповідно, результатах навчання;
- недоступність мережі Інтернет для низки закладів освіти, у першу чергу в сільській місцевості;
- нерозробленість інструментарій оцінювання компетентностей учнів в умовах нового Державного стандарту сформовано не повною мірою.

Для подолання визначених проблем вже здійснюються послідовні кроки, зокрема:

- забезпечено поступове зростання заробітної плати педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти впродовж останніх років. Запроваджено процедуру сертифікації педагогічних працівників, яка, за умови її успішного проходження, забезпечуватиме 20 % додаткової доплати сертифікованим педагогічним працівникам;

- сформульовано вимоги до професійної компетентності вчителя початкової школи, забезпечено масштабне підвищення кваліфікації педагогічних працівників;

- для підвищення управлінської спроможності та розбудови ефективного діалогу між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування з упровадження реформи освіти за ініціативою МОН Урядом створено Координаційну раду з питань взаємодії. Для підвищення рівня спроможності управлінців у сфері освіти на місцях за підтримки Шведсько-українського проекту «Підтримка децентралізації в Україні» створено веб-ресурс, на якому зібрано базу найкращих практик з управління освітою в ОТГ та органах місцевого самоврядування;

- започатковано конкурсний відбір на посаду керівника закладу загальної середньої освіти, встановлено законодавчі обмеження щодо строку перебування їх на посаді та розширено повноваження щодо організації діяльності відповідного закладу;

- зміст початкової освіти орієнтовано на реалізацію компетентнісного підходу, що відображено у розробленому та затвердженому Державному стандарті початкової освіти; затверджено типові освітні програми для 1–2, 3–4 класів, розпочато пілотний експеримент у 100 школах України для апробації нового Державного стандарту (в 2019 році кількість пілотних шкіл зросла до 129). На веб-сайті МОН оприлюднено розроблений проєкт Державного стандарту базової середньої освіти для громадського обговорення, розроблено систему завдань для оцінювання компетентностей учнів 2-х класів у межах пілотного експерименту;

- сформовано вимоги до формування освітнього середовища закладу освіти (наказ МОН від 09.01.2019 р. № 17 «Про затвердження Порядку проведення інституційного аудиту закладів загальної середньої освіти», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 12 березня 2019 р. за № 250/33221);

- поступально відбувається цифровізація освітнього процесу. В рамках виконання проєкту Світового банку модернізовано аналітично-інформаційну систему ІТС «ДІСО», нова система отримала назву АІКОМ (аналітично-інформаційний комплекс освітнього менеджменту). З метою інтернетизації та комп'ютеризації закладів загальної середньої освіти у 2018 році здійснено закупівлю комп'ютерного обладнання, дидактичних матеріалів, зокрема для оснащення закладів загальної середньої освіти математично-природничими кабінетами. У 2019 році цей процес продовжено, для таких цілей з державного бюджету виділено 1,215 млрд грн;

- забезпечено умови для впровадження Національної освітньої електронної платформи, що покликана реалізувати вільний доступ до електронних підручників та інших освітніх ресурсів усіх учасників освітнього процесу;

- розроблено проєкт наказу Міністерства «Про затвердження Порядку проведення моніторингу якості освіти», що сприятиме забезпеченню якості проведення моніторингових досліджень, розширенню кола суб'єктів моніторингу діяльності, розмежуванню повноважень між органами влади, державними установами, представниками громадськості у сфері координації його здійснення.

Перспективними кроками для запобігання ризиків освітнього реформування є:

- забезпечення формування змісту освіти для базової та профільної середньої освіти відповідно до компетентнісного підходу (затвердження нових Державних стандартів, типових освітніх програм);

- запровадження практики застосування закладами загальної середньої освіти власних освітніх програм (стаття 33 Закону України «Про освіту»), розроблених на основі типових освітніх програм, у яких представлений узгоджений комплекс видів освітньої діяльності, що ґрунтується на

компетентнісному підході і спрямований на реалізацію мети й завдань освіти, визначених Державними стандартами;

- подальше впровадження інструменту сертифікації педагогічних працівників, за результатами якої передбачена щомісячна доплата до посадового окладу;

- запровадження системи супервізії, метою якої є підтримка та супровід учителів, які працюють за новим Державним стандартом початкової освіти;

- продовження формування нового інклюзивного, комфортного, безпечного освітнього середовища, зокрема через оновлення матеріально-технічної бази закладів загальної середньої освіти;

- подальше забезпечення закладів освіти у всіх областях шкільними автобусами відповідно до потреб;

- створення територіально доступної мережі інклюзивно-ресурсних центрів, оснащених належним чином, забезпечених кваліфікованими фахівцями для якісного супроводу дітей з особливими освітніми потребами;

- підготовка педагогічних працівників закладів середньої освіти до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами;

- удосконалення системи громадянської освіти;

- затвердження індикаторів та інструментарію оцінювання під час інституційного аудиту закладів загальної середньої освіти;

- розбудова системи моніторингу якості освіти.

4. ПОЗАШКІЛЬНА ОСВІТА

4.1. Мережа закладів позашкільної освіти

В Україні станом на 01.01.2019 року мережа закладів позашкільної освіти (далі ЗПО) становила 1 382 заклади. У 2016 році спостерігалось деяке зниження кількості закладів позашкільної освіти порівняно з 2015 роком (на 21 заклад, 1,2 %), в 2017 - 2018 роках відбувалося поступове щорічне збільшення кількості ЗПО на 0,4 % і 0,2 % відповідно (рис. 4.1).

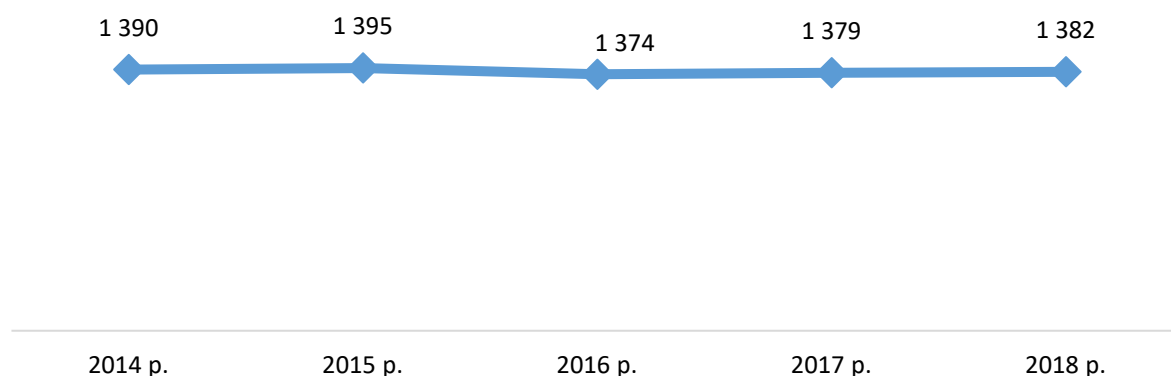

Рис. 4.1. Мережа закладів позашкільної освіти, одиниць

Складено за даними Державної служби статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

Розподіл кількості ЗПО по областях характеризується деякими особливостями. Відповідно до рис. 4.2 у Дніпропетровській області функціонує найбільше закладів позашкільної освіти (117) порівняно з іншими областями. Найменша кількість закладів позашкільної освіти у Чернівецькій, Закарпатській та Луганській областях (по 30, 29 та 23 заклади відповідно). Ситуація пов'язана з кількістю дитячого населення і реалізацією державної політики у сфері позашкільної освіти на місцевому рівні.

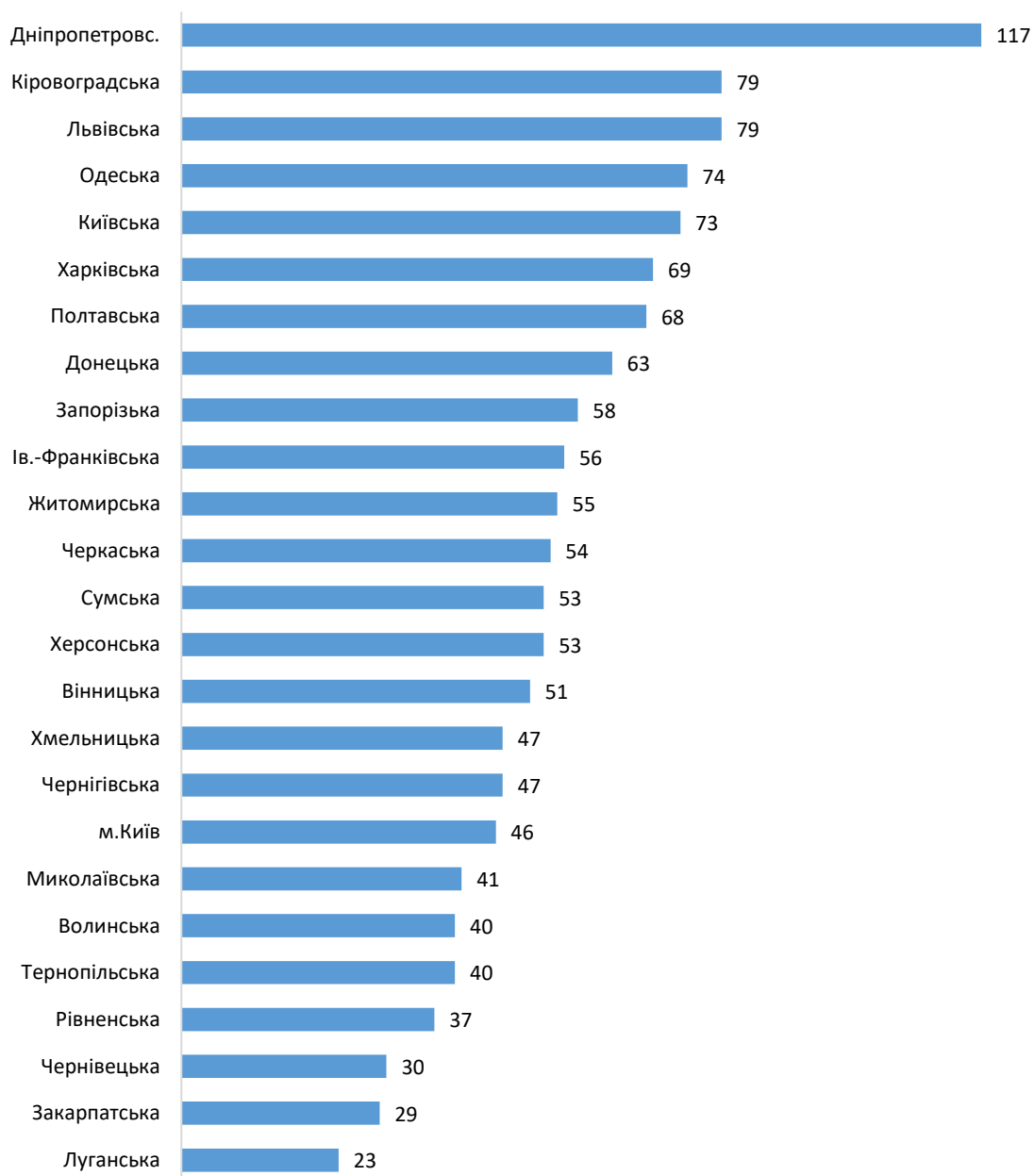

Рис. 4.2. Мережа заклади позашкільної освіти (без ДЮСШ) у розрізі регіонів за 2018 р., одиниць

Складено за даними Державної служби статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

4.2. Фінансування закладів позашкільної освіти

Фінансування ЗПО державної та комунальної форм власності здійснюється за рахунок коштів місцевих і державного бюджетів, приватних закладів позашкільної освіти – за рахунок коштів засновників (власників).

Фінансування державних, комунальних і приватних закладів позашкільної освіти може здійснюватися також за рахунок додаткових джерел, не заборонених законодавством України.

Діти з багатодітних сімей, діти з малозабезпечених сімей, діти з інвалідністю, діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування, здобувають позашкільну освіту безоплатно.

З державного бюджету фінансуються **17** закладів, з обласних бюджетів – **94**, з районних – **728**, з міських – **526**. **73** заклади позашкільної освіти утримуються ОТГ.

Крім того, **14** закладів фінансуються приватними особами (організаціями) (рис. 4.3).

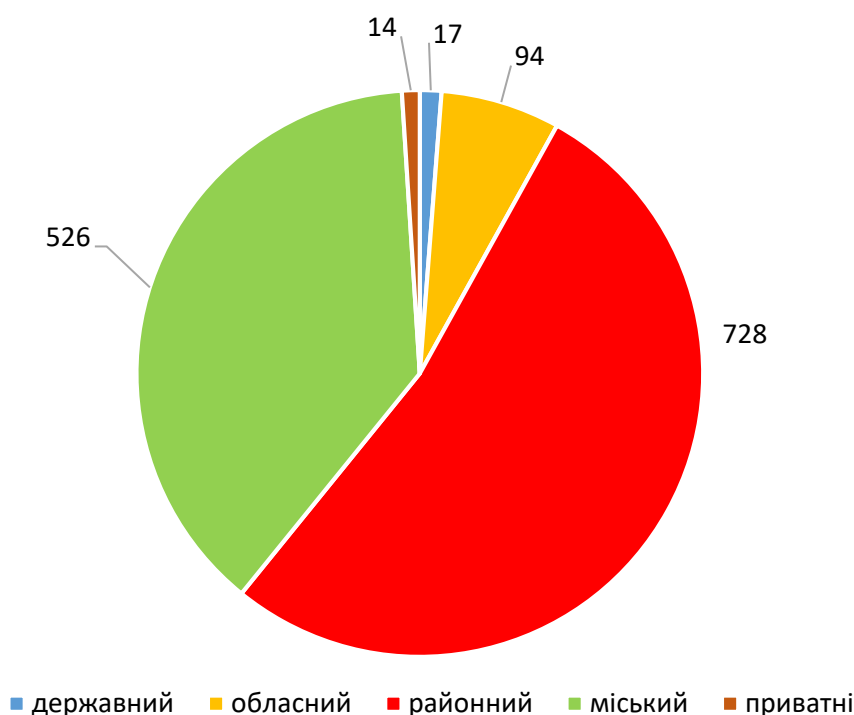

Рис. 4.3. Джерела фінансування позашкільних закладів системи освіти у 2018 році, одиниць
Складено за даними Директорату інклюзивної та позашкільної освіти.

Що стосується коштів, які виділяються на позашкільну освіту в Зведеному бюджеті України, то у 2014–2018 рр. вони складали 4,2–4,4 % загальних видатків цього бюджету на освіту (рис. 4.4).

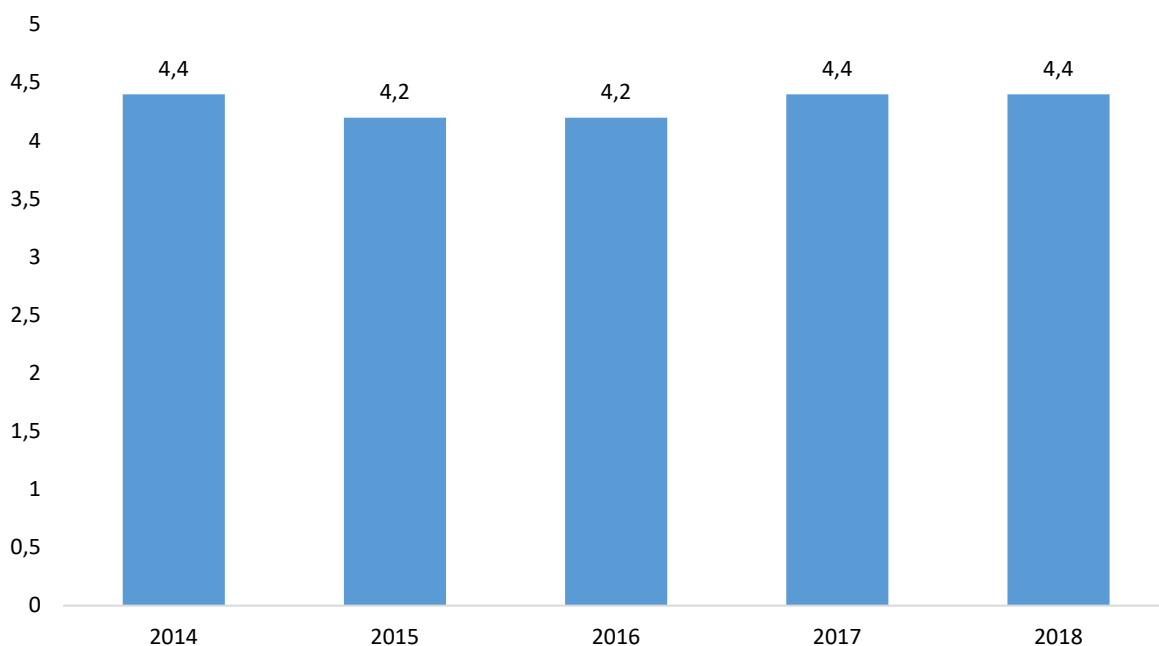

Рис. 4.4. Видатки Зведеного бюджету України на позашкільну освіту у 2014–2018 рр., % від витратів Зведеного бюджету України на освіту

Складено за даними Державної казначейської служби України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua>.

Таким чином, державні видатки Зведеного бюджету залишаються майже на стабільному рівні. Що стосується розподілу коштів за джерелами, то лівова частка фінансування здійснюється за рахунок коштів місцевих бюджетів (рис. 4.5).

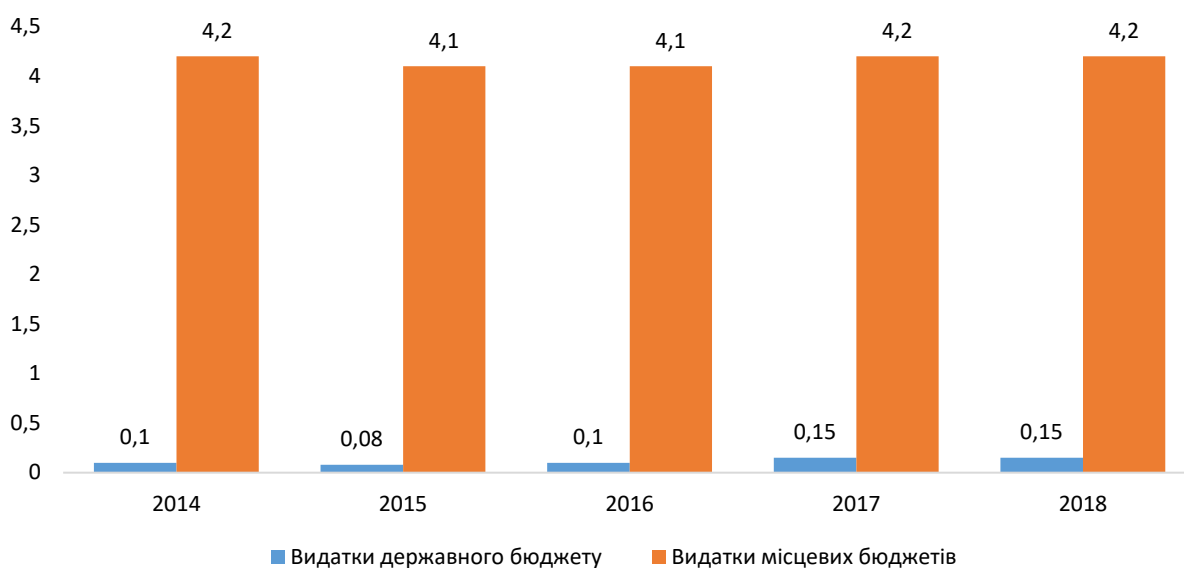

Рис. 4.5. Видатки державного і місцевих бюджетів України на позашкільну освіту у 2014–2018 рр., % від витратів Зведеного бюджету України на освіту

Складено за даними Державної казначейської служби України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua>.

Переважна частина коштів на фінансування позашкільної освіти виділяється з місцевих бюджетів. Так, у 2019 р. ця частка становила 94,51 %, у 2017 р. – 91,24 %, а у 2018 р. – 84,91 %. Найменшу питому вагу у фінансуванні ЗПО має надання платних послуг: у 2017 р. – 2,49 %, у 2018 р. – 1,70 %, у 2019 р. – 1,49 %. За винятком 2018 р., коли частка інших джерел фінансування склала 10,96 %, зазначене джерело коштів також займає незначну питому вагу у загальному фінансуванні: 3,47 % у 2017 р. та 2,13 % у 2019 р. (рис. 4.6).

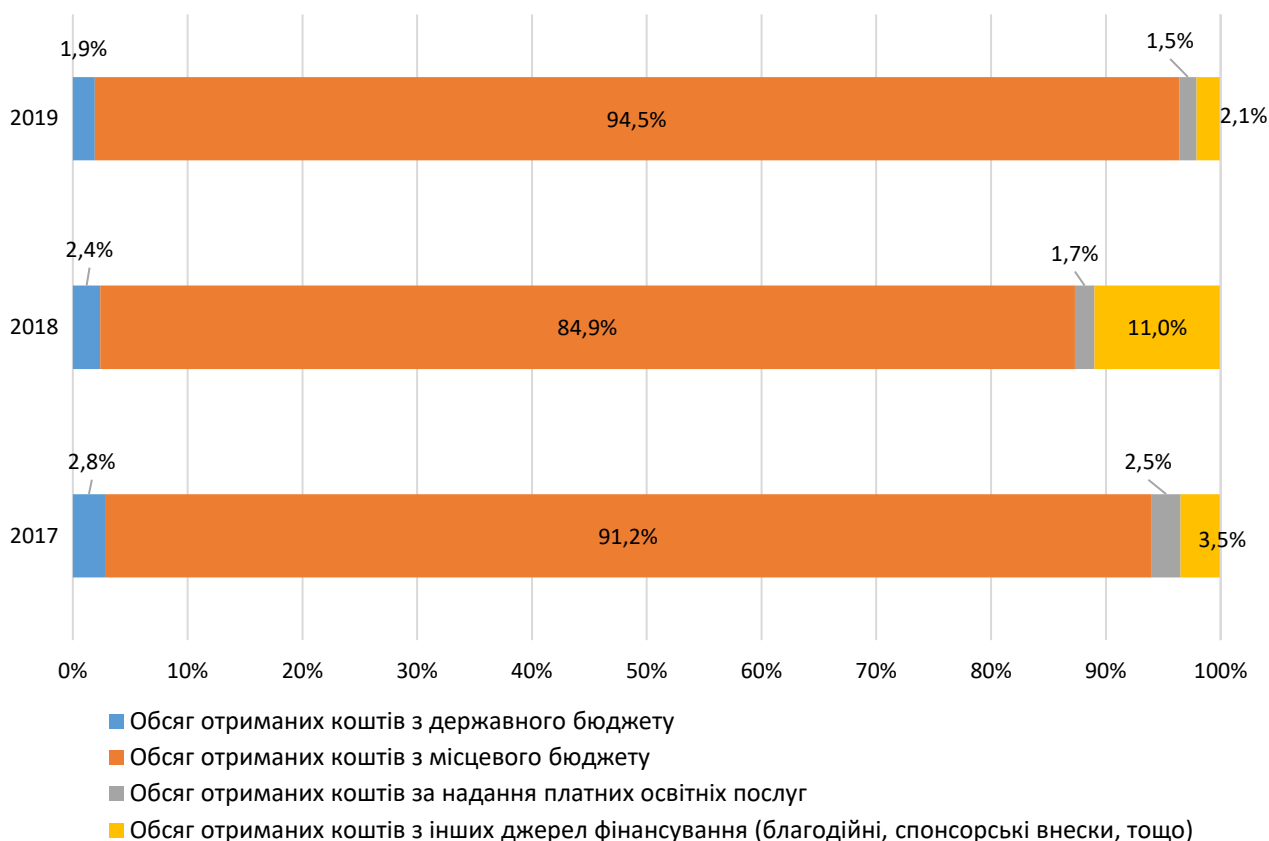

Рис. 4.6. Розподіл фінансування позашкільної освіти за 2017–2019 рр., %

Складено за даними Директорату інклюзивної та позашкільної освіти.

Розподіл витрат на позашкільну освіту між областями є вкрай нерівномірним. Зокрема, найбільшу частку коштів у 2018 році отримували м. Київ (17 %), Харківська (8 %), Дніпропетровська (7 %), Одеська (7 %), Львівська (5 %) та Сумська (5 %) області. Загалом на ці області припадала приблизно половина усього фінансування. Решта областей отримували доволі обмежене фінансування (рис. 4.7).

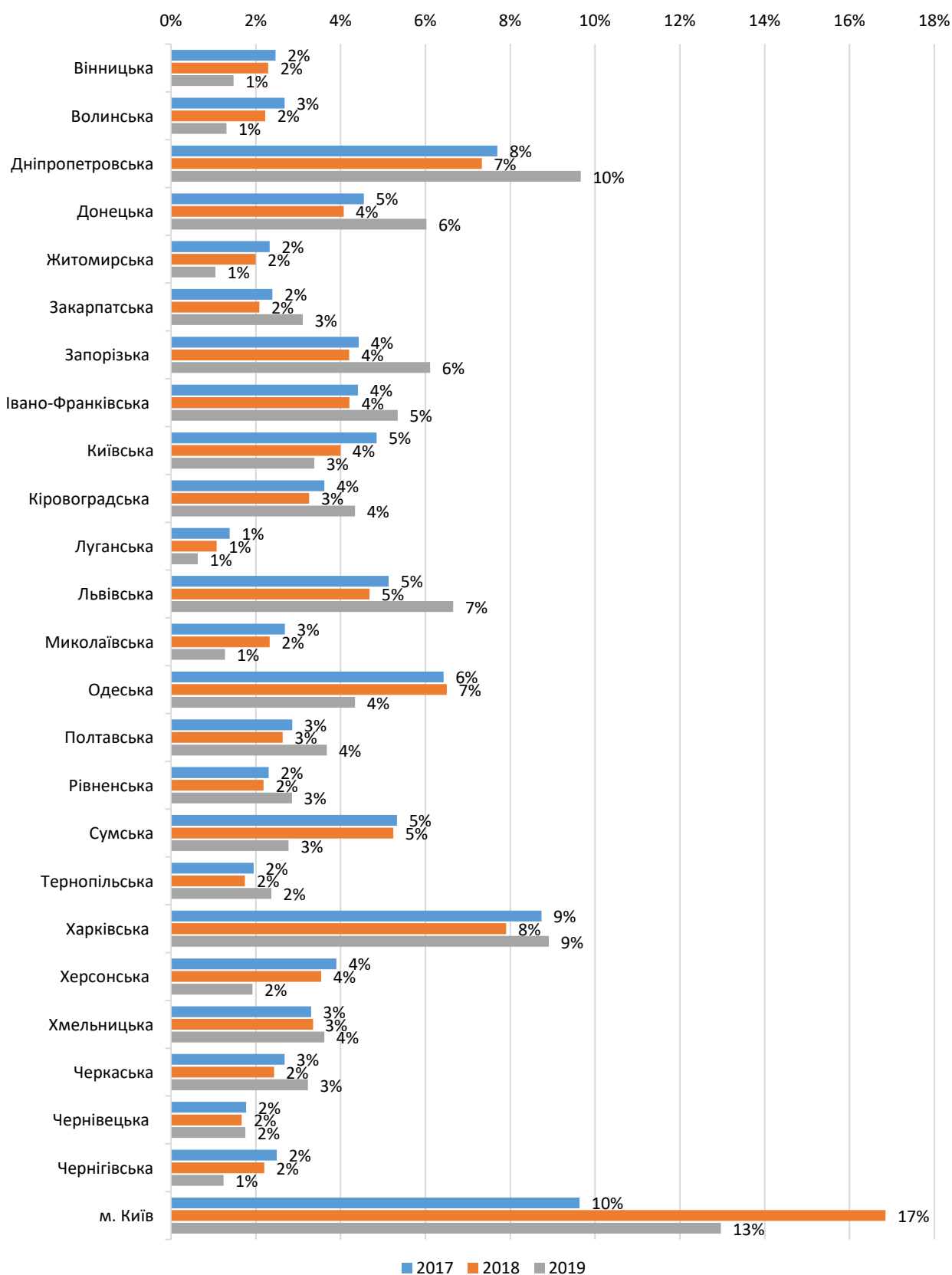

Рис. 4.7. Питома вага витрат на позашкільну освіту в областях України від загальних витрат на позашкільну освіту, %

Складено за даними Директорату інклюзивної та позашкільної освіти.

4.3. Кадрове забезпечення закладів позашкільної освіти

Кількість педагогічних працівників закладів позашкільної освіти станом на 01.01.2019 становила 22,2 тис. особи.

Відбувається поступове збільшення кількості педагогічних працівників віком понад 55 років. Натомість кількість педагогів віком до 30 років поступово зменшується (рис. 4.8).

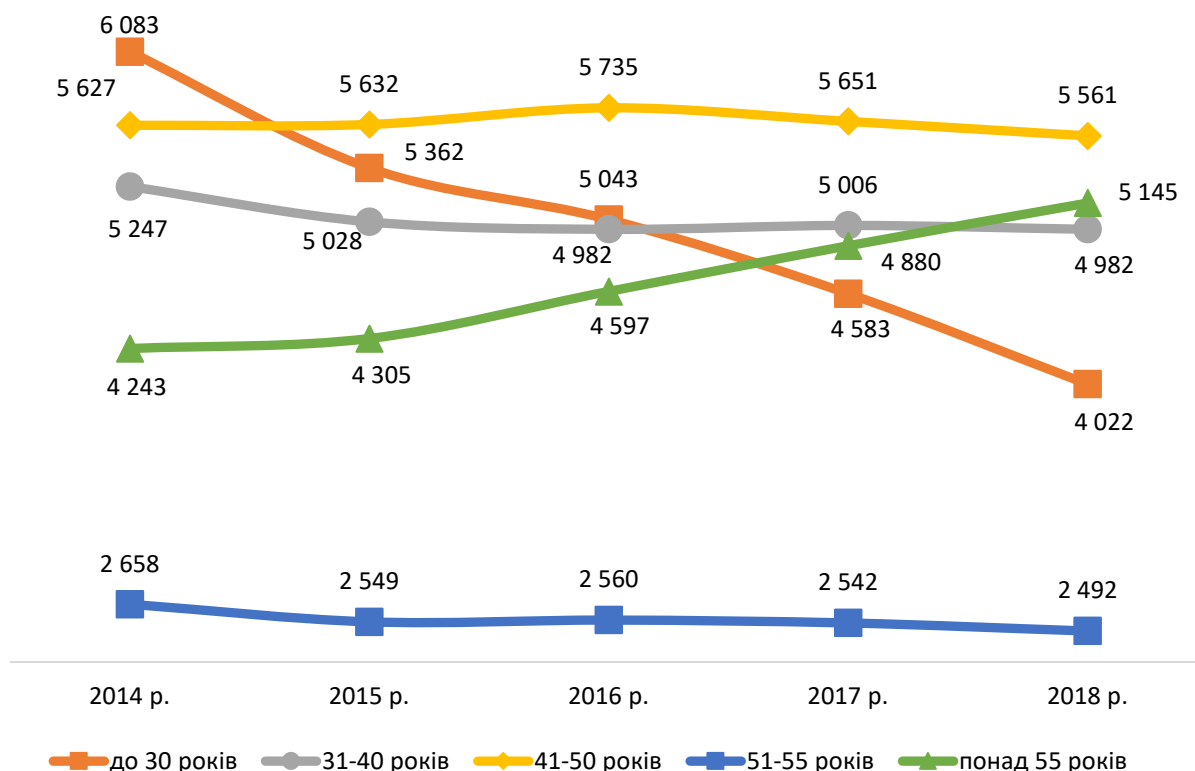

Рис. 4.8. Кадрове забезпечення закладів позашкільної освіти, осіб

Складено за даними Державної служби статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

Відповідно до наведеного розподілу можна зробити висновок, що залучення педагогічних працівників різних вікових категорій до педагогічної діяльності у ЗПО характеризується деякими особливостями. Загальноукраїнською є тенденція переважання педагогічних працівників у віці 41–50 років. Згідно з діаграмою (рис. 4.9) найбільша кількість педагогічних працівників у віці до 30 років та від 31 до 40 років зосереджена у ЗПО Закарпатської області (25,3 % та 32 % відповідно). У м. Київ вікова група

педагогічних працівників понад 55 років переважає (25,9 %), але наступною за частотою йде вікова група до 30 років (24,4 %).

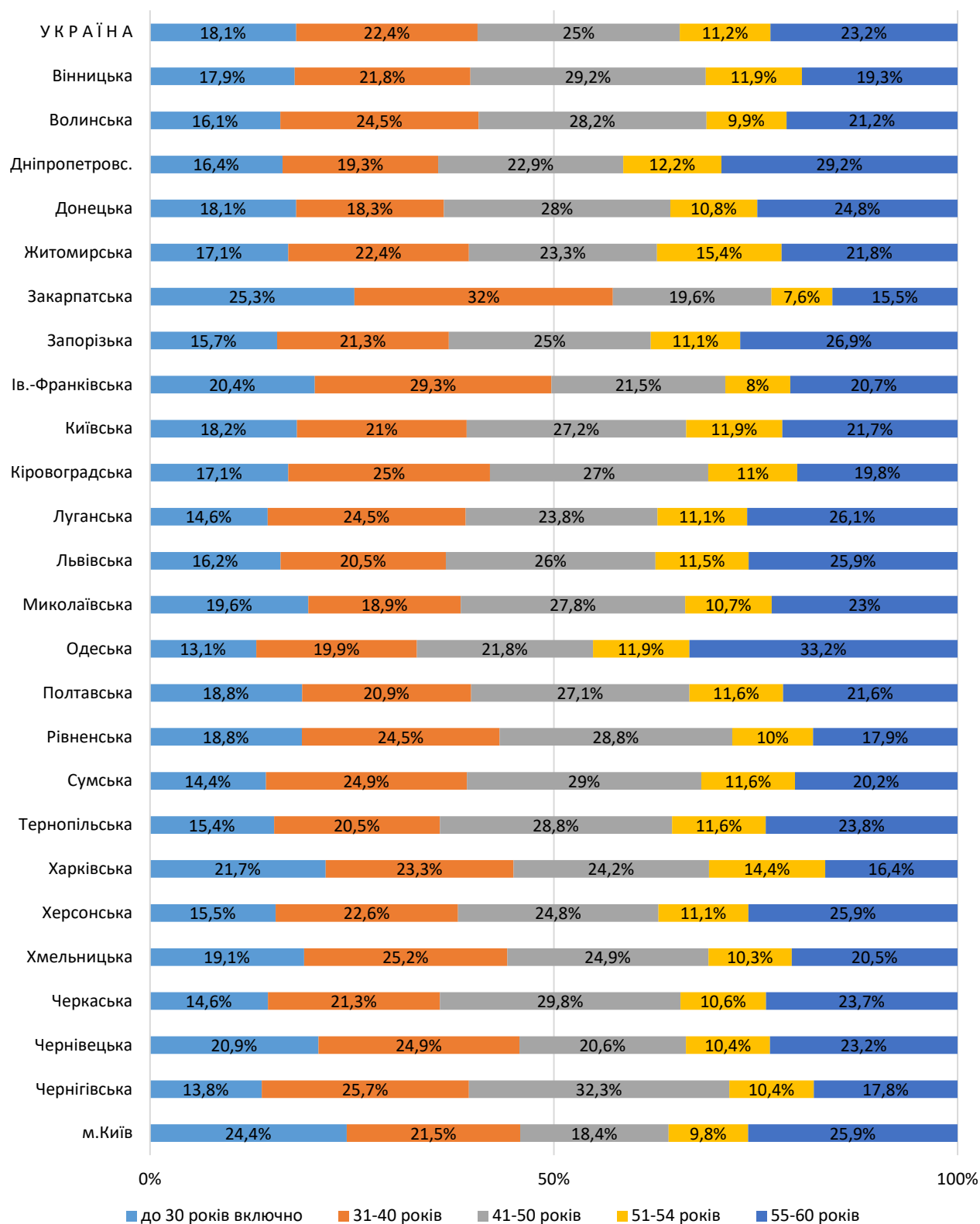

Рис. 4.9. Кадрове забезпечення закладів позашкільної освіти (без ДЮСШ) за віком у розрізі регіонів за 2018 р., %

Складено за даними Державної служби статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

4.4. Здобувачі позашкільної освіти

Упродовж 2014–2018 рр. динаміка кількості вихованців, учнів та слухачів у гуртках, групах та інших творчих об'єднаннях закладів позашкільної освіти (без ДЮСШ) є нерівномірною. Станом на 01.01.2019 року, порівняно з попереднім роком, кількість учнів ЗПО зросла на 3,03 % (рис. 4.10).

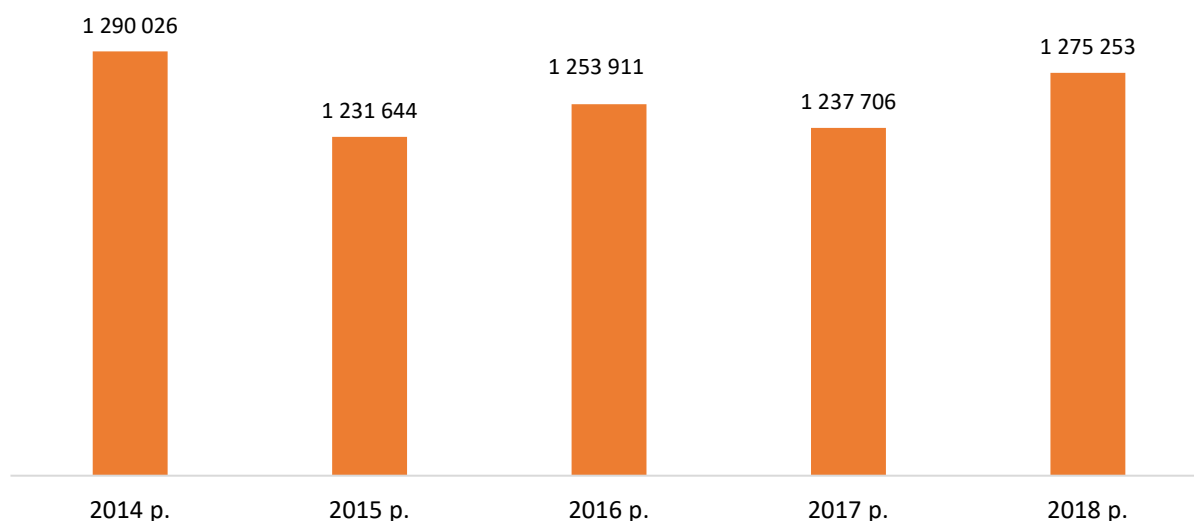

Рис. 4.10. Динаміка кількості вихованців, учнів та слухачів у гуртках, групах та інших творчих об'єднаннях закладів позашкільної освіти (без ДЮСШ) у 2014–2018 рр., *одиниць*

Складено за даними Державної служби статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

4.5. Нормативно-правове забезпечення позашкільної освіти

Законом України «Про освіту» створено правове підґрунтя для розвитку позашкільної освіти: позашкільну освіту визначено як складову системи освіти, закріплено можливість визнання та врахування результатів навчання в закладах позашкільної освіти, задекларовано фінансову й академічну автономію ЗПО тощо. Упродовж 2018/2019 н. р. розроблено проєкт Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про позашкільну освіту». Норми законопроекту поглиблюють і конкретизують ідеї, закладені в Законі України «Про освіту».

Реалізація проєкту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про позашкільну освіту» матиме позитивний вплив на розвиток та модернізацію позашкільної освіти на принципах якості і доступності позашкільної освіти, реалізації компетентнісного підходу, орієнтації на потреби та запити здобувачів позашкільної освіти і їх батьків, забезпечить удосконалення правового регулювання освітнього процесу в системі позашкільної освіти.

Проєктом закону передбачено:

- уточнення термінології в системі позашкільної освіти;
- розширення змісту поняття системи позашкільної освіти;
- розмежування основних завдань позашкільної освіти, основних засад державної політики та принципів освітньої діяльності в системі позашкільної освіти;
- визначення повноважень органів державної влади та місцевого самоврядування щодо системи позашкільної освіти;
- встановлення системи забезпечення якості позашкільної освіти;
- деталізація особливостей трудових правовідносин в системі позашкільної освіти;
- забезпечення рівного доступу до позашкільної освіти, в тому числі дітей з особливими освітніми потребами;
- можливість визнавати в межах формальної освіти результатів навчання, здобутих в ЗПО;
- державну фінансову підтримку через можливість спрямування освітньої субвенції в систему позашкільної освіти.

Законопроєктом передбачено, що позашкільна освіта може надаватись і закладами вищої освіти, а безкоштовне її здобуття можливе до досягнення 23-річного віку. Також позашкільна освіта може здобуватись у міжшкільних ресурсних центрах, що прийшли на зміну міжшкільним навчально-виробничими комбінатам в системі загальної середньої освіти.

Для повноцінної реалізації завдань у проєкті закону передбачено, що спеціалізовані заклади позашкільної освіти, зокрема Мала академія наук

України, яка надає освіту наукового спрямування, можуть утворювати у своєму складі вчену раду, повноваження якої визначаються положенням про відповідний тип закладу позашкільної освіти та установчими документами.

Міністерством освіти і науки України розроблено та запропоновано до громадського обговорення проект Порядку організації інклюзивного навчання в системі позашкільної освіти, який має на меті правове урегулювання організації освітнього процесу в ЗПО для дітей з особливими освітніми потребами.

Цим Порядком передбачено вимоги до організації інклюзивного навчання в системі позашкільної освіти для забезпечення рівних прав дітей з особливими освітніми потребами на якісну позашкільну освіту, зокрема:

- обов'язкове створення інклюзивних та/або спеціальних груп або інших організаційних форм навчання в системі позашкільної освіти у разі звернення батьків (законних представників) дитини з особливими освітніми потребами;
- адаптація освітнього процесу відповідно до потреб та можливостей дітей з особливими освітніми потребами;
- залучення при необхідності відповідно до висновку ІРЦ асистента вчителя з метою оптимізації освітнього процесу та досягнення його результативності.

Очікується, що реалізація Порядку організації інклюзивного навчання в системі позашкільної освіти матиме позитивний вплив на розвиток інклюзивної освіти та задоволення права осіб з особливими освітніми потребами на позашкільну освіту.

Освітні та навчальні програми в системі позашкільної освіти

Проектом Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про позашкільну освіту» пропонується усунути колізію, яка виникла із Законом України «Про освіту» та врахувати специфіку позашкільної освіти і особливості організації освітнього процесу.

Проект закону вказує, що освітня програма містить навчальний план, перелік навчальних програм тощо. Заклади позашкільної освіти, інші суб'єкти освітньої діяльності розробляють освітні програми, у тому числі можуть розробляти на основі типової освітньої програми. Типові освітні програми затверджуються центральними органами виконавчої влади, у сфері управління яких перебувають ЗПО, однак суб'єкти освітньої діяльності можуть не прив'язуватись до неї.

Освітня програма розробляється з урахуванням державної політики у сфері позашкільної освіти, особливостей соціально-економічного розвитку регіону, освітніх потреб і інтересів здобувачів позашкільної освіти тощо.

Освітня програма закладу позашкільної освіти схвалюється педагогічною радою ЗПО, затверджується керівником закладу позашкільної освіти; для інших суб'єктів освітньої діяльності – схвалюється педагогічною радою (у разі її наявності) та затверджується керівником суб'єкта освітньої діяльності або уповноваженим ним особою.

Навчальна програма розробляється і затверджується для гуртків, секцій, інших творчих об'єднань тощо, а також для спеціалізованих ЗПО з навчальних дисциплін, видів спорту тощо. Навчальні програми гуртків, секцій та інших творчих об'єднань визначають організацію освітнього процесу для досягнення визначених результатів навчання.

Заклад позашкільної освіти, інші суб'єкти освітньої діяльності можуть використовувати самостійно розроблені навчальні програми гуртків, секцій, інших творчих об'єднань, які схвалюються педагогічною радою ЗПО іншого суб'єкта освітньої діяльності (у разі її наявності) та затверджуються керівником ЗВО, керівником іншого суб'єкта освітньої діяльності або уповноваженою керівником особою.

Заклад позашкільної освіти, інші суб'єкти освітньої діяльності можуть використовувати навчальні програми гуртків, секцій, інших творчих об'єднань, схвалені (рекомендовані) центральними органами виконавчої влади, що беруть участь у формуванні та реалізують державну політику у сфері позашкільної освіти.

Якість позашкільної освіти. Державний нагляд (контроль)

Проектом Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про позашкільну освіту» передбачені такі основні інструменти, процедури та заходи забезпечення і підвищення якості освіти:

- ліцензування освітньої діяльності
- інституційний аудит;
- моніторинг якості освіти;
- атестація педагогічних працівників;
- сертифікація педагогічних працівників;
- громадська акредитація закладів освіти.

Проектом законодавчого акту також визначено, що інституційний аудит суб'єкта освітньої діяльності в системі позашкільної освіти проводиться виключно на підставі письмового звернення засновника, керівника суб'єкта освітньої діяльності до центрального органу виконавчої влади із забезпечення якості освіти або його територіального підрозділу, а планові заходи державного нагляду (контролю) з питань дотримання законодавства про освіту в системі позашкільної освіти не здійснюються.

Критерії, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності у сфері позашкільної освіти та визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю) Державною службою якості освіти. Вказані Критерії затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 187.

Уніфікована форма акту, що складається за результатами проведення планового (позапланового) заходу державного нагляду (контролю) щодо дотримання суб'єктом господарювання вимог законодавства у сфері позашкільної освіти. Форма акту затверджена наказом МОН від 12 червня 2019 року № 818. Затвердженням форми акту відкрито шлях для здійснення перевірки господарської діяльності ЗПО за зверненнями (скаргами) громадян.

Висновки

Вивчення міжнародного досвіду показує, що держави, зацікавлені у розвитку і процвітанні власної країни, приділяють особливу увагу створенню умов для розвитку особи, її талантів і здібностей як інвестиції у майбутнє. Позашкільна освіта має потужні можливості для розвитку людського капіталу, особистісної і професійної реалізації юного покоління як складової процесу формування громадянського суспільства.

Законом України «Про освіту» створено правове підґрунтя для системної трансформації позашкільної освіти: позашкільну освіту визначено як складову системи освіти, закріплено можливість визнання та врахування результатів навчання в ЗПО, задекларовано фінансову й академічну автономію закладів позашкільної освіти тощо. Упродовж 2018/2019 н. р. розроблено проєкт Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про позашкільну освіту», норми якого поглиблюють і конкретизують ідеї, закладені в Законі України «Про освіту».

2. Впродовж 2017–2018 рр. кількість ЗПО в Україні практично не мінялась (1379, 1382 заклади відповідно), число відвідувачів закладів дошкільної освіти в 2018 році оцінювалось 1 275 253 осіб, охоплення позашкільною освітою дітей та молоді віком від 3 до 18 років по Україні становило приблизно 32,0 %. Левова частка дітей, охоплених позашкільною освітою, здобувають її у містах. Фінансування сфери позашкільної освіти здійснюється переважно коштами місцевих бюджетів.

Основною метою позашкільної освіти є розвиток особистості, профорієнтація та рання профілізація, попередження негативних дитячих проявів, допомога кожній дитині повірити в свої здібності та розкрити власний потенціал, надання додаткових знань та практичних навичок, необхідних для успішної самореалізації в дорослому житті.

3. Розвиток позашкільної освіти виявляє ряд об'єктивних питань, які необхідно вчасно розв'язувати:

- швидке здійснення заходів щодо недопущення звуження у реалізації конституційних прав на позашкільну освіту. Це загрожує закриттям закладів позашкільної освіти в ОТГ, ослабленням підтримки щодо модернізації та розвитку цих закладів відповідно до потреб часу, зростанням бар'єрів з доступу до позашкільної освіти особливо для дітей і молоді сільської місцевості;
- відсутність можливості фінансування позашкільної освіти за кошти місцевих бюджетів зумовить закриття, злиття та перепрофілювання ЗПО, виштовхування позашкільної освіти у сферу комерційних послуг;
- недосконалість системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників;
- нерівний доступ до якісної позашкільної освіти за показником «місто-село»;
- нівелювання державного впливу на функціонування сфери позашкільної освіти дітей.

5. ПРОФЕСІЙНА (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНА) ОСВІТА

Важливим напрямом реформи НУШ є зміна структури середньої школи, які забезпечать перехід до профільного навчання. У цьому контексті важливою є взаємодія загальної середньої і професійної (професійно-технічної) освіти.

Сьогодні здійснюється трансформація сфери професійної (професійно-технічної) освіти (далі – ПТО).

5.1. Мережа закладів професійної (професійно-технічної) освіти станом на 1 січня 2019 року

Станом на 1 січня 2019 року кількість закладів ПТО державної і комунальної форм власності становить 736 закладів (не враховано 22 заклади освіти інших типів, що надають професійну (професійно-технічну) освіту, але враховано 4 заклади ПТО, що підпорядковані іншим органам виконавчої влади). Також з 2015 року до мережі закладів ПТО тимчасово не входять 114 закладів ПТО Донецької та Луганської областей, що розташовані на тимчасово окупованих територіях (рис. 5.1).

З 736 закладів ПТО:

- 327 професійних ліцеїв;
- 166 вищих професійних училищ;
- 89 центрів професійно-технічної освіти;
- 68 професійно-технічних училищ;
- 64 навчальні центри при кримінально-виконавчих установах закритого типу, професійне училище соцреабілітації та професійно-технічні училища при виховних колоніях;
- 15 закладів ПТО, що є структурними підрозділами закладів вищої освіти;
- 4 заклади ПТО, що підпорядковані іншим органам виконавчої влади;
- 3 професійні коледжі.

Загалом мережа державних і комунальних закладів ПТО є достатньо розгалуженою. Проте тенденції останніх десяти років засвідчують стійкий тренд до скорочення кількості таких закладів.. Це пов'язано з низкою об'єктивних причин. Зокрема, постійне скорочення випускників закладів загальної середньої освіти відповідно впливає і на кількість бажаючих здобувати професійну (професійно-технічну) освіту. Станом на сьогодні близько 40 % закладів ПТО мають контингент здобувачів до 300 осіб. Також на зменшення кількості закладів вплинуло і порушення прямих зв'язків між виробництвом і закладами освіти. Там, де закривалися підприємства, фактично зникала потреба у функціонуванні закладів ПТО.

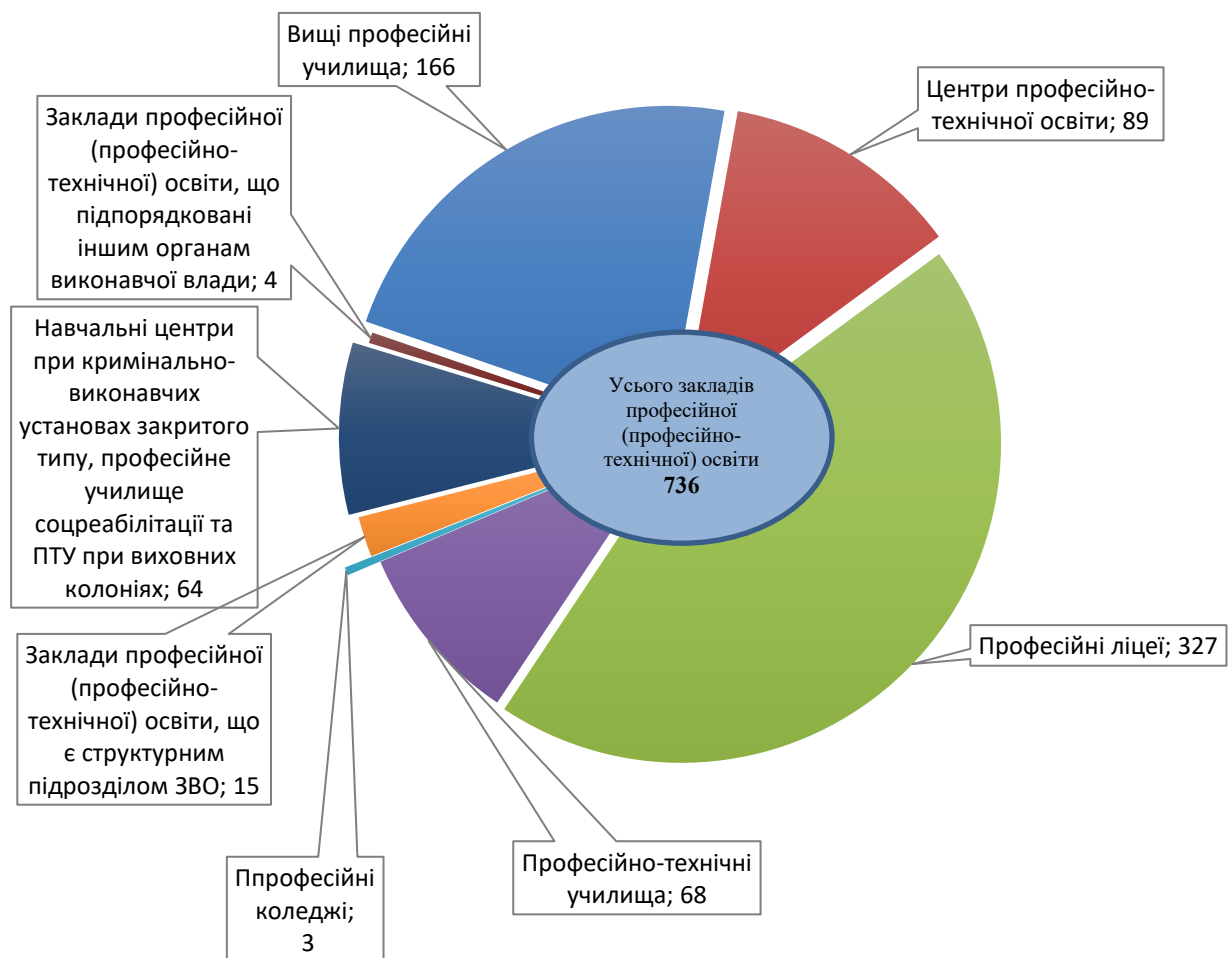

Рис. 5.1. Кількість закладів професійної (професійно-технічної) освіти за типами станом на 1 січня 2019 року

Складено за даними Державної служби статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

Станом на 1 січня 2019 року кількість закладів ПТО скоротилася на 20 одиниць, або на 2,6 % порівняно з відповідним періодом попереднього року (рис. 5.2):

- 14 закладів ПТО реорганізовано шляхом приєднання до більш потужних;
- 5 навчальних центрів при кримінально-виконавчих установах закритого типу ліквідовано у зв'язку з оптимізацією діяльності установ виконання покарань;
- 1 заклад ПТО (Професійний ліцей Державного вищого навчального закладу «Приазовський державний технічний університет» (Донецька область) припинив діяльність.

Також 7 закладів ПТО та Харківський індустріально-педагогічний технікум перейменовано (Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Кіровоградська та Харківська області).

4 заклади освіти, що були структурними підрозділами закладів вищої освіти (Одеська, Харківська область, м. Київ), виокремлені з ЗВО з наданням статусу юридичної особи.

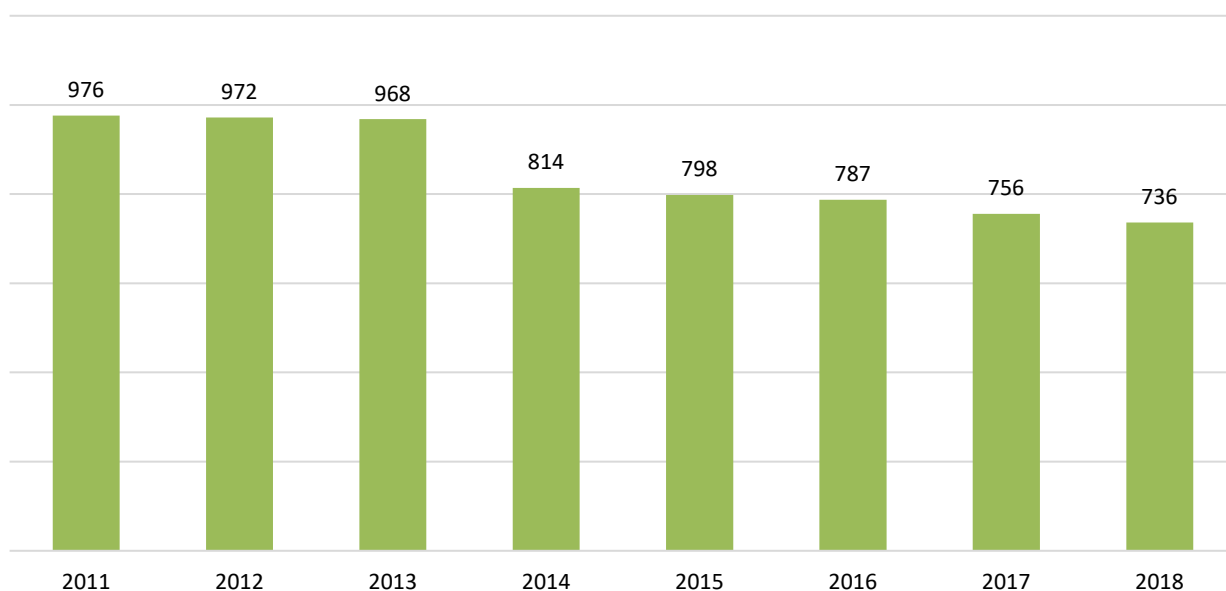

Рис. 5.2. Динаміка кількості закладів професійної (професійно-технічної) освіти станом на 1 січня 2019 р.

Складено за даними Державної служби статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

Разом з тим є 5 % малокомплектних закладів з кількістю учнів менше 100 осіб (не враховуються навчальні центри при кримінально-виконавчих установах закритого типу, професійне училище соцреабілітації та професійно-технічні училища при виховних колоніях, у яких, як правило, контингент становить до 100 осіб) (рис. 5.3). Так, найбільша кількість малокомплектних закладів професійної (професійно-технічної) освіти розташована у Луганській (7 закладів), Харківській (4 заклади) та Донецькій (4 заклади) областях.

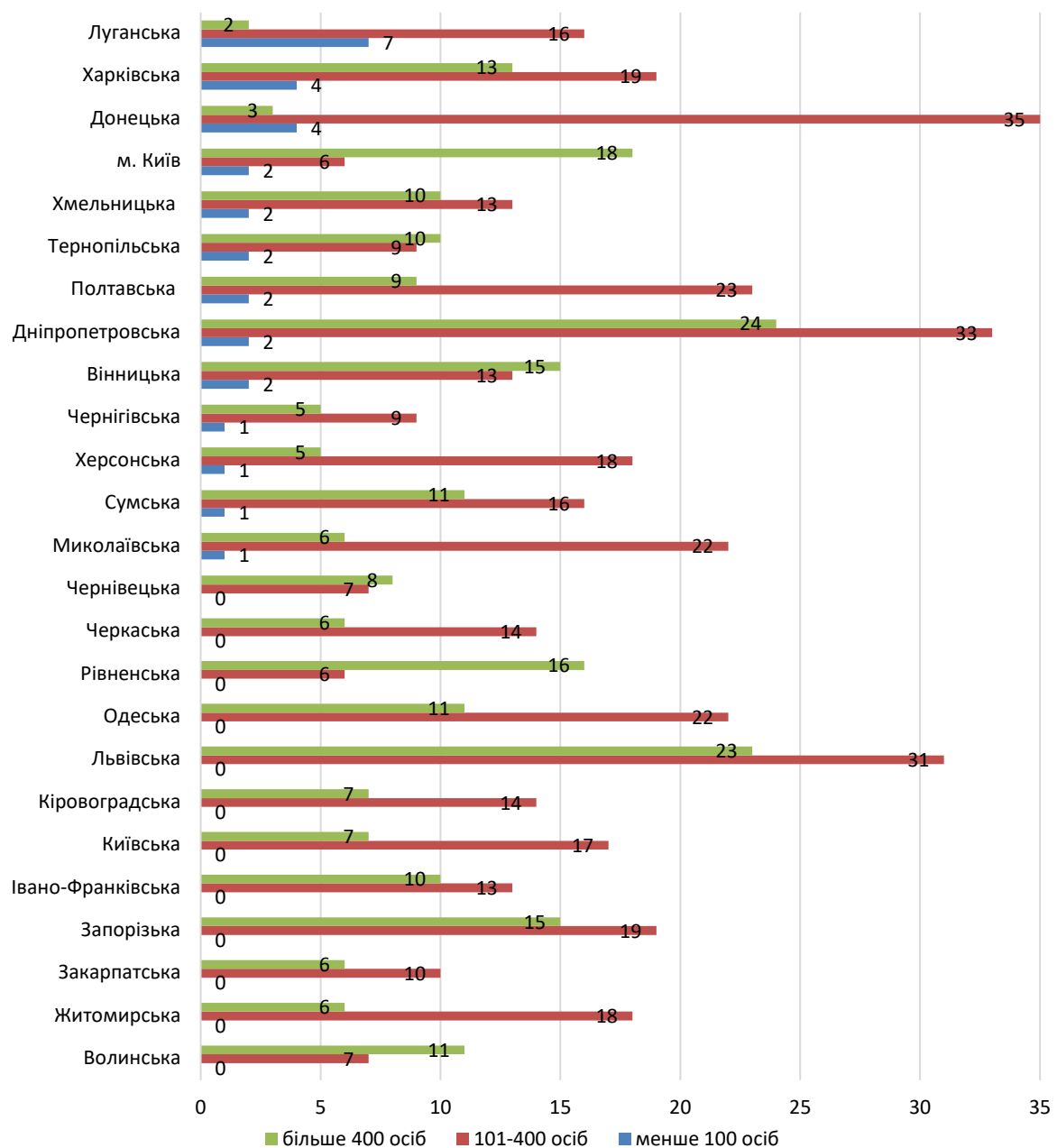

Рис. 5.3. Мережа закладів професійної (професійно-технічної) освіти за кількістю осіб, що навчаються станом на 1 січня 2019 р.

Складено за даними Державної служби статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

5.2. Контингент учнів, слухачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти станом на 1 січня 2019 року

Протягом останніх років внаслідок погіршення демографічної ситуації (старіння населення, зниження народжуваності), збільшення до 80 % частки молоді, зорієнтованої на здобуття вищої освіти, відбувається поступове зменшення контингенту учнів, слухачів закладів ПТО. Станом на 1 січня 2019 року загальний контингент учнів, слухачів закладів ПТО скоротився на 5,3 % порівняно з 1 січня 2018 року та на 37,7 % порівняно з 1 січня 2012 роком. У той же час, незважаючи на зменшення контингенту учнів, слухачів закладів ПТО, частка випускників 9-х класів закладів загальної середньої освіти, які продовжують навчання для здобуття повної загальної середньої освіти у закладах ПТО, суттєво не змінюється (рис. 5.4).

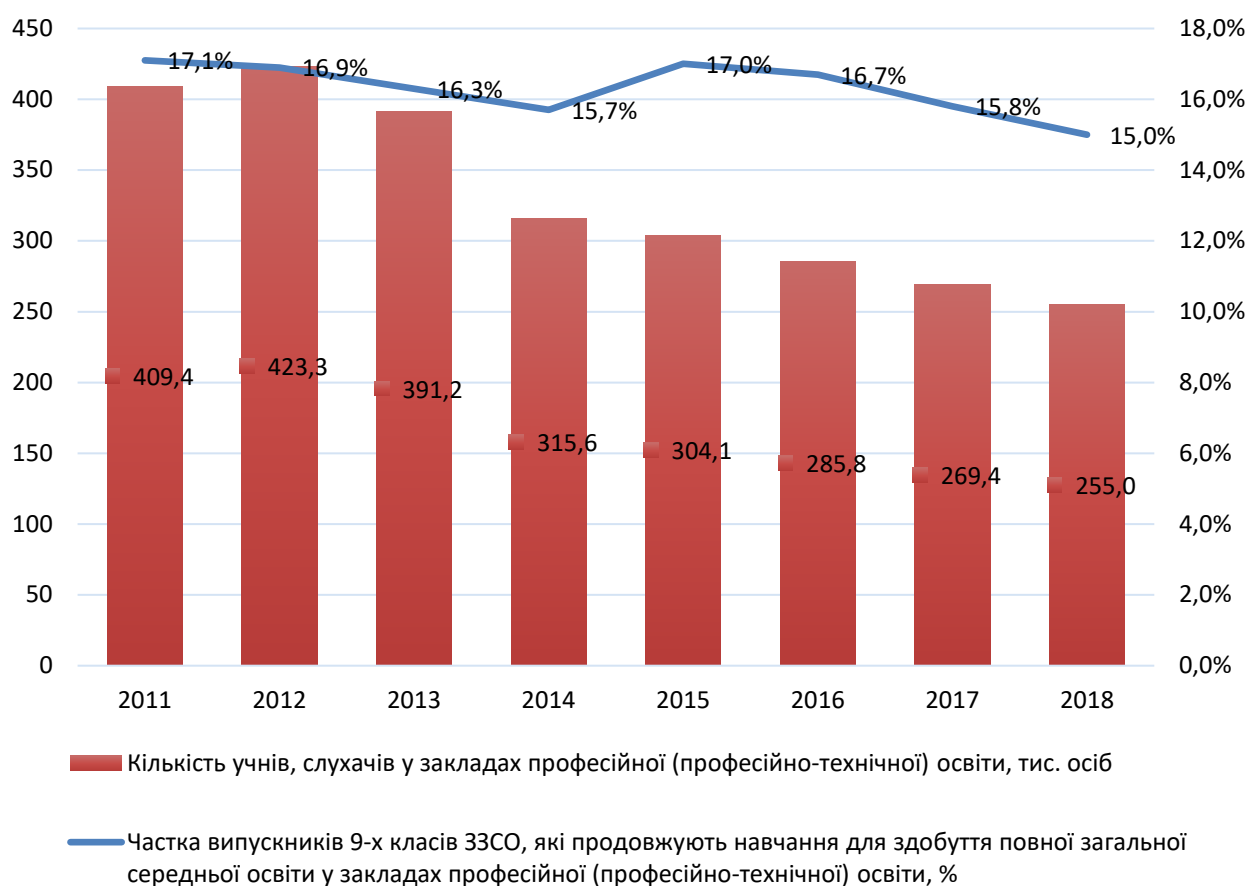

Рис. 5.4. Загальний контингент учнів, слухачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти станом на 1 січня 2019 р.

Складено за даними Державної служби статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

Структура контингенту здобувачів освіти за статтю в середньому по Україні співвідноситься як 60 % (157,9 тис. чоловіків) до 40 % (97 тис. жінок). Протягом 2018/2019 н. р. найбільша кількість чоловіків навчалась у Закарпатській (68,4 %), Івано-Франківській (67,1 %) та Полтавській (66,6 %) областях (рис. 5.5).

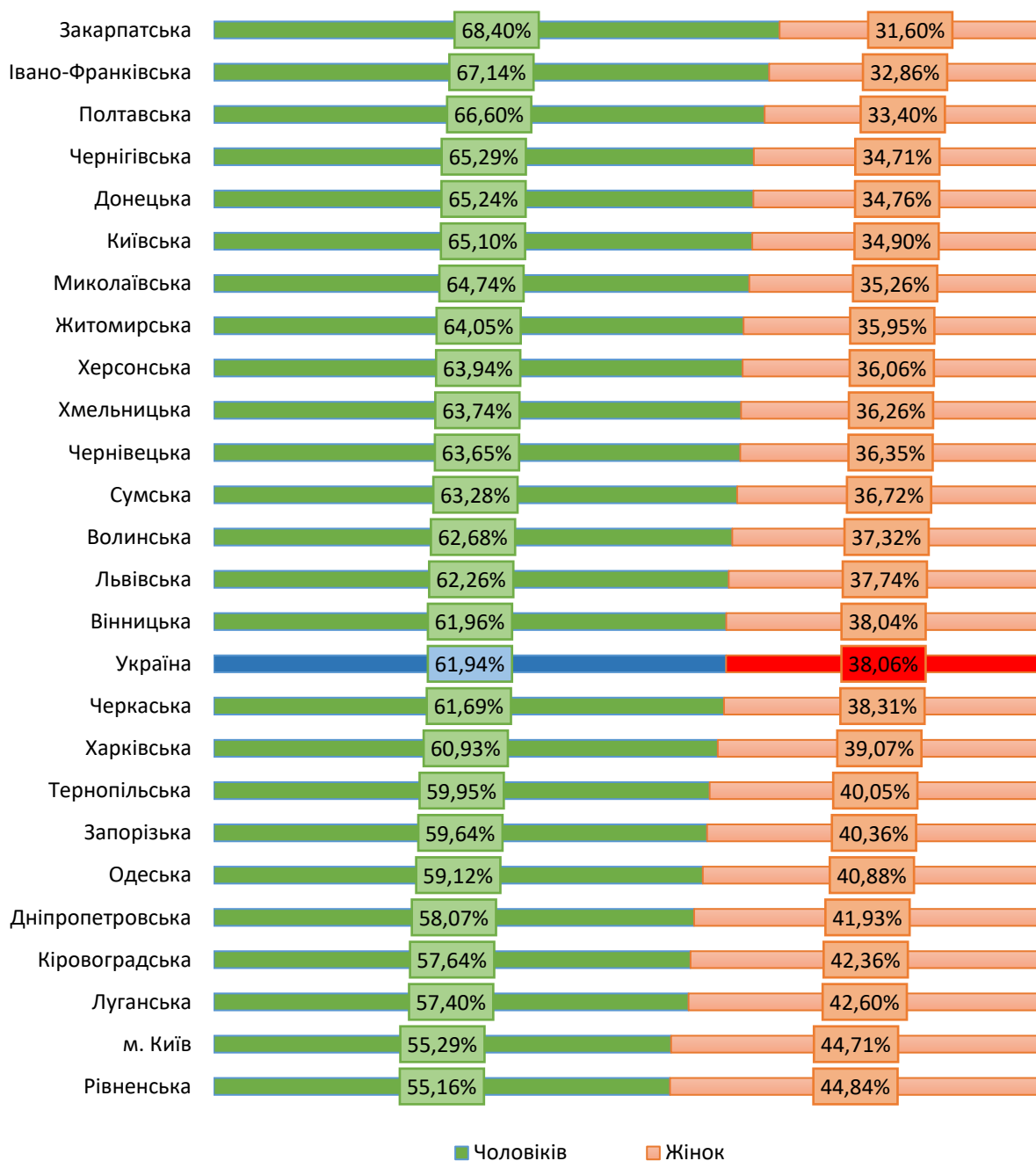

Рис. 5.5. Контингент учнів, слухачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти за статтю у розрізі регіонів станом на 1 січня 2019 р.

Складено за даними Державної служби статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

Підготовка у закладах ПТО здійснюється за такими напрямками економічної діяльності: промисловість – 30 % (75921 особа), торгівля і громадське харчування – 24 % (61562 особи), транспорт – 13 % (33649 осіб), будівництво – 12 % (31339 осіб), агропромисловий комплекс – 11 % (27530 осіб), житлово-комунальне господарство і невиробничі види побутового обслуговування населення – 10 % (24414 осіб), зв'язок – 0,23 % (576 осіб) (рис. 5.6 та рис. 5.7).

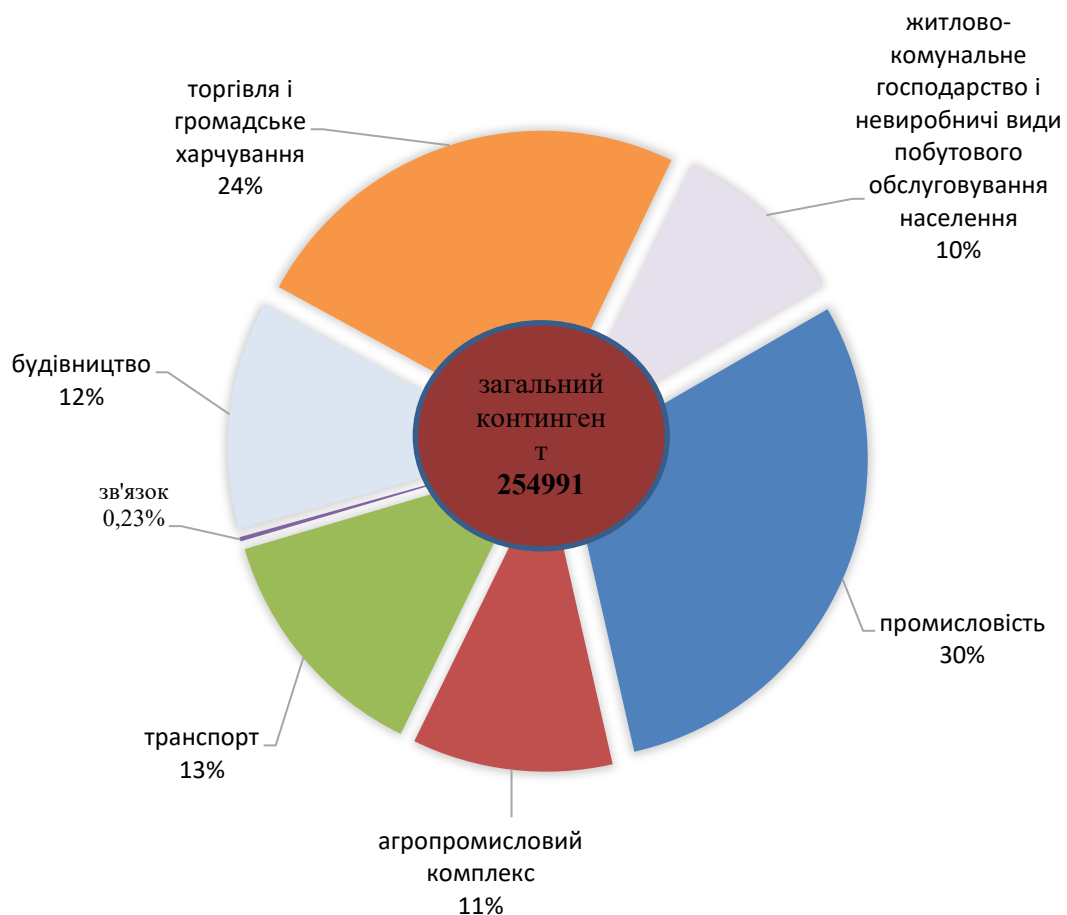

Рис. 5.6. Контингент учнів, слухачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти за напрямками економічної діяльності станом на 1 січня 2019 р.

Складено за даними Державної служби статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

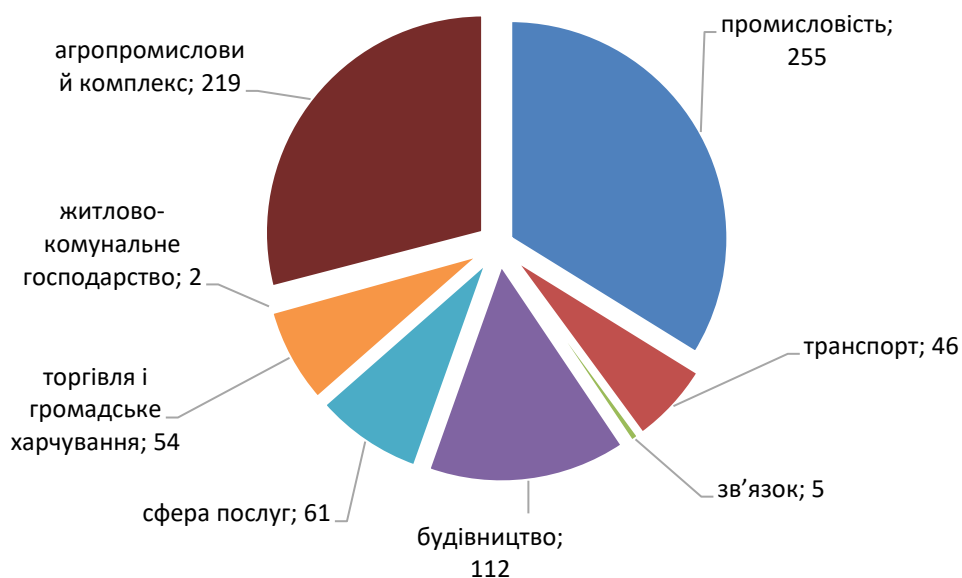

Рис. 5.7. Мережа закладів професійної (професійно-технічної) освіти, що підпорядковані МОН за напрямами економічної діяльності станом на 1 січня 2019 р.

Складено за даними Державної служби статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

Серед регіонів України за напрямами економічної діяльності лідирують:

- промисловість – Закарпатська (43,1 %), Дніпропетровська (39,4 %), Запорізька (38,7 %), Хмельницька (38,6 %) області;
- торгівля і громадське харчування – Сумська (32,1 %), Київська (31,4 %), Черкаська (30,5 %) Херсонська (29,6 %) області;
- транспорт – Одеська (24,2 %), Рівненська (17,0 %), Тернопільська (16,1 %) області та м. Київ (21,6 %);
- будівництво – Івано-Франківська (22,0 %), Рівненська (21,3 %), Чернігівська (19,1 %) області та м. Київ (18,3 %);
- агропромисловий комплекс – Полтавська (19,0 %), Сумська (16,8 %), Вінницька (16,3 %) та Черкаська (15,9 %) області;
- житлово-комунальне господарство та невиробничі види побутового обслуговування населення – м. Київ (17,0 %), Кіровоградська (16,6 %), Тернопільська (15,2 %), Миколаївська (14,9 %) області;
- зв'язок – Кіровоградська (2,1 %), Херсонська (1,5 %) області та м. Київ (0,9 %).

Найбільший відсоток учнів, слухачів які навчались у закладах ПТО станом на 1 січня 2018 р. та 1 січня 2019 р., – це молодь 15–18 років із базовою та повною загальною середньою освітою. Також станом на 1 січня 2019 р. спостерігається збільшення на 24,0 % кількості дорослого населення, які здобували робітничі кваліфікації (рис. 5.8).

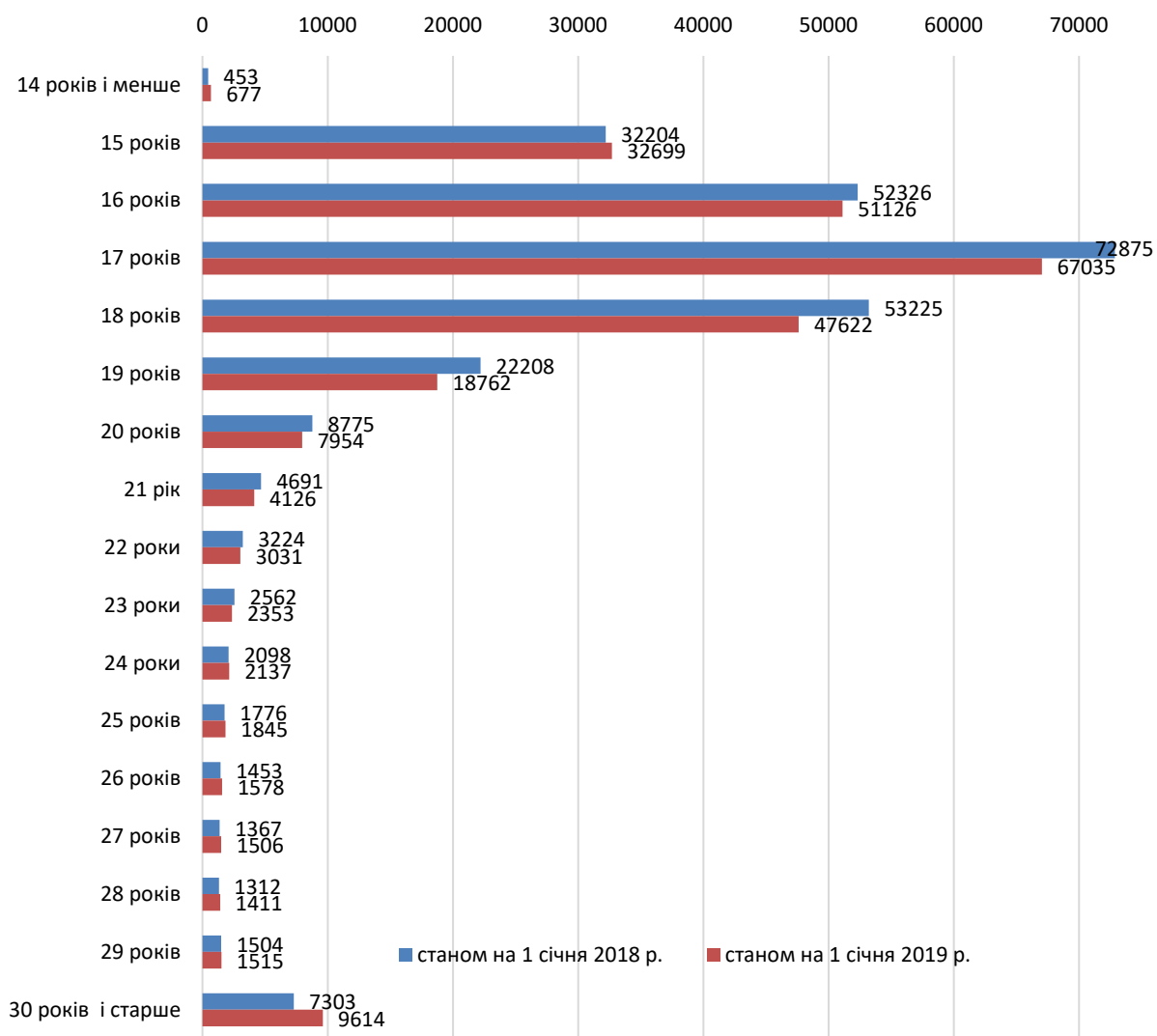

Рис. 5.8. Контингент учнів, слухачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти за віком станом на 1 січня 2019 р. та 1 січня 2018 р.

Складено за даними Державної служби статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

Зростання кількості здобувачів ПТО з числа дорослого населення можна обґрунтувати по-перше, запровадженням закладами освіти короткострокових програм підготовки, у тому числі за частковими кваліфікаціями, а також поступовим оновленням матеріально-технічної бази закладів, що сприяє наближенню отримуваних здобувачами навичок до запитів роботодавців.

У професійній (професійно-технічній) освіті України велика увага приділяється питанням піклування про дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування і осіб з інвалідністю. Кількість дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування становить в середньому 4,4–4,7 % від загального контингенту (рис. 5.9). Незначні коливання, як правило, пов'язані із змінами загального контингенту здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти.

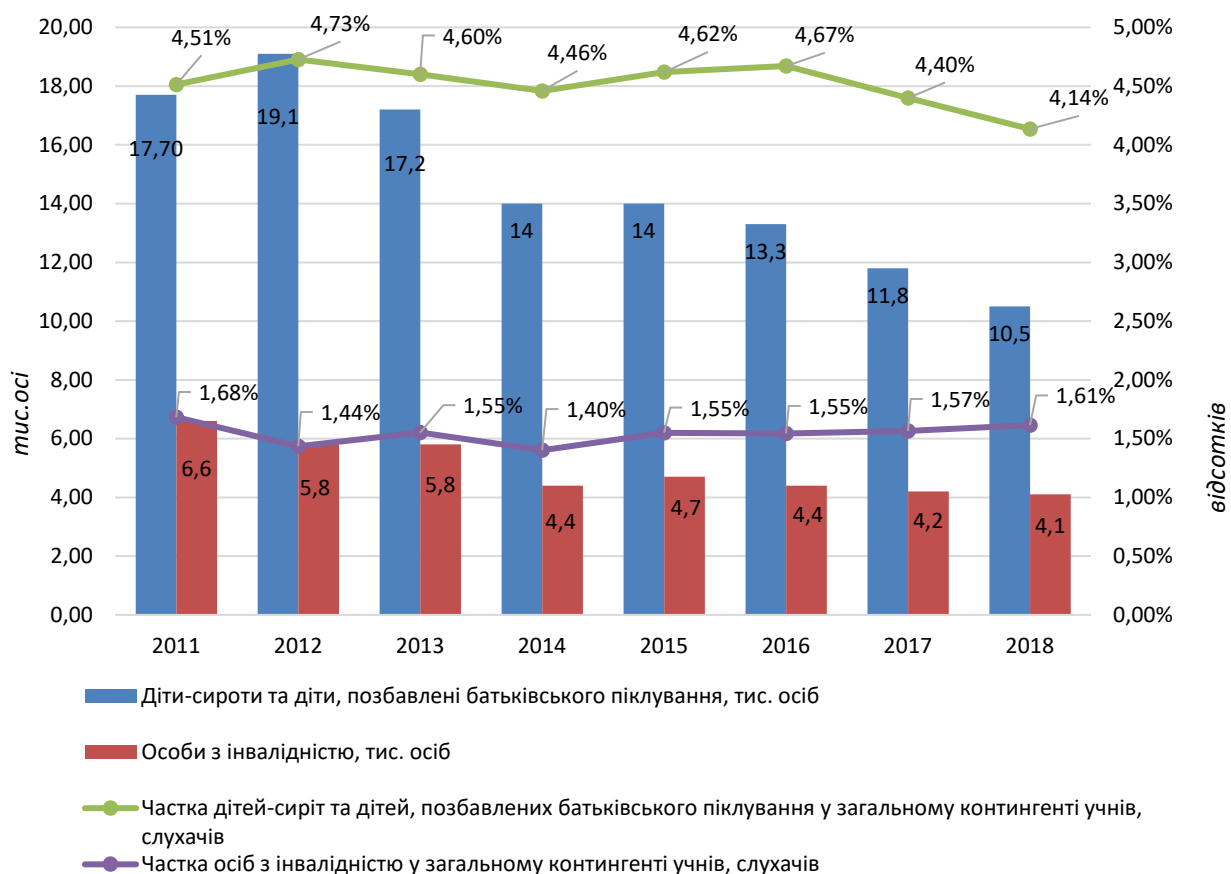

Рис. 5.9. Кількість дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб з інвалідністю у закладах професійної (професійно-технічної) освіти станом на 1 січня

Складено за даними Державної служби статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

Найбільший відсоток дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, навчаються у закладах ПТО Донецької (6,12 %), Херсонської (6,03 %), Одеської (5,66 %) та Житомирської (5,54 %) областей.

Кількість осіб з інвалідністю становить в середньому 1,4–1,7 % від загального контингенту. Найбільший відсоток осіб з інвалідністю навчаються у

зкладах ПТО Житомирської (4,31 %), Львівської (2,94 %), Донецької (2,91 %) та Сумської (2,52 %) областей.

З метою розширення можливостей осіб з особливими освітніми потребами, зокрема осіб з інвалідністю, у липні 2019 року Кабінетом Міністрів України затверджено Порядок організації інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти, а також вперше виділено фінансування на придбання спеціальних корекційних засобів і обладнання для забезпечення освітнього процесу.

5.3. Випуск і працевлаштування учнів, слухачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти

Станом на 1 січня 2019 року в закладах ПТО, що підпорядковані МОН, випуск становив 133,1 тис. кваліфікованих робітників, з них: 105 тис. учнів та 28,1 тис. слухачів з числа працюючого та незайнятого населення.

Питома вага учнів, слухачів, працевлаштованих за отриманою професією, становить 82,76 % (109,58 тис. осіб). Серед регіонів найбільший відсоток учнів, слухачів, працевлаштованих за отриманою професією визначено у Черкаській (97,56 %, або 4 404 особи), Кіровоградській (94,48 %, або 2 773 особи) та Дніпропетровській (93,71 %, або 11 704 особи) областях (рис. 5.10).

Серед випускників закладів ПТО, які продовжують навчання у закладах вищої освіти, лідирують Луганська область (24,32 %, 565 осіб), м. Київ (11,27 %, або 531 особа) та Тернопільська область (11,79 %, або 469 осіб).

Найбільший відсоток випускників з вільним працевлаштуванням спостерігається у закладах ПТО Сумської (24,88 %, або 1 294 особи), Луганської (21,95 %, або 510 осіб) та Закарпатської (19,36 %, або 523 особи) областей.

Такі тенденції, перш за все, зумовлені проведенням ООС на території Луганської області, а також прикордонним статусом Сумської і Закарпатської областей.

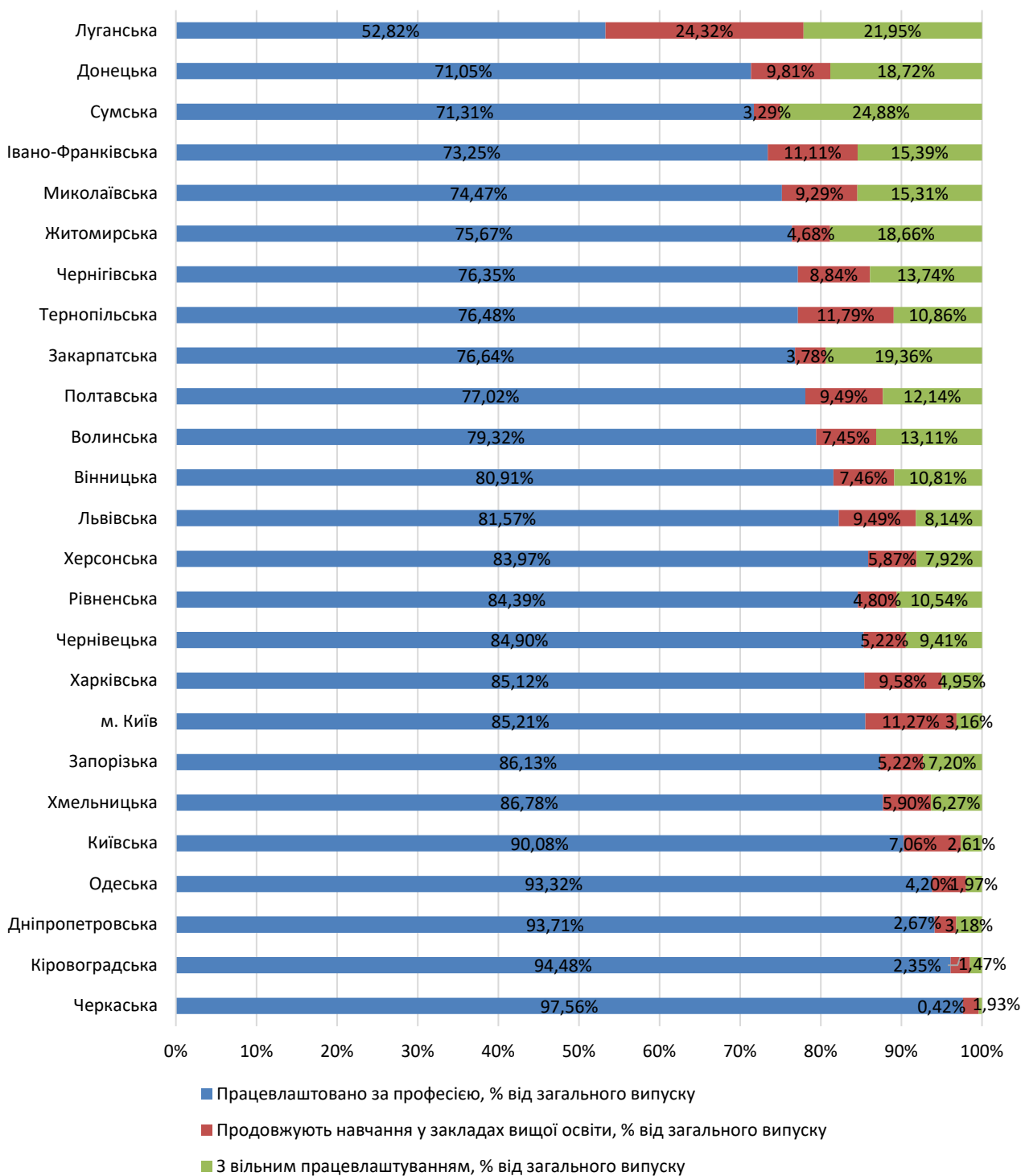

Рис. 5.10. Працевлаштування та продовження навчання випускників закладів професійної (професійно-технічної) освіти, що підпорядковані МОН станом на 01.09.2018 р.

Складено за даними Державної служби статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

У 2018/2019 н. р. завершили навчання 4,4 тис. дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, що на 8,9 % менше ніж у попередньому 2017/2018 н. р. та 1,5 тис. осіб з інвалідністю (менше на 2,9 % ніж у

2017/2018 н. р.). Працевлаштовані за отриманою професією 79,35 % або 3 671 дитина-сирота та дітей, позбавлених батьківського піклування, та 66,84 % або 998 осіб з інвалідністю (рис. 5.11).

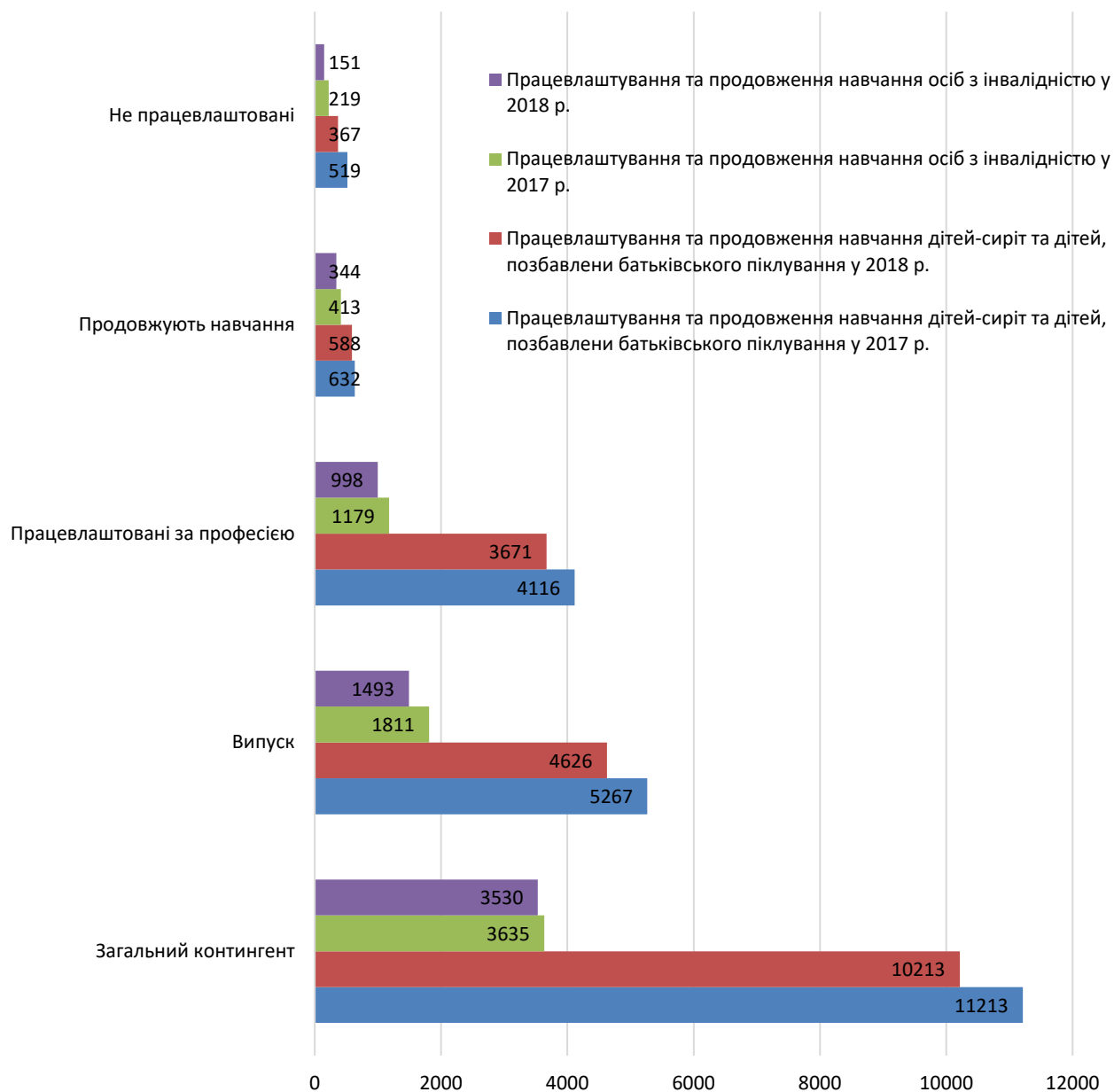

Рис. 5.11. Працевлаштування та продовження навчання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування та осіб з інвалідністю станом на 1 січня 2019 р. та 1 січня 2018 р.

Складено за даними Державної служби статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

У 2018/2019 н. р. учні та слухачі закладів ПТО здобували освіту за 340 робітничими професіями та 59 спеціальностями освітньо-кваліфікаційного рівня «молодший спеціаліст».

Найбільш популярними серед вступників закладів ПТО були такі професії:

1. Водій автотранспортних засобів;
2. Кухар;
3. Тракторист-машиніст сільськогосподарського (лісогосподарського) виробництва;
4. Слюсар з ремонту колісних транспортних засобів;
5. Електрогазозварник;
6. Кондитер;
7. Перукар (перукар-модельєр);
8. Слюсар з ремонту сільськогосподарських машин та устаткування;
9. Електрозварник ручного зварювання;
10. Кравець;
11. Електромонтер з ремонту та обслуговування електроустаткування;
12. Муляр;
13. Манікюрник.

Слід зазначити, що дані професії незмінно користуються попитом у вступників починаючи з 2011 року. Питома вага вступників, які навчались за вищезазначеними професіями, становить 86,3 % від загальної кількості вступників, які навчались у закладах ПТО протягом 2011–2017 рр. (рис. 5.12).

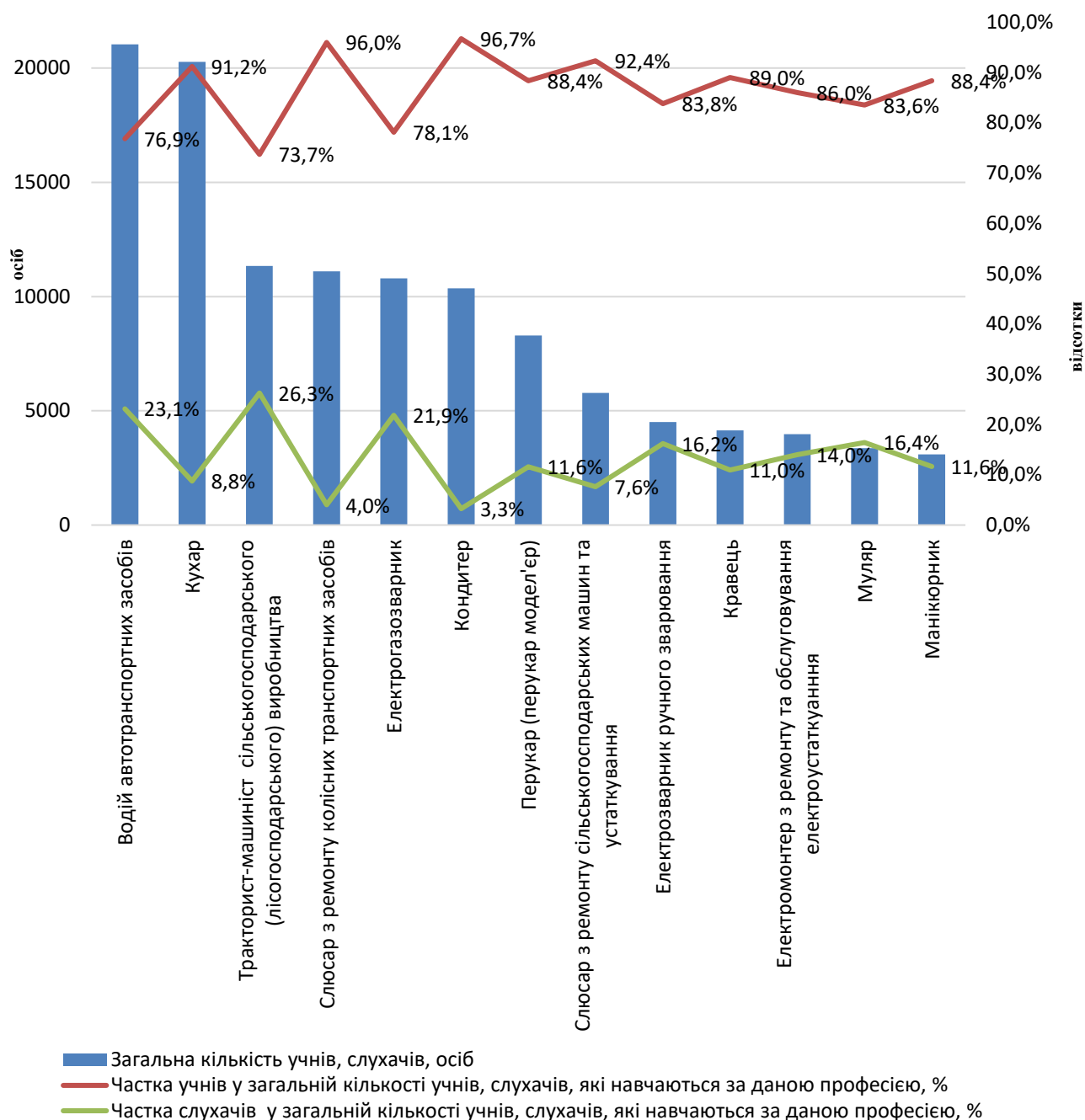

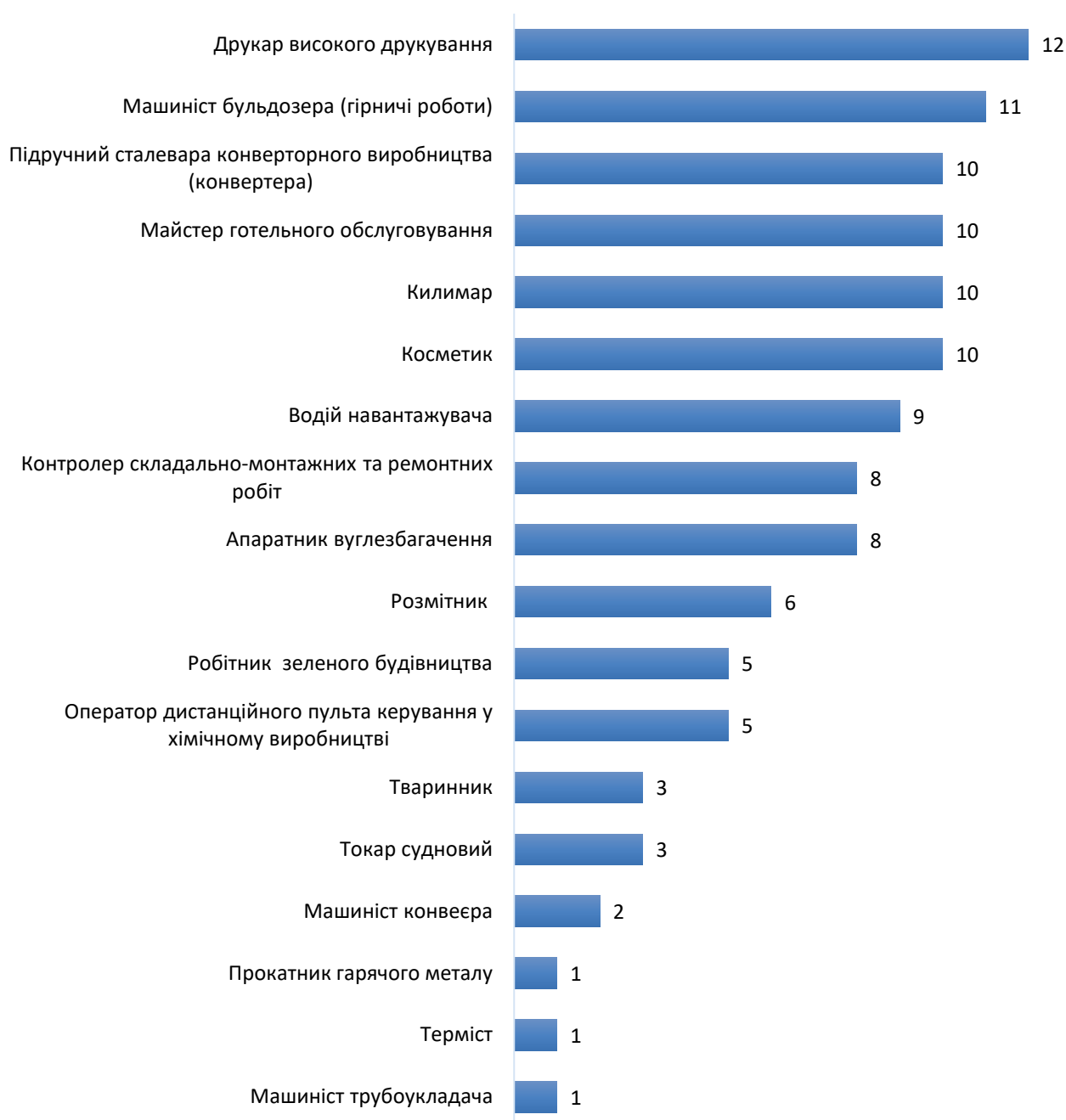
Рис. 5.12. Перелік найбільш популярних професій серед вступників до закладів професійної (професійно-технічної) освіти станом на 1 січня 2019 р.

Складено за даними Державної служби статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

У 2018/2019 н. р. найменшим попитом у вступників закладів ПТО користувались професії (рис. 5.13):

1. Машиніст трубоукладача;
2. Терміст;
3. Прокатник гарячого металу;
4. Машиніст конвеєра;

5. Токар судновий;
6. Тваринник;
7. Оператор дистанційного пульта керування у хімічному виробництві;
8. Робітник зеленого будівництва;
9. Розмітник;
10. Апаратник вуглезбагачення.

5.13. Перелік найменш популярних професій серед вступників до закладів професійної (професійно-технічної) освіти станом на 1 січня 2019 р., осіб

Складено за даними Державної служби статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

5.4. Педагогічні працівники закладів професійної (професійно-технічної) освіти

Станом на 1 січня 2019 року у закладах ПТО, що підпорядковані МОН, працювало 33 908 педагогічних працівників (з них 62,9 % – жінки). Із загальної кількості педагогічних працівників – майстри виробничого навчання становили 41,7 % (з них 55,7 % – жінки), викладачі загальноосвітніх дисциплін – 20,8 % (з них жінки – 75,9 %), викладачі з професійної (професійно-технічної) підготовки – 15,5 % (з них жінки – 60,6 %) (рис. 5.14). Серед майстрів виробничого навчання 30 осіб – депутати міських рад, 69 осіб – мають державні нагороди, 111 осіб – мають почесні звання.

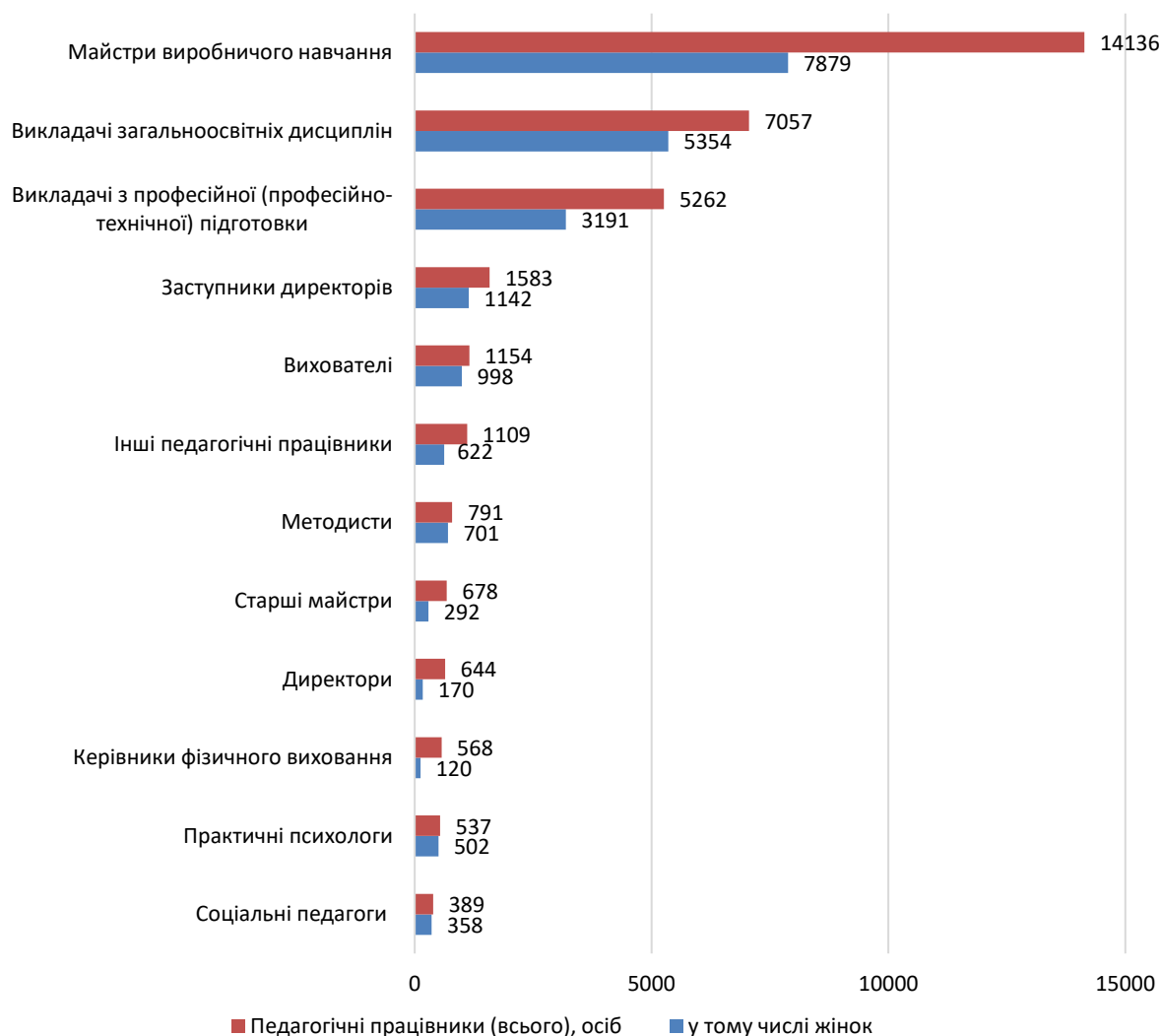

Рис. 5.14. Педагогічні працівники закладів професійної (професійно-технічної) освіти станом на 1 січня 2019 р.

Складено за даними Державної служби статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

Переважає більшість педагогічних працівників, які працюють у закладах ПТО, – це особи віком від 31 до 40 років (23 %) та віком від 41 до 50 років (22 %), серед яких майстри виробничого навчання складають 42,2 % або 5 963 особи, зі стажем роботи від 11 до 30 років. Серед майстрів виробничого навчання особи старше 60 років складають 13,4 %, або 1 972 особи, зі стажем роботи понад 30 років (рис. 5.15 та рис. 5.16).

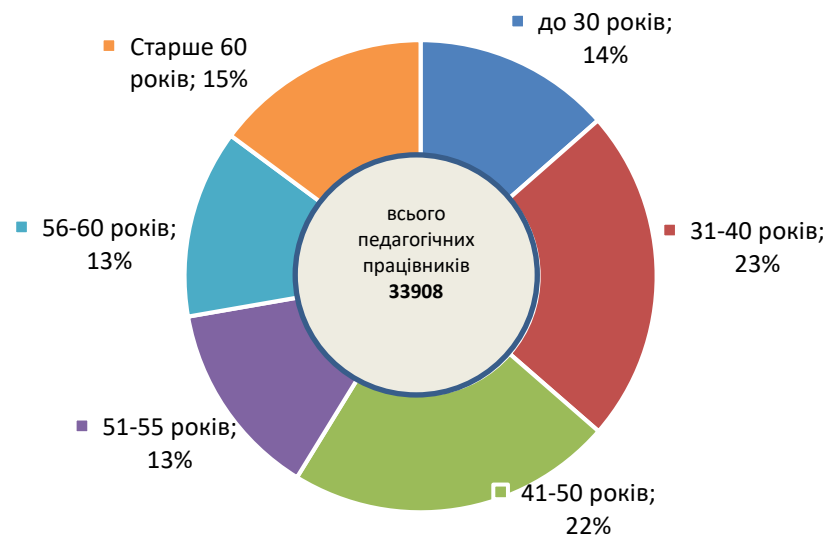

Рис. 5.15. Розподіл педагогічних працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти за віком

Складено за даними Державної служби статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

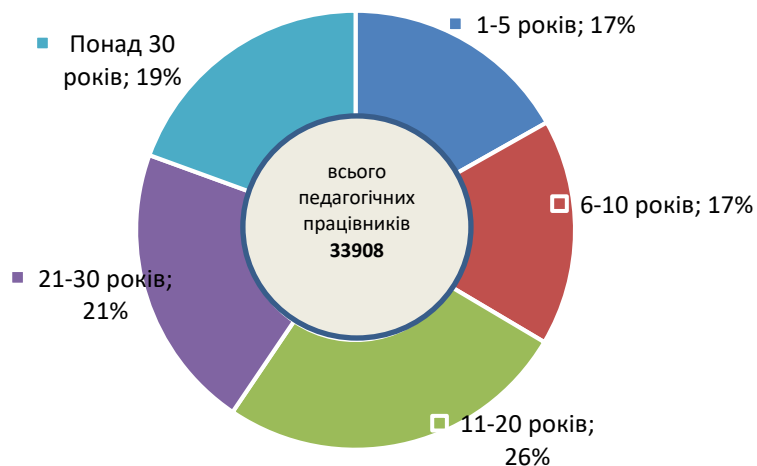

Рис. 5.16. Розподіл педагогічних працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти за стажем роботи

Складено за даними Державної служби статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

Педагогічні працівники віком до 30 років, які працюють у закладах ПТО, складають 13,5 % (4 586 осіб) від загальної кількості педагогічних працівників. У переважній більшості – це майстри виробничого навчання, викладачі загальноосвітніх дисциплін та викладачі з професійної (професійно-технічної) підготовки.

У 2018/2019 н. р. підвищення кваліфікації пройшли 8 502 педагогічних працівники, що становить 25,1 % від загальної кількості педагогічних працівників закладів ПТО.

5.5. Фінансування закладів професійної (професійно-технічної) освіти

Упродовж 2010–2015 рр. фінансування закладів ПТО здійснювалося двома шляхами: трансфerti з державного бюджету місцевим бюджетам: 700–800 закладів; безпосередньо МОН з державного бюджету: 142 підпорядкованих Міністерству освіти і науки державних закладів ПТО, що проводили підготовку кваліфікованих робітників для потреб економіки.

Така модель фінансування забезпечувала лише захищенні статті видатків (заробітна плата, оплата комунальних послуг, харчування та матеріальне забезпечення дітей-сиріт). Стипендіальне забезпечення було обмежене, а кошти для розвитку матеріально-технічної бази закладів, придбання витратних матеріалів для виробничого навчання не передбачались. Діюча система фінансування не дозволяла ефективно планувати розвиток закладів ПТО у регіонах, кошти використовувались не на розвиток, а на утримання закладу.

Нова модель фінансування була запроваджена у зв'язку з децентралізацією управління та фінансування професійної (професійно-технічної) освіти.

Для цього у 2016 році було внесено зміни до статей 89 та 90 Бюджетного кодексу України, що надало можливість здійснювати видатки на ПТО на умовах

регіонального замовлення (Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України» від 20.12.2016 № 1789-VIII). Прийнято розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 № 994-р «Про схвалення методичних рекомендацій щодо формування та розміщення регіонального замовлення на підготовку фахівців та робітничих кадрів».

Для врегулювання проблемних питань фінансування ПТО у невеликих містах обласного значення, в яких наявні фінансові ресурси не покривали усіх видатків на фінансування ПТО, у 2016 році МОН вживалися заходи, за результатами яких Кабінетом Міністрів України було виділено кошти стабілізаційної дотації у розмірі 500 млн та 98 млн грн (постанови Кабінету Міністрів України від 04.02.2016 № 41, 14.07.2016 № 420, 22.09.2016 № 707 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2015 р. № 727»).

З 2017 року фінансування ПТО здійснюється з державного і місцевих бюджетів (обласних бюджетів, бюджетів міст обласного значення-обласних центрів та бюджету м. Київ).

З державного бюджету фінансується підготовка робітничих кадрів у закладах ПТО за професіями загальнодержавного значення, перелік яких затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 16.11.2016 № 818.

Затверджено Порядок надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на модернізацію та оновлення матеріально-технічної бази закладів професійної (професійно-технічної) освіти (постанова Кабінету Міністрів України від 30.11.2016 № 925 «Про затвердження Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на модернізацію та оновлення матеріально-технічної бази професійно-технічних навчальних закладів»).

У рамках децентралізації управління розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25.10.2017 № 831-р «Питання управління державними закладами професійної (професійно-технічної) освіти, підпорядкованими Міністерству освіти і науки» обласним, Київській міській державним адміністраціям

та міським радам міст обласного значення – обласних центрів передано повноваження з управління закладами ПТО, зокрема:

- оперативне управління майном закладів освіти;
- здійснення матеріально-технічного і фінансового забезпечення закладів освіти, аналіз та контроль за провадженням їх фінансово-господарської діяльності;
- складання середньострокового прогнозу потреби у кваліфікованих робітниках та молодших спеціалістах на регіональному ринку праці;
- призначення на посаду директорів закладів освіти, фінансування яких здійснюється з обласних бюджетів, бюджету міста Києва, тощо.

Міські ради міст обласного значення – обласних центрів мають повноваження лише призначати директорів закладів ПТО, фінансування яких здійснюється з бюджетів міст обласного значення – обласних центрів; заохочувати, преміювати та притягувати до дисциплінарної відповідальності призначених директорів закладів освіти.

Законом України «Про Державний бюджет на 2016 рік» було передбачено забезпечити передачу з державної власності у комунальну власність закладів ПТО. Наразі триває робота щодо передачі з державної власності у комунальну власність підпорядкованих МОН державних закладів ПТО. Станом на 01.01.2019 Кабінетом Міністрів України прийнято рішення щодо передачі у комунальну власність 68 закладів, зокрема:

- у 2017 році – 4 заклади освіти Київської області (розпорядження КМУ від 27.12.2017 № 996-р);
- у 2018 році – 3 заклади освіти Житомирської та 5 закладів освіти Івано-Франківської області (розпорядження КМУ від 18.07.2018 № 516-р); 8 закладів освіти міста Києва, 3 заклади освіти Кіровоградської області, 1 заклад освіти Львівської області (розпорядження КМУ від 03.10.2018 № 713-р); 6 закладів освіти Закарпатської області, 2 заклади освіти Львівської області, 2 заклади освіти Тернопільської області (розпорядження КМУ від 17.10.2018 № 750-р);

– у 2019 році – 12 закладів освіти Львівської області (розпорядження КМУ від 24.07.2019 № 578-р); 3 заклади освіти Чернівецької області, 3 заклади освіти Чернігівської області, 2 заклади освіти Одеської області, 1 заклад освіти Херсонської області (розпорядження КМУ від 24.07.2019 № 583-р); 13 закладів освіти Дніпропетровської області (розпорядження КМУ від 24.07.2019 № 587-р).

У 2019 році видатки державного бюджету на фінансування ПТО за даними МОН були розподілені на:

– здобуття учнями закладів ПТО повної загальної середньої освіти в обсязі 1,5 млрд грн (освітня субвенція) (у 2018 р. та 2017 р. – по 2,1 млрд грн);

– підготовку робітничих кадрів у закладах ПТО за професіями загальнодержавного значення, перелік яких затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2016 р. № 818 (із змінами) – 163,1 млн грн (у 2018 р. та у 2017 р. – по 119 млн грн);

– модернізацію та оновлення матеріально-технічної бази закладів ПТО – 50 млн грн (у 2018 р. – 98,6 млн грн, у 2017 р. – 50 млн грн);

– здійснення методичного та матеріально-технічного забезпечення діяльності закладів освіти (2019 рік – проведення Всеукраїнського конкурсу професійної майстерності WORLDSKILLS UKRAINE – 0,5 млн грн, пілотне проходження профорієнтаційного тестування учнями загальної середньої школи – 1 млн грн, друк підручників і посібників – 7 млн грн).

Позитивними результатами децентралізації у сфері ПТО слід вважати те, що вперше за багато років регіони почали вкладати кошти в розвиток та модернізацію матеріально-технічної бази закладів ПТО; розпочалося створення навчально-практичних центрів за кошти місцевих бюджетів; частину залишків освітньої субвенції регіони спрямовують на зміцнення матеріально-технічної бази закладів ПТО.

Разом з тим, як показала практика, доцільним є формування моделі фінансування закладів ПТО з обласних бюджетів.

Концепцією реалізації державної політики у сфері ПТО «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 червня 2019 року № 419-р, передбачено заходи з удосконалення управління, зокрема, передачу повноважень з управління закладами ПТО та їх фінансування на обласний рівень. Так, на першому етапі (2019–2021 рр.) заплановано здійснити частковий перехід до фінансування закладів ПТО, що розташовані на території міст обласного значення – обласних центрів, з обласних бюджетів шляхом реалізації пілотного проекту в окремих областях. Міністерство узагальнює пропозиції областей з цього питання (лист МОН від 03.06.2019 № 1/9-340). Остаточний перехід до такого фінансування закладів ПТО передбачається на другому етапі реалізації Концепції (2022–2024 рр.).

5.6. Створення навчально-практичних центрів

Середньостроковим планом пріоритетних дій Уряду до 2020 року, затвердженим розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 квітня 2017 р. № 275-р, модернізація ПТО визначена одним із пріоритетів. Одним із кроків реалізації зазначеного пріоритету є створення на базі закладів ПТО навчально-практичних центрів (за галузевим спрямуванням) за кошти державного, місцевих бюджетів, бізнесу.

Для реалізації цього завдання було прийнято відповідні законодавчі та нормативно-правові акти, зокрема постанову Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2016 р. № 925 «Про затвердження Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на модернізацію та оновлення матеріально-технічної бази професійно-технічних навчальних закладів», постанови Кабінету Міністрів України про використання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на модернізацію та оновлення

матеріально-технічної бази професійно-технічних навчальних закладів на відповідний рік.

У 2016 році вперше було затверджено Перелік закладів професійно-технічної освіти, на базі яких будуть створені навчально-практичні центри за кошти державного бюджету (наказ МОН від 04.11.2016 № 1335). Розширення мережі навчально-практичних центрів, утворених на базі закладів ПТО, відбувається упродовж 2017–2019 рр. (накази МОН від 23.02.2017 № 294, 27.02.2018 № 206, 26.02.2019 № 266).

З метою врегулювання діяльності навчально-практичних центрів наказом МОН від 11.09.2017 № 1265 було внесено зміни до наказу МОН від 14.06.2012 № 694, зареєстрованого у Міністерстві юстиції України 4 липня 2012 р. за № 1109/21421, яким затверджено Положення про навчально-практичний центр (за галузевим спрямуванням) професійно-технічного навчального закладу.

Головною метою діяльності навчально-практичних центрів є реалізація завдань щодо вдосконалення практичної підготовки учнів, слухачів, студентів закладів професійної (професійно-технічної), вищої освіти; підвищення кваліфікації фахівців підприємств, організацій, установ, педагогічних працівників; впровадження у освітній процес новітніх виробничих технологій із застосуванням сучасного обладнання, інструментів і матеріалів; здійснення шляхом співробітництва і взаємодії постійного зв'язку між підприємствами та іншими закладами ПТО з метою поширення інноваційних педагогічних та виробничих технологій, інформації щодо новітніх матеріалів, інструментів, обладнання тощо.

За рахунок коштів державного бюджету на базі діючих закладів ПТО упродовж 2016–2018 рр. було утворено 100 сучасних навчально-практичних центрів за професіями:

– «Тракторист-машиніст сільськогосподарського виробництва» – 5 центрів;

– «Монтажник санітарно-технічних систем та устаткування» – 19 центрів;

- «Швачка. Кравець. Закрійник» – 27 центрів;
- «Токар. Верстатник широкого профілю. Фрезерувальник. Шліфувальник. Свердлувальник» – 9 центрів;
- «Електрозварник ручного зварювання. Електрозварник на автоматичних та напівавтоматичних машинах. Зварник» – 25 центрів;
- «Електромонтажник з освітлення та освітлювальних мереж. Електромонтер з ремонту та обслуговування електроустаткування. Електромонтажник силових мереж та електроустаткування» – 15 центрів.

За цей же період у рамках державно-приватного партнерства утворено 19 навчально-практичних центрів із залученням інвестицій соціальних партнерів (ТзОВ «Снежка-Україна» – 7, ТОВ «Геберіт Інтернешл Сейз АГ» – 6, ТДВ «Сініат» – 2, по одному ТОВ «Кнауф Гіпс Київ», ТМ «Відарон», ТМ «Тріора», та ТОВ «Фомальгаут-Полімін»).

Заклади освіти, на базі яких створено навчально-практичні центри у 2016 році, включені до Переліку професійно-технічних навчальних закладів, на базі яких може здійснюватися стажування майстрів виробничого навчання (наказ МОН від 14.07.2017 № 1066).

Створення таких центрів забезпечує впровадження в освітній процес новітніх виробничих технологій із застосуванням сучасного обладнання, інструментів і матеріалів; підвищення кваліфікації педагогічних працівників, а також дозволяє сконцентрувати найсучасніші досягнення виробничих та педагогічних технологій для підготовки робітничих кадрів.

У 2019 році за кошти, виділені Урядом з державного бюджету (50 млн грн), на базі закладів ПТО буде створено 45 навчально-практичних центрів із підготовки кваліфікованих робітничих кадрів за професіями:

- «Токар. Верстатник широкого профілю. Фрезерувальник. Шліфувальник. Свердлувальник» – 2 навчально-практичні центри;
- «Електромонтажник з ремонту та обслуговування електроустаткування. Електромонтер з освітлення та освітлювальних мереж. Електромонтажник силових мереж та електроустаткування» – 10 навчально-практичних центрів;

- «Тракторист-машиніст сільськогосподарського виробництва» – 2 навчально-практичні центри;
- «Монтажник систем утеплення будівель» – 4 навчально-практичні центри;
- «Верстатник деревообробних верстатів» – 5 навчально-практичних центрів;
- «Слюсар-ремонтник. Слюсар механоскладальних робіт. Слюсар-інструментальник. Слюсар з ремонту дорожньо-будівельних машин та тракторів. Слюсар з ремонту колісних транспортних засобів. Слюсар з ремонту сільськогосподарських машин та устаткування» – 22 навчально-практичні центри.

Станом на 01.01.2019 у закладах ПТО, на базі яких створено навчально-практичні центри за кошти державного бюджету, навчається 50 830 осіб (20 % від загальної кількості). За професіями, які є базовими для навчально-практичних центрів, навчається 19 164 особи (8 % від загальної кількості).

Від навчально-виробничої діяльності навчально-практичних центрів закладами ПТО отримано 4 238 647 грн, у т.ч. надано освітніх та інших послуг на 1 909 892 грн, виготовлено продукції на 2 328 755 грн, що майже у два рази більше у порівнянні з 2017 роком.

Співпраця з роботодавцями здійснюється відповідно до 1 458 договорів. Для зміцнення навчально-виробничої бази закладів ПТО, на базі яких створено навчально-практичні центри, від роботодавців отримано 7 278 084 грн (майже у десять разів більше у порівнянні з 2017 роком), від навчально-виробничої практики – 6 246 698 грн (майже у два з половиною рази більше у порівнянні з 2017 роком).

Для навчальних цілей закладам освіти роботодавцями безоплатно передано обладнання, техніку, інструменти, матеріали тощо на суму 517 022 грн.

Власні надходження закладів ПТО у 2018 році склали 92 711 924 грн, у т. ч. від діяльності навчально-практичних центрів – 18 352 715 грн.

Найбільша кількість навчально-практичних центрів за кошти місцевих бюджетів та державного бюджету (залишків освітньої субвенції), соціальних партнерів створена у Дніпропетровській – 28, Львівській – 18, Одеській – 15, Черкаській – 9, Рівненській – 8, Чернігівській – 7 областях .

В умовах децентралізації та обмеженого бюджетного фінансування створення на базі закладів ПТО навчально-практичних центрів за найбільш витребуваними на ринку праці професіями за участі держави, місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, а також бізнесу є оптимальним кроком до осучаснення матеріально-технічної бази закладів освіти, зміцнення зв'язку освіти з потребами ринку праці.

Висновки

1. В Україні здійснюється реформування сфери ПТО. Реалізація реформи супроводжується розробленням відповідного нормативно-правового і організаційного забезпечення. Розпорядженням КМУ від 12.06.2019 № 419-р схвалено Концепцію реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року. Розроблено та внесено до КМУ проект Закону України «Про професійну (професійно-технічну) освіту». Розроблено проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів», який зареєстровано у Верховній Раді України 13.04.2018 № 8269 (підготовлено та направлено до Уряду проект звернення КМУ до ВРУ щодо необхідності розгляду зазначеного проекту акта як першочергового).

Підписано Угоду між Україною та Європейською Комісією про фінансування Програми «EU4Skills: Кращі навички для сучасної України» (розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.12.2018 № 1043-р). З метою

підвищення престижності робітничих професій, допомоги молоді свідомо обрати майбутній фах проведено: всеукраїнські конкурси професійної майстерності «WORLDSKILLS UKRAINE»; всеукраїнські та регіональні конкурси фахової майстерності серед учнів закладів ПТО; регіональні виставки творчих робіт учнів закладів ПТО та регіональні «ярмарки професій».

2. У рамках виконання Середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року та впровадження положень Концепції реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року в Україні здійснюється модернізація мережі закладів ПТО, яка передбачає зменшення кількості малокомплектних закладів (з контингентом учнів менше 300 осіб) шляхом приєднання їх до більш потужних. В цьому контексті протягом 2018 року 14 закладів професійної (професійно-технічної) освіти було реорганізовано; 5 навчальних центрів при кримінально-виконавчих установах закритого типу ліквідовано у зв'язку з оптимізацією діяльності установ виконання покарань; 1 заклад професійної (професійно-технічної) освіти (Професійний ліцей Державного вищого навчального закладу «Приазовський державний технічний університет» (Донецька область) припинив діяльність. Станом на 1 січня 2019 р. кількість закладів професійної (професійно-технічної) освіти кількість закладів професійної (професійно-технічної) освіти становила 736 закладів (не враховано 22 заклади освіти інших типів, що надають професійну (професійно-технічну) освіту, та враховано 4 заклади професійної (професійно-технічної) освіти, що підпорядковані іншим органам виконавчої влади).

3. У закладах ПТО здобували освіту 255 тис. осіб, серед яких 157,9 тис. (61,9 %) чоловіків і 97 тис. (38,1 %) жінок. Найбільший відсоток учнів, які навчались у закладах професійної (професійно-технічної) освіти станом на 1 січня 2018 р. та 1 січня 2019 р., – це молодь 15–18 років із базовою та повною загальною середньою освітою. Станом на 1 січня 2019 р. зафіксовано збільшення на 24,0 % кількість здобувачів робітничих кваліфікацій з дорослого населення. Протягом 2018/2019 н. р. здобувачі ПТО навчались за 340 робітничими

професіями та 59 спеціальностями освітньо-кваліфікаційного рівня «молодший спеціаліст». Протягом 2018/2019 н.р освітній процес у закладах ПТО забезпечували 33908 педагогічних працівників. У переважній більшості – це особи від 31–40 років (23 %) та віком від 41–50 років (22 %), серед яких майстри виробничого навчання складають 42,2 % або 5963 особи, зі стажем роботи від 11 до 30 років.

4. Система ПТО в Україні є соціально орієнтованою, вона виконує функцію захисту вразливих груп молоді (діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування; особи з інвалідністю; діти, які мають одного з батьків; діти з сімей, що потрапили в складні життєві обставини, з малозабезпечених сімей). Кількість дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування становить в середньому 4,4–4,7 % від загального контингенту ПТО. Кількість осіб з інвалідністю становить в середньому 1,4–1,7 % від загального контингенту. З метою розширення можливостей осіб з особливими освітніми потребами, зокрема осіб з інвалідністю, у липні 2019 року Кабінетом Міністрів України затверджено Порядок організації інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти, а також вперше виділено фінансування на придбання спеціальних корекційних засобів і обладнання для забезпечення освітнього процесу.

5. На сьогодні вже можна говорити про позитивні зміни у результаті децентралізації у сфері ПТО. Вперше за багато років регіони почали вкладати кошти в розвиток та модернізацію матеріально-технічної бази закладів ПТО, розпочато створення навчально-практичних центрів за кошти місцевих бюджетів. Регіони спрямовують частину залишків освітньої субвенції на зміцнення матеріально-технічної бази закладів ПТО. Станом на 01.01.2019 у закладах професійної (професійно-технічної) освіти, на базі яких створено навчально-практичні центри за кошти державного бюджету, навчається 50 830 осіб (20 % від загальної кількості). За професіями, які є базовими для навчально-практичних центрів, 19 164 особи (8 % від загальної кількості). Від навчально-виробничої діяльності навчально-практичних центрів закладами

професійної (професійно-технічної) освіти отримано 4 238 647 грн, у т. ч. надано освітніх та інших послуг на 1 909 892 грн, виготовлено продукції на 2 328 755 грн, що майже у два рази більше у порівнянні з 2017 роком. Співпраця з роботодавцями здійснюється відповідно до 1 458 договорів. У 2019 році за кошти, виділені Урядом з державного бюджету (50 млн грн), на базі закладів професійної (професійно-технічної) освіти буде створено 45 навчально-практичних центрів.

6. З 2017 року у зв'язку з процесом децентралізації змінювались підходи до фінансування ПТО, воно на сьогодні здійснюється з державного бюджету, обласних бюджетів, міст обласного значення – обласних центрів та бюджету м. Києва. У 2019 р. видатки державного бюджету на фінансування ПТО включають: здобуття учнями закладів ПТО повної загальної середньої освіти в обсязі 1,5 млрд грн (освітня субвенція) (у 2018 р. та 2017 р. – по 2,1 млрд грн); підготовку робітничих кадрів у закладах ПТО за професіями загальнодержавного значення, перелік яких затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2016 р. № 818 (із змінами) – 163,1 млн грн (у 2018 р. та у 2017 р. – по 119 млн грн); модернізацію та оновлення матеріально-технічної бази закладів професійної (професійно-технічної) освіти – 50 млн грн (у 2018 р. – 98,6 млн грн, у 2017 р. – 50 млн грн); здійснення методичного та матеріально-технічного забезпечення діяльності закладів освіти (2019 рік – проведення Всеукраїнського конкурсу професійної майстерності WORLDSKILLS UKRAINE – 0,5 млн грн, пілотне проходження профорієнтаційного тестування учнями загальної середньої школи – 1 млн грн). Розроблялись стимулюючі механізми фінансування, зокрема, нормативно закріплено можливість преміювання майстрів виробничого навчання, педагогів професійного навчання в розмірі 15 % від суми надходжень, які отримують заклади ПТО за виконання здобувачами ПТО освітніх програм під час виробничого навчання та виробничої практики (постанова КМУ від 07.07.1999 р. № 992 (із змінами). Даний захід дозволить підвищити соціальний статус педагогічних працівників закладів ПТО.

7. Необхідно зазначити, що існують об'єктивні ризики для процесу імплементації реформи професійної (професійно-технічної) освіти.

Основною проблемою, яка потребує розв'язання, є невідповідність підготовки кваліфікованих кадрів у сфері ПТО сучасним потребам особи, національної економіки та суспільства. Проблема зумовлена:

- наявністю централізованої та забюрократизованої системи управління у сфері ПТО;
- недостатністю обсягу фінансування ПТО впродовж тривалого часу, що визначає низький рівень оплати праці педагогічних та інших працівників цих закладів;
- недостатністю співпраці закладів ПТО з роботодавцями та бізнес-партнерами, відсутністю реальних даних про стан ринку праці;
- недосконалістю системи професійної орієнтації та кар'єрного консультування молоді і дорослих;
- незацікавленістю місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування у розвитку системи ПТО регіону.

Проявами, що підтверджують наявність проблеми, є:

- збільшення частки молоді, яка здобуває освіту за кордоном;
- зростання дефіциту робітничих кадрів на внутрішньому ринку праці;
- зниження привабливості та престижності професійної (професійно-технічної) освіти;
- зниження соціального статусу педагогічних працівників закладів ПТО.

Посилення успішності реформування можливе шляхом:

- оновлення нормативно-правового забезпечення системи ПТО, зокрема прийняття Закону України «Про професійну (професійно-технічну) освіту», врегулювання питання формування регіонального замовлення, чітке визначення повноважень у сфері управління ПТО на регіональному рівні;
- розширення інструментарію та джерел фінансування ПТО, зокрема, забезпечення переходу до фінансування закладів ПТО, які розташовані на території міст обласного значення – обласних центрів, з обласних бюджетів;

оновлення методики формування переліку професій загальнодержавного значення та визначення механізму фінансування підготовки відповідних фахівців;

- організаційно-правове унормування з питань підвищення рівня інституційної спроможності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування до управління системою ПТО, функціонування регіональних рад ПТО, проведення конкурсів на посади керівників державних (комунальних) закладів ПТО;

- залучення роботодавців до освітнього процесу та удосконалення взаємодії закладів ПТО з роботодавцями з огляду на розвиток (потреби) ринку праці регіону (країни);

- проведення навчання для керівників закладів ПТО; створення умов для належного професійного розвитку педагогічних працівників, планування кадрового резерву; запровадження програм внутрішньої мобільності між закладами ПТО України;

- проведення широких інформаційних кампаній з популяризації реформи, обговорення позитивних результатів і досягнень у сфері ПТО, організація дискусій в експертному середовищі та з громадськістю щодо проблем реалізації реформи на поточному етапі, пошук шляхів їх вирішення.

6. ВИЩА ОСВІТА

6.1. Концепція розвитку педагогічної освіти

Невід’ємною складовою комплексного реформування освітньої галузі є проведення реформи вищої освіти, яка здійснюється паралельно із реформуванням загальної середньої та професійної (професійно-технічної) освіти, а також створенням нової системи управління та фінансування науки, що є взаємопов’язаними процесами. З огляду на це, одним із пріоритетних завдань вищої школи є підготовка висококваліфікованих педагогічних працівників для роботи у закладах дошкільної і повної загальної середньої освіти, які володіють ключовими компетентностями, наскрізними вміннями, сучасними методиками викладання та здатні реалізовувати педагогіку партнерства в освітньому процесі.

З метою вирішення нагальних проблем сфери освіти наказом Міністерства освіти і науки України від 16.07.2018 № 776 було затверджено Концепцію розвитку педагогічної освіти (далі – Концепція). Вона передбачає системний підхід до розвитку педагогічної освіти та охоплює усі елементи підготовки педагогічних працівників до здійснення професійної діяльності. Концепція визначає проблему, що потребує розв’язання – дисбаланс між суспільним запитом на висококваліфікованих фахівців, перспективами розвитку суспільства, глобальними технологічними змінами та існуючою системою педагогічної освіти, а також рівнем готовності/спроможності сучасних педагогічних працівників до сприйняття та реалізації освітніх реформ в Україні.

Метою Концепції є вдосконалення системи педагогічної освіти для створення бази підготовки педагогічних працівників нової генерації, створення умов для залучення до педагогічної діяльності фахівців інших професій та забезпечення умов щодо становлення і розвитку сучасних альтернативних моделей безперервного професійного та особистісного розвитку педагогів. Розв’язання проблеми планується здійснити шляхом проведення комплексної

реформи системи педагогічної освіти, безперервного професійного та особистісного розвитку педагогічних працівників, включаючи зміст, організацію та методики (технології) навчання, збільшення в освітніх програмах питомої ваги практичної підготовки.

Для реалізації Концепції розроблено План її впровадження (наказ Міністерства освіти і науки України від 03.01.2019 № 7), у якому передбачено заходи щодо реалізації основних напрямів Концепції (розроблення сучасної моделі педагогічної професії, трансформація вищої та фахової передвищої педагогічної освіти, безперервний професійний розвиток та підвищення кваліфікації), строки їх виконання, відповідальних виконавців та очікувані результати (індикатори виконання).

З моменту ухвалення Концепції розвитку педагогічної освіти та протягом 2019 року здійснено низку важливих кроків для забезпечення підготовки педагогічних працівників нової генерації, а також створення умов для їхнього безперервного професійного та особистісного розвитку.

Ці заходи було спрямовано на визначення засад функціонування регульованих професій, спеціальних вимог щодо підготовки до професійної діяльності та професійного вдосконалення педагогічних кадрів, а також створення інструменту, що забезпечуватиме співставлення якості підготовки фахівців у освітній галузі вимогам ринку праці. У процесі виконання Плану впровадження Концепції розвитку педагогічної освіти визначено вимоги та умови доступу до професійної педагогічної діяльності. У межах трансформації вищої та фахової передвищої педагогічної освіти створено систему стимулювання та мотивації до підвищення освітнього рівня та професійної майстерності педагогічними працівниками.

На виконання Плану впровадження положень Концепції розвитку педагогічної освіти Міністерством освіти і науки України здійснено низку заходів у межах трьох основних напрямів.

Щодо першого напрямку, який стосується **розроблення сучасної моделі педагогічної освіти**, при підготовці проєкту Закону України «Про повну

загальну середню освіту» в тексті статті 23 вписано положення про запровадження педагогічної інтернатури для допуску до професійної педагогічної діяльності. Імплементация цього положення дасть змогу здійснити нормативно-правове забезпечення порядку вдосконалення педагогічної майстерності випускників закладів вищої освіти впродовж першого року їх практичної професійної діяльності під керівництвом досвідченого педагога – наставника.

Проект Закону України «Про повну загальну середню освіту» прийнято Верховною Радою України в першому читанні, відбувається його підготовка до другого читання.

У межах зазначеного напрямку розроблено пропозиції щодо додаткових преференцій для вступників до вищих педагогічних закладів освіти на першочергове зарахування. Такі пропозиції знайшли своє відображення в постанові Кабінету Міністрів України від 30.05.2018 № 417 «Деякі питання реалізації права осіб на першочергове зарахування до закладів вищої медичної і педагогічної освіти за державним (регіональним) замовленням») та імплементовані в Умовах прийому на навчання до закладів вищої освіти України, починаючи з 2019 року.

Ще одним важливим заходом у контексті розроблення сучасної моделі педагогічної освіти було вирішити завдання з надання регульованого статусу професіям педагогічних працівників. На веб-сайті Міністерства освіти і науки України для громадського обговорення було розміщено проєкт пропозиції «Регульовані професії: взаємодія держави, роботодавців, закладів освіти та професійних спільнот для досягнення кращих результатів». Отримані пропозиції щодо впровадження терміну «регульована професія», норм визначення інституцій з присвоєння професійних кваліфікацій, кола їх повноважень, особливих порядку і процедур такого присвоєння для регульованих професій, що буде враховано при розробленні відповідного нормативно-правового забезпечення.

Щодо напрямку з **трансформації системи вищої та фахової передвищої педагогічної освіти**, реформи торкнулись системи формування державного замовлення на підготовку фахівців педагогічного профілю та удосконалення її нормативно-правового регулювання. Так, у 2019 році обсяг державного замовлення в галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка» збільшився. Для педагогічної спеціальності «Середня освіта (українська мова і література)» – на 116 місць, «Професійна освіта (комп'ютерні технології)» – на 104 місця, «Середня освіта (історія)» – на 88 місць, «Середня освіта (математика)» – на 66 місць, «Середня освіта (фізична культура)» – на 51 місце, «Початкова освіта» – на 47 місць, «Середня освіта (інформатика)» – на 35 місць, «Середня освіта (хімія)» – на 34 місця, «Середня освіта (біологія та здоров'я людини)» – на 33 місця, «Дошкільна освіта» – на 21 місце. Загалом же, на педагогічні спеціальності у 2019 році виділено 7889 місць. У цьому ж контексті варто розглядати й оновлення матеріально-технічної бази закладів вищої педагогічної освіти, зокрема, переобладнання лабораторій фізики, хімії, біології та астрономії. На ці цілі з Державного бюджету в 2019 році виділено 27,6 млн грн.

Реалізуються також заходи з організаційно-змістовного наповнення напрямку **безперервного професійного розвитку та підвищення кваліфікації**, а саме: створення інформаційного ресурсу, що представляє реєстр педагогів-наставників; бази кращих практик з розвитку педагогічної майстерності; порядку підвищення кваліфікації керівників закладів освіти з питань впровадження НУШ тощо.

6.2. Правові аспекти підготовки педагогічних працівників

Підготовка педагогічних працівників за спеціальностями галузі 01 «Освіта/Педагогіка» провадиться відповідно Переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29.04.2015 № 266.

Перелік предметних спеціальностей спеціальності 014 «Середня освіта (за предметними спеціальностями)», за якими здійснюється формування і розміщення державного замовлення та поєднання спеціальностей (предметних спеціальностей) в системі підготовки педагогічних кадрів, затверджено наказом МОН від 12.05.2016 № 506, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 31.05.2016 № 798/28928. Перелік спеціалізацій підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)», за якими здійснюється формування та розміщення державного замовлення, затверджено наказом МОН від 21.03.2016 № 292, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 08.04.2016 № 532/28662. Водночас, відповідно до статті 10 Закону України «Про вищу освіту», заклад вищої освіти у межах ліцензованої спеціальності може запроваджувати спеціалізації, перелік яких визначається закладом вищої освіти.

Відповідно до статті 58 Закону України «Про освіту», особам, які здобули вищу, фахову передвищу чи професійну (професійно-технічну) освіту за педагогічною спеціальністю (педагогічну освіту), відповідний заклад освіти присвоює професійну кваліфікацію педагогічного працівника. Педагогічна освіта передбачає підготовку особи, результатом якої є набуття компетентностей зі спеціальності (предметної спеціальності, спеціалізації), педагогіки, психології, необхідних для забезпечення процесу навчання, виховання і розвитку особистості, зокрема осіб з особливими освітніми потребами, моніторингу педагогічної діяльності та аналізу педагогічного досвіду, проведення освітніх вимірювань, застосування освітніх технологій і методів навчання, ефективних способів взаємодії всіх учасників освітнього процесу.

Особам, які здобули у закладі освіти вищу, фахову передвищу чи професійну (професійно-технічну) освіту за іншою спеціальністю, цей заклад може присвоїти професійну кваліфікацію педагогічного працівника у разі, якщо це передбачено відповідною освітньою програмою.

Особи, які здобули вищу, фахову передвищу чи професійну (професійно-технічну) освіту за іншою спеціальністю та яким не було присвоєно професійну

кваліфікацію педагогічного працівника, можуть бути призначені на посаду педагогічного працівника строком на один рік.

Особи можуть продовжити працювати на відповідних посадах педагогічних працівників системи дошкільної, позашкільної, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої та післядипломної освіти після їх успішної атестації, у порядку, визначеному законодавством.

Відповідно до статті 44 Закону України «Про вищу освіту», право на першочергове зарахування до вищих педагогічних навчальних закладів за державним замовленням мають особи, які уклали угоду про відпрацювання не менше трьох років у сільській місцевості або селищах міського типу. Постановою Кабінету Міністрів України від 30.05.2018 № 417 затверджено Порядок реалізації права на першочергове зарахування до закладів вищої медичної і педагогічної освіти за державним (регіональним) замовленням осіб, які уклали угоду про відпрацювання не менше трьох років у сільській місцевості або селищі міського типу, який визначає механізм реалізації права осіб на першочергове зарахування до закладів вищої педагогічної освіти за державним (регіональним) замовленням шляхом:

- визначення прогнозованої потреби у фахівцях з вищою освітою педагогічних спеціальностей у сільській місцевості або селищі міського типу з урахуванням можливостей забезпечення таких фахівців відповідно до законодавства безоплатним користуванням житлом з опаленням і освітленням у межах установлених норм;
- здійснення відбору осіб, які претендують на укладення угоди про відпрацювання не менше трьох років у сільській місцевості або селищі міського типу, з метою відпрацювання у державних або комунальних закладах освіти;
- відпрацювання випускників закладів вищої педагогічної освіти або відшкодування коштів за навчання.

Водночас, Умовами прийому на навчання до закладів вищої освіти України в 2019 році, затвердженими наказом Міністерства освіти і науки від 11.10.2018 № 1096, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 21.12.2018

№ 1456/32908, передбачено квота-4 – визначена частина максимального обсягу бюджетних місць (для відкритих конкурсних пропозицій) або загального обсягу бюджетних місць (для фіксованих (закритих) конкурсних пропозицій), яка може бути використана для прийому вступників на основі повної загальної середньої освіти, що мають право на першочергове зарахування до вищих педагогічних навчальних закладів та першочерговий коефіцієнт, який дорівнює 1,05.

6.3. Мережа закладів вищої освіти, які здійснюють підготовку та підвищення кваліфікації педагогічних працівників

Як свідчать дані табл. 6.1, основною ланкою з підготовки педагогічних працівників за спеціальностями галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка» за освітнім ступенем бакалавр у 2019 році є українські університети. Ці установи мають найбільше можливостей для підготовки педагогічних працівників.

Таблиця 6.1

Кількість закладів освіти, що здійснюють підготовку за спеціальностями галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка» за освітнім ступенем бакалавр

Спеціальності галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка»	Тип закладу вищої освіти		
	Коледж (ВСП, технікум)	Академія (інститут)	Університет
011 Освітні, педагогічні науки	—	—	7
012 Дошкільна освіта	12	6	36
013 Початкова освіта	11	8	36
014 Середня освіта (за предметними спеціальностями)	9	12	32
015 Професійна освіта	3	7	41
016 Спеціальна освіта	1	5	27
017 Фізична культура	3	7	38

Складено за даними Директорату вищої освіти і освіти дорослих МОН.

Мережу закладів післядипломної педагогічної освіти складають 24 інститути післядипломної педагогічної освіти (академії неперервного навчання) комунальної форми власності, що знаходяться у кожному регіоні

країни, а також структурні підрозділи післядипломної освіти закладів вищої освіти державної форми власності, що відображено у табл. 6.2.

Таблиця 6.2

Заклади післядипломної педагогічної освіти

№ з/п	Назва закладу вищої освіти
1.	Вінницька академія неперервної освіти
2.	Волинський інститут ППО
3.	Дніпровська академія неперервної освіти
4.	Донецький інститут ППО
5.	Житомирський обласний інститут ППО
6.	Закарпатський інститут ППО
7.	Запорізький обласний інститут ППО
8.	Івано-Франківський обласний інститут ППО
9.	Київський обласний інститут ПОПК
10.	Кіровоградський обласний інститут ППО імені Василя Сухомлинського
11.	Луганський обласний інститут ППО
12.	Львівський обласний інститут ППО
13.	Миколаївський обласний інститут ППО
14.	Одеський обласний інститут удосконалення вчителів
15.	Полтавський обласний ППО ім. М. В. Остроградського
16.	Рівненський обласний інститут ППО
17.	Сумський обласний інститут ППО
18.	Тернопільський обласний комунальний інститут ППО
19.	Харківська академія неперервної освіти
20.	Херсонська академія неперервної освіти
21.	Хмельницький обласний інститут ППО
22.	Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради
23.	Чернівецький обласний інститут ППО
24.	Чернігівський обласний інститут ППО ім. К. Д. Ушинського

Складено за даними Директорату вищої освіти і освіти дорослих МОН.

Відповідно до Плану виконання завдань Концепції, здійснюються кроки, спрямовані на підвищення кваліфікації керівників закладів освіти. Так, наказом МОН від 13.12.2018 № 1392 затверджено Типову освітню програму організації і проведення підвищення кваліфікації керівних кадрів закладів загальної середньої освіти відповідно до вимог концепції НУШ.

Проводяться тренінгові навчання відповідно до:

– Програми проведення експерименту всеукраїнського рівня за темою «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення інтегрованого курсу «Природничі науки» для 10–11 класів закладів загальної

середньої освіти» на серпень 2018 – жовтень 2022 роки» (наказ МОН від 03.08.2018 № 863);

– Програми проведення експерименту всеукраїнського рівня за темою «Електронний підручник для загальної середньої освіти» (наказ МОН від 31.08.2018 № 957).

Фінансування освітніх послуг з підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійної (професійно-технічної) освіти, а також училищ, технікумів та коледжів здійснюється за кошти місцевих бюджетів.

Субвенцією з державного бюджету місцевим бюджетам на забезпечення якісної, сучасної та доступної середньої освіти НУШ (далі – субвенція) на 2018 рік було передбачено 1 140,59 млн грн, з яких на підготовку тренерів-педагогів, супервізорів, проведення супервізії та підвищення кваліфікації педагогічних працівників – 141,81 млн грн (використано – 96,24 млн грн). У 2019 році на субвенцію передбачено 1 215 млн грн, з них на підготовку тренерів-педагогів, супервізорів, проведення супервізи та підвищення кваліфікації педагогічних працівників – 265 млн грн.

Міністерством освіти і науки України у 2019 році виділено 27 600 тис. грн для оновлення матеріально-технічної бази закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку фахівців за спеціальністю 01 «Освіта/Педагогіка» (табл. 6.3).

Таблиця 6.3

**Інформація
щодо оновлення матеріально-технічної бази закладів вищої освіти**

Заклади вищої освіти	Лабораторії з фізики		Лабораторії з хімії		Лабораторії з біології	
	Кількість	Сума, тис. грн	Кількість	Сума, тис. грн	Кількість	Сума, тис. грн
Всього	27	12450	22	6600	28	8550

Складено за даними Директорату вищої освіти і освіти дорослих МОН.

6.4. Динаміка обсягів державного замовлення на підготовку фахівців у галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка»

Обсяг державного замовлення на підготовку фахівців у галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка» за освітньо-кваліфікаційними рівнями/ступенями вищої освіти молодший спеціаліст, бакалавр і магістр у 2018 р. становив 22504 особи (у 2017 р. – 22 895 осіб, у 2016 р. – 19 668 осіб). У порівнянні з попереднім роком у 2018 р. зменшився обсяг державного замовлення на підготовку молодшого спеціаліста (з 2429 осіб до 1289 осіб) та бакалавра (з 12283 осіб до 11706 осіб), на підготовку магістра, навпаки, зріс (з 8183 осіб до 9509 осіб), що показано у табл. 6.4. Варто звернути увагу на те, що скорочення державного замовлення в 2018 р. на підготовку молодших спеціалістів було обумовлене передачею 141 коледжу на фінансування з місцевих бюджетів. Загальний обсяг державного та регіонального замовлення залишився без суттєвих змін.

Таблиця 6.4

Зміна обсягів державного замовлення на підготовку фахівців у галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка» за період 2016–2018 рр.

Освітньо-кваліфікаційний рівень/ступінь вищої освіти	2016			2017			2018		
	Всього	Денна	Заочна	Всього	Денна	Заочна	Всього	Денна	Заочна
Молодший спеціаліст	2109	1944	165	2429	2197	232	1289	1269	20
Бакалавр	11917	9938	1979	12283	10226	2057	11706	9653	2053
Магістр	5642	4419	1223	8183	6296	1887	9509	7352	2157
Всього	19668	16301	3367	22895	18719	4176	22504	18274	4230

Складено за даними Директорату вищої освіти і освіти дорослих МОН.

У розрізі форм здобуття освіти питома вага молодших спеціалістів найбільше скоротилася у 2018 р. за заочною формою здобуття освіти. Так, якщо у 2016 р. цей показник становив 4,9 % від загального обсягу фахівців за державним замовленням, то у 2018 р. він зменшився до 0,5 %. Для магістрів заочна форма здобуття освіти, навпаки, щороку збільшувала свою популярність. Якщо питома вага магістрів, що здобували освіту за заочною формою, у 2016 р.

становила 36,3 %, то у 2017 р. цей показник збільшився до 45,2 %, а у 2018 р. становив 51,0 %.

Як свідчать дані табл. 6.4, заочною формою здобуття освіти було охоплено більше половини всього контингенту бакалаврів, питома вага цього показника у 2016 р. становила 58,8 %. Але у подальшому питома вага такої форми здобуття освіти поступово скорочувалась: у 2017 р. до 49,3 %, а у 2018 р. зменшилась до 48,5 %.

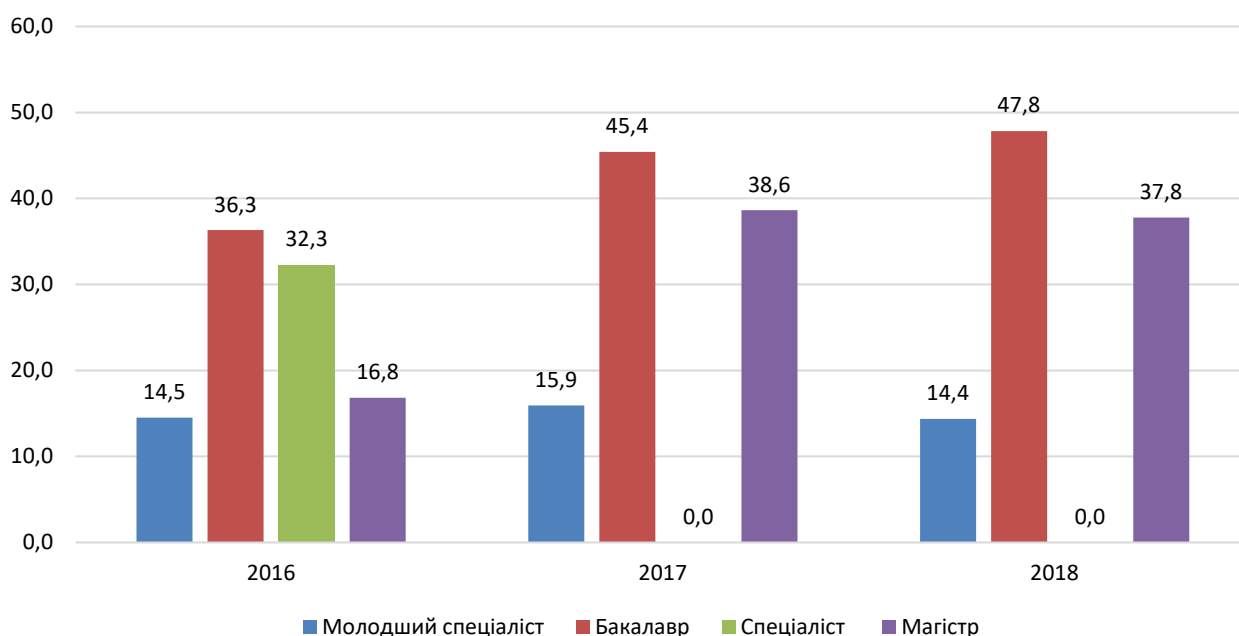
6.5. Динаміка обсягів вступу фахівців у галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка»

У 2018 році збільшилась кількість абітурієнтів (у порівнянні з попереднім роком) до закладів вищої освіти (далі – ЗВО) для здобуття вищої освіти у галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка» за освітньо-кваліфікаційними рівнями/ступенями молодшого спеціаліста, бакалавра, спеціаліста та магістра (з 60396 осіб до 64687 осіб) (табл. 6.5, рис. 6.1). Однак, у 2016 році кількість вступників була дещо вищою, і становила – 65266 осіб. У 2018 році кількість абітурієнтів за ступенем бакалавра збільшилась до 30944 осіб, що в абсолютному вимірі більше показника 2017 р. на 3519 осіб або на 12,8 % (у 2017 р. – 27425 осіб) та ступенем магістра до 24440 осіб (у попередньому році – 23341 особа), дещо зменшилась кількість вступників за рівнем молодшого спеціаліста з 9630 осіб у 2017 р. до 9303 осіб. У 2017–2018 рр. набори студентів за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліст не здійснювались.

**Обсяг вступу фахівців у галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка»
за період 2016-2018 рр., осіб**

Освітньо-кваліфікаційний рівень/ступінь вищої освіти	2016			2017			2018		
	Всього	Денна	Заочна	Всього	Денна	Заочна	Всього	Денна	Заочна
Молодший спеціаліст	9478	7420	2058	9630	7184	2446	9303	6949	2354
Бакалавр	23704	12319	11385	27425	12783	14642	30944	12372	18570
Спеціаліст	21098	8593	12505						
Магістр	10986	5989	4997	23341	8197	15144	24440	9494	14945
Всього	65266	34321	30945	60396	28164	32232	64687	28815	35869

Складено за даними Директорату вищої освіти і освіти дорослих МОН.

**Рис. 6.1. Зміни у структурі вступників у галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка»
за період 2016–2018 рр.**

Складено за даними Директорату вищої освіти і освіти дорослих МОН.

Згідно з оцінкою кількості вступників у розрізі освітньо-кваліфікаційних рівнів, у галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка» протягом 2016–2018 рр. (див. рис. 6.1) найбільш помітні зміни відбулися у 2017 та 2018 рр. і вони стосувались магістрів. Так, якщо питома вага магістрів у 2016 р. становила 16,8 %, то у 2017 р. цей показник збільшився до 38,6 %, а у 2018 р. – до 37,8 %.

При цьому слід зазначити, що питома вага молодших спеціалістів у загальній структурі вступу залишалася приблизно на одному рівні та складала близько 15 %.

6.6. Динаміка обсягів випуску фахівців, фінансово-економічні інструменти допомоги випускникам ЗВО у галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка»

У 2018 році істотно збільшилась кількість випускників ЗВО, які навчалися за кошти державного бюджету в галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка» – 18 101 особа проти 9 023 особи у попередньому році, з яких магістри становили 10 924 особи (у 2017 р. – 1 354 особи), бакалаври – 6 161 особа (відповідно, 6 173 особи) та молодші спеціалісти – 1 016 осіб (відповідно, 1 496 осіб). Це видно з табл. 6.6 та рис. 6.2.

Таблиця 6.6

Обсяг випуску фахівців закладів вищої освіти, що знаходяться у сфері управління Міністерства освіти і науки України, які навчалися за державним замовленням у галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка» за період 2016-2018 рр. (плановий прогноз на 2019 р.)

Освітньо-кваліфікаційний рівень/ступінь вищої освіти	2016			2017			2018			Прогноз 2019		
	Всього	Денна	Заочна	Всього	Денна	Заочна	Всього	Денна	Заочна	Всього	Денна	Заочна
Молодший спеціаліст	1676	1425	251	1496	1392	104	1016	995	42	921	892	58
Бакалавр	6562	4310	2252	6173	4152	2021	6161	4298	1863	6260	4734	1526
Магістр	773	515	258	1354	1012	342	10924	8492	2432	9305	7125	2180
Всього	9011	6250	2761	9023	6556	2467	18101	13785	4337	16486	12751	3764

Складено за даними Директорату вищої освіти і освіти дорослих МОН.

За підсумками 2019 року можливе скорочення кількості випускників за кошти державного бюджету. Так, за прогнозними даними, скорочення в абсолютному вимірі може становити 1615 осіб, а у відносному – 8,9 %.

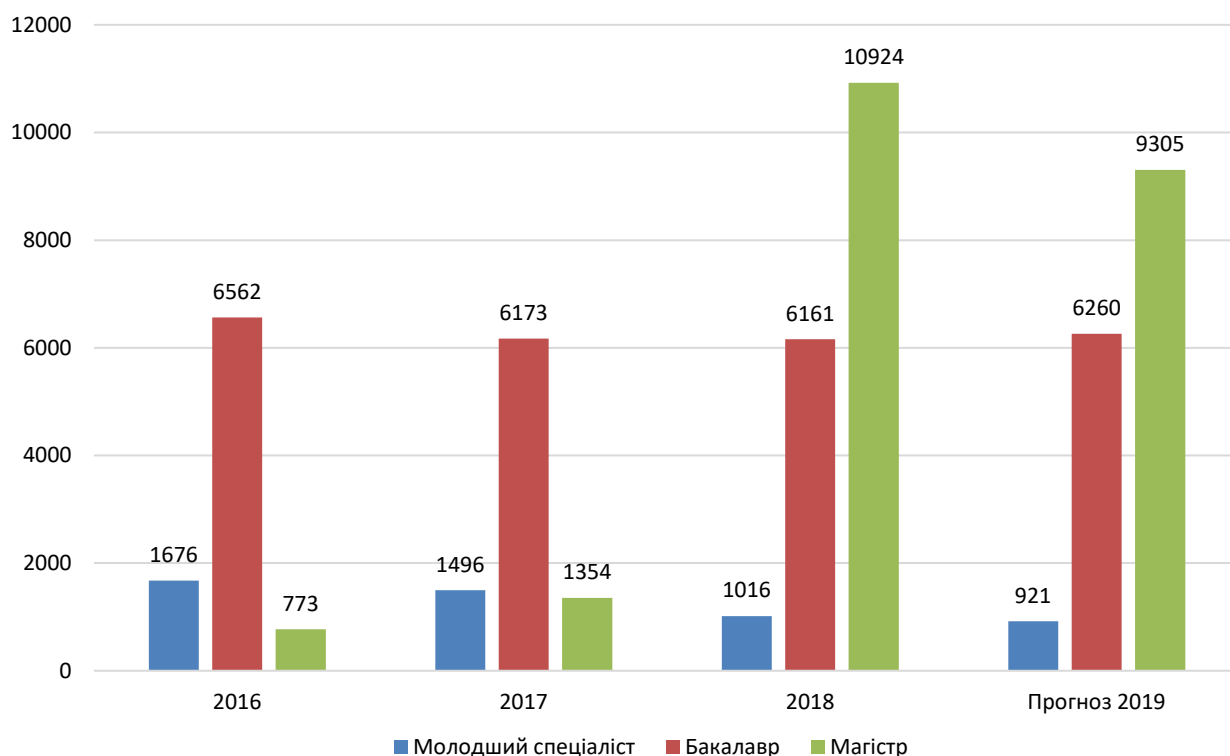

Рис. 6.2. Динаміка обсягу випуску фахівців ЗВО, що знаходяться у сфері управління МОН, які навчалися за державним замовленням у галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка» за період 2016–2018 рр.

Складено за даними Директорату вищої освіти і освіти дорослих МОН.

Також протягом 2016–2019 рр. спостерігалось поступове скорочення кількості випускників за освітньо-кваліфікаційним рівнем молодший спеціаліст. Так, якщо кількість таких випускників у 2016 р. становила 1676 осіб, то, за прогнозними даними, у 2019 р. цей показник може становити 921 особу. Проте у минулому році 141 коледж передано на фінансування з місцевих бюджетів.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 10.07.2019 № 597, внесені зміни до постанови Кабінету Міністрів України від 26.09.2006 № 1361 щодо матеріальної допомоги деяким категоріям випускників закладів вищої освіти. Норми цієї постанови стосуються випускників закладів вищої освіти, які здобули освітньо-кваліфікаційний рівень молодшого спеціаліста, ступінь молодшого бакалавра, бакалавра або магістра спеціальностей галузі знань «01 Освіта/Педагогіка», або ступінь бакалавра, магістра іншої спеціальності й галузі знань та уклали на строк не менш як три роки договір про роботу на посадах

педагогічних працівників у закладах загальної середньої та професійної (професійно-технічної) освіти, визначених органами управління освітою. Вказаним категоріям випускників у порядку, затвердженому Міністерством освіти і науки, надається одноразова адресна грошова допомога в п'ятикратному розмірі прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого на 1 січня календарного року.

Порядок надання одноразової адресної грошової допомоги деяким категоріям випускників вищих навчальних закладів, які здобули освіту за напрямами і спеціальностями педагогічного профілю, затверджений наказом Міністерства освіти і науки України від 28.03.2016 № 343.

За даними, наведеними у табл. 6.7, кількість випускників, які отримали одноразову адресну грошову допомогу протягом 2007–2018 рр., згідно постанови КМУ № 1361, зменшувалась. У зазначеному періоді найбільше значення цього показника було зафіксовано у 2011 р. – 3936 осіб, а найменше у 2018 р. – 361 особа.

Таблиця 6.7

Кількість випускників, які отримали одноразову адресну грошову допомогу за 2007–2018 рр., згідно постанови КМУ від 28.03. 2016 № 343

Рік	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Кількість осіб, що отримали грошову допомогу	3297	2815	2948	3411	3936	3680	3571	2054	1594	844	777	361

Складено за даними Директорату вищої освіти і освіти дорослих МОН.

Загалом це може означати, що наявні умови адресної грошової допомоги є недостатнім стимулом для укладання випускниками ЗВО договору про роботу на посадах педагогічних працівників на строк не менш як три роки. Очевидно, що такі умови мають бути комплексно переглянуті.

Висновки

1. Одним з основних перспективних завдань реформування вищої освіти є забезпечення ефективного функціонування мережі закладів освіти, що здійснюють підготовку педагогічних працівників, а також інститутів післядипломної педагогічної освіти, які мають різні форми власності. З моменту ухвалення Концепції розвитку педагогічної освіти та протягом 2019 року здійснено низку важливих заходів, спрямованих на покращення підготовки педагогічних працівників нової генерації, створення умов для їхнього безперервного професійного та особистісного розвитку. Зміст цих заходів стосувався питань визначення засад функціонування регульованих професій, спеціальних вимог щодо підготовки до професійної діяльності та професійного вдосконалення педагогічних кадрів, створення інструментарію, що забезпечуватиме співставлення якості підготовки фахівців у освітній галузі вимогам ринку праці. У процесі виконання Плану впровадження Концепції розвитку педагогічної освіти визначено вимоги та умови доступу до професійної педагогічної діяльності. У межах трансформації вищої та фахової передвищої педагогічної освіти переглянуто систему стимулювання та мотивації педагогічних працівників до підвищення їх освітнього рівня та професійної майстерності.

2. Держава поступово збільшує обсяг фінансової підтримки місцевим бюджетам для вдосконалення кваліфікації педагогічних працівників. Так, обсяг субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам, за рахунок якої фінансується підготовка тренерів-педагогів, супервізорів, проведення супервізії та підвищення кваліфікації педагогічних працівників, у 2019 р. у порівнянні з попереднім роком в абсолютному вимірі збільшився на 123,2 млн грн, а у відносному на 86,9 %. Міністерством освіти і науки України у 2019 році було виділено 27,6 млн грн для оновлення матеріально-технічної бази закладів вищої освіти, з яких найбільше коштів, а саме 44,9 %, спрямовано на переоснащення лабораторій з фізики.

3. За підсумками 2018 р. відбулися зміни у структурі державного замовлення на підготовку фахівців у галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка» у порівнянні з 2017 р. Так, кількість державного замовлення для освітньо-кваліфікаційного рівня молодший спеціаліст суттєво скоротилася – на 46,9 %, для освітнього ступеня бакалавр цей показник залишався практично на одному рівні (він несуттєво зменшився – на 4,7 %). Разом з цим, відбулося збільшення державного замовлення для освітнього ступеня магістр. У 2018 р. цей показник у порівнянні з 2017 р. зріс на 16,2 %. Це може свідчити, що держава у галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка» переорієнтовується на підготовку найбільш кваліфікованих фахівців.

4. Щодо випускників галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка», то, за прогнозними даними, у 2019 р. можливе невелике (приблизно на 10 %) скорочення, порівняно з 2018 р., кількості випускників, що навчалися за кошти державного бюджету. Проте в 2018 р. 141 коледж було передано на фінансування з місцевих бюджетів, у зв'язку з чим загальний обсяг державного та регіонального замовлення залишився без суттєвих змін.

5. Загалом, існує тенденція суттєвого зменшення кількості випускників ЗВО у галузі знань «01 Освіта/Педагогіка», які уклали трьохрічний договір про роботу на посадах педагогічних працівників та отримали одноразову адресну грошову допомогу. У 2018 р. таких випускників було лише 361 особа. Це може вказувати, що наявні умови адресної грошової допомоги на сьогодні є недостатнім стимулом для укладання випускниками ЗВО такого договору. Очевидно, що такі умови мають бути комплексно переглянуті на урядовому рівні.

6. Концепція розвитку педагогічної освіти визначає ключову проблему, що потребує швидкого розв'язання – дисбаланс між суспільним запитом на висококваліфікованих працівників, перспективами розвитку суспільства, глобальними технологічними змінами, з одного боку, та існуючою системою педагогічної освіти, рівнем готовності/спроможності сучасних педагогічних працівників до сприйняття та реалізації освітніх реформ в Україні, з іншого боку.

Збереження цього дисбалансу несе серйозний ризик для успішної імплементації освітньої реформи загалом. У цьому контексті сфера підготовки педагогічних кадрів у закладах вищої освіти України потребує вирішення у середньостроковій перспективі декількох основних завдань на відповідних рівнях:

- На рівні студента:

- здійснити комплекс заходів для підвищення рівня знань вступників на педагогічні спеціальності, що дозволить отримати більш підготовленого фахівця-випускника;

- забезпечити зростання мотивації до майбутньої професійної діяльності, передусім, за рахунок фінансових та соціальних важелів;

- покращити умови для працевлаштування за отриманою спеціальністю.

- Заклади вищої освіти:

- забезпечити підвищення якості освітнього процесу та рівня технічного оснащення ЗВО, які здійснюють підготовку педагогічних кадрів;

- покращити зміст, структуру, стандарти та методики (технології) навчання у системі педагогічної освіти, які повинні забезпечити майбутнім педагогам можливості оволодіння компетентнісним підходом та сучасним ефективним інструментарієм педагогічної праці.

- Місце роботи:

- забезпечення неперервного професійного та особистісного розвитку педагогічних працівників;

- створення сучасних інформаційно-аналітичних систем оцінки потреб у підготовці педагогічних кадрів та вимог ринку праці.

7. ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

1. Сучасна політика у сфері освіти полягає у забезпеченні кожній українській дитині рівного доступу до якісної освіти, що відповідає її потребам, потребам батьків, суспільства, викликам майбутнього. Саме тому одним із пріоритетів діяльності Уряду, визначених у Середньостроковому плані пріоритетних дій Уряду до 2020 р., є розвиток людського капіталу, в рамках якого розпочато здійснення масштабної реформи середньої освіти «Нова українська школа». Іншими важливими завданнями визначено підвищення кваліфікації педагогів, модернізацію професійної (професійно-технічної) освіти, забезпечення якості вищої освіти, створення нової системи управління та фінансування науки.

2. Фінансове забезпечення є одним із головних чинників, що зумовлюють успішність реформування освіти і науки. Досягнення необхідного рівня фінансування залежить безпосередньо від розвитку національної економіки, наявності фінансових ресурсів, від ефективності і віддачі бюджетних коштів, інвестованих в галузь освіти.

Упродовж 2014–2016 рр. спостерігалось деяке скорочення частки видатків на освіту як відносно обсягу ВВП (з 6,3 % у 2014 р. до 5,4 % у 2016 р.), так і обсягу видатків зведеного бюджету (з 19,1 % у 2014 р. до 15,5 % у 2016 р.). Такі показники були зумовлені військовою агресією Росії, протистояння якій вимагало додаткових ресурсів, в тому числі фінансових. Навіть у таких складних умовах Уряд виділив кошти для суттєвого покращення фінансування освіти. Починаючи з 2016 року ситуація суттєво поліпшилась. Так, у 2016 році загальні видатки зросли на 13,3 % порівняно з 2015 роком, у 2017 році зростання склало 37,3 %, у 2018 році номінальні видатки зросли на 18,1 % порівняно із попереднім роком. На 2019 рік заплановано обсяг бюджетних видатків у 6,6 % від ВВП та 17,2 % від загального обсягу зведеного бюджету України.

3. З 2015 року для підвищення ефективності фінансування освіти з урахуванням посилення процесів децентралізації, був започаткований новий

бюджетний інструмент – освітня субвенція як міжбюджетний трансферт з державного бюджету місцевим бюджетам. Цей інструмент дає змогу реалізувати принцип субсидіарності, який передбачає наближення надання публічних послуг до їх безпосереднього споживача. В рамках використання зазначеного бюджетного інструменту було сформовано декілька потоків бюджетних коштів для підтримки загальної середньої та частково професійної (професійно-технічної) освіти – освітня субвенція (на зарплату педагогічного персоналу закладів загальної середньої освіти, 2015 р.); субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на модернізацію та оновлення матеріально-технічної бази закладів професійної (професійно-технічної) освіти (2017 р.); субвенція на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами (з 2017 р.); субвенція з державного бюджету місцевим бюджету на забезпечення якісної, сучасної та доступної загальної середньої освіти «Нова українська школа» (2018 р.); субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на створення та ремонт існуючих спортивних комплексів при загальноосвітніх навчальних закладах усіх ступенів (2019 р.); субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на реалізацію заходів, спрямованих на підвищення якості освіти (2019 р.).

Обсяг коштів зарплатної освітньої субвенції постійно зростає. Зокрема, у 2016 році субвенція склала 44,8 млрд грн, а вже в 2019 році її обсяг зріс до 69,6 млрд грн. Загальний сумарний обсяг коштів інших видів субвенцій зріс з 0,2 млрд грн у 2017 році до 3,4 млрд грн у 2019 році.

Субвенціальні кошти головним чином спрямовувались на реформування сфери загальної середньої освіти, на збільшення заробітної плати вчителів, на проведення заходів НУШ: створення нового навчально-методичного забезпечення НУШ, підготовки вчителів (зокрема через підвищення кваліфікації і інші заходи), створення нового освітнього середовища (капітальні ремонти, закупівля навчального обладнання, будівництво шкільних вбиралень тощо). Значним досягненням стало те, що вперше з'явилися капітальні видатки на

потреби освіти. Впродовж 2016–2019 рр. на капітальні видатки було спрямовано понад 3 млрд грн.

4. Практика засвідчила, що механізм субвенціального фінансування потребує подальшого вдосконалення. Це стосується, зокрема, використання залишків коштів за освітньою субвенцією, уточнення формули розподілу освітньої субвенції, отримання і використання статистичних даних поточного щодо формування бюджету року для здійснення більш точних і більш відповідних фактичному стану в закладах загальної середньої освіти фінансових розрахунків, планування та прогнозування місцевих бюджетів, що зумовлені утворенням нових об'єднаних територіальних громад тощо.

Вчасне подолання виявлених об'єктивних проблем забезпечить від додаткових ризиків для освітньої реформи. У цьому контексті Міністерством освіти і науки зроблено і планується здійснити ряд кроків. Зокрема напрацьовано пропозиції до Бюджетного кодексу України та до документів Уряду в рамках утвореної спільно з Міністерством фінансів України робочої групи з удосконалення формули розподілу освітньої субвенції. Втілення цих пропозицій дасть змогу пом'якшити зазначені ризики.

5. У контексті старту «Нової української школи» актуалізується питання наступності між дошкільною освітою та початковою школою. Ця наступність забезпечується узгодженням нормативно-правового забезпечення, поширенням на дошкільне навчання основних принципів НУШ, зокрема компетентнісного підходу, узгодження програм дошкільного і шкільного навчання, забезпечення доступності здобуття дошкільної освіти дітьми відповідного віку. З огляду на останнє Урядом затверджено План дій на 2017–2019 роки з поетапного створення додаткових місць у закладах освіти для дітей дошкільного віку та розроблено очікувані кількісні показники створення додаткових місць для дітей у закладах дошкільної освіти в 2017–2019 роках.

6. Упродовж 2017 – 01 травня 2019 року у країні місцевими органами самоврядування створено майже 55 тисяч додаткових місць для дітей дошкільного віку (2017 р. – 27 143 місця, 2018 р. – 24 211 місць, у 2019 року

(станом на 01.05.2019) – 3 549 місць). Загалом упродовж 2015–2018 рр. черга до закладів дошкільної освіти скоротилась на 63 %, зокрема у 2018 р. в порівнянні з 2017 р. – на 28 %, і станом на кінець 2018 року зменшилась до 33,7 тис. дітей.

У контексті забезпечення рівного доступу дітей до якісної освіти Кабінет Міністрів прийняв Постанову від 10 квітня 2019 р. № 530 «Про затвердження Порядку організації діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти».

7. Розпочато упровадження ранньої допомоги дітям з особливими освітніми потребами в закладах дошкільної освіти. З цією метою було виділено 37,2 млн грн субвенції, кошти спрямовано на підтримку дітей-дошкільнят з особливими освітніми потребами, зокрема для проведення корекційно-розвиткових та психолого-педагогічних занять, закупівлю обладнання для опанування навчальною програмою.

Для системного вирішення проблем дошкілля Міністерством освіти і науки України розроблено проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про дошкільну освіту», який подано на розгляд Уряду.

8. Процес реформування дошкільної освіти виявляє певні проблеми, усунення яких є на часі. Серед них – черга до закладів дошкільної освіти; недостатнє забезпечення необхідних умов праці педагогічних працівників та недостатнє матеріально-технічного забезпечення закладів дошкільної освіти; відсутність дієвого механізму відбору талановитих випускників педагогічних закладів вищої освіти для роботи у сфері дошкільної освіти.

Ресурси і механізм подолання черги до закладів дошкільної освіти відображено у Плані поетапного створення додаткових місць у закладах освіти для дітей дошкільного віку, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України 6 грудня 2017 р. № 871-р (зі змінами).

Має зберігатися тяглість у підвищенні престижності праці та соціального статусу працівників дошкільної освіти. Нормами проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про дошкільну освіту», розробленого Міністерством освіти і науки України, передбачено збільшення відпустки педагогічних працівників закладів дошкільної освіти до 56 календарних днів,

зменшення педагогічного навантаження вчителів закладів дошкільної освіти загального типу з 30 до 25 годин.

Важливе значення також мають заходи фінансового, морального стимулювання на загальнодержавному та місцевому рівнях, спрямовані на залучення кращих випускників закладів вищої освіти для роботи у сфері дошкільної освіти.

9. У 2018/2019 навчальному році відбувся повномасштабний старт реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа», що базується на цінностях, має справедливе фінансування, вмотивованих та кваліфікованих вчителів, а також сучасне, безпечне та інклюзивне освітнє середовище.

До Нової української школи у вересні 2018 року було зараховано загалом 461,3 тис. учнів, що розпочали навчання за новим Державним стандартом початкової освіти. Прогнозується, що в 2019 році до Нової української школи доєднається 426,2 тис. першокласників. Відтак майже четверть всіх учнів в Україні буде навчатись за освітніми технологіями НУШ.

Загалом сфера загальної середньої освіти є найбільшою в українській системі освіти, на початок 2018/2019 н. р. вона охоплювала 15 521 заклад загальної середньої освіти, з них 5 557 закладів (35,8 %) у міських поселеннях і 9 964 заклади (64,2 %) у сільській місцевості. Загалом у ЗЗСО здобували освіту 4 041,7 тис. учнів, зокрема 2 847,2 тис. учнів (70,4 %) – у міських закладах загальної середньої освіти і 1 194,5 тис. учнів (29,6 %) – у сільських освітніх закладах. Освітній процес у закладах загальної середньої освіти забезпечували 440,9 тис. педагогічних працівників.

10. Важливою передумовою успішності реформи НУШ є належне нормативно-правове забезпечення. Упродовж 2018/2019 навчального року Міністерством освіти і науки України розроблено, отримано схвалення Уряду та подано на розгляд Верховної Ради України проєкт Закону України «Про повну загальну середню освіту». Цей законопроект вже розглянуто Верховною Радою

України у першому читанні. Він має унормувати концептуальні зміни в системі загальної середньої освіти відповідно до реформи НУШ.

Затверджено Державний стандарт початкової освіти та розроблено Державний стандарт базової середньої освіти, типові освітні програми для 1–2 та 3–4 класів початкової школи, а також, удосконалено навчальні програми для учнів базової середньої та профільної середньої школи (48 і 76 програм відповідно) відповідно до вимог компетентнісного підходу.

11. З метою підготовки педагогічних працівників до роботи за концепцією НУШ, новими освітніми стандартами Міністерство освіти і науки України розпочало масштабне підвищення кваліфікації вчителів. У 2018 році підвищення кваліфікації охопило 41, 5 тис вчителів, у 2019 році підвищили кваліфікацію ще 37, 4 учителів НУШ.

На підвищення кваліфікації вчителів НУШ у 2018 році виділено 370,3 млн грн, у 2019 році – 265 млн грн. Розроблення курсу дистанційного навчання для підвищення кваліфікації вчителів було профінансовано у розмірі 11,8 млн грн.

За два роки (2018, 2019) Міністерством освіти створено спільноту тренерів НУШ. Станом на 01.01 2019 року підготовку вчителів до впровадження НУШ здійснювало 2410 тренерів.

У 2019 році в Україні розпочався пілотний проєкт із сертифікації педагогічних працівників, який триватиме три роки. Започатковано конкурсний відбір на посаду керівника закладу загальної середньої освіти, встановлено законодавчі обмеження щодо строку перебування їх на посаді та розширено повноваження щодо організації діяльності відповідного закладу.

12. У центрі уваги органів управління освітою також було створення нового освітнього середовища, зокрема виділено: на закупівлю комп'ютерного обладнання – 199 756,0 тис. грн (розподіл між регіонами здійснено пропорційно кількості закладів, де є початкова школа); на закупівлю сучасних меблів – 399 512,0 тис. грн (розподіл між регіонами здійснено пропорційно кількості учнів 1–4-х класів).

Для забезпечення нового змісту освіти виділено: на закупівлю дидактичних матеріалів – 399 512,0 тис. грн (розподіл між регіонами здійснено пропорційно кількості 1–4-х класів); на забезпечення дітей сучасними підручниками, зокрема у 2018 році – 188 441,7 тис. грн (146 210,8 тис. грн – видання підручників і посібників для учнів 1 класу закладів загальної середньої освіти; 3 476,2 тис. грн – видання підручників і посібників для учнів 1 класу спеціальних закладів загальної середньої освіти; 6 464,6 тис. грн – доставка літератури; 350,0 тис. грн – проведення конкурсу відбору підручників для здобувачів повної загальної середньої освіти; 31 940,1 тис. грн – розроблення електронних підручників для учнів). У 2019 році цей процес продовжено, для таких цілей з державного бюджету виділено 1,215 млрд грн.

13. В рамках реалізації принципу рівного доступу школярів до якісної освіти упродовж 2018/2019 н. р. було продовжено роботу з розширення мережі опорних закладів освіти. Протягом останнього навчального року кількість опорних шкіл збільшилася на 15,3 % до 793, філій – на 6,2 % до 1284. До опорних шкіл здійснювалось підвезення 66 237 учнів.

Опорні заклади освіти є центрами зосередження ресурсів, необхідних для найбільш повного задоволення освітніх потреб здобувачів освіти. Створення та функціонування опорних закладів освіти безпосередньо пов'язано із реформою децентралізації, що стартувала в 2014 році, оскільки засновниками закладів дошкільної та загальної середньої освіти є відповідні ради. Опорні заклади освіти створюються з метою забезпечення здобувачів освіти необхідними ресурсами для найбільш повного задоволення їхніх освітніх потреб. Станом на 01.06.2019 із 793 опорних закладів та 1 284 філій, у яких навчаються 347 тисячі 175 учнів, у об'єднаних територіальних громадах (ОТГ) функціонувало 343 опорних школи і 551 філії відповідно, в них навчалось 154 548 учнів.

Завдяки оптимізації мережі закладів освіти, з 2016/2017 навчального року наповнюваність закладів загальної середньої освіти зросла на 14 %.

14. Помітні зміни відбулись у сфері інклюзивної та спеціальної освіти. Станом на червень 2019 року кількість здобувачів інклюзивної освіти зросла в

4,4 рази (з 2 720 учнів в 2015–2016 н. р. до 11 866 учнів в 2018/2019 н. р.); у 2 рази збільшилася кількість інклюзивних класів (з 2 715 класів в 2016/2017 н. р. до 8 417 класів в 2018/2019 н. р.) в 2,5 рази – кількість шкіл, в яких облаштовані такі класи (з 1 518 в 2016/2017 н. р. до 3 790 в 2018/2019 н. р.); майже в 2 рази – кількість інклюзивних дошкільних груп (з 686 станом на 1 січня 2018 р. до 1 318 станом 1 січня 2019 р.), в яких дітей з ООП – 2 190; здійснено розбудову мережі інклюзивно-ресурсних центрів (далі – ІРЦ), що працюють на нових принципах, з нуля (2017 рік) до 561 (01.06.2019) в усіх областях України.

15. У 2018–2019 н. р. у рамках співпраці України із The LEGO Foundation (Королівство Данія) всі перші класи майже шістнадцяти тисяч закладів загальної середньої освіти безкоштовно отримали ігрові набори «LEGO Play Box», що дозволяють впроваджувати ігрові технології навчання. Загалом, понад 455 000 першокласників отримали набір «Шість цеглинок» для використання в освітньому процесі. Наступними кроками є забезпечення комплектами ігрових наборів LEGO нових першокласників Нової української школи.

У червні 2019 року було підписано Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством освіти і науки України та The LEGO Foundation щодо упровадження ігрових та діяльнісних методів навчання в освітній процес закладів дошкільної, загальної середньої та вищої освіти.

16. В умовах розвитку інформаційного суспільства, зокрема цифровізації освіти, здійснюється інтернетизація та комп'ютеризація ЗЗСО. Створено передумови для впровадження в освітній процес Національної освітньої електронної платформи та електронних підручників. Профінансовано та визначено механізм використання бюджетних коштів на інтернетизацію та комп'ютеризацію шкіл у 2019 році. Крім цього, за грантові кошти Світового банку в Україні створено нову інформаційно-аналітичну систему АІКОМ для збору та оброблення статистичних і адміністративних освітніх даних, яка дозволить покращити якість інформаційно-аналітичного забезпечення процесів планування та управління в сфері освіти в цілому. Створюються нові освітні реєстри в ЄДЕБО.

17. Процес реформування загальної середньої освіти шляхом реалізації Концепції «Нова українська школа» на період до 2029 року виявляє ряд об'єктивних викликів, подолання яких сприятиме успішній реалізації державної політики у сфері освіти:

- необхідність подальшого забезпечення зростання заробітної плати педагогічних працівників, особливо молодих вчителів, низький соціальний статус педагогічного працівника;

- недостатність мотиваційних механізмів залучення молодих спеціалістів до педагогічної діяльності у закладах освіти;

- приведення у відповідність до сучасних вимог існуючої системи підготовки майбутніх учителів у закладах вищої освіти та перепідготовки працюючих педагогічних працівників;

- формування готовності педагогів та керівників закладів освіти працювати в умовах автономії та свободи, поглиблення знань з управління закладом освіти та набуття досвіду у сфері освітнього менеджменту;

- подолання надмірної централізації, регламентованості та забюрократизованості в управлінні освітою;

- подолання територіальних відмінностей в якості загальної середньої освіти та, відповідно, результатах навчання;

- ускладнений доступ до мережі Інтернет для окремих закладів освіти, в першу чергу в сільській місцевості;

- сформовано не повною мірою інструментарій оцінювання компетентностей учнів в умовах нового Державного стандарту.

Перспективні кроками для запобігання ризиків реформування освіти є:

- забезпечення формування змісту освіти для базової та профільної середньої освіти відповідно до компетентнісного підходу (затвердження нових Державних стандартів, типових освітніх програм);

- запровадження практики застосування закладами загальної середньої освіти власних освітніх програм (стаття 33 Закону України «Про освіту»), розроблених на основі типових освітніх програм, у яких представлений

узгоджений комплекс видів освітньої діяльності, що ґрунтується на компетентнісному підході і спрямований на реалізацію мети й завдань освіти, визначених Державними стандартами;

- подальше впровадження інструменту сертифікації педагогічних працівників, за результатами якої передбачена щомісячна доплата до посадового окладу;

- запровадження системи супервізії, метою якої є підтримка та супровід учителів, які працюють за новим Державним стандартом початкової освіти;

- продовження формування нового інклюзивного, комфортного, безпечного освітнього середовища, зокрема через оновлення матеріально-технічної бази ЗЗСО;

- подальше забезпечення закладів освіти у всіх областях шкільними автобусами відповідно до потреб;

- створення територіально доступної мережі інклюзивно-ресурсних центрів, оснащених належним чином, забезпечених кваліфікованими фахівцями для якісного супроводу дітей з особливими освітніми потребами;

- підготовка педагогічних працівників закладів середньої освіти до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами;

- розбудова системи моніторингу якості освіти та інформаційно-аналітичного забезпечення сфери загальної середньої освіти, зокрема вдосконалення змісту статистичної звітності ЗЗСО, розроблення системи показників для збору адміністративної інформації від закладів освіти, визначення періодичності її отримання, збору і оброблення.

18. Законом України «Про освіту» створено правове підґрунтя для системної трансформації позашкільної освіти: позашкільну освіту визначено як складову системи освіти, закріплено можливість визнання та врахування результатів навчання особи в закладах позашкільної освіти, задекларовано фінансову й академічну автономію закладів позашкільної освіти тощо. Упродовж 2018/2019 н. р. розроблено проєкт Закону України «Про внесення змін

до Закону України «Про позашкільну освіту». Норми законопроекту поглиблюють і конкретизують ідеї, закладені в Закон України «Про освіту».

19. Заклади позашкільної освіти в Україні є необхідними, адже їх діяльність дає змогу запобігати соціальним ризикам: розповсюдження в дитячому середовищі антисоціальних та девіантних проявів (безпритульність, злочинність, шкідливі звички, ігрова комп'ютерна залежність і т. і.), погіршення стану здоров'я дітей тощо. Основною метою розвитку позашкільної освіти у контексті імплементації засад НУШ є розвиток особистості учня, допомога кожній дитині повірити в свої здібності та розкрити власний потенціал, надання додаткових знань та практичних навичок, необхідних для успішної самореалізації в дорослому житті.

Мережа закладів позашкільної освіти в Україні є достатньо розгалуженою, Впродовж 2017–2018 років кількість цих закладів практично не змінювалась, вона є близькою до 1380; число відвідувачів закладів дошкільної освіти в 2018 році оцінювалось у 1 275 253 осіб, охоплення позашкільною освітою дітей та молоді віком від 3 до 18 років по Україні становило приблизно 32,0 %. Левова частка дітей, охоплених позашкільною освітою, здобувають її у містах. Зазначене вимагає посилення співпраці органів управління освітою з об'єднаними територіальними громадами для поширення освітніх послуг позашкільних закладів на сільську місцевість. Це завдання також корелює з тим фактом, що фінансування сфери позашкільної освіти здійснюється переважно коштами місцевих бюджетів (в 2018 році 94,5 % складали кошти місцевих бюджетів; кошти, виручені за платні послуги – 1,5 %; кошти за рахунок спонсорів – 2,1 %, кошти державного бюджету – 1,9 %).

20. Трансформація позашкільної освіти виявляє ряд об'єктивних проблем, які необхідно вчасно розв'язувати:

- швидке здійснення заходів із децентралізації і, відповідно, зниження рівня уваги до проблем освіти внаслідок зміни формату місцевої влади у ОТГ в окремих випадках може призводити до втрати чіткості освітнього управління, зменшення або затримок фінансування. Це загрожує закриттям закладів

позашкільної освіти в ОТГ, ослабленням підтримки щодо модернізації та розвитку цих закладів відповідно до потреб часу, зростанням бар'єрів з доступу до позашкільної освіти особливо для школярів і молоді сільської місцевості;

- відсутність можливості фінансування позашкільної освіти за кошти місцевих бюджетів зумовить закриття, злиття та перепрофілювання ЗПО, виштовхування позашкільної освіти у сферу комерційних послуг;

- недосконалість системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників;

- нерівний доступ до якісної позашкільної освіти за показником «місто-село»;

- нівелювання державного впливу на функціонування сфери позашкільної освіти.

Зазначені проблеми можуть бути значною мірою зняті в результаті прийняття Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про позашкільну освіту» та імплементації його норм.

21. У країні здійснюється реформування сфери професійної (професійно-технічної) освіти. Реалізація реформи супроводжувалась розробленням відповідного нормативно-правового і організаційного забезпечення. Розпорядженням КМУ від 12.06.2019 № 419-р схвалено Концепцію реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року. Розроблено та внесено до КМУ проекти законів України «Про професійну (професійно-технічну) освіту», «Про внесення змін до Закону України «Про формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів».

Підписано Угоду між Україною та Європейською Комісією про фінансування Програми «EU4Skills: Кращі навички для сучасної України». З метою підвищення престижності робітничих професій, допомоги молоді свідомо обрати майбутній фах проведено: всеукраїнські конкурси професійної

майстерності «WORLDSKILLS UKRAINE»; всеукраїнські та регіональні конкурси фахової майстерності серед учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти; регіональні виставки творчих робіт учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти та регіональні «ярмарки професій».

22. Здійснюється модернізація мережі закладів професійної (професійно-технічної) освіти, яка передбачає зменшення кількості малокомплектних закладів (з контингентом учнів менше 300 осіб) шляхом приєднання їх до більш потужних.

23. У закладах професійної (професійно-технічної) освіти здобували освіту 255 тис. осіб, серед яких 157,9 тисяч (61,9 %) чоловіків і 97 тисяч (38,1 %) жінок. Найбільший відсоток учнів, які навчалися у закладах професійної (професійно-технічної) освіти станом на 1 січня 2018 р. та 1 січня 2019 р., – це молодь 15–18 років із базовою та повною загальною середньою освітою. Станом на 1 січня 2019 р. зафіксовано збільшення кількості здобувачів робітничих кваліфікацій з дорослого населення на 24,0 %.

24. Система ПТО в Україні є соціально орієнтованою, вона виконує функцію захисту вразливих груп молоді. З метою розширення можливостей осіб з особливими освітніми потребами, зокрема осіб з інвалідністю, у липні 2019 р. Кабінетом Міністрів України затверджено Порядок організації інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти, а також вперше виділено фінансування на придбання спеціальних корекційних засобів і обладнання для забезпечення освітнього процесу.

25. Відбуваються позитивні зміни у результаті децентралізації у сфері професійної (професійно-технічної) освіти. Вперше за багато років регіони почали вкладати кошти в розвиток і модернізацію матеріально-технічної бази закладів професійної (професійно-технічної) освіти та спрямовувати частину залишків освітньої субвенції на ці цілі; розпочато створення навчально-практичних центрів за кошти місцевих бюджетів. Станом на 01.01.2019 у закладах професійної (професійно-технічної) освіти, на базі яких створено навчально-практичні центри за кошти державного бюджету, навчається 50 830

осіб (20 % від загальної кількості), за професіями, які є базовими для навчально-практичних центрів, – 19 164 особи (8 % від загальної кількості). Від навчально-виробничої діяльності навчально-практичних центрів закладами професійної (професійно-технічної) освіти отримано 4 238 647 грн, у т. ч. надано освітніх та інших послуг на 1 909 892 грн, виготовлено продукції на 2 328 755 грн, що майже у два рази більше у порівнянні з 2017 роком. У 2019 р. за кошти, виділені Урядом з державного бюджету (50 млн грн), на базі закладів професійної (професійно-технічної) освіти буде створено 45 навчально-практичних центрів.

26. З 2017 року у зв'язку з процесом децентралізації змінювались підходи до фінансування професійної (професійно-технічної) освіти, що на сьогодні здійснюється з державного бюджету, обласних бюджетів, міст обласного значення – обласних центрів та бюджету міста Києва. У 2019 р. видатки державного бюджету на фінансування професійної (професійно-технічної) освіти включають: здобуття учнями закладів професійної (професійно-технічної) освіти повної загальної середньої освіти в обсязі 1,5 млрд грн (освітня субвенція) (у 2018 р. та 2017 р. – по 2,1 млрд грн); підготовку робітничих кадрів за професіями загальнодержавного значення, перелік яких затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2016 р. № 818 (із змінами) – 163,1 млн грн (у 2018 р. та у 2017 р. – по 119 млн грн); модернізацію та оновлення матеріально-технічної бази закладів професійної (професійно-технічної) освіти – 50 млн грн (у 2017 р. – 50 млн грн, у 2018 р. – 98,6 млн грн); здійснення методичного та матеріально-технічного забезпечення діяльності закладів освіти (2019 рік – проведення Всеукраїнського конкурсу професійної майстерності WORLDSKILLS UKRAINE – 0,5 млн грн, пілотне проходження профорієнтаційного тестування учнями загальної середньої школи – 1 млн грн). Розроблялись стимулюючі механізми фінансування, зокрема нормативно закріплено можливість преміювання майстрів виробничого навчання, педагогів професійного навчання в розмірі 15 % від суми надходжень, які отримують заклади професійної (професійно-технічної) освіти за виконання здобувачами професійної (професійно-технічної) освіти освітніх програм під час виробничого

навчання та виробничої практики (постанова КМУ від 07.07.1999 р. № 992 (із змінами). Даний захід дозволить підвищити соціальний статус педагогічних працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти.

27. Разом з позитивними тенденціями, що спостерігаються у сфері ПТО, акцентуємо на певних викликах для імплементації реформи професійної (професійно-технічної) освіти. Насамперед, це застарілість норм Закону України «Про професійну (професійно-технічну) освіту», недостатній досвід у сфері управління професійною (професійно-технічною) освітою на регіональному рівні, недосконале фінансування закладів ПТО, недостатність інструментарію забезпечення відповідності змісту професійної (професійно-технічної) освіти і вимог сучасного ринку праці.

У зв'язку з цим першочерговими кроками для реалізації завдань реформування ПТО мають стати удосконалення нормативно-правової бази та посилення інституційної спроможності місцевих органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування щодо управління системою професійної (професійно-технічної) освіти на місцях. Поетапна передача повноважень з управління закладами професійної (професійно-технічної) освіти та їх фінансування на обласний рівень потребує системної і послідовної роботи з розвитку управлінського потенціалу на місцевому рівні.

Формування та розміщення регіонального замовлення на підготовку робітничих кадрів має стати дієвим механізмом сприяння забезпеченню регіонів кадрами відповідно до потреб економіки, регіонального ринку праці за умови наявності дієвого інструментарію координації діяльності всіх суб'єктів формування та реалізації політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти.

Для забезпечення якості професійної (професійно-технічної) освіти, її відповідності сучасним запитам економічного розвитку суспільства та потребам особи доцільно вжити заходів щодо оновлення переліку професій загальнодержавного значення, за якими здійснюється підготовка робітничих кадрів за рахунок державного бюджету; забезпечення розроблення стандартів

професійної (професійно-технічної) освіти на компетентнісній основі, зокрема у контексті запровадження нових професій, гнучких моделей здобуття повних і часткових професійних кваліфікацій; забезпечення визнання неформальної та інформальної освіти; розбудови системи незалежного оцінювання повних і часткових професійних кваліфікацій, системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників професійної (професійно-технічної) освіти, управлінських кадрів на основі сучасних технологій; стимулювання професійного зростання педагогічних працівників, а також залучення до освітнього процесу висококваліфікованих працівників виробництва та сфери послуг.

Міністерством освіти і науки України разом із місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, соціальними партнерами на системній основі здійснюються заходи щодо створення єдиного освітнього простору професійної (професійно-технічної) освіти з метою надання молоді та дорослим можливості безперервного здобуття професійних кваліфікацій упродовж життя. Системна модернізація професійної (професійно-технічної) освіти створить передумови для сталого розвитку суспільства, підвищення конкурентоспроможності економіки країни, професійного зростання та самореалізації особистості.

28. Визначальним кроком Міністерства освіти і науки України щодо удосконалення системи педагогічної освіти стало ухвалення у 2018 році Концепції розвитку педагогічної освіти, положення якої сфокусовані на покращенні якості підготовки педагогічних працівників, оновленні їх складу, вдосконаленні архітектури та змісту безперервного професійного розвитку.

На імплементацію положень Концепції протягом 2019 року проведено низку заходів, зміст яких стосується питань визначення засад функціонування регульованих професій, спеціальних вимог до підготовки професійної діяльності та професійного вдосконалення педагогічних кадрів, створення інструментарію, що забезпечуватиме співставлення якості підготовки фахівців в освітній галузі вимогам ринку праці. Переглядається система стимулювання та мотивації

педагогічних працівників до підвищення їх освітнього рівня та професійної майстерності.

29. Впродовж 2016/2017–2018/2019 н. рр. спостерігалася позитивна тенденція до розширення мережі університетів, академій, інститутів, що здійснюють підготовку фахівців за спеціальностями галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка». Згідно з даними Державної статистичної служби України на початок 2019 року ліцензію на здійснення підготовки педагогічних працівників за спеціальностями цієї галузі мали 64 коледжі (технікуми, училища) та 109 університетів (академій, інститутів). Мережу закладів післядипломної педагогічної освіти представляють 24 інститути післядипломної педагогічної освіти комунальної форми власності, а також структурні підрозділи післядипломної освіти закладів вищої освіти державної форми власності.

В рамках виконання завдання підготовки нового вчителя для НУШ збільшено фінансування на підвищення кваліфікації педагогічних працівників, яке здійснювалось через мережу закладів післядипломної педагогічної освіти. В рамках субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на забезпечення якісної, сучасної та доступної середньої освіти «Нова українська школа» були передбачені кошти на підготовку тренерів-педагогів, супервізорів, підвищення кваліфікації педагогічних працівників у сумі 265 млн грн (це на 87,3 % більше ніж минулого року). Крім цього Міністерством освіти і науки України у 2019 р. виділено 27,6 млн грн для оновлення матеріально-технічної бази закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку фахівців у галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка», зокрема, на переобладнання лабораторій фізики, хімії та біології.

Змінювалась структура державного замовлення на підготовку фахівців у галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка». У 2018 р. обсяг державного замовлення для освітньо-кваліфікаційного рівня молодший спеціаліст скоротилася на 46,9 %, для освітнього ступеня бакалавр цей показник залишався практично на одному рівні, для освітнього ступеня магістр відбулося збільшення державного замовлення на 16,2 % порівняно з 2017 р. Це свідчить про зміну державної політики,

спрямованої на підготовку більш кваліфікованих фахівців у галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка» та зростання суспільної потреби у підготовці таких кадрів.

30. Водночас існують об'єктивні чинники, що створюють ризики для процесу формування якісної системи підготовки та професійного розвитку педагогів. Зокрема, Концепція розвитку педагогічної освіти визначає ключову проблему, що потребує швидкого розв'язання – дисбаланс між суспільним запитом на висококваліфікованих працівників, перспективами розвитку суспільства, глобальними технологічними змінами, з одного боку, та існуючою системою педагогічної освіти, рівнем готовності/спроможності сучасних педагогічних працівників до сприйняття та реалізації освітніх реформ в Україні, з іншого. У цьому контексті сфера підготовки педагогічних кадрів у закладах вищої освіти потребує вирішення у середньостроковій перспективі основних завдань, які можна сформулювати за рівнями.

На рівні студента: необхідно здійснити комплекс заходів для підвищення рівня знань вступників на педагогічні спеціальності, що дозволить отримати більш підготовленого фахівця-випускника; забезпечити зростання мотивації до майбутньої професійної діяльності, передусім за рахунок фінансових та соціальних важелів; покращити умови для працевлаштування за отриманою спеціальністю.

На рівні закладів вищої освіти: необхідно забезпечити підвищення якості освітнього процесу та рівня технічного оснащення закладів вищої освіти, які здійснюють підготовку педагогічних кадрів; покращити зміст, структуру, стандарти та методики (технології) навчання в системі педагогічної освіти, покликані забезпечити майбутнім педагогам можливості оволодіння компетентнісним підходом та сучасним ефективним інструментарієм педагогічної праці.

На рівні місця роботи: для педагогічного працівника необхідно забезпечити неперервний професійний та особистісний розвиток педагогічних працівників; створити сучасні інструменти оцінки потреб у підготовці педагогічних кадрів та вимог ринку праці.

31. Міністерством освіти і науки України визначаються подальші кроки з вдосконалення вищої педагогічної освіти, здійснюються суттєві зміни у підготовці висококваліфікованих педагогічних кадрів, які забезпечуватимуть впровадження положень реформи «Нова українська школа». Зокрема реалізуються заходи, спрямовані на підвищення соціального статусу педагога, суттєво збільшено реальну заробітну плату вчителів, підвищено обсяг державного замовлення для педагогічних закладів вищої освіти за галуззю знань 01 «Освіта/Педагогіка». Започатковано новий підхід до підвищення кваліфікації вчителів, який підсилено необхідними методичними опрацюваннями та забезпечено фінансовим ресурсом. Ці заходи сприяють формуванню відповідного ментального середовища та підвищують готовність учительського корпусу до практичного впровадження ідей НУШ.